T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

ORTA DOĞU'DA YENİ STRATEJİK ÇEVRELEME GİRİŞİMLERİNİN TÜRK DIŞ POLİTİKASINA ETKİSİ: SURİYE ÖRNEĞİ

Oğuzhan ERGÜN

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Nazmi ÜSTE

İZMİR – 2013

DOKTORA
TEZ ONAY SAYFASI

2009801209

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Adı ve Soyadı : Oğuzhan ERGÜN

Tez Başlığı : Ortadoğu'da Yeni Stratejik Çevreleme Girişimlerinin Türk Dış Politikasına Etkisi: Suriye Örneği

Savunma Tarihi : 12.11.2013

Danışmanı : Yrd.Doç.Dr.Ahmet Nazmi ÜSTE

JÜRİ ÜYELERİ

Ünvanı, Adı, Soyadı	Üniversitesi	İmza
Yrd.Doç.Dr.Ahmet Nazmi ÜSTE	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	.....
Yrd.Doç.Dr.Levent YILMAZ	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	.....
Yrd.Doç.Dr.Müge AKNUR	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	.....
Yrd.Doç.Dr.İbrahimn ARAP	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	.....
Prof.Dr.Turgay UZUN	MUĞLA ÜNİVERSİTESİ	.....

Oybirliği (X)
Oy Çokluğu ( )

Oğuzhan ERGÜN tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "**Ortadoğu'da Yeni Stratejik Çevreleme Girişimlerinin Türk Dış Politikasına Etkisi: Suriye Örneği**"başlıklı tezi kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Utku UTKULU
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum **"Orta Doğu'da Yeni Stratejik Çevreleme Girişimlerinin Türk Dış Politikasına Etkisi: Suriye Örneği"** adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

..../..../.....

Oğuzhan ERGÜN

İmza

ÖZET

Doktora Tezi

Orta Doğu'da Yeni Stratejik Çevreleme Girişimlerinin Türk Dış Politikasına Etkisi: Suriye Örneği

Oğuzhan ERGÜN

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Kamu Yönetimi Programı

Dış Politika'da stratejik karar alma süreci, son noktada ulaşılacak resmin belirlenmesini müteakip, ileriden geriye doğru bir planlama gerektirmektedir. Kamu Yönetimi alanında bu süreç siyasa formülasyonu olarak adlandırılmaktadır. Güç, zaman ve mekân ölçeğinde icrası mümkün görülen "Tasarı"nın gerçekleştirilmesi siyasi iradenin kararlılığı kadar dış dinamiklerin olası etkilerine yönelik jeopolitik analizin sağlıklı yapılmasına bağlıdır. Tasarının inşası olan "Stratejik Mimari" kurumsal bir üretimdir.

2002 yılından itibaren Türkiye'de yaşanan "Merkez" ve "Çevre" nin büyük ölçüde konum değişikliği ile içyapısal dönüşüm gerçekleştirilirken geleneksel çevre değerleri paralelinde kültür coğrafyasına yönelik yeni bir dış politik açılım başlatılmıştır. Ancak gerçekleştirilmeye çalışılan bölgesel ortaklıklar ve işbirliği girişimleri yerini düşmanca tutumlara bırakmıştır. Bölgeselden küresel sorunlar haline dönüşen gelişmeler Çin'in Yeni İpek Yolu projesi başta olmak üzere Rusya gibi diğer güçlerin projelerini de akamete uğratmış, Doğu Akdeniz yataklarından Avrupa'ya doğalgaz ihraç projelerinde rekabet şartlarını değiştirmiş, iktisaden zarar gören ülkelerin yakın gelecekte küresel finans merkezlerinin ağır şartlarına tâbi olmalarını zorunlu kılacak ortam yaratmıştır. Dış politikada karar sürecine müdahil aktör sayısı artmıştır.

Stratejik eylemler bağlamında çok kısa bir süre sayılacak birkaç yıllık zaman boyutunda "durum" daki kökten değişimlere, stratejik planlamalarda

ciddi varsayım hataları, süreç esnasında ciddi güç kaybı veya mekânın gözardı edilmiş bir faktörü neden olabilmektedir.

Küresel nihai duruma uyumlandırılacak bölge resmini şekillendirmede, güç yelpazesinde bulunan değişik unsurların bileşenleri ortaya çıkan teritoryal fay hatlarına yönelmektedir. Küresel gelişim ve güç merkezinin Asya Pasifik bölgesine kaymaya başlamasına karşılık, maliyet faktörü ve kronik kapitalist kriz bu duruma simetrik mukabeleleri güçleştirmiştir. Ekonomik ve sosyal güce asimetrik mukabelede konvansiyonel askeri güç uygulamaları başarısız olmuş veya istenen yeterli sonucu vermemiş, "holistik" olarak adlandırılabilecek çareler aranmaya başlamıştır. Suriye ve Mısır'da yaşananlar, rahatsızlık duyanların konumuna göre holistik bir gelişmeyi işaret edebilmektedir.

Kamu yönetimi bağlamında ekonomik küreselleşmenin hâkim paradigması Yönetişim' in arka planında yer alan ekonomik bölge düzenlemeleri ya da "bölgeselleştirme" politikaları, "etnikleştirme" yi tetikleyerek bölgesel–etnik–mezhepsel sütunlaşmaya yol açmakta, jeopolitik tektonikte sarsıntılar oluşturmaktadır. Küreselleşme teorisinde farklılıkların birlikteliği beklentisi, medeniyetler zemininde başlatılan "ötekileştirme" ve medeniyetlerin iç ortaklıklar oluşturarak rekabet blokları haline gelmemesi için "çözüştürme" süreci ile tezat teşkil etmiş ve böylece jeopolitik tasarı' nın üzerindeki örtü kalkmıştır.

Bu çalışmada, Orta Doğu ve İslam Coğrafyası' nda hegemonyanın kendisini yeniden üretmesi ve hegemonya karşıtı oluşumların engellenmesi/çevrelenmesi için ihtiyaç duyduğu "öteki" lerin oluşturulma süreci, vasıtaları, kamuoylarının çatışma ortamına hazırlanarak şekillendirilmesi, eleştirel jeopolitik analiz zemininde Türk dış politikasına etkisi incelenmiştir. Özellikle Çin'in bölgede artmaya başlamış olan etkisi ve ilgisi, çevrelemeye hedef olan nitelikleri üzerinde ağırlıklı olarak durulmuştur. Çin'in Suriye gibi ağırlık verdiği ülkelerdeki mevcudiyeti paratoner etkisi yaratmaktadır. Suriye'de yaşanan olaylar, Türk dış politikasının ve Türkiye'nin özgün jeopolitik gücünün sınırlarını ortaya çıkardığı gibi diğer güçlerin bölgesel tasavvurlarının istikametini betimleyici olmaktadır.

Türkiye'nin yeni dış politika paradigması, kültürel ve tarihi paydaşlığa dayalı olarak kimliğin yeniden tanımlanması, bu bağlamda iç ve dış yapısal düzenlemelere gidilmesi üzerine inşa edilirken, konuya eleştirel yaklaşanların öne sürdüğü, kendisini yeniden üretmede "öteki" ihtiyacını duyan hegemonyanın, jeopolitik kimlik inşasında "öteki"yi jeokültürel tabanda yeniden tesis sürecine girdiği ve bunun kurgulanmış bir durum olduğu önermesi ile ironik bir şekilde örtüşmektedir. Bu durumda, Türkiye'yi iki konumdan birinde görmek mümkündür. Ya kendi jeopolitik setini oluşturarak gelişme gayretindedir veya büyük devletlerin jeopolitik ve jeostratejik setlerinin bir aracı durumundadır. Çalışma gelişen bölge jeopolitiği çerçevesinde Türkiye'nin dış politikada söylem, eylem ve değerler matrisinin nasıl şekillendirildiğini ve buna etki eden faktörleri ele almaktadır.

Batı'nın asimetrik yaklaşımının tersine, ilkesel söylemin, değerler dizini ile simetri içerisinde olması ve bunun arkasında durulması Türk bağımsızlık mücadelesini model haline getirmiştir. Ancak bugün Orta Doğu'da "değerler" sistemi halk (çevre) ve yönetici sınıf (merkez) açısından farklılık içermektedir. Çevre değerlerinin merkeze taşınması kısa dönemde beklenilmemektedir. Suriye'de yaşanan gelişmeler Türkiye'nin dış politik söyleminde yeniden inşa edilen simetriyi bozmuş, çokkültürlülük açılımı dış politik karar sürecine iç müdahalelerde bulunan aktör sayısını artırarak yönetimi baskı altına almış, bölgesel sorunların küresel ölçeğe taşınması ile jeopolitik gücünün sınırlılıklarını ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma ile dış politikada ortaya çıkan gelişmelerin gerekçelerine eleştirel jeopolitik analiz üzerinden ulaşması hedeflenmiştir.

Anahtara Kelimeler: Jeopolitik Şekillendirme, Orta Doğu Jeopolitiği, Eleştirel Jeopolitik Analiz, Siyasal Coğrafya Etüdü, Dış Politik Asimetri.

ABSTRACT

Doctoral Thesis

Doctor of Philosophy (PhD)

The Effects of Strategic Containment Attempts in the Middle East on Turkish Foreign Policy: The Example of Syria

Oğuzhan ERGÜN

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Public Administration

Public Administration Program

In Foreign Policy, strategic decision-making requires backward planning after the destination is chosen first. In Public Administration, this process is called 'policy formulation'. The accomplishment of a design, the fulfillment of which is considered possible within the framework of power, time, and space, depends not only on the decisiveness of political will, but also on a healthy geopolitical analysis of probable impacts caused by foreign dynamics. "Strategic Architecture", as the construction process of design, is a corporate production.

As result of the substantial changeover of the "Center" and "Periphery" together with an internal structural transformation process that can be observed in Turkey since 2002, a new foreign policy initiative for cultural geography was initiated in parallel with traditional peripheral values. However, efforts to establish regional partnerships and collaborations got replaced by hostile attitudes. Subsequent developments turning from regional to global problems caused the failure of other powers' projects such as Russia and notably China's New Silk Road Project, altered the competitive conditions of gas exportation projects aiming at gas transmissions from East Mediterranean natural gas beds to Europe, and created an atmosphere that would make the destructed countries resign themselves to the severe conditions of global finance centers in the near future. In consequence, a larger number of actors started to intervene in decision-making processes of foreign policy.

Usually, serious presumption errors in strategic planning, serious loss of power during the process, or a neglected aspect of space may lead to radical changes in the "situation" within only a couple of years, which is indeed a very short time in matters of strategic actions.

When designing the picture of a particular region that will eventually be harmonized with the global final situation, various aspect combinations of power spectra tend to gravitate towards emerging territorial fault lines. Global developments as well as power centers have begun to shift towards the Asia-Pacific region, and in turn, cost factors and symmetric responses to chronic capitalist crises have started to gain strength. Conventional military force practices as asymmetric response to economic and social power either failed or delivered insufficient results. Thus, the search for so-called "holistic" solutions began. The happenings in Syria and Egypt might point to a holistic development, depending on the point of view of those feeling discomfort.

Economic zone arrangements or "Regionalization" policies, which constitute the background of Governance as the dominant paradigm of economic globalization in terms of Public Administration, have been the trigger of "Ethnicization", resulting in regional-ethnical-denominational pillarizations, along with shocks in geopolitical tectonics. The expected togetherness of differences during the process of globalization contradicted with the evolution it has gone through in parallel with both the "marginalization" process among civilizations and the "fragmentation" process, to prevent civilizations establish internal constellations that will result in competitive blocks, may seem contradictive somehow, and thus unveiled the Geopolitical Concept.

This paper analyzes the creation process of the "other", which the hegemony needs in order to reproduce itself in the Middle East and the Islamic Geography while preventing/encircling the emergence of anti-hegemonic formations, the tools that are utilized to that end, as well as the shaping of public opinion to get them prepared for conflict, on the basis of critical geopolitical analysis with respect to the impacts thereof on Turkish Foreign Policies; with special emphasis on China's increasing influence and interest in the region and its aspects subject to containment. The presence of China in

countries, which it gives weight to such as Syria, is creating the effect of a lightning conductor. The incidents in Syria will not only reveal the borders of both the geopolitical power and foreign policies of Turkey, but also describe the direction of other powers' intentions for the region.

While Turkey's new foreign policy paradigm is constructed on the redefinition of identity on the basis of cultural and historical stakeholdership, in conjunction with internal and external restructuring, an ironic coincidence is established between this paradigm and the proposition of criticizing circles who argue that the hegemony, which needs the "other" to reproduce itself, has entered a stage where the "other" is geopolitically recreated during the creation process of geopolitical identity, and that this is a pre-established design. In this case, Turkey can be seen in one of two probable positions: it either makes efforts to achieve development through the establishment of its own geopolitical set, or it is a mere instrument in the hands of other great powers' geopolitical and geostrategic sets. This paper analyzes how Turkey's matrix of foreign political discourses, actions and values is shaped within the scope of regional geopolitics, as well as the factors that have an impact on this process.

Contrary to the asymmetric approach of the West, the symmetry between principle-based discourse and set of values and the general tendency to stand behind this symmetry have turned the Turkish struggle for independence into a role model. However, the current "values" system of the Middle East differs between the public (periphery) and the ruling class (center). The move of peripheral values towards the center cannot be expected in the short term. The incidents in Syria have distorted the symmetry which Turkey had reconstructed in terms of the country's foreign political discourse. Along with that, the multiculturalism initiative put pressure on the government by increasing the number of actors who make internal interventions to decision-making processes of foreign policy. Thus, revealing the limitedness of geopolitical power as result of regional problems turning global. The purpose of this paper is to discover the reasons that lie behind foreign political developments through critical geopolitical analysis.

Keywords: Geopolitical Design, Middle-Eastern Geopolitics, Critical Geopolitical Analysis, Political Geography Survey, Foreign Political Asymmetry.

ORTA DOĞU'DA YENİ STRATEJİK ÇEVRELEME GİRİŞİMLERİNİN TÜRK DIŞ POLİTİKASINA ETKİSİ: SURİYE ÖRNEĞİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI ii
YEMİN METNİ iii
ÖZET iv
ABSTRACT vii
İÇİNDEKİLER viii
KISALTMALAR xii
TABLOLAR LİSTESİ xvii
ŞEKİLLER LİSTESİ xviii
EKLER LİSTESİ xix

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
HEGEMONYA VE JEOPOLİTİK ŞEKİLLENDİRME

1.1 JEOPOLİTİK, JEOEKONOMİ, JEOKÜLTÜR VE DÖNÜŞÜM 7
1.1.1. Jeopolitik 7
1.1.2. Jeoekonomi 22
1.1.3. Jeokültür 24
1.2. HEGEMONYA VE JEOPOLİTİK ŞEKİLLENDİRME YÖNTEMLERİ 26
1.2.1. Hegemonya 26
1.2.1.1. İstikrar İçin Hegemonya ve Uluslararası Rejimler 28
1.2.1.2. Eleştirel Neo-Gramşiyan Hegemonya Teorisi 32
1.2.2. Jeopolitik Şekillendirme 38
1.2.2.1. Jeokültürel ve Jeoekonomik Şekillendirme 38
1.2.2.2. Asimetrik Savaş, Vekâlet Savaşları ve Özel Askeri Şirketler 48

1.2.2.3 Kamu Diplomasisi Yumuşak Güç Uygulamaları ve Sivil Devrimler 56
1.2.2.4. Jeostrateji, Çevreleme/Kuşatma ve Karşı Çevreleme 61

İKİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE JEOPOLİTİĞİNE ELEŞTİREL BAKIŞ

2.1. COĞRAFİ KONUMUN VE POTANSİYELİN JEOPOLİTİK DEĞERİ 66
2.2. TARİHSEL SÜRECİN JEOPOLİTİK YORUMU 73
2.3. ELEŞTİREL YAKLAŞIM ÇERÇEVESİNDE TÜRK DIŞ POLİTİKASI'NIN SÖYLEM, EYLEM VE DEĞERLER MATRİSİNİN ANALİZİ VE JEOPOLİTİK ETKİSİ 78
2.4. SİSTEM ETKİLERİ VE SOSYAL GÜÇLER 84
2.4.1. Hegemonya'nın Yapısal Gücü Ve Sistemik Etkileri 84
2.4.2. Yönetişim ve Güçlü Devlet Paradoksu 91
2.4.3. Birey, Kimlik ve Toplum 105

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ORTA DOĞU JEOPOLİTİĞİNE ELEŞTİREL BAKIŞ

3.1.COĞRAFİ KONUMUN VE POTANSİYELİN JEOPOLİTİK DEĞERİ 115
3.1.1. Coğrafi Konumun Potansiyel Değeri 115
3.1.2. Potansiyelin Jeopolitik Değeri 119
3.1.2.1. Enerji Jeopolitiği 119
3.1.2.2. Demografik ve Kültürel Yapı 125
3.2. GÜÇ UNSURLARI VE KARŞILIKLI ETKİLEŞİMİ ETKİLEYEN DİNAMİKLER 129
3.2.1. Sünni, Şii ve Musevi Siyaset Teolojisi - Söylem 129
3.2.2. Bölge İşlevsel Alt Sistemleri(Konstellâsyonlar–Ortaklıklar) 138
3.2.2.1. Körfez Arap Ülkelerinin İşbirliği Konseyi 138
3.2.2.2. Arap Ligi (Arap Birliği) 141
3.2.2.3. İslam İşbirliği Teşkilatı (İslam Konferansı) 142

3.2.2.4. Devlet Dışı Topluluk ve Gruplar 145
3.2.2.4.1. Uluslararası Şirketler 146
3.2.2.4.2. Hizbullah 146
3.2.2.4.3. Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ve Hamas (Harakat al-Muqawama al-Islamiya, İslami Direniş Hareketi) 149
3.2.2.4.4. Sanal Aktörler 151
3.2.2.4.5 PKK (Kürdistan İşçi Partisi-Partiya Karkerên Kurdistan./TÜRKİYE) PÇDK (Kürdistan Demokratik Çözüm Partisi - Partiya Çareseriya Demokratîk a Kurdistan /IRAK.), PYD (Demokratik Birlik Partisi- Partiya Yekitîya Demokrat/SURİYE) 153
3.2.3. Stratejik Oyuncular ve Bölgesel Güç Mücadelesi 156
3.2.3.1. ABD, İslam Coğrafyası ve Orta Doğu 157
3.2.3.1.1. 1990'lı Yıllarda Söylem ve Eylem: Orta Doğu'da Yeni Jeopolitik Tasavvurun Oluşumunda İlk Aşamalar 158
3.2.3.1.2. 11 Eylül ve ABD'nin Irak'ı İşgali; 2000 li Yıllar, Şekillendirmede Tek Taraflılık ve Sert Güç Kullanımı 162
3.2.3.2. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Büyük Kalkınma Projesi ve Karşı Çevreleme Çerçevesinde Orta Doğu 172
3.2.3.2.1.Çin Halk Cumhuriyeti Güç Unsurlarına Genel Bakış 174
3.2.3.2.1.1. Demografik Durum, Sosyal Moral Değerler ve Söylem 175
3.2.3.2.1.2. Doğal Kaynaklar 179
3.2.3.2.1.3. Deniz Ulaşım, Nakliye ve Lojistik Destek Kabiliyeti. 180
3.2.3.2.1.4. İnci Dizisi Projesi 181
3.2.3.2.1.5. Boru Hatları 182
3.2.3.2.1.6. Bilimsel ve Teknolojik Gelişme 183
3.2.3.2.1.7. Askeri Güç 184
3.2.3.2.1.8 Çin Ekonomik Gücü 186
3.2.3.2.1.9 Stratejik Projeleri 187
3.2.3.2.2 Önemli İkili İlişkileri 189
3.2.3.2.2.1. Çin-Rusya İlişkilerinde Son Gelişmeler 189

3.2.3.2.2.2. Çin-ABD İlişkileri 190
3.2.3.2.2.3. Çin-Türkiye İlişkileri 193
3.2.3.3. Rusya Federasyonu ve Dengeleme Politikası 194
3.2.3.4. İran İslam Cumhuriyeti, Tehdit ve Caydırma Stratejisi 200
3.2.3.5. Mısır Arap Cumhuriyeti ve Statükonun Muhafazası 206
3.2.3.6. İsrail Devleti ve Yahudi Seçkinler Siyaseti 214
3.2.3.7. Suriye Arap Cumhuriyeti: Karşı Çevrelemenin Kırılma Noktası 218

SONUÇ 229
KAYNAKÇA 241
EKLER

KISALTMALAR

AA	Anadolu Ajansı
AB-EU	Avrupa Birliği- European Union
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
APEC	Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği - Asia-Pacific Economic Cooperation
ASEAN	Güneydoğu Asya Uluslar Birliği - Association of Southeast Asian Nations
AET-EurAsEc	Avrasya Ekonomik Topluluğu-Eurasian Economic Community
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	BM Güvenlik Konseyi
BOP	Büyük Orta Doğu Projesi
CFR	Dış İlişkiler Konseyi - The Council on Foreign Relations
CIPE	Uluslararası Özel Girişim Merkezi-Centre Internatıonal Private Enterprise
ÇHC	Çin Halk Cumhuriyeti
ÇUŞ	Çok Uluslu Şirketler
DB-WBG	Dünya Bankası (Grubu) - World Bank Group.
DDB	Dernekler Dairesi Başkanlığı.
DTÖ-WTO	Dünya Ticaret Örgütü - World Trade Organization
EUROMED	Avrupa Akdeniz Ortaklığı - Euro-Mediterranean Partnership
FKÖ	Filistin Kurtuluş Örgütü
GATT	Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması - General Agreement on Tariffs and Trade
GATS	Hizmet Ticareti Genel Anlaşması - General Agreement on Trade in Services
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
HRG	İnsan Hakları İzleme Örgütü – Human Rights Watch.
IAEA	Uluslararası Atom Enerji Ajansı - İnternational Atomic Energy Agency

IEA	Uluslararası Enerji Ajansı - International Energy Agency
IMF	Uluslararası Para Fonu - International Monetary Fund
INGO	Uluslararası Hükümet Dışı Kuruluşlar – International Non Govermental Organisation
IRI	International Republican Institute
İİT	İslam İşbirliği Teşkilatı
KBY-KRG	Kürdistan Bölgesel Yönetimi-Kurdistan Regional Government- HHK Hikûmeta Herêma Kurdistanê
KCK	Kürdistan Topluluklar Birliği-Koma Civakên Kurdistan
KİK-PGCC	Körfez Arap Ülkelerinin İşbirliği Konseyi- Gulf Cooperation Council - Meclis El-Te'avun Liduvel El-Haliç El-Arabiye.
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü-North Atlantic Treaty Organization.
NGO	Hükümet Dışı Kuruluşlar – Non Govermental Organisation.
NDI	Ulusal Demokrasi Enstitüsü-National Democracy Institute
NED	Ulusal Demokrasi Fonu**-**National Endowment for Democracy
ÖAŞ	Özel Askeri Şirketler
ÖSO	Özgür Suriye Ordusu
PÇDK	Kürdistan Demokratik Çözüm Partisi - Partiya Çareseriya Demokratîk a Kurdistan /IRAK.
PKK	Kürdistan İşçi Partisi-Partiya Karkerên Kurdistan
PYD	Demokratik Birlik Partisi- Partiya Yekitîya Demokrat/SURİYE.
SHDG	Suriye Halkının Dostları Grubu
SMDGUK	Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu
STK	Sivil Toplum Kuruluşları.
SUK	Suriye Ulusal Koalisyonu
ŞİÖ-SCO	Şanghay İşbirliği Örgütü-Shanghai Cooperation Organisation.
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TESEV	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı.
TMK	Terörle Mücadele Kanunu
TPP	Trans Pasifik Ortaklığı

TRIMs	Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması - The Agreement on Trade-Related Investment Measures.
TRIPS	Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması.
T-TIP	Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı
TÜSEV	Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı
UGS-NSS	Ulusal Güvenlik Stratejisi-National Security Strategy.
VGM	Vakıflar Genel Müdürlüğü
WWF	Doğal Hayatı Koruma Vakfi - World Wide Fund for Nature

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Çin Demografik Durumu ek s. 1
Tablo 2: ÇHC'nin Dünya Stratejik Mineral Üretimindeki Yeri ek s. 2
Tablo 3: Gemi İnşa Miktarları ek s. 3
Tablo 4: Çin Kalkınmasında Hong Kong Etkisi ek s. 4

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Jeopolitik ve Alt Bölünümü ek s. 5
Şekil 2: Eleştirel Jeopolitik Yapısöküm Grafiği ek s. 6
Şekil 3: Analiz Grafiği ek s.7
Şekil 4: Saul Kohen Dünya Bölümlemesi ek s.8
Şekil 5: Huntington Medeniyet Sahaları ek s.9
Şekil 6: Misak-ı Milli Harirası ek s.10
Şekil 7: Moberly Haritası ek s.11
Şekil 8: Doğu Akdeniz Doğal Gaz Yatakları ek s.12
Şekil 9: Filistin İsrail Sınırlarında Değişim ek s.13
Şekil 10: Orta Doğu ve K. Afrika Nüfus Dağılımı ek s.14
Şekil 11: Müslüman Nüfus Dağılımı ve Bölünümü ek s.15
Şekil 12: K. Afrika Genç Nüfus Durumu ek s.16
Şekil 13: Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi ek s.17
Şekil 14: Suriye'de Kürt Nüfus Dağılımı ek s.18
Şekil 15: El-Cezire Platosu ve PYD-El-Nusra Çatışma Alanları ek s.19
Şekil 16: Orta Doğu ABD Üsleri ek s.20
Şekil 17: Çin Halk Cumhuriyeti'nde Azınlıkların Dağılımı ek s.21
Şekil 18: ÇHC Doğalgaz Tüketimi ek s.22
Şekil 19: ÇHC Doğalgaz Üretimi ek s.22
Şekil 20: ÇHC Doğalgaz İthalatı ek s.22
Şekil 21: Çin Halk Cumhuriyeti Petrol Üretimi ve Tüketimi ek s.23
Şekil 22: İhtilaflı Deniz Havzaları ek s.24
Şekil 23: Çin Avrupa Hızlı Tren Güzergahı ek s.25
Şekil 24: İnci Dizisi Projesi ek s.26
Şekil 25: ÇHC Boru Hatları ek s.27
Şekil 26: Suriye Çatışma ve Kontrol Alanları ek s.28
Şekil 27: İran Etnik Yapı Haritası ek s.29
Şekil 28: İran Petrol Üretiminde Düşüş ek s.30

EKLER LİSTESİ

EK1: Tablolar ek s. 1
EK2: Şekiller ek s. 5

GİRİŞ

Çalışmanın amacı, 21. yüzyılın başlangıcında Dünya'yı yeniden şekillendirme hamlelerinin Orta Doğu'nun kırılgan jeopolitik zemininde yarattığı sarsıntının, Türkiye'nin dış politika yapımına tesirini eleştirel jeopolitik bir analiz ile ortaya koymak, temel problematiğe verilecek cevapları ortaya çıkarmaktır. Bugün Türkiye'nin iç sorunları önemli ölçüde bölgesel ve küresel kaynaklıdır. Bu boyutlarda yapısökümünü gerçekleştirerek öngörü ve hareket tarzları üretmek jeopolitik disiplininin ilgi sahasına girmektedir.

Hegemonyanın getirisine uyumlanmış siyasal, toplumsal ve ekonomik yapılar, yeni bölgesel güçlerin belirmesi ile varlığını sürdürme arayışına girmiştir. Varlığını istikrarlı biçimde sürdürmesi bu getirilere bağlı olan başat güç ve çevresinin, Türkiye'nin yer aldığı coğrafi ve kültürel alanın yeni küresel sistemdeki şekil ve çizgilerini nasıl tasarladığı, eleştirel jeopolitik analizle anlamlandırılmaya çalışılmaktadır. Oluşturulan Hegemonik Tasarı ve bu Tasarının içerdiği stratejik tasavvurlara uzanan yol, Orta Doğu ve İslam Coğrafyasından geçerek beslenmektedir. Aynı zamanda rekabetin gücünü dayadığı mekânın en önemli bölümü bu coğrafyadadır.

1990'lardan itibaren Batı medeniyet ve üstünlüğünün rakipleri, jeokültürel bölümlemeye göre İslam ve Konfüçyen medeniyet sahaları olarak belirlenmiştir. Enerji jeopolitiğini merkeze alan jeoekonomik yaklaşıma göre de Orta Doğu enerji kaynaklarının üzerindeki kontrolün sürdürülmesi, mübadele ve rezerv para biriminin değiştirilmemesi hayati öneme sahiptir. Bu durumda Türkiye açısından cevabı aranacak önemli sorulardan birisi, bölge ne tür bir Tasarıya göre, nasıl şekillendirilmektedir ve bunun iç ve dış dinamikleri Türkiye'yi ne şekilde etkilemektedir? Bu Tasarı'da Türkiye, medeniyet sahasının "pivot" ülkesi olarak kendisini merkeze yerleştirmesinin bedelini, hedef ülke olarak ödeyebileceği gibi, kendisini hegemonun biçimlendirmek istediği Yeni Dünya Düzeni'nde sarkaç ülke olarak, yapılanmanın istikrarı için ihtiyaç duyulan bir aktör halinde de bulabilecektir.

Çalışma, dış politika boyutundaki değişim süreci ve dinamiklerine odaklanmakla birlikte, eleştirel ve konstrüktivist yaklaşım bağlamında kamu yönetimi disiplininin verilerini de kullanmaktadır. Bu nedenle eleştirel jeopolitiğin

analizde ihtiyaç duyduğu; kimlik, kültür, aidiyet, sivil toplum, sosyal güçler ve mekânın güç kaynakları gibi faktörler, yeterlilik ölçütünde sınırlı tutulmaktadır.

Bu çalışma, kamu yönetimi alan konularının yeni jeopolitik yaklaşımın bir sonucu olarak analize konu edilmesi bağlamında önem taşımaktadır. Siyaset biliminin veya herhangi bir disiplinin devlet politikalarını belirlemek gibi doğrudan bir işlevinden söz edilmese de, çağdaş kamu yönetiminde karar vericilerin açıklayıcı kuramlardan, bilimsel araştırmalardan ve bu çalışmalarda etkin bireylerin birikim ve görüşlerinden yararlanarak politika saptamaları oldukça yaygınlaşmıştır. Buna karşılık, 1990'lı yıllar öncesinde Türkiye'de bu durum işlerlik kazanmamış, düşünce kuruluşlarının ortaya çıkışının ivme kazanması da bu yıllardan sonra gözlenmeye başlamıştır.

Türkiye'nin uzun bir dönem uluslararası ilişkileri ve bu bağlamda dış politika yapımı çoğunlukla ABD çıkarları ile doğrudan ilişkili ideolojik içerimler barındıran bir yaklaşımla, realist düzlemde ele alınmıştır. Ancak, realist algılayış hegemonyanın yapısal ve sistemsel boyutuna tatminkâr açıklama getirmemekte, iç siyasetin yapısal dönüşümü sonucu dış politik kararları etkileyen sosyal ve kültürel yapıya ve yeni devlet dışı aktörlere gereken önemi vermemektedir.

Uluslararası ilişkilerinin değerlendirme ve karar süreci ya da kamu yönetiminin siyasa formülasyonunda, hegemonik sistemin mekâna izdüşümünün güç-amaç analizinden yoğun olarak istifade edilmektedir. Mekânın sahip olduğu veya ürettiği değerler ekonomik, kültürel ve politik içerik taşımakta olup, güç mücadelesine yol açmaktadır. Güç kurumsal ve yapısal, asimetrik ve Yumuşak Güç uygulamalarında kendisini göstermektedir. 21. yüzyılın jeopolitiği, toprak kazanımı ve teritoryal egemenlik iddiasında değildir. Yeni jeopolitik resimde hegemonyanın ulaşmak istediği nihai noktanın "küresel sömürü adacıkları üretmek" üzerinde şekillendiği, devletler üstü bir nitelik taşıdığı, devlet dışı aktörleri dikkate aldığı, asimetrik güç uygulamalarına zemin hazırladığı görülmektedir. Buna karşılık yükselen diğer güçler beklenmedik asimetrik etkiler üreterek sistemin işlevselliğini sorgulatmaktadır.

Üstünlüğün sağlanması coğrafyada; değerler dizisi, ilişki ve bağımlılıkların menfaattara uygun düzenlenmesine yani şekillendirilmesine bağlıdır. Gezegenin biyo-kapasitesi, mevcudu taşıma limitlerini aşmış olmasına rağmen kalkınma hızı ve

refah seviyesinden taviz verilmemektedir. Anglo-Amerikan hegemon ve alt hegemon güçlerin sürdürülebilir kalkınma sürecinin 'ötekiler'i engelleme üzerine kurgulanmış olmasını beklemek, kendini yeniden üretme kapasitesini %50 aşmış olan yerkürede şaşırtıcı da değildir.

Türkiye'de özellikle akademik çevrelerin toplamı sıfıra mündemiç oyun kurallarının ötesinde alternatifler üretmesi, yeni jeopolitik yaklaşımı çözümlemesi, bilgi birikim ve aktarımının sağlanması açısından önem taşımaktadır.

Çalışmanın inceleme ve analiz alanını kapsayan Orta Doğu bölgesi genelde, objektif coğrafi bir kavram olmaktan çok, Avrupa merkezli sübjektif unsurlar barındıran jeokültürel kavram olma özelliği taşımaktadır. "Yeni Orta Doğu"nun sınırlarını İngiliz haritacıları siyasetin çıkarlarına uygun olarak belirlemiş ve siyasetin biçimlendirdiği bölgeyi kavramsallaştırmıştır. Bir coğrafi alanın diğerinden ayrılabilmesi için farklı anlam taşıyan özelliklerinin olması ve ona göre isimlendirilmesi gerekir. Orta Doğu kavramı coğrafi olmaktan ziyade "Batı" gibi siyasi ve kültürel özellikleriyle öne çıkmaktadır.

Dar açıdan bakıldığında Orta Doğu, siyasî sınırlarıyla kuzeyde Türkiye, doğuda İran, güneyde Arabistan Yarımadası ve Sudan ile batıda Mısır Arap Cumhuriyeti topraklarının uzandığı alandır. Türkiye'nin tarihi ve kültürel bağlantısını merkeze alarak baktığımızda ilgi alanı olarak Mağrip[1] ve Maşrık Ülkelerini de dâhil etmemiz gerekmektedir. Analizin zaman dilimi Eylül 2013'e kadar elde edilen bilgilerle sınırlıdır. Tarihsel arka plan, değerlendirmede ihtiyaç duyulan tarihe ve olaylara kadar uzatılmaktadır.

Jeopolitik, uluslararası ilişkiler ve siyasi coğrafya içerisinde bir analiz ve karar sistematiğidir. Jeopolitik analizin öznesi "mekân" veya insani anlamlandırma ile "çevre "nin, küresel boyuttan soyutlanarak anlamlandırılması mümkün olmadığından küresel perspektiften hareket ederek bölgesel düzeyde olanları anlamlandırmak (tümdengelim) gerekmektedir. Sınırlama ölçeği coğrafi hatlarla

[1] Günümüzde Mısır'dan Atlantik Okyanusu'na kadar uzanan Kuzey Afrika bölgesi ve Güney Sahra, İslâm kaynaklarında Mağrib adıyla anılmaktadır. Bu coğrafyada Libya, Tunus, Cezayir, Fas ve Moritanya devletleri bulunmaktadır. Mısır'ın batısında yer almasından dolayı bazı kaynaklarda Endülüs de Mağrib coğrafyasına dâhil edilmektedir. Maşrık Mısır'ın doğusunda kalan İslam Ülkelerini kapsamaktadır.

kısıtlı değildir. Bu bağlamda Türkiye'nin içerisinde bulunduğu ve komşu olduğu çevreyi, Türkiye merkezli jeopolitik ve alt birimleri jeokültürel ve jeoekonomik anlamlandırmaya tabi tutabilmek için, ekonomik tarihsel ve kültürel çok boyutluluk içerisinde, iç siyasal yapı değişikliklerini de göz önünde bulundurarak ele almak gerekmektedir. Bu anlamlandırma *etki ve ilgi alanı* olarak daha bütünsel bir yaklaşım içermektedir. Etki alanı Türkiye'nin mevcut güç potansiyeli ile olayları etkileyebileceği yakın havzayı (Kara, Deniz ve Hava Sahası) içerirken, ilgi alanı, oradaki müstakbel gelişmelerden belirli bir süre sonra etkilenebileceği bir alandır. Bu alan, yakın kara havzasındaki gelişmelerde belirleyici olabilecek olaylara ön alma imkânı sağlayabilecek, güç projeksiyonundaki gelişmelere paralel olarak etki alanına almak istediği, kendisinden mesafece uzak sahayı içermektedir. Jeopolitik analiz yorumsamacı yöntembilim ile uyumlu olarak işlevselleştirilmektedir. Yorumsama yöntemi özellikle tahakküm ilişkilerini konu alan asimetrik güç ilişkilerini, toplumsal farklılık ve bölünmeleri sorgulamaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünün birinci kısmı'nda kavramsal çerçeve üzerinde durulmaktadır. Eleştirel jeopolitik siyasi coğrafya tabanlı ve Avrupa kaynaklı olarak mekâna dayalı aktör odaklı çıkar çatışmalarına ve kültürel çatışma alanlarına yönelirken, ABD kaynaklı gelişim söylem odaklı analizi disipline yerleştirmiş, bu çalışmalar disiplinin kavramsal olarak zenginleşmesine imkân sağlamıştır. Günümüzde küresel dönüşümün etkilediği siyasi coğrafya disiplini, mekân, kültür ve söylem üzerine yoğunlaşmıştır. Konsept yeni kavramlar üzerine inşa edilirken, eski kavramların niteliği ve anlam dünyaları da gelişerek değişim geçirmiştir. Gelişen bu kavramsal yapı jeopolitik disipline de intikal etmiştir. Bu kavramsal gelişim bu kısımda ele alınmaktadır.

Birinci bölüm ikinci kısımda uluslararası sistemin dinamiklerini çözümlemeye yönelik teorilerden hegemonya teorileri ele alınmaktadır. 1970'li yıllardan itibaren Amerikan hegemonyasının çözülmekte olduğu görüşünden hareket eden akademisyenlerin önce hegemonik istikrar daha sonra uluslararası rejimler teorisi'ni ortaya attığı görülmektedir. Rejim teorisi de, düzen koyucuya duyulan ihtiyaç tespitinden hareket etmektedir. Liberal dünya düzeninin sürdürülme gerkeçesi ve yollarını oluşturmaya çalışan ve bakış açılarını biçimlendiren bu teorilere karşı geliştirilen eleştirel Neo-Gramşiyan hegemonya teorisi üzerinde yeterli ölçüde

durularak farklı bakış açısının ortaya çıkardığı dünya sistemi anlamlandırılabilecektir. Bu teorilerin üzerinde durulması jeopolitik analizler sonucu ortaya çıkan stratejik uygulamaların nihai nokta'da neyi gerçekleştirmeye yönelik olduklarını anlamlandırmak maksadı taşımaktadır.

İkinci Bölümde Türkiye jeopolitiğinin açıklayıcı betimlemesi sebep-sonuç ilişkileri açısından yapılırken, eleştirel jeopolitiğin dört temel zemininden hareket edilmektedir. Güç unsurları ve karşılıklı etkileşimi, güç kimliği ile gelecek hedefleri ve stratejik birikim maddeleri, ülke bazında, konu bütünlüğü açısından "aktörler ve sosyal güçler"; birey, toplum, devlet ve sistem düzeyleri içerisinde analize dâhil edilmektedir. Eylem ve söylem'ler ülke-bölge jeopolitiği içerisinde tartışılmaktadır.

Dış politikada karar alma sürecini etkileyen güncel gelişmeler ve tarihsel arka planının taşıdığı potansiyel ile yapılacak yorumlama Türk dış politikası'na yansıtılarak, görülen ve ön görülebilen değişim etkileri incelenerek sonuç çıkartılmaya çalışılacaktır. Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Dış Politikası'nda belirginleşen söylem–eylem–değerler matrisi çıkarılarak dönemsel ve bölgesel etki karşılaştırması yapılacaktır.

Üçüncü Bölümde Orta Doğu coğrafyasının potansiyel değeri ve bu potansiyelin jeopolitik etkileşimi ele alınmaktadır. Mekânın çok yönlü değer üretimi ve maddi ve kültürel bu değerlerin jeopolitik şekillendirmeye hem konu hem vasıta oluşu incelenmektedir. Güç unsurları ve karşılıklı etkileşimini etkileyen dinamikler, bölge içi ve dışı aktörlerin hareket ve tasavvurlarının yanısıra, devlet dışı yeni aktörlerin ortaya çıkış süreci ile etkilerinin ele alınmasını gerektirmiştir. Siyasetin şekillendirdiği sınırların yarattığı buhran ve istikrar beklentilerinin olabilirliği, söylem ve eylem matrisi içerisinde bu bölümde sorgulanmaktadır.

Sonuç Bölümünde üç bölümde toplanmış bulunan verilerden yararlanılarak, siyasa formülasyonunun teknik değerlendirmesi ve Eleştirel teori zemininde yorumlanması yapılmakta, temel sorulara muhtemel yanıtlar alınmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM
HEGEMONYA VE JEOPOLİTİK ŞEKİLLENDİRME

Dünyanın karşı karşıya olduğu en büyük çevre sorunlarından birisi insanların doğal kaynakları gittikçe daha çok kullanmaları ve tüketmeleridir. Bu sorun genellikle "ekolojik ayak izi" olarak adlandırılır ve insanların dünyanın ekosistemlerinden olan talebinin ölçüsünü ifade eder. Örnek olarak, Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan insanlar, Hindistan'da yaşayanlara göre kişi başına yaklaşık dokuz kat fazla doğal kaynak kullanmaktadır (Enerjiline, 2013). Ekolojik ayak izi ölçümlemelerine göre, dünyadaki herkes bir Kuzey Amerikalı kadar tüketse dört, bir Avrupalı kadar tüketse üç, Türkiye'de yaşayan bir kişi kadar tüketse birbuçuk gezegene ihtiyaç vardır (World Wide Fund for Nature,WWF 2012: 6).

İnsanın doğal kaynakları tüketme hızı, doğanın kendini yenileme hızının %50 üzerine geçmiş durumdadır. Uluslararası Enerji Ajansı (International Energy Agency - IEA) tarafından yayınlanan "Dünya Enerji Görünümü 2012" raporuna göre iklim değişikliğinin tehlikeli sonuçlarından korunmak için bilinen fosil yakıtı rezervlerinin üçte ikisinin yeraltında bırakılması gerekmektedir (WWF Türkiye, 2013). Bu durum rekabete konu olan diğer kaynakların yetersizliği ile de birleşince, bazı ülkelerin kontrol altına alınması, gelişmelerinin engellenmesi, nüfus artışının gezegene getireceği ek yükün sınırlandırılması gerekmektedir. Bu durum yerkürenin yeniden şekillendirilmesi ve düzenlenmesi (*Raumordnung*) ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Realist paradigma ile sorunlara yaklaşan ülkeler için "sorunlara cevap veren kavram, akılcı çözümler değil, sorunların ortadan kaldırılmasıdır" (Walz, 2009: 54).

Jeokültür, jeopolitik konumun belirleyicisi kılınmaya çalışılırken, jeoekonomi; teknolojinin, beşeri sermayenin ve doğal kaynakların siyasi yapılar tarafından kullanım şartlarını, kurumsal ve toplumsal ölçekte oluşturmaktadır. Bu gerçeği arka planında saklayan ekonomik küreselleşme paradigmasının başlattığı ekonomik bölge düzenlemeleri ya da "Bölgeselleştirme" (*Regionalisierung)* politikası "Etnikleştirmeyi" (*Ethnisierung*) tetiklemekte, yarattığı hizipleşme değişik tahrik ve teşviklerle ulusal dayanışmaları zayıflatmakta, bölgesel/etnik/mezhepsel "Sütunlaşma"ya (*Versäulungen*) yol açmaktadır. Zayıflatılan ulus devletler, gezegen kaynaklarından hak ve iddia talepleri ile birlikte minimize edilmekte, bölgesel

güçlerin süper güçlere dönüşümü ekonomik, kültürel ve askeri çevreleme politikaları ile engellenmeye çalışılmaktadır.

Soğuk Savaşı takiben tekrar yeşeren "Demokratik Dünya Toplumu" ideali, çatışmacı politikalarla "Anarşik Etnik Dünya" ya dönüştürülürken, kültürel farklılıklar jeopolitik şekillendirmeye vasıta olmuştur. Heterojen "İslam Medeniyet Coğrafyası "nda rakip ve mezhep temelli konstelasyonlar[2]/ortaklıklar oluşurken, "yeni devlet dışı aktörler "in etkinliği artmış, radikallerin başlattığı IV üncü Nesil Savaş, uluslararası müdahaleleri meşrulaştırmıştır. Bunun yanısıra demokratikleşmenin yeni dalgası (4 ncü Dalga) olarak nitelendirilen, Afganistan ve Irak'ın işgalini ve "açık toplum" söylemi ile idealize edilen renk devrimlerini kapsayarak devam eden süreç, dünyanın jeokültürel vasıtalarla yeniden şekillendirilmesini işaret etmektedir. Bu bölümde konunun kavramsal çerçevesi incelenecektir.

1.1 JEOPOLİTİK, JEOEKONOMİ, JEOKÜLTÜR VE DÖNÜŞÜM

1.1.1. Jeopolitik

Yeni Webster sözlüğünde jeopolitik aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır

> 1. *Coğrafya, jeoloji, iklim ve doğal kaynakların, insanların, kültürlerin ve devletlerin gelişmesi arasındaki ilişkinin incelenmesi. 2. Coğrafya, doğal kaynaklar, sınaî gelişme ve siyasi gücü kapsayan coğrafyanın ve güç politikalarının uluslararası ilişkiler kapsamında inceleme metodu. 3. Özellikle "yaşam alanını" (Lebensraum) içeren eski Alman doktrini, devlet gücü ve dünya hâkimiyetinin en güçlü garantisi (2003: 529).*

Brockhaus ansiklopedisinde Jeopolitik; "Coğrafya, Devlet Bilimleri, Tarih ve Toplumsal Bilimler'in yan bilimi" (Brockhaus Enzyklopädie, 1989: 389) olarak, Güvenlik Siyaseti sözlüğünde (Wörterbuch zur Sicherheitspolitik) ise; "Coğrafya, Siyasal Bilimler, Tarih ve Sosyoloji bilim sahalarının kesiştiği bir bilimsel alan

[2] Astronomi biliminden ödünç alınan *konstelasyon* terimi Latincede yıldızların biraraya gelişi ile oluşan grup, yıldız kümesi anlamındadır. Uluslararası sistemde alt birimler/sistemler olarak adlandırılabilir.

olarak tasvir edilebilir. Politik gerçeklikler ile mekân arasındaki ilişkiyi araştırır*"* (2003: 144) ifadesi yer almaktadır. Bunların yanısıra Jeopolitik, tarih ve güvenlik politikalarının yanında, coğrafi ve siyasal bilimler arası güçlü bir bilimsel disiplin olduğu tanımı da bulunmaktadır (Baumann ve Hauser, 2002: 19-20).

Jeopolitik Friedrich Ratzel, Rudolf Kjellén, Halford Mackinder, Nicholas Spykman ve Karl Haushofer tarafından geliştirilmiş ve "Hâkimiyet Bilimi" olarak adlandırılmıştır. Jeopolitik, Makyavelist öğretiden beri, Güç'ün; etkili ve iktisadi kullanımı, kazanılması, muhafazası ve kaybedilmesi tasavvurları ile "klasik politik anlayışın kurucusu olmuştur". Jeopolitik; "saha ve etnisite, güç ve bölgesel siyaset" ve milletlerin "saha, kaynaklar ve tesir" kapsamında sürdürdükleri yarışta hayatta kalma mücadelesi düşüncesine dayanmaktadır (Weidenhausen, 2008: 7). Ratzel, devletlerin gelişiminde saha kanunlarını (*räumliche Gesetze*) formüle edip, buradan hareketle sömürge çatışmaları ve emperyalizmin bölgesel yayılma politikasının temelini verili doğa kanununa (*quasi-naturgesetz*) bağlamıştır. Ratzel ve Kjellén kurdukları jeopolitikte, mevcut askeri ve jeostratejik yaklaşımların, sosyo-biyolojik alana uyumlanmasına yardım etmişlerdir. Böylece zamanın emperyalizminin kurulmasına ve meşruiyetine katkı sağlamışlardır (Wittfogel, 1929'den aktaran Oßenbrügge, 1996). Jeopolitiğin kurulmasında diğer bir özgün referans noktasını İngiliz Coğrafyacı Mackinder temsil etmektedir. 20. yüzyıl küreselleşmesini o dönemde görerek, küresel kontrol zaruretinden doğan çatışmalar ve sınır ötesi askeri saldırılara karşı hegemonyanın güvenliği konusunu ele almıştır (Mackinder, 1904'den aktaran Oßenbrügge, 1996).

Siyasi coğrafya, siyasi topluluklar ile coğrafi unsurlar arasındaki ilişkileri inceleyen ve bunların özelliklerini ortaya koyan bir bilim dalıdır. Jeopolitik ise bu analizi dış politikanın belirlenmesinde kullanır. Jeopolitik, coğrafi bir siyasettir. Siyasi olarak organize edilmiş alanlarla, onların kaynakları, genişleme alanları ve benimsedikleri coğrafi kimliğin nedenleri ile ilgilenir. Esasen bu tip alanların en önemlisi olan devlet ile ilgilenir (Blij, 1967: 157).

İkinci Dünya Savaşından sonra nasyonal sosyalizmle bağlantısı nedeniyle Siyasi Coğrafyanın "sözde" bilimsel bölümü olarak ayrıştırılan jeopolitik ve jeostrateji, ABD'lerinde siyasi istikametlerin önemli bir belirleyicisi olmaya devam

etmiş ve dünya genelinde siyasi yönelim hattı olarak 1960'lı yılların sonundan itibaren kavramsallaşarak genel kabul görmüştür.

Karl Haushofer'a göre siyasi coğrafya mekândan hareket ederek devleti inceleyen bir bilim, jeopolitik ise devletten hareket ederek mekânı inceleyen bir bilimdir. F.W. Korkisch ise bugünkü jeopolitiğin aynı zamanda başka unsurları da kapsadığını ifade etmektedir. Nüfus artışı, başarısız devletler, mülteci ve göçmen hareketleri, küreselleşmenin etkisi, kitle imha silahlarının yayılması, küresel krizler, çevre sorunları, küresel yönetişim, sosyal istikrarsızlık ve yayılma etkisi, insan hakları, dünya modelleri (G-2, G-7, G-20), enerji politikaları, organizasyonlar gibi konuları da kapsamına almıştır (2010: 4). Bu bağlamda jeopolitik ve alt bölümleri ve ilişkileri Şekil-1 de gösterilmiştir.

Paul Reuber ve Günter Wolkersdörfer, küresel dönüşümden siyasi coğrafya disiplininin etkilendiğini, mekândaki yeni sosyal ve siyasi organizasyona uygun konsept ortaya koymak zorunda kaldığını öne sürmektedirler. "Çünkü bütün bu dönüşümler özde 'güç ve mekân' sorunlarını etkilemektedir. Bunlar mekândaki yerel kaynakların kullanımı ve dağıtımı etrafında oluşmaktadır. Jeopolitik ve belirli bölgesel/teritoryal bakış açılarında politik çatışmalara gösterilen hassasiyet, mekânsal yaklaşım bağlantılı olarak, kültür coğrafyası merkezli politikada da artarak anlam kazanmaktadır." Toplumla etkileşim içerisinde olan Kültürel Coğrafya sosyal biliminin, kavram ve yaklaşımları göz önüne alındığında, onun bünyesinde de anlatı ötesi/üst anlatı *(Metanarrative)* sorunlar ve içsel problemler gelişmektedir (2001: 3).

1990'lı yılların politik ve ekonomik dönüşümünün etkisi ile Siyasi Coğrafyada tartışma iki boyutta kendisini göstermiştir; İlk boyut, yerleşik yapısalcı radikal coğrafya konseptinin yanında, siyasette artan çoğullaşma (ve parçalanma)'ya, aktör ve eylem odaklı konseptin güçlenmesiyle uyum gösterme çalışmaları, ikinci boyut ise, sosyal dünyanın süreklilik gösteren karakterinin bilimlerde yarattığı yeni duyarlılık ve dil'in öneminin, siyasi coğrafyaya "Güç ve Söylem" analizi içerisinde yansımasıdır. Mekânsal Dönüş *"Spatial Turn"* ve Dilsel Dönüş *"Linguistic Turn"* olarak adlandırılan bu iki bakış açısı siyasi coğrafyanın kavramsal gelişimine anlam kazandırmıştır. Mekânsal Dönüş, bölgesel siyasi farklılıklara duyarlılık gösterirken, Dilsel Dönüş, dilsel yapıların ve güç coğrafyasının araçsallaştırılmasına duyarlılık göstermektedir. Mekânsal yapı artık sadece sosyal ilişkilerin izlendiği bir arena değil,

sosyal ilişkilerin üretildiği ve yeniden üretildiği ortam olarak görülmektedir (Gregory ve Urry, 1985. Giddens, 1988. Dangschat, 1996'dan aktaran Reuber ve Wolkersdörfer, 2001: 4).

Siyasi coğrafya daha geniş bakış açıları ile üç ana akımda kristalleşmektedir; radikal coğrafya'nın politik ekonomi anlayışı, coğrafi çatışma araştırmaları'nın eylem teorilerinin genişlemesi, postmodern konstrüktivist okul (bugün eleştirel jeopolitik okul adını taşımaktadır) (Nissel, 2010: 12).

Radikal coğrafya 1970'li yıllarda neo-Marksist fikirlerin coğrafi alana uygulanması ile David Harvey tarafından geliştirilen bir yaklaşımdır. Kapitalist piyasa ekonomisinin eleştirisini, mekânsal sosyo-ekonomik eşitsizlikleri ele alarak yapmaktadır. Mekân-Güç-Asimetri ile meşgul olan radikal coğrafya, mekânsal eşitsizlikleri ve bundan kaynaklanan çatışma potansiyellerini araştırmaktadır. Bu eşitsizlik durumunu, siyasi ve ekonomik Elitler 'in, kaynaklar üzerindeki kontrolünün bir sonucu olarak görmektedir. Bu tür bir hükümranlık ilişkileri hem uluslararası hem de yerel ölçekte görülebilmektedir. Eleştirel jeopolitik *söylem*deki mekân algılamalarının güçlenişini ve söylemin kökeninde "jeopolitik düzenin yeniden tesisini" araştırır. Berno Welner'in öncülük ettiği coğrafi çatışma araştırmaları disiplini ise aktör ve eylem odaklı olarak, çatışmaların büyük bölümünde mekânsal bileşenleri sorgular. Bu iki akım post-yapılsalcılık vasıtasıyla iç içe geçerek şekillenmiştir. Bu siyasi ve eleştirel iddiaların istikameti, coğrafya içerisinde bağımsız bir akım olarak, e*leştirel teori* ve e*konomi-politik yaklaşımlar* şeklinde kabul edilmiştir. Eleştirel jeopolitik, yeni kültürel coğrafya 'nın bir bölümü olarak "Kültürel Dönüş" *(Culturel Turns)*[3] etkisi altında kültürel araştırmaların disiplinler arası sahasında da yer almaktadır (Reuber ve Wolkersdörfer, 2008: 756. Wieser, 2013: 5, 6).

Mekân 19 ve 20 nci yüzyıllarda pozitivist paradigma çerçevesinde algılanış biçimiyle, geometrik mekânsallık (*spatiality*) ve bunun getirdiği basit betimleyici teknikler vasıtasıyla kavranan Kartezyen koordinat sistemine sahip salt bir uzay parçası olmaktan dönüşüm geçirmiştir. Bu mekân, aynı zamanda, farklı kültürlerin,

[3] Kültürün mekânsal bir unsur olarak ekonomik coğrafyanın analizlerinde ağırlık oluşturmaya başladığını öne süren yaklaşım. (Kaygalak, 2011: 7)

toplumsal süreçlerin, politik ve ideolojik süreçlerin süzgecinden geçirilerek yaratılan ve inşa edilen (*constructed*) mekândır. Bu yönüyle sosyal süreçlerde "Mekân" (*places*) zamanı görünür kılma yolu" olarak algılanmaktadır. Günümüz beşeri coğrafyası sosyal bilimlerin mekân kurgusunu temel araştırma konusu edinmiştir (Kaygalak, 2011: 3-5).

Devletler'in sınırları (hudutları), günümüzde mekânsal ve kültürel çatışma araştırmalarında veri üretilen diğer bir sahayı teşkil etmektedir. Sınır alanlarının Siyasi Coğrafyanın bir bölümü olarak bilimsel araştırma disiplini jeopolitikle bağlantısı 19. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Günümüzde araştırma disiplini konstrüktivist fikirler ve antropolojik coğrafya araştırmalarına hizmet etmektedir ve "Kültürel Dönüş "ün etkisi altındadır. Antropolojik coğrafya; sınır suları/ırmakları, sınır aşan işbirlikleri ve sınır bölgesi sakinlerinin gündelik yaşantısına sınırların etkisi üzerinde araştırma yapmaktadır. (Müller, 2013: 6). Sosyal bilimlerde "sınır" ların kavramsal ve kurumsal çok çeşidi mevcuttur. Sosyolojik açıdan sınır kavramından, görünür biçimde ve davranış etkileri ile farklı insan gruplarını ayıran "Ayrışma Hatları" anlaşılmaktadır. Bununla sosyal yapılanma biçimi oluşturulmaktadır (Mau, 2006: 116). Bu bir noktada mekâna bakış açısı ile ilgilidir. Kültür sahasının sınırları ulus devlet sınırlarından farklı tanımlandığı gibi, yönetsel birimin sınırları ile ekonomik sınırlar da birbirinden farklı özellikler taşımaktadır. Ancak çoğunlukla düşmanlıklar sınırların oluşumunda en fazla gözlenen etkenlerdendir. İnsanların tarihi eylem ve kararları belirli bölgeleri özel yaşam alanları haline getirmektedir. Monika Eigmüller'e göre sınırların ikili karakteri bulunmaktadır. Bir yanda toplumsal politik gelişmelerin bir sonucu iken, diğer yanda toplumsal şeklin ve insan davranışlarının bir nedenidir. Bu noktada sınırların oluşmasında iç ve dış farklılıklar açık bir şekilde ortaya çıkarmaktadır (aktaran Müller, 2013: 10).

David Newman tüm sınırsal türevlerin ortak bir özelliği olduğunu, bir sistem *sınır*landırma arayışında ise, *sınırları*n yaratılacağını ifade etmektedir. Farklılığın mekânsal göstergesi ve sınıflandırma vasıtası olarak *sınırlar* oluşur. İçerme/eklemleme veya dışlama, dil ölçütleri, vatandaşlık, dini veya kültürel aidiyetten dolayı olup olmaması önemsizdir- inşa edilmiş sınırlara dayanır (Newman, 2005: 148). Dış sınırları olmayan bir sistem oluşamaz küçük birimler halinde dağılır.

Border ve *Frontier* kelimeleri, farklı sınır tanımlamasını işaret etmektedir. *Border* tanımlanan iki mekânsal birimin arasını gösterir. İki yönetsel birliğin/birimin temas noktasıdır.

Etyen Mahçupyan'a göre mekân *"Bize benzeyenlerin ve benzemeyenlerin 'nerede' olduğunu söyleyerek kişiyi onları arama zahmetinden kurtarır. Mekânlar, 'ötekileri' tanımlama yoluyla kendi alanımızı oluşturmamamıza yardımcı olurlar ve bu farklılığı da dolaylı yoldan zihniyete bağlarlar"* (2008: 85).

Buna karşılık frontier kelimesi "tanıdıkların" sınırlarını veya bölgesini gösterirken, iki farklı toplumsal sistem orada yüz yüze gelmektedir. Bir toprak üzerinde hak iddia edebilmek ve kendi toprağı olarak talep edebilmek asgari ölçüde bir grup dinamiğidir. Çünkü gerek söylemsel gerekse o alanın sembol ve işaretler ile örülmesi suretiyle grup kimliği o topraklar ile tanımlanır. Sınırların mı kimlikleri oluşturduğu, yoksa kimliklerin mekâna tesiri ile mi sınırların oluştuğu tartışma konusudur. Ancak her şekilde, "sınırlar" mekânı egemen aktörlerin kontrolündeki özel sahalara böler. 19. yüzyılda Ulus Devlet oluşumunda temel prensip bu olmuştur (Müller, 2013: 10, 11, 20).

Yaşar Hacısalihoğlu bugünden geleceğin güç mücadelesinin kavranabilmesi adına da mekâna dayalı analiz tekniğinin derinleşmesini kaçınılmaz görmektedir. "Değişen koşullara göre yeni olasılıklar veya üretilen yeni sorunlara karşısında jeopolitik, yeni çözümlemelerle yapılanır, mekânın ekonomi-politiğine dayalı dünya siyasal atlasını okuma çabasıdır. Bu çerçevede jeopolitik uluslararası ilişkilerin coğrafi analizidir" (2008: 42). Gearoid Q. Tuathail, jeopolitik için *"*devlet yönetiminin kavramsallaştırılmasına ve devletin idare edilmesine yönelik bir problem çözme kuramı*"* ifadesini kullanmaktadır. Nye ve Welch "Uluslararası bir sistemde devletlerarası güç dağılımının, devletlerin davranışlarının bazı yönleri ile ilgili öngörülerde bulunmamıza yardımcı olduğunu, jeopolitik geleneğin ise, coğrafi konum ve yakınlığın, devletlerin nasıl davranacağına dair çok şey söylediğini" savunmaktadır (2011: 61-70).

Postmodern heterojenlik için temelde "bütün büyük gerçekler yanlış" anlamındadır (Dear, 1994'den aktaran Nissel 2011: 1). Risk toplumuna geçiş ve nüfusun bir cemiyet içerisinde "ince farklılıklarla" (Beck, 1986, Bourdieu, 1991'den aktaran Nissel 2010: 1) parçalanması eski sosyal bilimsel araştırma konseptlerinin

kullanılabilirliğini sorgulamaya açmıştır. Politik ve ekonomik gerçeklik çok hızlı ve eşzamanlı olarak gelişerek küreselleşme ve partikülleşmenin öncülleri arasında eski metodolojinin baş edemediği karmaşık problemleri ortaya çıkarmıştır (Nissel, 2010:1). Paul Reuber ve Günter Wolkersdörfer, eski teorilerin şaşkınlığının sadece küresel kırılmalardan kaynaklanmadığını, bu şaşkınlıkla bölgesel ve yerel seviyede risk toplumuna adım adım girişte de karşılaşıldığını öne sürmektedirler. Devletlerin kurumsal ve finansal krizleri, politik kararlara yarı resmi ve gayri resmi aktörlerin artan katılımı, ekonomik liberalizasyon, ekolojik sorunlar, Bourdieu'nun "ince farklılıklar" ının toplum içerisinde bölünmeler yaratması gibi değişimlerin tamamının geleneksel teoriler ile uygun bir şekilde kavranması artık mümkün görülmemektedir (2001: 2)**.** Wolfgang Bonss'a göre bu durum iç politikada da "belirsizliğin topluma geri dönüşü "ne sebep olmaktadır (Bonß, 1993: 20). Bunun yanısıra, oluşturulmuş politik kurumların çözüm becerileri konusunda çok daha güçlü şüpheler bulunmaktadır. Bonss, bu eski kurumların hukuk düzeninin, refah ve özgürlüklerin koruyucuları olacağından bile şüphe duymakta ve bütün eski meşruiyetlerin parçalandığını, bugünün karar vericilerinin yarın sanık sandalyesinde oturacaklarını ifade etmektedir (1993: 41). Politik parçalanma ve eşzamanlı olarak çoğullaşma, politikanın yeniden icat edilmesini gerektirmektedir (Beck, 1993'den aktaran Nissel, 2011: 12).

Post yapısalcı konsept'in yardımıyla, eleştirel jeopolitik bu dünya görüşünün yapısökümünü gerçekleştirmekte, dilsel söylem ve onun kartoğrafik yansımasına odaklanmaktadır (jeopolitik söylem, anlatılar ve stratejik resim gibi). Yapısökümü ile eşzamanlı olarak mekân bağlantılı ve her seviyedeki çatışmaların anlamlandırılmasını sağlamaktadır. Martin Müller jeopolitik söylemin yalnızca metin, görüntü ya da konuşmalar olmaktan öte ontolojik etkileri olan dil, fikir ya da pratikleri de kapsadığını öne sürmektedir (aktaran Atmaca, 2011: 163).

Eleştirel jeopolitik okul, incelemelerinde ağırlık merkezine Jeopolitik Tasarı/Rehber [4] *(geopolitisches Leitbild)*'in ve Söylem[5] (*Diskurs*)'in eleştirel

[4] Jeopolitik Tasarı, yol gösterici ve temel belirleyici anlamındadır. Ulaşılmak istenen son durum, hedefler, ağırlık merkezleri, kritik kabiliyetler-ihtiyaçlar ve hassasiyetler, kesin sonuç noktaları, başarı kriterleri, yaklaşım yöntemleri-ağırlık merkezlerine doğrudan veya dolaylı yaklaşım- fırsat ve risk planlaması ve faaliyetin sona erdirilme şartlarını içeren klavuzdur. (FM 3.0 Operation'-Stratejik Harekat dokümanından adapte edilmiştir).

analizini ve dekonstrüksiyonunu koyar. Eleştirel jeopolitik, realist analizin jeopolitik güç ilişkilerini objektif olarak açıklamadığını, tam objektif olmayan analizlerin, jeopolitik güç ilişkilerini açıklayamayacaklarını öne sürer. Dilsel veya kartoğrafik "Yapı" ların kendisinin, sembolik güç veya politik anlama sahip olduklarını, Dünya Görüşleri/Resimleri'nin *(Weltbilder)* yaratılması ve yeniden üretimine ve güç ilişkilerine de katıldıklarını vurgular. Söylem teorisine göre *Anlam*, birbiri ile ilişki içerisindeki farklı dilsel birimlerin dışa vurumudur. Anlamın kendisi sabitleştirilemez ve sabit değildir. Kimlik ve toplumsal olaylar gibi şartlara bağlıdır. Toplumsal yapıda geri dönülemez ön söylem düzeni yoktur. Parçalı ve geçici tespit (fiksikasyon)'leri içeren *Düzen* bir sürecin çok fazla anlık görüntülerinden oluşur (Wieser, 2013: 19).

Diğer taraftan siyasi coğrafya disiplininin uğraşı alanı olan ve jeopolitik analizin istifade ettiği çatışma araştırmaları *(Konfliktsforschung)*, aktörlerin eylemleri bağlamında, Güç ve Mekân Çatışmaları konusu kapsamında *yeniden şekillendirilen*, 21. yüzyılın yerel ve küresel çatışma alanlarına yoğunlaşmıştır (örneğin, yerel ve bölgesel mevkideki çatışmalar, politik çevrebilim). (Reuber ve Wolkersdörfer, 2003: 6-7).

Eleştirel jeopolitik, dünya politikasının haklılık gerekçesinin özünü masaya yatırmakta, belirli devletlerin çıkarları ile bağlantısını göstermektedir. Baskın jeopolitik söylemleri yeniden yapılandırmakta ve devletlerin jeopolitik uygulamalarının kökenindeki güç ilişkilerini sorgulamaktadır. Öte yandan eleştirel jeopolitik, mekânların nasıl ve neden "tehdit" ya da "stratejik olarak önemli" olarak tanımlandığını ve bu tanımlamaların zaman içerisinde nasıl değiştiğini göstermeye çalışır. Ampirik olarak bu teori, büyük ölçüde uygulamaya dayanan söylem tartışmasının aktör odaklı yorumlarına dayanak sağlar. Eleştirel jeolojiğin başarısı, suskunluğun bozulması ile *tabulaşmayı* hem de *şeyleştirici* reelpolitik hantal alanının günümüzde aşılmış olmasıdır. Neticede post modern siyasi coğrafya ve jeopolitik

[5] Söylem, konuşma ve sohbette dâhil olmak üzere tüm iletişim biçimlerini kapsar. Bununla birlikte sohbet ve konuşma münhasır söze dökülen önermelerle sınırlı değildir, günlük uygulamalar içinde sosyal dünyayı görme, sınıfandırma ve ona tepki verme yollarını da içerir. Bkz. Keith Punch, Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar, Siyasal Yy. Ankara 2005. Foucault'a göre "Şeyler" görünen, "Kelimeler" ise söylenen karşılığı olarak kullanılmıştır. Foucault için, görüneni bilmek demek onu ifade birlikleri haline getirmek, yani söyleme dönüştürmek demektir. Foucault, bilginin ve söylemin sistematik inşasını, toplumsal pratikle üst üste bindirilmiş dil sistemleri olarak kavramlaştırmıştır (Gölbaşı ve Urhan, 2010:. 3-4).

anlayışın birleşmesi "Eleştirel Jeopolitik"i ortaya çıkarmıştır. Klasik jeopolitiğin realist yaklaşımının karşıt teorisi olarak, sosyal olguları güç ve bilgi ile bağlantılı olarak yorumlar (Nissel, 2010: 11).

Siyasi coğrafyanın toplum, siyaset ve mekân saç ayağındaki değişiklikler sadece eleştirel jeopolitiğin en önemli araştırma sahası olan, "küresel jeopolitiğin yeniden yapılanması/şekillenmesi" (*Rekonstrüktion*) konusu ile sınırlı değildir. Siyasal coğrafya ikinci olarak, "Mekân ve Güç" kapsamındaki bölgesel ve yerel çatışmaların yeni formlarını mercek altına almıştır. Bunlar küreselleşmenin etkisiyle ortaya çıkan radikal değişiklik ve kırılmaların sonuçlarıdır. Reuber ve Wolkersdörfer, bu gelişmelerin; "yeni liberalizasyon, yönetişim, ekolojik sorunlar, toplumsal makas" şeklinde yetersiz ve imalı kavramlarla etiketlendiğini belirterek, siyasi coğrafyanın bu alanındaki merkezi temalarını şöyle sıralamaktadır;

> *"1. Kamusal alanın yeni tartışmaları. Geleneksel rolün modern tüketim ve eğlence toplumu, mobesse izlemeleri ve özel güvenlik hizmeti yönünde sorgulanması*
>
> *2. Toplumsal dışlamalar/ayrımcılık; rant grupları, evsizler ve mülteciler vb.*
>
> *3. Ekonomik kaynaklar için çatışmalar" olarak belirlenmektedir.*
>
> *"Bu gibi temaların güncel siyasi coğrafya araştırmalarında iki ağırlık noktası mevcuttur. Ampirik örnek araştırmaları gelişmekte olan ülkelerde yerel ve bölgesel ölçekli çevre ve kaynak çatışmalarının yeni yapısallığını incelerken kavramsal bakışta ilkesel bir anlayış söz konusudur. Buna göre anlaşmazlıklar mekâna bağımlı kaynaklar yüzünden meydana gelir. Temel istek, aktörlerin mekân bağlantılı çatışmaların yeniden yapılandırılmasındaki hedef ve eylemlerini ve onların sosyal, siyasal ve mekânsal çerçevedeki bağımlılıklarını anlamaktır" (2003: 6).*

Bu konulara yönelik araştırma sorularını ise şu başlıklar altında sıralamaktadırlar; Aktörler, mekân bağlantılı menfaat veya bölüşüm çatışmalarında hangi hedefleri gütmekte ve hangi stratejileri uygulamaktadır? Bu tür çatışmaları, toplumun sosyal ve siyasi kurumları nasıl organize olarak etkilemektedir? "Coğrafi Yapılar"ın *(Konstruktionen)* ve "Sunumlar"ın *(Repräsentationen)* bu tür çatışmaların seyrine ve sonuçlarına mekânsal açıdan hangi etkileri vardır? Bu sorunların temel analiz yöntemi haline gelen eleştirel jeopolitiğin çözümlemede en önemli vazifesi "Jeopolitik Tasarı "nın (*Geopolitische Leitbilder*) araştırılmasıdır.

Tasarı/Rehber birçok sahada ve safhada şekillendirmeyi içeren *Jeopolitik Tasavvurlar*'ın ulaşmayı hedefledikleri son resimdir. Tasavvurların stratejik yol haritası Tasarı 'ya uzanır Tasarı/Rehber'e dayanan stratejik mimari, tasavvurlar halinde sahaya yansır. Tasavvurlar siyasi karar alıcıların derinliğine şekillendirdikleri

eylemlerdir. Günlük siyasette, medyadaki güncel politik açıklamalarda, belirli dil, resim ve haritalarda görülen jeopolitik düzen tasavvurları, uzun vadeli stratejik yaklaşımlardır. Nissel'e göre bunlar düşünce çatışmalarına ve aktörlerin davranışlarına, geniş bir kamusal alanın yabancı düşünceleri kabul etme ve değerlendirme yeteneği ölçüsünde etki eder (2010: 15).

Siyasi coğrafya bünyesinde gelişen eleştirel jeopolitiğin temel görevi, söylemsel yapılar ve yapısökümlerinin tartışılması, dünya genelinde jeopolitik konstelasyonların/ortaklıkların aynı şekilde çatışmaların yerel veya bölgesel düzeyde ele alınmasıdır (Nissel, 2010: 12). Eleştirel jeopolitiğin Yapısökümü Grafiği Şekil-2 de gösterilmiştir. 11 Eylül saldırılarını sembol ve söylem analizi şeklinde inceleyen eleştirel jeopolitik, hedef seçilen bölgelerin özelliklerini, Dünya Ticaret Merkezinin ekonomik küreselleşmenin figürü, Pentagon'u ise, askeri garantisinin sembolü olarak algılamıştır (Reuber ve Wolkersdörfer, 2003: 9).

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte, Batı Demokrasisi'nin refaha ulaşmada başarının tek yolu, işlevsel devlet yapısı ve toplumsal modelinin ise siyasi gelişmenin nihai noktası olduğu "Tarihin Sonu" tezi ile evrensel Dünya Görüşü (*Weltbild*) şeklinde dünya kamuoyuna sunulmuştur. Burada ilginç olan Samuel Huntington'un "Medeniyetler Savaşı" görüşü ile ikilem oluşmasıdır. Ancak Huntington bu tasavvurunu 11 Eylül saldırılarından sonra değiştirmiş ve askeri nitelikli bir karışımla, "İslam'a ve Serseri Devletlere" (Irak, Afganistan gibi) karşı savaş söylemine dönüştürmüştür (Wieser, 2013: 82). Nitekim bu dönüşümü Irak ve Afganistan işgallerinde dördüncü demokrasi dalgası nitelendirmeleri ile tarihi sürecin yeni bir aşaması olarak izlemek mümkündür. 11 Eylül terör saldırıları sonrasında küresel düzeyde yaşanan gelişmeler ve Afganistan'a yapılan askerî müdahale "uluslararası terörizmle mücadele" boyutlarını aşarak, bir uluslararası yeniden yapılanma sürecine dönüşmüştür (Oğan, 2011).

Jeopolitik konstelasyonların analizi ve çatışma araştırmaları sahasında Münih Okulu'nun "Konstelasyon Analizi"nin izleri mevcuttur. Araştırma ve analizde kullanılacak olan konstelasyon kavramı, Kindermann'da ve Münih Ekolünün terminolojisinde analitik anlamdaki terimlerin en önemlisidir. Belirli koşulların, olguların ve olayların meydana getirdiği bir durumu, süreçsel özellik arz eden bir sistemi nitelemekte ve bu anlamda uluslararası ilişkiler alanında da

işlevselleştirilebilmektedir. Buna göre örneğin bölgesel bir ortaklıkta aksiyonda bulunan devletler kendi aralarında bir küme, bir sistem oluşturmaktadırlar. Bugün değişik bölgesel analizlerde yaşanan ve dış politik uygulamalarda karşılaşılan tutarsız sonuçlarda, bir devletin tekil bir aktör olarak ele alınıp, politik karar süreçlerinin tartışılmakta olmasından kaynaklanmaktadır. Bölgesel ortaklık ilişkileri görmezden gelinerek tutarlı sonuçlara ulaşılamaz. İlişkiler ortaklıklar çerçevesinde ele alınmadıkça bir devletin veya o devlete uygulanacak politikaların karşısında başka aktörleri görmek mümkündür. Her konstelasyonun kendine özgü karakteristik özellikleri bulunmakta, konstelasyonların kendi aralarında da ilişkiler bulunmaktadır. Tek tek çok sayıda alt-konstelasyon mevcuttur. Her bir uluslararası konstelasyonun kendine özgü bir norm sistemi mevcuttur. Varolan normlar da örneğin antlaşma içerikleri, teolojik paylaşımlar vb. konstelasyondaki aksiyon birimlerince farklı yorumlanabilir. Buna göre uluslararası ilişkilerde sıkça kullanılan bölge kavramına göre konstelasyon daha operatif özellik taşıdığından tercih edilebilecek bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Analizcinin görevi, konstelasyonda yer alan her bir aksiyon biriminin çatışma stratejilerini, aralarındaki etkileşimleri ve yan belirleyici davranış faktörlerini de göz önüne alarak, önceden belirlenmiş çıkar, güç ve persepsiyon (algılama) yapıları bağlamında araştırmak ve çözümlemektir (Çaman, 2006: 47-48).

Kindermann tarafından sinoptik metod veya konstelasyon analizi olarak nitelendirilen analiz yöntemi, karmaşık bir bütünü parçalarına (alt-sistemlere) ayırarak, bu parçaların her birinin yapısını, özelliklerini ve aralarındaki etki ilişkisini, yani aralarındaki karşılıklı bağımlılık ve etkileşimleri araştırarak bütünü anlamaya ve açıklamaya çalışan bir analiz metodudur. Sinoptik terimi Yunanca *synopsis* sözcüğünden türetilmiştir ve bütünün parçalarının her birinin birlikte değerlendirilmesi, ele alınması anlamına gelir. Araştırılacak bütünün parçalarının seçimi, bu parçaların bütün için taşıdığı önem derecesi bağlamında ortaya atılan hipotezler bazında gerçekleşir (Çaman, 2006: 47).

Jeopolitik analiz genel olarak dört temel zeminde gerçekleştirilmektedir. Bunlar; coğrafi konumun ve potansiyelin jeopolitik değeri, tarihsel sürecin jeopolitik yorumu, güç unsurları ve karşılıklı etkileşimi, güç kimliği, gelecek hedefleri ve stratejik birikim şeklindedir. Güç kavramı, jeopolitiğin temel odağıdır. Gücün tanımı

ve bileşenleri jeopolitik analizde öncelikle ortaya konulmalıdır. Güç kavramının tanımında çoğu zaman içinde bulunulan dönemin koşulları gözetilir. Her dönem kendi koşullarına bağlı olarak gücün tarifinin yapılmasına imkân tanıyan güç bileşenlerini belirler (Hacısalihoğlu, 2008: 31).

Uzlaşılmış ortak bir tanım olmamakla birlikte genel olarak güç kavramı Knutsen'e göre; "Bireylerin ve devletlerin, kendi çıkar ve amaçları doğrultusunda diğerlerinin davranışların etkileme ya da düşünce ve davranışları üzerindeki kontrolü ele alarak uyuşmazlıkları çözme ve zorlukları yenme yeteneğidir. Aynı zamanda Güç, karşı tarafın iradesi hilafına isteklerini kabul ettirme yeteneğidir". Robert Dahl gücü," aksi takdirde yapamayacakları şeyleri başkasına yaptırma becerisi" olarak tanımlar. Realizme özgü olan asıl varsayım gücün yalnızca kaba somut uygulamalar (*brute material forces*) yoluyla sonuç doğurabileceğidir (Wendt, 2006: 97'den aktaran Özdemir, 2008: 114). Diğer yaklaşımlar da analizlerinde güce merkezi bir yer vermektedir. Ancak tanımlarında fikirlere ve kültürel ya da kurumsal bağlamlara yaptıkları vurgu nedeniyle realizmden farklılaşmaktadırlar. Siyasal realizmin üstünde durmuş olduğu önemli bir nokta devletlerin politikalarını değerlendirirken kullanılacak olan kıstasın güç cinsinden tanımlanmış olan çıkarlar olmasıdır**.** Bu çıkarların güç cinsinden tanımlanmasının önemi şu noktadadır: Bir devlet adamı sürekli olarak kendine "Benim ülkemin çıkarları nelerdir?" ve "Bu çıkarlar hangi alanlarda benim devletimin gücüne katkıda bulunur?" sorusunu sorduğunda, güç cinsinden tanımlanmış çıkarlara odaklanır ve devletlerin yürüttüğü politikaların daha iyi anlaşılmasına imkân tanır.

Ancak Güç'ün onu üretecek ve potansiyel olmaktan çıkarılıp onu kullanacak bir "siyasi iradeye" ihtiyacı vardır. Hacısalihoğlu'nun örneklemesi ile*:* "Çoğu zaman ekonomik gücün her şeyin üstünde olduğu vurgulanır. İlk bakışta bu sav, yadsınamayacak bir gerçektir. Ancak, sorunun ayrıntısına girildiğinde aslında tüm unsurların birbirine nasıl bağlı olduğu ortaya çıkar. Güçlü bir siyasal iradenin olmaması ekonomik gücün yaratılması için en temel engeldir*"* (2008: 32). Askeri gücü arka planında bulundurmayan ekonomik gücün dünya sistemindeki etkisi sınırlıdır. Bilgi teknolojileri ve iletişim teknolojisine sahip olmanın yanısıra diğer ileri teknoloji ürünlerinin mülkiyet haklarının korunması, nükleer silah teknolojisine

sahip olma ve yayılmasını engelleme, gücü elde bulundurma becerisisinin diğer bir yönünü teşkil etmektedir.

Nye ve Welch'e göre başkalarının değişen davranışları üzerinden ölçtüğümüzde bunun karşı tarafın tercihi olup olmadığını bilmemiz gerekir. Başkalarını etkileme becerisi genellikle bazı kaynaklara sahip olmakla ilişkili olduğundan, siyasi liderler genelde gücü bu şekilde tanımlar. Söz konusu kaynaklar arasında nüfus, toprak, doğal kaynaklar, ekonominin büyüklüğü, silahlı kuvvetler ve siyasi istikrar yer alır. Bazı ülkeler kaynaklarını başka ülkelerin davranışları üzerinde etkili bir güce tahvil etmekte diğerlerinden daha başarılıdır. *Güç tahvili* kaynaklarla ölçülen potansiyel gücü, başkalarının değişen davranışları ile ölçülen gerçekleşmiş güce tahvil etme kapasitesidir (2011: 55-57).

2008 yılında ABD'nde birçok partiler üstü komisyonlar,–Hard Power– (Askeri Güç), –Soft Power– (Diplomasi ve kalkınma politikaları araçları) bağlantılı –Smart Power –(Akıllı Güç)– prensiplerine uygun dış politika tartışmalarında bir uzlaşmaya varmışlardır. ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'ın altını çizerek ifade ettiği yeni dış politika yaklaşımında, Akıllı Güç –Smart Power– uygulamasına dönüleceğini, bundan anlaşılması gerekenin; *"* tasarrufumuz altında bulunan geniş bir yelpazeye yayılmış araçlardan -diplomatik, ekonomik, askeri, politik, hukuki ve kültürel- her duruma uygun doğru araçları veya doğru birleşimleri seçmek" olduğunu ifade etmiştir (Armitage ve Nye, 2011'den aktaran Glenn 2011: .2). Bu sadece askeri güce dayalı olarak ABD'nin güvenliğini sağlamanın mümkün olmadığı gerekçesi arkasında, uluslararası kamuoyunda iyice olumsuzlaşan imajının rakiplerine sağladığı avantaj, maliyeti yüksek ve toplumsal tepkilere yol açan sert güç uygulamaları ile yaptığı tek taraflı müdahalelerden istediği sonucu alamamasının gerçeği yatmaktadır.

Neticede 11 Eylül saldırılarından sonra ABD yönetiminin tek taraflı ve askeri güç kullanımına dayalı –Sert Güç– uygulamalarının yarattığı olumsuz etki Yumuşak Güç uygulamalarına yönelik araştırmaları popüler hale getirmiştir.

Joseph Nye'ın geliştirdiği Yumuşak Güç kavramı, Sert Gücü sınırlayan ve karşıtı olan bir kavramdır. Ekonomik ve askeri güç sayılan ve temelinde ekonomik güdüler/saikler ve askeri tehditler bulunan sert güçten farklı olarak, Yumuşak Güç, Sert Güç'ün yanında politik güç uygulamasının diğer dolaylı yoludur. Yumuşak Güç

diğer yeteneklerce desteklenir. Bu yetenek politik tercihleri şekillendirme ve tesir etmekte maddi olmayan değerlerle yakından bağlantılıdır. Bu değerler başkaları üzerinde etki geliştirecek ve hatta paylaşılacak değerlerdir. Yumuşak Güç'ün kaynakları bu değerlere uygun olarak çekim alanı yaratabilir. Birincil kaynaklar olarak üç unsur saymaktadır; kültür, siyasi değerler ve dış politika. Jünger Hartman dil ve dini de buna eklemektedir. Günümüzde bilim ve teknoloji de bunun içine sokulmuştur. Gücü yansıtan psikolojik ilişkide taraflardan birinin diğerinin isteklerini yerine getirmesini sağlayan üç unsur olabilir: fayda beklentisi, dezavantaj (zarar) korkusu ve kişi veya kuruma duyulan saygı veya sevgi. Bu psikolojik etki eğer yaratılabilmiş ve bu tür bir ilişki kurulabilmişse burada bir güç ilişkisinden söz edilebilir (Özdemir, 2008: 18).

Bu temeller üzerinde uluslararası aktörlerin Yumuşak Güç kapasitesi diğer aktörleri kendisi gibi aynı politik emeller geliştirmek, aynı hedefleri takip etmek konularında harekete geçirme yeteneğidir. Yumuşak ve Sert Güç birlikte kullanılabilir ancak bu birbirini güçlendirdiği gibi zarar verici de olabilir. Nye'ın konseptinde Yumuşak Güç siyasi liderliğin temel elementi olmuştur, her zaman anahtar kelime siyasi liderlik olmuştur.

Nye "Realizmle Yumuşak Güç arasında bir çelişki yoktur. Yumuşak Güç idealizmle birlikte yapamaz. Bu güç oyununun bir türüdür. Bir şekil ve surette arzu edilen sonuçları hedef alır" (Röportaj 2011) demekte ve Akıllı Güç ile Yumuşak Güç kavramları arasındaki ilişkiyi; sert ve yumuşak gücün bileşimi olarak anlamaktadır. Akıllı Güç (Smart Power) diplomasiyle, askeri tehdit, ekonomik kuvvet, politik şeffaflık ve insan hakları politikası arasında bir ağ kurmaktadır. Joseph Nye'e göre, söz konusu devletin, kendi ulusal çıkarlarını, liderlik ettiği ülkelerin ulusal çıkarlarıyla örtüşecek bir biçimde sunabilme ve diğerlerini de hoşnut edecek bir biçimde izleyebilme kapasitesi demektir (2003: 14).

Uluslararası sistemde güç, daha önceden yaratılmış bir yapı veya sistem içerisindeki kurumsal uygulamalar şeklinde karşımıza çıkar. Bu durumlarda güç, gözlemlenecek bir çatışma veya tarafların doğrudan doğruya karşı karşıya gelmesi söz konusu olmaksızın kullanılır (Bachrach ve Baratz, 1962: 949'den aktaran H. Özdemir, 2008: 121). Gücü somut kararlarda gözlemlemeye çalışmak yerine, kararların alındığı kurumsal çerçeveye bakmak gerekir. Bu durumlarda, yaratılan

sistem içerisinde hâkim değerler, siyasal inançlar, süreçler ve kurumlar sürekli ve tutarlı bir şekilde bazı aktörlere diğerleri karşısında çıkar sağlamaktadır. Sistem bir kez kurulduktan sonra Sistemik Güç'ü elinde bulunduran aktörler gücü göstere göstere kullanmaktansa doğal ve günlük uygulamalar içerisinde gizleyerek aynı etkiyi yaratmaya çalışırlar. Buna göre güç, belirli bir aktörün doğrudan sahip olduğu bir kavram ya da yetenek değil, kurumsal yapıların izin verdiği ölçüde kullanılacak ve yararlanılacak bir ilişki türüdür. Görünmeyen baskı yöntemleri karşısında aktörler, yaratılan kurumsal yapılara kolaylıkla gözlemlenebilecek bir şekilde uyarlar (Bachrach ve Baratz, 1962: 950-952, Isaac, 1992:. 38'den aktaran Özdemir, 2008: 121). Wallerstein'da sonsuz sermaye birikimini amaçlayan kapitalist sistemin yapısal mekanizmalarından söz ederken,farklı gerekçelerle hareket edenlerin cezalandırıldığını, ve buna uygun olanların ödüllendirildiğini ifade etmektedir (2011 : 52).

Rusya Devlet Başkanı Putin Yumuşak Güç'e yaklaşımını, bir gazetede şu şekilde açıklamıştır:

> *"Yumuşak Güç sadece radikallik, ayrılıkçılık ve milliyetçiliği beslemek, toplumsal bilinci manipüle etmek veya egemen devletlerin içişlerine doğrudan karışmak gibi kötü amaçlı kullanım değildir. Yumuşak Güç kavramının altında, dış politika hedeflerinin silahlı müdahale olmaksızın elde etme araçları ve yöntemleri anlaşılmalıdır. Bir tarafta ifade özgürlüğü ve normal politik etkinlikler diğer tarafta kanunsuz Yumuşak Güç araçları ile eylemler arasındaki ayrım açıkça yapılmalıdır." "Sivil Toplum Örgütlerinin (STÖ) insanların refahına yönelik medeni çalışmaları sadece memnuniyetle karşılanır. Ancak sahte STÖ'lerin ve diğer yapıların şu veya bu ülkelerin istikrarlarını hedef alan karıştırıcı eylemlerine izin verilemez" (Putin, Röportaj, 2012).*

Putin'in yaklaşımı geleneksel propaganda ve toplum mühendisliği içeren kamu diplomasisi uygulamalarını işaret etmektedir. Yumuşak Güç kamu diplomasisinin temel aracıdır. Nitekim Nye yumuşak gücün realist politik uygulamalarla çelişmediğini belirtmiştir.

Rusya Stratejik Araştırmalar Enstitüsü uzmanı Vladimir Karyakin, Orta Asya, Yakın ve Orta Doğu ile Afrika kıtası gibi geniş topraklardaki bölgesel, demografik, dini, ekolojik, gıda ve su sorunlarının daha da kötüleşmesini sağlayarak; uluslararası güvenlik ve devlet güvenliğine ilişkin tehditlere açık bir ortam yaratan hususun, kontrollü kaos, Yumuşak Güç stratejileri ve dolaylı eylemler gibi teknolojilerin kullanımı olduğunu ifade etmektedir (Karyakin, 2012: 7). Karyakin III. Dalga

Jeopolitiği olarak ifade ettiği Postmodern jeopolitiğin uluslararası ilişkilerde şu sorulara cevap aradığını ifade etmektedir:

> *"Devleti parçalamak adına Yumuşak Güç ve dolaylı eylem stratejilerinin kullanılması, bilgi ve siyasi yüzleşme altında devlet egemenliğini koruma yolları - Büyük ve bölgesel güçlerin hâkimiyetini koruma ve liderlik tahsisine ilişkin şekil ve yöntemler - Uluslararası ilişkiler ve yeni küresel düzenin modern dönüşümlerindeki başlıca trendler ve itici güçler - Çeşitli güç merkezlerinin rekabeti halinde ulusal ve uluslararası güvenliğin sürekliliği için yol ve yöntemler" (2012: 8).*

1.1.2. Jeoekonomi

Yine "jeo" mantığı içeren ve jeopolitiğin bir alt birimi olarak kendini göstermiş ve fakat gelişen dinamikler ile jeopolitiğin belirleyicisi olma konumunu elde etmekte olan jeoekonomi ilk olarak yer aldığı Heritage Kolej sözlüğünde şu şekilde tanımlanmıştır;

> *"1. Ekonomi ve politika arasında ilişkinin özellikle uluslararası alanda incelenmesi 2.Ekonomik coğrafyayı kullanan bir devlet politikası 3. Bir milleti veya bölgeyi etkileyen uluslararası ekonomik ve politik faktörler" (1997: 569).*

Jeoekonomi jeopolitiğin çoğunlukla belirleyici, baskın bir bölümüdür. Jeostrateji üzerinde büyük bir etkisi vardır. Savaşların amaçları arasında kaynakların ele geçirilmesi jeopolitik gerekçe şeklinde diğerlerinin yanında ve en azından bunlardan biri olarak yer alır (Korkisch, 1987: 19).

Çift kutupluluğun sona ermesi ile sadece SSCB nin ve sosyalist ekonomi ve askeri bloğu parçalanmadı, aynı zamanda askeri ve ekonomik saha arasında ağırlık değişimi de oldu. ABD askeri başat gücü devam etmesine rağmen artık ekonomik hegemon olmadığını bilmesinin yanısıra Fordizmin krizinin başladığından bu yana diğer önemli ekonomiler ile kıyaslandığında göreli bir iktisadi anlam kaybına uğramıştır. ABD Ulusal Çıkar dergisinde yazan Edward Luttwak, ilişkilerin bununla bağlantılı yeni teritoryal mantığını "*jeopolitikten jeoekonomiye*" ifadesiyle belirtmektedir. Bununla askeri güvenlik politikalarından ticari iktisadi hedeflere bir yer değişikliğinden söz etmektedir. Luttwak "Dünya Ekonomik Savaşı" kitabında determinist jeopolitik mantığın jeoekonomi alanına yansıdığını belirterek;

> *"Bu surette, önceden askeri- jeopolitik güvenlik sorunları ile meşgul olan aktörlere jeoekonomik durum ilave bir eylem alanı olarak açılmıştır. Eski blok mantığının beyin takımı, hayati iktisadi çıkarlar adı altında yeni devlet*

aktiviteleri hazırlığına başladılar. Piyasa araştırmaları; savunma ve saldırı stratejilerine dönüştürülüyor veya endüstri casusluğu mutasyonuna uğruyor. Dış politika ve diplomasi iktisadi çıkarlara katkıda bulunmaya indirgeniyor. Eğer ticari kavgalar, şimdi olduğu gibi politik kavgalarla yer değişirse/dönüşürse, Batı ittifakının birlikteliği, bu zamana kadarki ölçüde gerekli olmaz, o zaman ticari silahlarla mücadele edilmesi gerekir. Bunlar; daha fazla veya daha az katmerli ithalat kısıtlamaları veya ihracat sübvansiyonları, rekabet avantajlı teknoloji projelerinin finansmanı ile belirli sektörlerde eğitimin teşviki ile altyapı tedbirleri vb. ile ortaya çıkar" (1994: 47)

Lester Thurow klasik hâkimiyet yaklaşımının jeoekonomide canlandığına işaret ederek şu tespitte bulunmaktadır;

"Mevcut jeoekonomik gelişim, tektonik plakaların yardımıyla ve Huntington'un medeniyetler çatışması ve yüzyıl önceki gibi büyük ekonomi alanlarının çatışması ile ilişkilendirilmesinin mantıklı bir sonucu olarak görünüyor. Bugün de önceki jeopolitikte olduğu gibi "jeo" saha kontrolünün hemen hemen doğal zorunluluğu olarak işlevselleşiyor ve bunun ötesinde rakip bölgelere karşı bir savunma konumu geliştiriyor"(Thurow, 1993'den aktaran, Oßenbrügge, 1996: 5).

Jeoekonomi terimi Clinton yönetimi döneminde küreselleşme ile birlikte çok sık kullanılmaktaydı. Edward N. Luttwak gibi birkaç yazar jeopolitiğin yerini alan jeoekonomi'nin, ABD'nin enerji politiği ve güvenliği ile bağlantılı olduğunu ifade etmektedir. Enerji güvenliği kavramı, enerji üretim, iletim ve dağıtım sistemlerinin alt yapılarına yönelik her türlü tehdidi kapsayan bir kavramdır. Avrupa komisyonu tarafından, "stratejik stokların korunması veya ekonomik şartlar için yeterli olmayan ulusal kaynakların yetersizliği yüzünden gelecekte önemli oranda sorun teşkil edecek enerji ihtiyacına karşı, ulaşılabilir ve istikrarlı dış kaynakları sağlama becerisi" olarak tanımlanmaktadır. Arz güvenliği arz çeşitlendirmesinden geçmektedir. Enerji güvenliği enerji kaynaklarına tutarlı bir fiyat ve istikrarlı bir kaynaktan, fiili olarak tehdit altında olmayan ulaşım imkânlarından istifade ile adil dağılım çerçevesinde erişilmesidir (Sevim C. 2012: 154-155).

1.1.3. Jeokültür

Heinz Nissel'e göre Soğuk Savaş'ın bitimini müteakip iktidar boşluğunun yarattığı vakum, yeni jeopolitik güvensizlik, yeni savaşlar, jeopolitik düşünce ve dünya görüşünde *Rönesans* yaşatmıştır. (Ancak eski dönem jeopolitiğin rönesansına yönelik itirazlar da bulunmaktadır, durum yeni bakış açısı ve değerler içermektedir). Nissel, hiçbir zaman parçalanmamış olan "Dost/ Düşman şemaları"nın yeniden mantar gibi ürediğini, fakat yeni yapılandırılma ile. yıkılmış ideolojilerin yerini, süratle politik coğrafyanın ayrım faktörleri olarak aşılamayan kültürel, dini ve etnik farklılıkların aldığını ifade etmektedir (Nissel, 2010: 14,19).

Jeokültür veya Stratejik Kültür kavramı Benedict Anderson, Benjamin Barber, Thomas Berger, Heinz Brill, Colin Duck, David Hesmondhalgh, Samuel Huntington, Takashi Inoguchi, Robert J. Lieber, Immanuel Wallerstein gibi yazarlar tarafından kullanılmaktadır. Bu kavram 1936-1946 yılları arasında Almanya ve Japonya'ya karşı Amerikan propagandası kapsamında kullanılmıştır. İkinci Dünya savaşı bitiminde ise Almanya, Japonya ve İtalya'da eğitimin yeniden yapılandırılması ile bağlantılı olarak geliştirilmiş, daha sonra Soğuk Savaş döneminde komünist kampa karşı ve nihayet kültürel bölgelerin zıtlığı araştırması çerçevesinde (Huntington) gibi akademisyen ve siyasetçiler tarafından yeniden kullanılmaya başlanmıştır.

"Stratejik Kültür" 1960'lı yılların ortasından itibaren Kamu Diplomasisinin bir aracı idi. Korkisch'in belirttiği üzere; "Stratejik Kültür" kavramı 1856 yılına kadar geri götürülebilmektedir. Kavram, ABD'nin diğer devletlere karşı dış politika eylem sahasına Edmund Gullion (Tufts Üniversitesi) tarafından 1965 yılında ithal edilmiş ve tanımlanmıştır. 2005 yılında kavram "Stratejik İletişim" olarak kullanılmış ve tekrar kaybolmuştur (Korkisch 2010: 16). Tanım olarak "homojen bir kimlik ve karaktere sahip insanları ve halkları kapsayan bir alandır ya da aynı zamanda diğer alanlarda ve kültürlerdeki kimliklerden farklı olarak geleneksel

düşünce ve davranışa hâkim olan baskın siyasi, sosyal ve kültürel bir kalıptır ve bu yüzden farklı bir jeopolitik konumu vardır"[6]

Wallerstein jeokültürü "jeopolitik ile analoji kurularak icat edilmiş bir terim" şeklinde tanımlayarak, dünya-sistem içinde geniş olarak kabul edilmiş norm ve söylem tarzlarına gönderme yaptığını ifade etmektedir. Bir jeokültürün otomatik olarak doğmadığını, yaratılması gerektiğini" belirtmektedir (2011: 164).

Yeni Kültürel Coğrafya'nın güncel ağırlık merkezlerinde, kimlik ve mekân, güvenlik ve mekân, kültürel ve jeopolitik tasarı/rehber arasındaki sorunlar yer almaktadır (Gebhardt ve diğerleri 2013: 6).

Dalby ve Tuathail'ın işaret ettiği jeopolitiğin; toplumsal *tasavvurların nasıl yapılandırılacağı* tartışması ve politika ile önemli bağlantısı olan dünya coğrafi resminin, toplumsal alanda nasıl oluşturulacağı uğraşısı, kültürel imgelerin toplumsal yapıda yeniden şekillendirilme gayretine gönderme yaparak, Wallerstein'ın öngördüğü "jeokültürün yaratılması eylemi" ile örtüşmektedir.

Jeopolitik disiplin içerisinde jeokültürel duyarlılığı öne çıkaran yaklaşımlar ve tarihi toplumsal kimliklerin keşif çabaları teritoryal çatışmaların artmasını işaret etmektedir (Oßenbrügge, 1996: 7).

Hegemonya, uluslararası sistemin kuralları ve normlarını kendi motivasyon ve isteklerine göre değiştirme yeteneğine ve gücüne sahip olma durumudur. Brzezinski "Soğuk Savaş'ın 1989 yılında sona ermesinin ardından 'küreselleşmenin' Amerika'nın dünyanın tek süper gücü olma konumun tamamlayan teorik bir boşluğu doldurduğunu ve küresel hegemonyanın doğal öğretisi olduğunu" ileri sürmektedir. (2004: 178). Bunun paralelinde Cox, küreselleşmenin Amerikan hegemonik sisteminin evrimiyle ortaya çıktığını, sürecin dayattığı tek medeniyetin ise Avro-Amerikan medeniyetinin bir versiyonu olduğunu ifade etmektedir (aktaran Bostanoğlu ve Okur, 2008: 84).

Ancak dayatılan tek medeniyet projesi olarak küreselleşme, ulus devletlerde etnikleşme ve kültürel ayrışmalara yol açarak mikro milliyetçilik ve etnikçilik

[6] Korkisch tanımı, NESA/National Defense University, Washington, DC, April/Mai 2009. Bilgi paylaşımları çalışmalarından aldığını ifade etmektedir.

sorunlarını yaratmıştır. Bu durumda; dünya medeniyet bölgelerine bölünmüş ve bölgelerin de bütünlüğü çatışmacı hiziplere ayrıştırılarak istikrarsızlaştırılmış, bu suretle dengeleme ve çevreleme politikaları ile kontrol edilebilecek bir dünya resmi şekillendirilmektedir. Heidelberg Üniversitesi CONIS (Conflict Information System) araştırma grubu verilerine göre 1945-2007 yılları arasında devlet içi kültürel tabanlı *sınırlı savaş* sayısının diğer tabanlı sınırlı savaş sayısına oranı 97/57, *savaş* sayısı oranı ise 49/34, devletlerarası kültürel tabanlı *savaş* oranının diğer tabanlılara oranı ise 18/12'dir. Dil farklılıklarının olduğu ülkelerde çatışma riski artmaktadır (Schwank ve diğerleri, 2010).

Eleştirel Coğrafyanın temel araştırma konuları kapsamında yer alan "Aktörler, mekân bağlantılı menfaat veya bölüşüm çatışmalarında, hangi hedefleri gütmekte ve hangi stratejileri uygulamaktadır?" sorusunun evrenini Hegemonya kavramı karşılamaktadır. Hegemonya başat rolü ile hem açıklama öznesini ve hem de Tasarı'nın mimari yapısını teşkil etme özelliğini taşımaktadır.

1.2. HEGEMONYA VE JEOPOLİTİK ŞEKİLLENDİRME YÖNTEMLERİ

1.2.1. Hegemonya

Hegemonya teorileri uluslararası sistemin dinamiklerini çözümlemeye yönelik teorilerdir. Sistem birbiriyle ilişkili birimler kümesidir. Sistemlerin birimleri ya da bileşenleri, az ya da çok karmaşık olabilen düzenli bir etkileşim içindedir. Nye ve Welch birimlerin konfigürasyonunu betimlemek için yapı, bunların etkileşimini anlatmak için de işleyiş teriminin kullanıldığını ifade etmektedir. Uluslararası sistem özel bir sistem türünün, siyasal sistemin bir örneğidir. Uluslararası sistem o kadar merkezi ve somut değildir (2011: 61).Neo realist yaklaşım üstün, düzenleyici bir otoritenin bulunmaması yönüyle uluslararası sistemi anarşik olarak nitelendirmekle beraber kaotik olmadığını, sosyal olduğunu kabul etmektedir (Nye ve Welch, 2011: 61, 62-63). Sistem örgütlenişi yapı ile açığa vurmaktadır. Yapı birimlerin bir araya gelerek sistemik bütünlüğü oluşturmasının kurallarını ortaya koymaktır (Ruggie, 1983 aktaran Bostanoğlu 2008: 101).

Konstrüktivist yaklaşım ise "yapı" kavramını sadece birimlerin konfigürasyonu olarak ele almamakta, bunları birbirine bağlayan bağları ve kim olduklarını belirleyip anlamlı bir şekilde etkileşimlerini sağlayan kurum ve pratikleri de içermektedir. Sosyal yapılar insanların kimliklerini ve çıkarlarını şekillendirir. Sosyal yapılar tedricen evrim gösterir. Bize geleceğe ilişkin öngörülerde bulunmak için kullanacağımız bir kuramlar kümesinden çok, sorunlara bakma yöntemi sağlar. Konstrüktivist araştırmaların ortak paydası, bir yanda ajanlar ve yapılar, diğer yanda çıkarlar ve kimlikler arasındaki, güçlü sosyal normların gelişiminin ve evriminin aracılık ettiği dinamik etkileşimi göstermeleridir (Nye ve Welch 2011: 12, 81, 84, 94).

Onuf'un inşacı/konstrüktivist yaklaşımında uluslararası ilişkiler de, kendine yeterli birçok toplumdan oluşmuş bir toplum olarak insanların kurdukları dünyalardan birisidir (Onuf, 1998: 61). Uluslararası ilişkiler dünyasının edenleri sosyal topluluklardır fakat bu geleneksel uluslararası ilişkiler yaklaşımlarındaki verili devlet anlamına gelmemektedir. Sosyal topluluklar da bireylerin kural yönelimli davranışlarıyla üretilmiş, yani sosyal olarak inşa edilmiş varlıklardır. Uluslararası ilişkiler dünyasının bu edenleriyle yapıyı birbirine bağlayan ya da uluslararası ilişkilerde 'ilişki' olarak belirlediğimiz kalıplar da, Onuf'a göre kurallardır. Bu bağlamda uluslararası ilişkilerin temel kavramları kural olarak analiz edilmelidir. Bu bakış açısının uluslararası ilişkiler açısından en önemli sonucu, kuralların değiştirilebileceği fikrine ulaşılabilmesidir. Fakat kuralların da kurucu özellikleri vardır ve başka kurallarla desteklendikçe, yani kurumlaştıkça değiştirilmeleri güçleşir (Ereker 2010: 42). Ancak değişiklik zarureti güçlüklerin üstesinden gelmeyi gerektirmektedir. Asya ve Pasifik bölgesinin yükselişi, bir dönem belirleyici kurumların işlevine üçüncü ülkeler ile oydaşlaşmaya ihtiyaç duyulmadan köklü değişiklikler getirtebilmektedir.

Hegemon kavramı ilk olarak eski Yunan'da lider, hegemonya ise bir şehir-devletinin diğer şehir devletleri üzerindeki üstünlüğü anlamında kullanılmıştır. Hegemonyaya dayalı teoriler, hegemonik düzeni tanımlarken, bunun rıza ile oluşan ama hiyerarşik bir uluslararası düzen olduğu konusunda birleşmişlerdir. Bu hiyerarşinin en tepesinde hegemon yer almaktadır (Özen, 2006: 5). Wallerstein'ın, Dünya sistem analizlerinde yapıya tanınan ontolojik öncelikle birlikte, "edenler" bu

yapının etkilerine indirgenmiştir. Wallerstein' a göre birey, devlet, sınıf vb. aktörlerin tümü yalnızca uluslararası yapının etkilerinin bir ürünüdür (Wallerstein 2011: 49). Bu yapı, dünya kapitalist ekonominin düzenleyici ilkeleri yoluyla tanımlanır. Devletler "eden" olarak sadece kapitalist dünya sisteminin etkileri olmaktan ibarettir (Wendt, 1987: 346). Wallerstein'a göre bir devletin sistemde hâkimiyet sağlamasının en etkili yolu hegemonyadır. Wallerstein hegemonik gücü, belirli bir zamanda devletlerarası sistemde oyunun kurallarını belirleyen, dünya-ekonomisine üretim, ticaret ve finans açısından hâkim olan ve amacına en az düzeyde askeri güç kullanımıyla ulaşan, aynı zamanda dünyanın kültürel dilini de formüle eden güç olarak tanımlamaktadır (Wallerstein 2011 : 162).

1.2.1.1. İstikrar İçin Hegemonya ve Uluslararası Rejimler

Anarşik olarak tanımlanan uluslararası sistemin istikrarlı olarak sürdürülebilmesi için "havuç-sopa" dürtülemesi ile yapı ve işleyişi düzenleyecek siyasi, ekonomik ve askeri bir güce ihtiyaç duyulmaktadır. Akılcı ve demokratik mekanizmalardan yoksun, "haydut-başarısız- serseri" gibi nitelemeler ile tanımlanan devletler ile " boşluk" ve "kara delik" olarak nitelenen coğrafi bölgelerde iktisadi ve sosyal yapılanmanın geliştirilmesi, uluslararası kamusal bir düzen oluşturulması hegemon bir gücün varlığına ihtiyaç göstermektedir. Çınar Özen'in ifadesi ile " Uluslararası sistemin genel anarşik yapısından faydalanmaya çalışacak kural tanımaz devletler, diğer devletlerin kurallara uyması koşullarını ortadan kaldırır. Bu tür bir ortamda ekonomik faaliyetlerin gelişmesi beklenemez. Bu nedenle hegemon, kural tanımaz bencil devletlere karşı tek güvencedir.". Robert Gilpin bu olguyu, "Açık bir dünya ekonomik düzeni kural tanımaz devletlerin tehdidi altındadır" şeklinde ifade etmiştir (aktaran Özen, 2006: 6-7)

Hegemon gücün özelliklerine realist paradigma ile yaklaşan akademisyenler: para biriminin uluslararası alanda geçerli olması, dünyanın her yerinde üsler ve müttefikler bulundurması, bölgesel kriz ve çatışmalara liderlik etmesi, nükleer silahlara sahip olması, diğer ülkeler üzerinde ikna gücünün olması, kültürel olarak kendi yaşam biçimini ve değerlerini tüm dünyaya yayarak konumunu meşrulaştırması" gibi bazı genel belirlemeler yapmıştır (Uzgel, 2003: 31). Realist

paradigma hegemonyayı esas olarak maddi güçler penceresinden izlenmektedir. Maddi güçlere, GSYİH, GSMH, ihracat, ithalat, imalat kapasitesi, tüketim başta olmak üzere, özellikle ekonomik çerçeve çizilmektedir. Bunun yanısıra uluslararası finans kaynaklarının ve akışın kontrolüne büyük önem atfetmektedirler.

Robert Keohane, Robert Gilpin, Joseph Nye, Paul Kennedy ve Stephen Krasner gibi Amerikalı akademisyenlerin başını çektiği grup, 1970'lerden itibaren hegemonya kavramına çalışmalarında daha sık atıfta bulunmuşlardır. Sadece maddi olarak ölçülebilen unsurlarla araştırma yapan bu akademisyenlerde temel kaygının, ABD'nin azalan üstünlüğünün uluslararası sistemde yaratacağı etki üzerine olduğu gözlemlenmiştir (Su, 2006: 21). Brezinski'ye göre para, üretim kapasitesi ve askeri güç, hegemonyanın üç sacayağıdır (Brzezinski, 2004: 87).

Bu yönde üretilen teorilerden "hegemonik istikrar teorisi" nin Keohane'a göre iki temel varsayımı vardır: İlk olarak dünya politikasında düzen tek bir baskın güç tarafından yaratılır. İkinci olarak düzenin devamı ve korunması bu hegemonyanın devamına bağlıdır. Keohane teorisinde hegemonyayı "maddi kaynaklarda üstünlük" olarak tanımlamakta ve hegemonyanın özellikle hammadde, sermaye ve piyasalar üzerinde kontrolü sağlaması gerektiğini ifade etmektedir (Keohane, 1984: 31-32). Hegemonik istikrar teorisi, uluslararası politikada güçlü baskın bir aktörün varlığının uluslararası sistemde bütün devletler için kolektif olarak arzulanan bir durum olduğunu ve böyle bir aktörün mevcudiyetinin uluslararası politikada ve ekonomide daha fazla işbirliğine yol açtığını kabul etmektedir (Su, 2006: 29). Güç Dengesi politikasını savunanlar dengenin istikrar ürettiğini ifade ederken, Hegemonik İstikrar kuramı ise dengelenmemiş gücün barış ürettiğini savunmaktadır (Nye ve Welch, 2011: 108-110).

Realist paradigma bağlamında kullanılan hegemonya kavramı sadece baskın bir güce işaret etmektedir. Bu gücün özellikleri, askeri ve ekonomik kapasitesinde aranmakta, uluslararası politikada toplumun etkisi göz ardı edilmektedir. Bunun yanısıra hegemonyanın kurulmasında kültürel boyutun etkin olabileceği önemsenmemektedir.

1970'lerden itibaren Amerikan Hegemonyası'nın çözülmekte olduğu sendromuna girdikleri ifade edilen realistler, ortaya önce hegemonik istikrar teorisini daha sonra "uluslararası rejimler" teorisini ortaya atmıştır. Rejim teorisi de, düzen

koyucuya duyulan ihtiyaç tespitinden hareket etmektedir. Devletlerarası işbirliğinin gelişebilmesi için bir düzen koyucuya ihtiyaç olduğu ön kabulü rejim teorisinde de mevcuttur. Dolayısıyla, rejim teorisinin de, "düzen için hegemonya" başlığı altında değerlendirilmesi gerekir. Rejim teorisi, hegemonik istikrar teorisi ile iki şekilde farklılaşır. Rejim teorisi liberal bir geleneğe dayanmaktadır ve güç dağılımı açısından daha oligopolistik[7] bir yapı öngörmektedir. Hegemonik istikrar teorisi'nde hegemon neredeyse güce bağlı üstünlük açısından en yakın takipçisinin bile çok ötesinde yer alırken, rejim teorisinde hegemonun otoritesine meydan okuyan aktörler ortaya çıkmaktadır. Hegemon gücünü kaybetmekle birlikte ikincil devletlerin hegemonik düzene ihtiyacı devam etmektedir (Özen, 2006: 8).

Keohane, realistlerin aksine uluslararası sistemde anarşi durumlarında bile işbirliğinin devletlerarasında mümkün olabileceğini savunmaktadır. Geliştirdikleri rejim teorisi, uluslararası sistemde ilk olarak işbirliğinin mümkün olduğundan hareket etmekte, sonuç olarak işbirliğinin ancak kurumsallaşma ile geliştirilen normlar yoluyla mümkün olabileceğini ileri sürmektedir. Hegemonya sonrasında da kurumsallaşan dünya-ekonominin rasyonel devletlerin bundan çıkarları olduğunu görmesi ile işbirliğini sürdürmeleri söz konusudur. Devletler ortak çıkar ikilemleri ve ortak kaçınma ikilemlerinden kurtulmak üzere işbirliğine girecekler ve davranışlarını birbirleri ile koordine edeceklerdir (Bostanoğlu, 2008: 109). Nitekim 1970'lerde yaşanan hegemonik kriz, yeni bir dönemin çabalarının başlangıcını işaret etmiştir. Keohane, ABD'nin hegemonyasının temelini oluşturan ekonomik kapasitesinin azaldığını belirterek, 1950'ler ile 1970'ler arasında ABD'nin ekonomik kapasitesindeki değişimleri örneklerle ortaya koymaktadır. ABD'nin 1950'deki uluslararası para rezervleri dünya rezervlerinin % 49'u iken, 1976'da % 7'ye düşmüştür. Diğer yandan 1950'de dünyadaki toplam ihracatın % 18'i ABD tarafından yapılırken, bu oran 1976'da % 11'e inmiştir. Dünya petrol üretiminde ABD'nin payı 1950'de % 53 iken, 1976'da % 14'e gerilemiştir (Keohane, 1984: 198).

[7] Rakiplerini birbirlerinin tepkilerini hesaba katmak zorunda olduğu, karşılıklı bağımlılık içinde olan az sayıda teşebbüsten oluşan yapı.

Stephen Krasner uluslararası rejimleri, "belirli müzakere konularında aktörler arasındaki etkileşimi yöneten programlar, prosedürler, kurallar, normlar ve prensipler toplamından meydana gelen sosyal kurumlar ve yerleşmiş gelenekler ve kanunlar bütünü" olarak tanımlamaktadır (aktaran Levy, 1994: 3, 12). Uluslararası rejimler, belirli müzakere konularında kural temelli (rule-based) işbirliği yoluyla devlet ve devlet dışı aktörlerin davranışlarını etkiler. Uluslararası rejimler aktör davranışlarını yönlendirici rol oynarlar. Rejime tabi aktörler arasındaki sorunlarda taraflar arası çözüm yolları üretirler ve *iç politika kurumlarını* yeniden yapılandırırlar. Bir rejim, yönetişim sistemidir. Fakat sadece bir grup ya da sadece bir tane müzakere konusuna odaklanır. Bir yönetişim sistemi, sosyal gruplar için ortak ilgi alanına giren konularda toplu seçim yapma becerisi oluşturan organizasyonlardır (Young, 1994: 26).

Uluslararası kurumlar, beklentilerin şekillenmesi, aktivitelerin kısıtlanması ve rollerin belirlenmesini amaç edinmiş kurallar bütünüdür. Uluslararası örgütler ise bürokratik yapılar olup amaçsaldırlar. Kurumlar, uluslararası örgütler de dâhil, aktörlerin davranışlarını sosyal pratikler yolu ile etkileme yeteneklerine sahiptir (Keohane, 1984: 385). Herhangi bir uluslararası rejimde prensipler, kurallar, normlar ve karar-verme prosedürleri bulunur. Uluslararası Rejimler uluslararası ilişkilerin bir alanında aktörlerin beklentilerinin birleştiği açık ya da kapalı prensipler, normlar, kurallar ve karar-verme prosedürleridir. Prensipler, neden-sonuç ilişkisi sonucu oluşan gerçeklere ve doğrulara dayanan inançlardır. Normlar, haklar ve sorumluluklar yoluyla belirlenen standart davranışlar bütünüdür. Kurallar, hareketlerimizi spesifik olarak yasaklar ve düzene koyarlar. Karar verme prosedürleri ise kollektif seçimlerin belirlenmesi ve uygulanması için gerekli hâkim pratiklerdir (Özçelik, 2012: 233-234).

Rejimler; kurallar, normlar ve hükümetler arası ilişkiler aracılığı ile devamlılıkları yönünde bir talep de oluşturmaktadırlar. Hegemonya ortadan kalksa da, yani rejimlerin ortaya çıkmasını sağlayan koşullar sona erse bile, akılcı tutumu sürdüren ülkeler için rejimin devamlılığa yönelik talep sürecektir. Snidal, dominant devletin ürettiği düzenin sadece kendisine değil, sistemdeki daha zayıf olan devletlerin lehine işleyeceğini düşünmektedir. "Zayıf devletler gücü azalsa bile hem hegemonu destekleyecekler hem de beleşçilik eğilimine girmeyeceklerdir". Fakat

dominant devlet zorlayıcı hegemon seçeneğini takip ederse, sistemdeki diğer devletler her şeyden önce düzenden yararlanamayacaklar ve hegemonun hareketlerini tehditkâr bulacaklardır. Bu nedenden ötürü, hegemonun dağılmasını hızlandırıcı şekilde hareket edeceklerdir. Snidal'a göre uluslararası politikada kolektif eylemin imkânsız olduğunu ileri süren hegemonik istikrar teorisinin uluslararası alanda işbirliğinin imkânsız olduğuna dair klâsik realist görüşe yakınlığına dikkat çekmektedir (Snidal, 1985: 121-122). Hegemonik istikrar teorisi Vietnam Savaşı, uluslararası para piyasalarındaki değişim ve yaşanan krizler sonrasında 1980'lerde yerini uluslararası rejimler teorisine bırakarak akademik alanda etkisini yitirmiştir.

Haggard ve Simmons ile Gill ve Law ise rejim teorisinin iç politikayı dikkate almadığını, devlet merkezli bir yaklaşım gösterdiğini ve bu nedenle yetersiz bir sistemik teori olduğunu ileri sürmektedirler (Su, 2006: 42).

Hegel'in vurguladığı gibi "hiçbir şey boşlukta gelişmemektedir". Her iki teori ve yaklaşımları, belli bir zaman periyodunda resmi dondurarak anlamlandırma gayretine girmişlerdir. Dolayısı ile Cox'un ifade ettiği gibi "sorun çözücü kuram" nitelikleri ile dünyayı nasıl buldu ise öyle ele almakta, var olan toplumsal ilişkiler ve iktidar ilişkileri, bunların örgütlendiği kurumlar, eylemin veri çerçevesini teşkil etmektedir. Eleştirel kuram ise bulduğu hali de bir sorun olarak ele almaktadır (Bostanoğlu ve Okur, 2009: 37).

1.2.1.2. Eleştirel Neo-Gramşiyan Hegemonya Teorisi

Küresel hegemonya Cox için devletler arasında bir güç düzeninden fazlası anlamına gelmektedir. Hegemonik dünya düzeni tesis etmek için siyasi dünya gücünün küresel üretim ilişkilerini kontrol etmesi ve belirli bir dünya resmi gerçekleştirmesi gerekmektedir. Hegemonik dünya düzeni evrensel normlara, kurumlara ve mekanizmalara, devletler için genel geçer ilişki kuralları ve ulus ötesi sosyal güçlere yansımalı, hâkim üretim biçimlerini desteklemelidir (Cox 1981: 138-141, 1983: 171-172'den aktaran Hummel, 2000: 41).

Cox, güç ilişkileri üzerindeki söylemini esas olarak Max Weber'in güç kavramına dayandırmaktadır. Bununla, Güç'ten, diğerinin eylemlerini etkileme ve kendi eylem özerkliğini koruma imkânları anlaşılmaktadır. Cox, güç kavramını

sosyal güçlerin tarihi genel yapısı ile ilişkilendirmektedir. Ekonomik açıdan gücü (Cox bu konuda klasik Marksist yaklaşımı benimser) bir toplumsal grubun, neyin nasıl üretileceğini belirleme ve kontrol etmesi olarak açıklar. Kurumsal ve politik gücü; "devlet aygıtının kontrolü, siyasi rejimin üzerindeki etki" olarak tanımlar. Üretim ilişkilerinin kontrolü siyasi güce dönüştürülebilir. Diğer taraftan siyasi güç üretim ilişkilerini kontrol edebilir ve şekillendirebilir. Fikirler sahasında gücün anlamı, egemen güç gruplarının kontrolleri altındaki maddi kaynaklar ve kontrol ettikleri siyasi kurumlar vasıtasıyla hâkim düşünceyi şekillendirmeleridir. Diğer yandan kurulu egemen ilişkilerine karşı tesis edilen siyasi bilinç oluşturma süreci ekonomik ve siyasi güç ilişkilerini değiştirebilir (Hummel, 2000: 37).

"Sosyal/Toplumsal Güçler" eleştirel hegemonya analizinde önemli bir yer tutmaktadır. Dünya düzeninin sosyo-ekonomik, siyasi-kurumsal ve kültürel yapı birimleri anlamına da gelen sosyal güçler, liberal dünya düzeninin yeniden inşasına yönelik değişik senaryolarla bağlantılandırılır. Cox analizinde sosyal güçleri veya potansiyelleri birbirleri üzerinde veya karşısındaki etkileri itibarıyla, ekonomi, politika ve kültür veya onun adlandırdığı diğer şekliyle maddi imkânlar, kurumsal formlar ve fikirler olarak üçe ayrılmaktadır. Cox maddi imkânlar arasında hem teknolojik kabiliyetler, kurumsal yapı ve bununla bağlantılı toplumsal iş bölümünü hem de hammadde kaynaklarının birikimini saymaktadır. Fikirler hem belirli bir Tarihsel Yapının içerisinde bir toplumun müşterek kültürünün arka planındaki düşüncelerin özneler arasında genel olarak bölünmüş *Anlam*larını hem de belirli bir Tarihsel Yapı ile bağlantılı olarak devamlılık gösteren toplumsal düzen konseptini kapsar. Kurumlar belirli bir tarihi düzenlerin kalıcılığına ve istikrarına hizmet eder. Aynı zamanda güç ilişkilerini, oluştukları belirli bir zaman dilimi içerisinde yansıtır ve buna uygun toplumsal konsepti destekler (Hummel, 2000: 36-37).

Cox'un kuramsal yaklaşımında büyük önem taşıyan "Tarihsel Yapı" kavramı, insanların ve devletlerin içlerinde eylemlerini yürüttükleri çerçeveleri tarif eden, zamana dayanıklı düşünce ve aksiyon örüntülerini ifade etmektedir. Cox, tarihsel yapıların üç düzlemde veya insan faaliyetinin üç kesimi üzerindeki etkilerini ele almaktadır. Üretimin örgütlenmesi, devlet biçimleri ve dünya düzenleri (Cox 1981: 137-138'den aktaran Hummel, 2000: 39); (aktaran Bostanoğlu ve Okur, 2009: 33). Cox, dünya politikasının merkez aktörü olarak ulus devletleri gören neo-realist devlet

anlayışını eleştirmektedir. Neorealist homojen devlet anlayışının bütün devletleri iç siyasetten bağımsız ve aynı eylem kısıtlamalarına tâbi varsayımına karşı çıkmaktadır. Cox haklı bir gerekçe ile ulusal ve uluslararası toplumsal bölünmeleri ve ulus ötesi sınıf bağlarını bu devlet anlayışının kavramadığını öne sürmektedir (Hummel: 2000: 40). Cox aynı şekilde karşılıklı bağımlılık teorileri ile Ortodoks Marksist devlet konseptini de kabul etmemektedir. Karşılıklı bağımlılık teorisindeki devletin çıkar gruplarının çoğulcu birlikteliği ve ağların içerisinde eritileceği anlayışını eleştiren Cox, açık olarak devam eden çoğulcu çıkar çatışmalarının analiz edilmesinin gerektiğini ifade ederek, hükümranlığın kurumsal boyutlarının üstünün örtülerek alternatifsiz ve kendiliğinden oluşan bir egemenlik düzeni sergilendiğini belirtmektedir.

Eleştirel Yaklaşım üretim, bilgi ve iletişimde yaşanan gelişmelerin devlet kavramının artık coğrafi sınırlar içerisine sıkıştırılmasına imkân tanımadığını, devletin de küresel düzeyde çeşitli araçların vasıtasıyla geniş bir manevra kabiliyetine erişen ve fikirsel düzeyde de bu durumu destekleyecek bir yapıya sahip varlık olarak ele alınması gerektiğini öne sürmektedirler. "Çünkü devlet artık üretim, bilgi ve iletişimin sınır aşan niteliklere sahip olması nedeniyle esaslı bir değişim geçirmekte, yeni özelliklerle donanmakta ve aslında güçlenmektedir" (Weiss, 1997: 3). Konstrüktivist ve Eleştirel anlayışın devlet konusunda örtüştükleri nokta, devletin, sürekli bir etkileşim halinde sosyal olarak inşa edilen bir yapı-aktör olduğudur. Çünkü kurumlar sadece davranışları düzenlemez, ayrıca kurumları sürekli bir şekilde oluşturur.

Eleştirel teori temsilcileri, "Dünya Düzeni"nin dönüşümünü, insanların müşterek eylem ve düşüncelerinin değiştirilmesinin ifadesi olarak kabul etmektedir. Cox müşterek eylem ve düşünce dönüşümü sürecinin kendiliğinden oluşmadığını vurgulayarak bilakis bunun Fikir Önderleri'nin (Vordenker)[8] sosyal kuvvetlerle bağlantılı organize ve entellektüel bir çalışmasına ihtiyaç duyduğunu vurgular. Gramsci'nin hegemonyanın oluşturulmasında büyük önem verdiği bir diğer kavram ise sivil toplumdur. Sivil toplum, sadece siyasi partiler, sendikalar ve medya gibi

[8] 1996 yılında van der Pijl tarafından Alman akademik yazınına sokulan bu kelime Stratejler olarak da anlaşılabilir.

kurumları değil, aynı zamanda ideolojik ve ekonomik işlevleri bulunan kiliseyi ve aileyi de kapsamaktadır. Sivil toplum alanı, "Sınıfların (ekonomik, siyasal ve ideolojik) güç için çekiştiği bir savaş alanıdır" (Hall ve Lumley, 1985: 8-9'dan aktaran Su, 2006: 50).

Susan Strange, Amerikan hegemonik gücünü, uluslararası politik ekonomideki güvenlik, üretim, finans ve bilgi yapılarından kaynaklanan, bölgeselliği aşan yapısal gücünün sağladığını ifade etmektedir (1987: 565). ABD Hegemonyasını yapısal güç çerçevesinde inceleyenler bu üstünlüğün devam etmekte olduğunu, dünya kapitalizmi için IMF, WTO, OECD, uluslararası hukuk üreticisi olarak da Birleşmiş Milletler gibi örgütler aracılığıyla kurumsal bir çerçevenin yaratılmış olduğunu öne sürmektedirler. 1970'de yaşanan gerek dünya çapında gerekse ABD düzeyinde yaşanan ekonomik ve siyasi krizlerin ardından ABD, hegemonik gücünü yeniden üretmeye çalışmaktadır. Bu kurumsal bakış açısını ortaya koyan Strange, ABD hegemonik yapısal gücünün jeokültürel etkisini de ortaya çıkaran bir yaklaşımla "yabancı pasaportlu Amerikalı işadamlarının, becerileriyle vatandaşı olmadıkları ABD'nin kültürel vatandaşları arasında yer aldıklarını*"* ifade etmektedir (Strange 1992:439'dan aktaran Bostanoğlu, 2008: 223). Nye'e göre hâkim güç iş birliği ikna ederek hegemonik güç olur. Bu ikna düzeyi ise Yumuşak Güçle çıkarları ortak imiş gibi göstererek sağlanır. Cox, günümüzde hegemonyanın sürekliliği için kullandığı mekanizmalardan birisinin uluslararası örgütler olduğunu ifade etmektedir. Çünkü uluslararası örgütler, hegemonik dünya düzeninin oluşturulmasında kuralların benimsenmesi ve dünya düzeni normlarının meşru olarak nitelendirilmesini sağlamakta; çevre ülkelerinin elitlerinin bunları benimsemelerini sağlayarak uyumlaştırmakta; karşı hegemonik güçlerin düşüncelerini emmekte ve böylece kendileri de hegemonik dünya düzeninin bir parçası haline gelmektedirler (Arrighi, 2000: 63'den aktaran Su, 2006: 60).

ABD'nin başarısı merkezdeki yönetici gruplar ile periferideki katılımcı müttefik ve ortakları arasındaki ayrımı gözden saklamadaki becerisinden kaynaklanmaktadır. Bunu da bölgeselliği aşan yapısal gücü ile başarmaktadır (Bostanoğlu, 2008: 223). Kurumlar hegemonyanın oluşumunda çevre ülkelerinin elitlerini sisteme çekerek ve karşı-hegemonik fikirlerin gelişimini engelleyerek

olumlu rol oynamaktadırlar (Cox 1993: 62'den aktaran Su, 2006: 57). Periferideki müttefikler yaklaşımı, Cox'un, Nébuleuse'ünde kendini bulmaktadır.

Robert Cox, hegemonyayı, salt bir dünya gücünün egemenliği anlamından sıyırarak; oydaşlaşmaya dayalı, ast konumdaki devlet ve *sınıfların* da belli bir tatmin buldukları bir tür ideolojik egemenliğe dayanan bir sisteme dönüştürmektedir (Bostanoğlu ve Okur, 2009: 71). Robert Cox, hegemonyanın devlete değil sınıfa ait olduğunu vurgulamaktadır. Hâkim sınıf, hegemonyasını önce içeride kurar, daha sonra maddi imkânlar, fikirler ve kurumlar aracılığıyla dış politikaya taşır. Maddi, kurumsal ve fikri kuvvetleri bütünsel bir etkileşim içinde açıklayan Cox'un hegemonya kuramında, salt bir egemen dünya gücü olmak hegemon güç olmak için yeterli değildir. Hegemonya, Cox'a göre, hâkimiyetin, boyun eğme, razı olma görünümüne girerek, doğal bir düzenin parçasıymış gibi gizlendiği biçimidir (aktaran Akgemci, 2011: 10). Cox Gramsici hegemonya yaklaşımını "güç kullanımına ihtiyaç kalmaksızın yönetilenlerin otoriteyi kabul ettiği durum" olarak tanımlamaktadır (aktaran Bostanoğlu ve Okur, 2009: 117). Güç öğesiyle birlikte hegemonyanın temelini oluşturan bu rızanın sağlanabilmesi için maddi güçler, kurumlar ve ideolojiler arasında uyum sağlanması gerekir ve Gramsci bunu Tarihsel Blok olarak tanımlamaktadır. Bu Tarihsel Blok, yapıları (üretim ilişkileri ve toplumsal sınıfları ve üstyapıları) ideolojileri bir araya getirerek salt bir ittifakın ötesinde bu yapıların etkileşim içinde olduğu geniş bir alanı ifade eder. Tarihsel Blok, hegemonik toplumsal sınıf olmadan var olamaz (Gramsci, 2007: 69). Bu toplumsal sınıf küresel ölçekte Cox'un küresel ekonominin işleyişi için gerekli oydaşlaşmayı sağlayan kurum ve aktörler için kullandığı Nebülöz (Nébuleuse) kavramında ortaya çıkmaktadır. Nébuleuse dünya ekonomi politiğini ve düzenleme biçimini belirler, politikanın şekillendirilmesinde etkindir. Nebülöz içerisinde; uluslararası şirketlerin yönetici kadroları, ulusal temelli büyük işletmelerle sanayi gruplarını kontrol edenler ve mahalli temelli küçük kapitalistler yer almaktadır (2002: 39). Hegemonya piramidinin zirvesinde artık devletler değil *sınıf* lar yer almaktadır Ülkeler kredi ve borçları artık devletlerden değil finans kurumlarından almakta, küresel borsalardaki mal ve hizmet fiyatları bu kuruluşlarca belirlenmektedir. Gill ve Law gelişmiş ülkelerin GSMH' larında artık ticaretin aldığı payın sabitlendiği günümüzde bunun

yerini finans ilişkilerinin doldurmakta olduğunu savunmaktadır (Gill ve Law, 1988: 224).

Dünya genelinde bilhassa Amerika kıtası, Avrupa ve Japonya'da üretimin ve finansın uluslararasılaşması sonucunda devletin uluslararasılaşması sürecinin Cox, Pijl, Robinson ve Gill tarafından sınıraşan bir sınıfın ortaya çıkmasına imkan verdigini iddia etmelerine yol açmaktadır. bu yeni Tarihsel Blok, işçileri ve yoksulları dışlayarak dünya siyasetine ve ekonomisine yön vermeye çalışmaktadır. Eleştirel teori çerçevesinde Cox'un üç kuvvet potansiyeli ve Strange'in yapısal gücü bağlamında durum incelendiğinde Ercan Su 'ya göre ABD'nin gerilediğine ilişkin bir görüş belirmemektedir. ABD'nin maddi gücü konusunda çok büyük boyutlarda bir gerileme yaşanmamaktadır (2006: 59-60).

Eleştirel teori devlet ile yapının birbirinden farklı bir şekilde değerlendirilmesini yanlış bulmakta ve bu iki olgunun birbirlerini sürekli bir zeminde yeniden ürettiklerini ifade etmektedirler. Devletler sisteminin incelenmesinde ise askeri gücü elinde bulunduran büyük güçlerin ve bunların arasında oluşan dinamiğin incelenmesinden ziyade, hem askeri hem de ekonomik ve ideolojik üstünlüğü bir arada bulunduran hegemonik güçlerin yükseliş ve düşüşleri açısından inceleme gereklidir (Yalvaç, 1996: 166, 180). Realist paradigma devlet ile yapı arasında sosyal etkileşimi dikkate almamaktadır. Bu noktada konstrüktivist yaklaşım realist değerler dizisi ile eleştirel teori arasında bir arabulucu olarak ortaya çıkmaktadır (Su, 2006: 48). Nye ve Welch konstrüktivizmin şimdilik geleceğe yönelik öngörülerde bulunmak için kullanılabilecek kuramlar kümesinden ziyade, sorunlara bakma yöntemi sağladığını ifade etmektedirler (Nye ve Welch, 2011: 92-93).

Eleştirel jeopolitik dış politika ve güvenlik politikalarının dünya siyasetini şekillendiren jeopolitik tahayyüllerin bir ürünü olduğunu ileri sürerken aynı zamanda dilin/söylemin dış politika yapımındaki öneminin de altını çizmektedir. Bu çerçevede farklı dönemlerde "kanat", "bariyer", "köprü" ve "model" gibi metaforlar ve "stratejik partner", "stratejik müttefik", "askeri üs" gibi kavramlar ilişkileri şekillendirmekte (Atmaca, 2011: 181) ya da şekillendirilmiş olan ilişkinin resmini dış dünyaya yansıtmaktadır.

1.2.2. Jeopolitik Şekillendirme

1.2.2.1. Jeokültürel ve Jeoekonomik Şekillendirme

Dünya Düzeni'nin dönüşümü, insanların müşterek eylem ve düşüncelerinin değiştirilmesinin ifadesi olarak kabul edilmektedir. Cox müşterek eylem ve düşünce dönüşümü sürecinin kendiliğinden oluşmadığını bilakis bunun "Fikir Önderleri"nin (*Vordenker*) sosyal kuvvetlerle bağlantılı organize ve entellektüel bir çalışmasına ihtiyaç duyduğunu vurgulaması, bu çalışmanın nerede ve nasıl yapılarak, üretilen Tasarı'ya (*Leitbild*) göre yeni dünya resminin sahada hangi vasıtalarla şekillendirildiği konusunu gündeme getirmektedir. Eleştirel araştırmacılar bunun Tarihsel Blok kurumları olduğunu işaret etmektedir (Gill ve Law, 1993: 94). Kurumlar belirli bir tarihi düzenlerin kalıcılığına ve istikrarına hizmet ederek aynı zamanda güç ilişkilerini, oluştukları belirli bir zaman dilimi içerisinde yansıtmakta ve buna uygun toplumsal konsepti desteklemektedir. Güç öğesiyle birlikte hegemonyanın temelini oluşturan rızanın oluşturulabilmesi için de, maddi güçler, kurumlar ve ideolojiler arasında (Tarihsel Blok) uyumun merkezi bir faaliyet ile sağlanması ihtiyacı vardır. Bu surette "Hegemonik Dünya Düzeni" tesis etmek için siyasi dünya gücünün küresel üretim ilişkilerini kontrol etme imkânı doğacaktır. Robert Cox, "neoliberal elitler ağı" şeklinde devletlerin uluslararasılaştırılmasını, diyalektik açıdan demokratik katılım hakkı bağlamında değerlendirmektedir. Bir yanda demokrasi zayıflatıp bölgesel entegrasyon projeleri ile demokrasi açığı yaratılırken, diğer yanda küresel ekonominin yeniden düzenlenmesi ve siyasallaştırılması için aranan kurumsal şartlar bölgesel bütünleştirmeler dahilinde devletlerin uluslararasılaştırılmasıyla gerçekleştirilmektedir (Hummel, 2000: 53).

Birçok uzman tarafından eleştirel teori açısından uluslararası fordizmden neoliberal küreselleşmeye dönüşümün araştırıldığı yakın dönemde, Stephen Gill de Dünya Resmi (Weltbild) üzerinde yoğunlaşan kurumlardan *biri* olan Trilateral Komisyonun, "Hegemonik Liberal Dünya Ticaret Düzeni" nin yeniden yapılandırılmasındaki rolü ile yakından ilgilenmiştir. Komisyon, Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Japonya'nın etkili liberal politikacıları, işadamları ve

entelektüellerinden oluşan özel bir düşünce kuruluşudur. Gill bu konuda komisyonun önemli katkıları bulunduğunu tespit etmiştir (Hummel, 2000: 47).

Batı toplumu Atlantik bir blok olarak Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'dan oluşmakta iken, eşit haklara sahip Japonya'nın katılımı ile Trilateral Blok'a dönüşmüştür. Gill trilateral fordist dünya ekonomisi düzenlemesinin temel konseptinin 1970'li yıllarda gittikçe artan sorgulamaya maruz kaldığını belirtmektedir. Bu bağlamda Gill, G-7 içerisinde 1980'lerde çıkan krizi de yorumlamaktadır. Gill'e göre bu kriz hegemonyanın çöküşünün ve ABD'nin jeopolitik yönetim kabiliyetini kaybetmesinin bir sonucu şeklinde çok yüzeysel olarak değerlendirilmektedir. Krizin asıl arka planında birçok Avrupa ülkesi ve Japonya'nın desteklediği uluslararası fordizmden neoliberal küreselleşmeye çatışmalı geçiş yatmaktadır. Gill bu uyuşmazlığı, "Anglo-Amerikan neo-liberal güçlerinin, Alman ve Fransız yönetimi ile birlikte olan üretici sınıf güçlerinin karşı karşıya gelmesi" olarak açıklamaktadır. 1979'da Amerikan Merkez Bankası'nın başına Paul Volcker'in getirilmesiyle hegemonik bir kültür oluşturulmaya başlanmıştır. Bu hegemonik kültürün oluşturulmasında, Alman devlet adamları, daha çok finans ve bankacılık sektöründen oluşan iş adamları, Alman bürokrasisi ve akademisyenleri aktif bir şekilde yer almışlardır (Su, 2006: 213).

Van der Pijl, Gill'in analizine, 1970 ve 1980'li yıllarda OECD Ülkelerinin elit sınıfın rolü ile ilgili yaptığı kendi araştırmasında katılmaktadır. Elit sınıf olarak, yönetim bürokratlarına teknokratik uyum sağlamış devlet, dernek ve ekonomi yönetici ve icra memurlarını göstermektedir. Bu teknokratlar uluslararası organizasyonlar çerçevesinde, Fordizmin küresel regülâsyonu ile ekonomi politikalarını sürdürmeyi denemiş ve "Güney" in taleplerine "yeni Dünya Ekonomi Düzeni" ne uygun olarak pozitif duruş sergilemişlerdir. Ancak 1980'li yıllarda neoliberal ulusötesi güçlerin karşı hareketi ile politikadan tasfiye edilmişlerdir (Pijl, 1994'den aktaran Hummel, 2000: 48). Neoliberalizmin siyasi başarısının Reagan yönetiminin başlangıç döneminde gerçekleştiğine dikkat çekilmektedir. Kararlılıkla uyguladığı "Tek Yanlıcılık" politikası önce "Trilateral Elit" arasında gerilimlere neden olduysa da diğer OECD ülkelerini görünür bir değişikliğe zorlamış ve bu ülkelerde hegemonik politika kademeli olarak başarı kazanmıştır (Overbeek ve Pijl, 1993'den aktaran Hummel, 2000: 53).

Henk Overbeek 1980'li yıllarda neoliberalizmin yükselişi ile ilgili olarak derlediği bir dizi ülke araştırmalarında, dünya düzeni içerisinde hegemonyanın dönüşümü tezine güçlü temeller ortaya çıkarmıştır (Overbeek, 1993'den aktaran Hummel, 2000: 48). Bu seri araştırma sonuçları, neoliberal karşı akımın, korporatist liberalizme (Fordizm) karşı ülkeler üstü bir fenomen olduğunu göstermektedir. Overbeek ve van der Pijl yeni hegemonal düzen konsepti olan Neoliberalizm'in etkisiyle Fordizm'in çözülüşünü, Dünya Düzeni 'nde yapısal köklü bir değişim olarak ifade etmektedirler (1993: 1-2). Neoliberal düşüncenin üretim kaynakları arasında ABD'nde yeni muhafazakâr (neo conservative) uluslararası düşünce kuruluşu Mont Pelerin Cemiyeti bulunmaktadır. 1944 yılında kurucuları arasında F.A. von Hayek ve Milton Friedman'ın bulunduğu cemiyete birçok etkili Batı politikacıları da üyedir (Gill, 1990: 98).

Kısmen çelişkili yapısına rağmen neoliberalizm, liberal ve muhafazakâr elementlerden oluşan bir karışımdır. Ancak bu karışım, onu potansiyel hegemonik yapı (*hegemonic construct*) haline getirmiştir. Overbeek ve van der Pijl'in iddialarına göre, serbestlik, özelleştirme ve küreselleşmeden oluşan saf ekonomik liberalizasyonun sonuçlarının yüksek işsizlik ve düşen reel gelir olmasından ötürü, bu sistemin hegemonal olması, demokratik parlamenter çerçevede mümkün görülmemektedir. Ancak yeni muhafazakâr (neo conservative) elementlerle olan bağlantısı radikal iktisadi liberalizme gerekli siyasi desteği sağlamaktadır (Hummel, 2000: 49). Başbakan Thatcher ve Başkan Reagan, liberal ve yeni muhafazakâr bu karışımın propagandasını yaparak neoliberal projelerinin siyasi başarısını sağlamışlardır. Neoliberalizm muhafazakâr elementlerle olan bağlantısı sayesinde hegemonal olabilmektedir.

Hegemonyanın kurumsal boyutu sadece devlet organı ile sınırlı olmayıp hâkimiyet anlayışının sürdürülmesinde bütün kurumsal gayretleri kapsamaktadır. OECD bölgesinde sivil toplumun devletten özgürleştirilebilmesi ile siyasi hegemonya sadece yönetimin şiddet tekeline ve resmi kurumların kontrolüne değil, devlet destekli sosyal kurumlar ağına da dayandırılmıştır. Bu yaklaşımı uluslararası düzleme taşıyan Cox, Pax Americana dünya düzenindeki dönüşümü, ABD'nin göreli güç kaybından ziyade, Batı Toplumu'nun hegemonal düzeninin sürdürülmesi için kurumsal gayretlerin kapsamlı değişikliğine bağlamaktadır. OECD ülkeleri

neoliberal küreselleşme kapsamında yeniden biçimlendirilerek dünya piyasasına açık rekabet devletlerine dönüştürülmüşlerdir. Belirli kurumsal düzenlemeler desteğiyle bu dönüşümü Gill "Yeni Anayasacılık" olarak adlandırmaktadır (1994: 189-192). Bu devletlerin dönüştürülmesinde harç olarak belirli kurumsal düzenlemeler kullanılmıştır. Bunun altında yatan, neoliberalizme hizmet eden uluslararası kurallarla devletlerin bir daha kolay çözülemeyeceği şekilde bağlanmasıdır. Bu kurallar sadece GATT/WTO veya IMF yapısal uyum politikaları gibi uluslararası rejimlerde değil aynı zamanda bölgesel AB, NAFTA, APEC gibi projelerde de görülmektedir. Bu kurallar neoliberal küresel elementleri yerleştirirken ulusal politika süreçlerini mümkün olduğu kadar dışlamaktadır (Hummel, 2000: 53).

Van der Pijl, Gill, Overbeek, Hummel gibi birçok eleştirel akademisyenlerin araştırmalarını yoğunlaştırdıkları düşünce kuruluşları veya cemiyetleri, hegemonyanın kaynakları olarak görmek, küresel siyasetin yegâne planlama merkezleri olarak ele almak, analizlerin hatalı istikametlere yönelmesine sebep olabilir. Devlet yönetimlerinin ve halkların her zaman tercih seçenekleri mevcuttur. Ancak geleneksel olarak ABD'de siyasetin belirlenmesinde, kısa devlet tarihinin tecrübe eksikliğinin, düşünce kuruluşlarının üretimleri ile giderildiği dikkate alınması gereken bir konudur.

Soğuk Savaş'ın dondurduğu hatların aşılması ile oluşacak ortaklıklar beraberlerinde kalkınma ve refah çemberleri oluşturabilecek iken, yeni çatışma imgeleri kurgulanmaya başlamıştır. Eleştirel Alman sosyal bilimcilerden Hummel ve Wehrhöfer, Medeniyetler Çatışması tezinin ortaya atıldığı 1993 yılından itibaren kamu farkındalığına açılan yeni çatışma ve hâkimiyet imgelerinin "medeniyetler" formundan beslendiğine dikkat çekmekte ve bu durumun kurgusal olduğunu belirtmektedirler. Bu bağlamda "Yeni kimlikler medeniyetler formundaki etnisite üstüne inşa edilmiştir ve tarihsel emperyalizm dönemindeki gibi milliyetçilik tabanlı değildir. Kanaatimizce küreselleşme ve sanallaşma eğilimine dayanmaktadır." demektedirler. Hummel ve Wehrhöfer, kültürel aidiyetin oluşturulabilirliğini masaya yatırarak, "küreselleşen dünya ekonomisinin bölgeselleşmeyi gerektirdiğini, bunun da etnikleşmeyi tetiklediğini" öne sürmektedirler. Hummel ve Wehrhöfer "Yeni–Etnikleştirme'yi Soğuk Savaş esnasında üstü örtülen medeniyetlerin yeniden keşfedilmesi olarak değil, bilakis jeopolitik kimlik inşasının yeni bir tesis süreci"

olarak anlamaktadırlar. "Soğuk Savaş'ın bitimini müteakip bir duraksama olmaksızın esasen yapay ve ideolojik motivasyonla oluşturulmuş çatışma hatları olan Doğu-Batı ve Kuzey-Güney hatlarının yeri, sözde özgün 'Medeniyet Çatışma Hatları' ile değiştirilmiştir". Hummel ve Wehrhöfer toplumsal anıların bilinçten, kimlikten veya yaşam deneyimlerinden koparılarak yeni bir aidiyet düzeninin/parçalanmasının jeokültürel tabanda yaratıldığını öne sürmektedirler (2004: 25-26). Jürgen Oßenbrügge kültürel bölünme ile ilgili olarak,

> *"Bu yöndeki bir yerelleştirme ve teritoryal boyut, toplumsal ayrım ve çatışma hatlarını güçlendirmeye ve düpedüz tehlikeli bir dünya görüşüne dönüştürmeye muktedirdir. Bu şekilde mesnetsiz olarak gerekçelendirilen hatlar coğrafyada daha önce de ortaya çıktı, ancak uzman akademik tartışmalarda fazla hayatta kalamadılar. Fakat onların basitleştirilmiş radikal metodunun sürekli teşvik edildiği görülmektedir" demektedir (1996).*

Ahmet Davutoğlu, "Yeni bir düzen arayışının ortaya çıktığı dönemlerde bütün toplumların seçkinlerinin toplumun kendi tarihi birikimini ve coğrafi mekânını yeniden anlamlı çerçeveye oturtma arayışı içerisinde olduklarını" ifade etmektedir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte bulunduğumuz dönemin dinamik uluslararası konjonktürünün, tarih ve coğrafya derinliklerinin stratejik alan üzerindeki etkilerini ani ve seri hamlelerle su yüzüne çıkardığını belirterek, reel politik alana yansıyan tarih ve kültür parametrelerinin, ülkelerin iç ve dış güç yapılanmalarını doğrudan etkilediğini belirtmektedir (2001: 15-17, 517, 519). Zalewski ve Enloe, "Ümit edilen -*Dünya Toplumu*-nun yerine tasarlanmış -*Anarşik Etnik Dünya*-nın geçtiğini, göreli kültürler ve parçalanmaların *Dünya Toplumu*'nun yerini aldığını" ifade ederek, "Etniklik konsepti tikelci değerler dizisi kapsamında ve nihayetinde siyasi bir kalıpta ortaya çıkmaktadır" demektedirler (1995: 278-305'den aktaran Hummel ve Wehrhöfer,2004: 26).

Fuat Keyman Soğuk Savaş'ın bitimi ve SSCB'nin dağılması ile ötekini kaybeden kimliğin, kendi hegemonyasını da kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kaldığını "Hep bir 'Öteki'ne gönderimle ayrıcalıklı konuma getirilmiş devlet ve devlet egemenliği söyleminin yeniden üretiminde, ötekinin yok olmasıyla bir krizin yaşanmaya başladığına" dikkat çekmiştir. Keyman, "11 Eylül'ün uluslararası ilişkilerde devlet-merkezci siyasetin yeniden canlanmasına" yol açtığına değinerek; "terörizme karşı savaş, askeri düzeyi tekrar hukuki düzeyin önüne getirdiğini, medeniyetler-arası çatışma tezinin yeniden popülerleşmesine, dünya siyasetinin

merkezine yerleşmesine neden olduğunu" ifade etmektedir. Bu şekilde küresel risk toplumu yaratılmasına büyük katkıda bulunduğunu belirtmektedir (Keyman, 2006: 6, 8). Benjamin Barber'e göre de, bugün içinde yaşadığımız dünya, her ikisi de demokrasiye felsefi ve normatif bağlılıkları olmayan, neo-liberal, globalist ve modern öncesi toplulukçu ideolojiler tarafından tanımlanmaya çalışılmaktadır (Barber, 1996'dan aktaran Keyman, 2006: 2). Dünya toplumlarının kültürel tabanlı bir çatışmadan ziyade çatışmaya sürüklenme potansiyeli taşıması, risk'in ifadesidir. Ahmet Küçükşahin'e göre tehdit kavramından risk kavramına geçmenin anlamı; geçmişte, kontrol altına alınarak yönetilemediği için tehdit olarak ifade edilen hususların bugün, kontrol altına alınarak yönetilebilir hale gelmiş olmasıdır (2008: 19).

Şekillendirmede kullanılacak vasıtaların arasında yumuşak gücün de temel unsurlarından olan *söylem* önemli yer tutmaktadır. Wallerstein'a göre bir söylem olarak "Evrenselciliğe yapılan çağrının başlıca üç çeşidi vardır; birincisi Pan – Avrupa Dünyası liderlerinin güttüğü politikaların 'insan haklarını' korumaya ve 'demokrasi' denilen bir şeyi ileri götürmeye yönelik olduğu iddiasıdır. İkincisi 'Batı' medeniyetinin 'Öteki' medeniyetlerden üstün olduğu varsayımıdır. Üçüncüsü ise, hükümetlerin neo - liberal iktisadın yasalarını kabul etmek ve uygulamaktan 'başka alternatiflerinin olmadığı' anlayışının ileri sürülmesidir" (2010: 9).

Küresel neoliberal ekonomik ve siyasi şekillendirme, entelektüel elitlerin düşünce kuruluşlarında tasarlanıp uluslararası kurumlar, resmi ve gayri resmi örgütler vasıtası ile iktisadi ve siyasi sahaya intikal ettirilmektedir. Neoliberalizmin yarattığı artan adaletsizlik, iktisadi ve sosyal uçurumlar, hegemonya veya küresel güç iddiasındaki yönetimleri itaatkâr ya da uyumlandırılmış veya apolitik toplum ihtiyacı ile karşı karşıya bırakmaktadır. Çin'de Konfüçyüs öğretileri, halka, yöneticilere saygıyı ve devlet düzenini korumayı öğütlerken, aydınlanma evrimi geçirmiş relatif ve demokrat zihniyetli Batı tipi toplumlarda, rızanın üretilmesi oldukça farklı alan ve konseptlerle çalışma gerektirmektedir. İç siyaset tabanının şekillendirilmesinde ve toplumsal rızanın üretilmesinde birçok vasıtanın yanısıra "kültür endüstrisi" önemli bir rol oynamaktadır.

Eleştirel okul teorisyenlerinden Adorno ve Horkheimer kültür endüstrisi kavramını 19. Yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında Amerika ve Avrupa'da

yükselmeye başlayan eğlence endüstrisinin kültürel biçimlerinin metalaşmasını vurgulamak amacıyla kullanmışlardır. Söz konusu düşünürlere göre eğlence endüstrisinin yükselmesi kültürel ürünlerin standartlaşması ve rasyonalizasyonu ile sonuçlanmıştır. Üretilen bu kültürel veya sanatsal ürünler kapitalist birikim ve kâr elde etme amaçlarına uygun olarak kitlelerin tüketimi için hazırlanmıştır (Çağan, 2003: 183). Eleştirel teorisyenlere göre, bu durum *bireyin sonunu* hazırlama tehdidi içermektedir ve yeni bir tahakküm biçimi olarak kültür endüstrisi *tek boyutlu bir toplum yaratmaktadır*. Foucault ise, modern dönemde *bireyin ölümü* metaforuyla, bireyin modern teknolojiler tarafından üretilen bir nesne durumuna indirgendiğini vurgulamıştır. Aynı şekilde eleştirel teoriye göre de, bireyin sönükleşmesi, nesneleşmesi; kapitalist sistemin kültür endüstrilerinin, bürokrasilerinin ve toplumsal denetim tarzlarının bir ürünüdür (Best ve Kellner, 1998: 263-264).

"Bireylere bir yaşam biçimi, bir dünya görüşü benimsetilerek şartlandırır ve değişik toplum sınıfları içinde çok sayıda insan tarafından benimsenir duruma geldikleri zaman, reklam değerleri bir yaşam biçimi yaratır. Böylece tek boyutlu düşünce ve davranışlar biçimlenmiş olur" (Marcuse, 1975: 27). "Tüketime insanî bir boyut kazandırılmaya çalışıldığı bu süreçte imgeler başroldedir ve "aura" yapay yollarla yaratılacaktır. İnsanlar da söz konusu yapaylığın yarattığı kültürü piyasanın kurallarına uyarak ve özgürlüklerini yitirerek tüketeceklerdir" (Sevim B. 2010: 515).

Günümüzde bilgi bolluğuna karşın ilgi yoksunluğu temasına dikkat çeken Nye, insanların karşılarına çıkan bilginin büyüklüğü altında ezilerek, neye odaklanacakları konusunda ayırt etmede zorlandıklarını belirterek; bilgiden ziyade *ilginin* nadir bulunan bir kaynak olduğunu öne sürmektedir (2005: 106). "İlgi" *şekillendirme* eyleminin operasyon sahasını eğlence sektörü olarak işaret etmektedir.

Pentagon'un Hollywood film yapımcıları ile işbirliği halinde günlük yaşantılarını nasıl işgal ettiğini "*The Complex: How the Military Invades Our Everyday Lives*" kitabında ele alan gazeteci, tarihçi ve yazar Nick Turse [ABD] Ordu'nun 1990'ların sonlarına gelindiğinde, Güney Kaliforniya Üniversitesi'nde bir merkeze milyonlarca dolar "döktüğünü" belirtmektedir. "Yaratıcı Teknolojileri Enstitüsü" ne yapılan bu ödemelerin amacı, Turse göre, "Özellikle oyun endüstrisi ve

Hollywood'la ilişkileri geliştirmektir"[9], (The Guardian, 2013). CIA Halkla İlişkiler görevlilerinin de Hollywood senaristleri ile girdikleri ilişkiler araştırma kitaplarına da konu olmaktadır.(Örnek: *The CIA in Hollywood* - Tricia Jenkins).

Film ve dizi alanlarında 2013 yılında Akademi ve Altın Küre ödüllerinin [10] hükümet propagandistlerine verildiğine yönelik ciddi eleştiriler yazılı ve sosyal medyada geniş yer almaktadır.[11] Gazeteci David Walsh, Akademi ödüllerinin gerçekte kazananın CIA olduğunu vurgularken, eleştirmen ve yazar Rob Kall;" kazanan CIA'di ya da CIA, FBI, İç Güvenlik, Askeri İstihbarat, Black Ops (Call of Duty oyunu yedinci serisi olup Oyun Soğuk Savaş döneminde geçmektedir), TSA, füzyon merkezleri, artarak askerileştirilen yerel polis, hapishane sistemi... giderek yayılan durmadan kötü niyetli bir şekilde büyüyerek ekonomimizin milyonlarca dolarını hortumlayan ve insan haklarımızı ihlal eden ajanslar tarafından oluşturulmuş olan MIIC'ti yani Askeri İstihbarat Sınaî Kompleksi" ifadeleri ile ağır eleştiriler getirmektedir (Kall, 2013).

Avustralyalı gazeteci J. Pilger bir makalesinde modern propaganda tiplemesi olarak "Liberal" sıfatını kullanmaktadır. Liberallerin öncülük ettiği Hollywood 'un soğuk savaştaki rolünü tekrar üstlendiğini belirterek şöyle devam etmektedir; "Ben Affleck'in Oscar kazanan Argo'su, propaganda sistemine öylesine bağlı ki İran tehdidi hakkındaki bilinçaltı uyarısı, Obama'nın İran'a saldırmaya hazırlandığı izlenimi veriyor". Bağımsız eleştirmen Andrew O'Hehir'in işaret ettiği gibi, "Argo tüm ideolojilerden beri var olduğunu iddia eden tastamam bir propaganda filmidir". Watergate Skandalını ortaya çıkaran Carl Bernstein 1977'de çoğu Amerika'daki liberal medya kuruluşlarında çalışan 400'den fazla gazeteci ve yöneticinin son 25 yıldır CIA için çalıştığını ifşa ettiğini vurgulamaktadır. Pilger " Bunların aralarında New York Times, Time ve büyük televizyon kanallarının da mevcudiyetine dikkat çekmektedir (Pilger, 2013).

---

9 Bkz. http://ict.usc.edu/collaborators/ (Government)

[10]2013 En iyi film: "Argo" (George Clooney, Ben Affleck, Grant Heslov), 1979′da İran'da yaşanan rehine krizine odaklanan "Argo", yılın en iyi filmi ve senaryo uyarlaması da dâhil üç dalda Oscar'a layık görülürdü,

[11]http://www.washingtonsblog.com/2013/01/the-cia-and-other-government-agencies-dominate-hollywood- movies-and-television.html

TDV Medya ve LLC Genel Müdürü Michael Bach, yönetimlerin giderek artan bir şekilde video oyunlarını piyasasını, daha önce film piyasasında yaptıkları gibi, ajandalarını destekleyici "beyin yıkama" sektörüne dönüştürmeye çalıştıklarını ifade etmektedir. Video oyunlarının nasıl mükemmel bir vasıta olduğunu ve bunların kullanımını artırmanın kendileri için arzulanır bir şey olduğunu açıklamaktadır (Bach, 2013). Gerd Weidenhausen bu oyunlar ile gençlerin zihinlerinin şekillendirildiğini öne sürmektedir;

> *"Gençlerin bilgisayarlarda zevkle oynadıkları "savaş oyunları" (war games), jeopolitik çizgilerle belirlenmiş alanlar içermekte, kalıcı çatışma mantığı olan düşünceleri içselleştirmektedir. Bu oyunlarda apolitik gençler; uzaktan izleyici, karargâh ölçeğinde planlayıcı ve görevlendirilmiş askerler olarak, rakibin haksız taleplerine karşı askeri saldırılar ile "ham maddelerini" savunmayı ve ele geçirmeyi öğreniyorlar. Bu oyunlarda günümüzdeki dünya siyasasının yapısal modeli kurgusal düzlemde yeniden üretilmekte, jeostratejler ve toplum mühendisleri, ekonomik çıkarları kartografik tablolarda satışa sunarken, dünya yeniden biçimlendirilmektedir. Bu mekanizmaların uzman personeli, projelerinde kanaatlerini ve ihtiyaç duyulursa askeri saflarını temsil etmekte ve meşrulaştırmaktadırlar. Diplomasinin soğuk savaş zamanında olduğu gibi görevler daha da askerileştirilmektedir" (Weidenhausen, 2008)*

Michael Bach'a göre; "Hükümetler çocukların internet kullanarak bilgilere erişmelerini istemiyor. Bu yüzden hükümetler çocukların dikkatlerini başka yöne vermelerini sağlayarak beyinlerini yıkamaya devam ediyor. Bu nedenle de video oyunları mükemmel bir araç işlevi görmektedir" (Bach, 2013). PEW araştırma merkezinin sonuçlarına göre ABD'de gençlerin (12-17 yaş arası) internet kullanım oranı %95 olarak belirlenmiştir. Bunların %60'lık (Eylül 2009) kesimi siyasi bilgi ve haber almada interneti kullanmakta, yine %80 lik oran (Temmuz 2011) sosyal paylaşım sitelerine girmektedir (PEW, 2011). Yetişkinlerin %61'i siyasi haber almak için (2011) interneti kullanırken, dini ve ruhani bilgi alanların oranı %31 dir (2010) (PEW. 2012).

Bilgi (gerek enformasyon gerekse knowledge), toplumun kontrolü için bir araç haline gelmektedir. Bu sayede, tarih boyunca bilgiyi elinde tutan iktidar toplum üzerindeki meşruiyetini sağlamak için elindeki bu güçlü kozu kullanmış ve bu bilgi aracılığıyla toplumun iktidara itaat etmesini istemiştir (Cox, 1997: 245'den aktaran Su, 2010: 57). Sosyal gerçek, bir şeyin gerçek olduğu konusunda varılan rasyonel oydaşlaşma ile belirlenmektedir. Ancak her oydaşlaşmanın gerçeği saptadığını kabul etmek mümkün değildir. Michel Foucalt bilginin iktidar rejimlerinden koparılamaz

olduğunu öne sürerek" "hakikatin iktidar yoluyla yeniden üretilmesine tabiyiz ve hakikat üretilmedikçe iktidarı kullanamayız" tezini savunmaktadır (Türköne, 2011: 509). Robert Cox ise bilgi ile güç arasında her zaman doğrudan bir ilişki olduğunu ifade etmektedir. Bilgi çıkarlara bağlıdır ve bilim, giderek "kültür endüstrisi" nin ya da üretim ve yönetim merkezlerinin denetimine girmekte, toplumsal bilinç teknokratik bir hal almakta ve 'ahlaki' değil, araçsalcı akıl egemenlik kazanmaktadır. Ancak bilginin otomatik biçimde üretilmediği, entelektüellerin aktif müdahalesinin araya girdiği de kabul edilmektedir (Bottomore, 1990: 146).

Noam Chomsky bilgi konusunun knowledge dışında, enformasyon niteliğine değinerek "rızanın üretilmesi" konusu üzerinde durmaktadır. İktidarların politikalarına uygun kamuoyu oluşturulmasında bilgilendirme eylemini, halkla ilişkiler uzmanı Edward Bernay'ın kaleminden şu şekilde aktarmaktadır; "Bir lider genellikle halkın genel bir anlayış düzeyine kadar bile ulaşmasını bekleyemez… Demokratik liderler, insanların fikirleri ve programları desteklemesini sağlama görevini yerine getirirken bilimsel ilkeleri ve sınanmış pratikleri uygulayarak, toplumsal düzeyde temel önermelere sahip hedeflere ve değerlere rıza gösterilmesinin… üretilmesinde rol oynamalıdırlar" (Chomsky 2002: 26-32).

Medya işletmeciliği kamuoyunun veya belirli bir kesiminin müşterilere pazarlanmasıdır. Medya patronları olarak adlandırılan sınıfın başka sektörlerde de faaliyet gösterdikleri göz önüne alınırsa siyasete müdahil olmaktadırlar. Mirror Grubu' nun sahibi Robert Maxwell'in medyanın sosyal sorumluklarına dair yazını bir kenara bırakan ifadesi medya ve ekonomi arasındaki ilişkiyi net olarak ortaya koymaktadır. "Bu işe 90 milyon pound yatırdım ve bunu hayır duası almak için yapmadım. Bu işin sahibi benim, patron benim". Friedmann "şirketlerin kâr etmekten başka sosyal sorumlulukları olmadığını" ifade ederek piyasa ekonomisinin somut gerçeğini medya dünyasını da kapsayacak şekilde vurgulamaktadır (Yurdigül A.veYurdigül Y., 2012: 1925).

Medya vasıtasıyla dezenformasyon (bir gerçeğin tam zıt bilgisinin verilmesi veya çarpıtılarak geçerli bilgiyi silmek ve tam anlamı ile bilgisizleştirmek) veya misenformasyon (yanlış eksik bilgilendirilme) yolları ile toplumun inançlarına

rağmen tepkilerini değiştirme vasıtasıdır. "Disosiasyon"[12] oluşturulmasının en yakın örnekleri, uluslararası medyanın önemli rol oynadığı Arap Baharı ülkelerine yönelik Batı kamuoyunun şekillendirilmesinde yoğunluklu olarak gözlenmiştir. Özellikle Türkiye'de de meydana gelen "Gezi Parkı" eylemleri ve sonrasında CNN Int.'in tutumu (İnternethaber 15.07.2013), Mısır Darbesi ve sonrasında gelişen olaylarda aksettirilen görüntüler ve kullanılan söylem, imge karışıklığı yaratmıştır. Katliamın sokak çatışmaları tanımlamasıyla geçiştirilmesi ve demokrasi söyleminin ikircikli yansıtılması, medya üzerinden şekillendirmenin ne boyutlara ulaştırılabileceğinin dikkat çeken örnekleri olmuştur. (İlgili haberler: Anadolu Ajansı 27.07.2013; Anadolu Ajansı 05.07.2013).

1.2.2.2. Asimetrik Savaş, Vekâlet Savaşları ve Özel Askeri Şirketler

Henry Kissinger 21. yüzyılın uluslararası sisteminin görünüşte karşıtlıklar sistemi olacağını ifade etmektedir (2011: 15). Walter Feichtinger uluslararası ilişkilerde asimetrinin, "eşitlik" söyleminin arkasında "açık bir sır" olarak kurumsal ve örgütsel yapılarda kendini gösterdiğini ifade etmektedir. Buna örnek olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve NATO'nun karar alma mekanizmalarında asimetrinin bulunduğunu, NATO bünyesinde rıza söz konusu edilmekle birlikte ABD'nin daha zayıf aktörleri "ikna" gücüne sahip olduğunu ifade etmektedir (2004: 66). Neticede asimetri yaşamın her alanında olduğu gibi uluslararası sistemde de mevcuttur. Asimetri genel sözlük anlamı ile Brockhaus'ta "eşitsizlik, simetri eksikliği" olarak tanımlanmaktadır (Brockhaus 2001: 252). Asimetri, eşitsizlik ve nispetsizlik (ungleichmäßigkeit) bağlamında uluslararası ilişkilerde hemen hemen sisteme içkin bir olgudur. Nitekim aktörler arasındaki yaygın ayrım; süper güç, bölgesel güç, küçük-orta ölçekli devletler olarak eşitsizlik üzerinedir(Feichtinger 2004: 67, 69)**.**

[12] Disosiasyonu belli koşullar altında bazı düşünce ve eylemlerin bilincin geri kalan kısmından ayrılması ve farkındalık olmadan işleve girmesi olarak açıklamıştır. Adnan Çoban (Dr. Psikiyatri uzmanı), **"***Disosiyatif Bozukluğu Disosiasyon Nedir*?**",** http://www.adnancoban.com.tr/disosyatif_bozuklu.html

Savaş yönetimin kapsamında asimetri, mukabilinin bulunmaması, yetersiz olması, farklı nitelik ve nicelikteki vasıtalarla mukabelede bulunulması veya yaratacağı etkinin gücünün üstünde olması durumuna işaret eder. Asimetrik Savaş; asimetrik araçlar ve devlet dışı aktörlerin (terör organizasyonları, gerilla/ayaklanma/direniş gruplarının) kullanıldığı, savaş ve barış, cephe ve geri bölge, savaşçı ve savaşçı olmayan arasında belirgin, kesin ayrımların bulunmadığı bir savaş türünü tanımlamakta kullanılmaktadır. Esasen her türlü savaş içerisinde asimetri mevcuttur. Güvenlik politikalarında, değişik güvenlik konseptlerinin geliştirilmesi mevcut eşitsizlikleri resmetmekte olup, hemen hemen asimetrik mülahazalar üzerinden yürütülmektedir.

Simetrik Savaş kavramının altında birbirine hemen hemen eşit güçte iki devlet arasında açık saldırıların olduğu klasik silahlı çatışma anlaşılır. Meşru şiddet tekeline sahip iki ulus devletin varlığı ön şarttır. Savaş ve barış, cephe ve geri bölge, savaşçı ve savaşçı olmayan arasında tanınan kesin ayrımlar mevcuttur. Simetriktiler çünkü aynı tip aktörler, ulus devletler tarafından yürütülmektedirler. Bu tip savaşlar Avrupa tarihinin 17-20 nci Yüzyılları arasını şekillendirmiştir (Münkler H. 2004: 5).

Fransız Devriminden sonra ortaya çıkan I nci Nesil Savaş planlaması stratejik hat ve kuşakların dayanmaktaydı. II nci nesil yoğunlaştırılmış ateş gücüne dayanıyordu. En üst noktaya Birinci Dünya savaşında ulaştı. "Topçu fetheder, piyade işgal eder" sözü sloganlaştı. III ncü Nesil Savaş yönetimi Almanların geliştirdikleri taktikleri uyguluyordu. 1918 yılındaki siper savaşları çıkmazı aşılmıştı. Almanlar bu taktiği Yıldırım Harbi'nde zirveye taşıdı ve Fransa saldırısında etkinleştirildi. Fransız ve İngiliz Zırhlı birlikleri mağlup edildi. Bu değişimin ardında hem fikirler hem de teknoloji vardı (Nye, 2010).

Geçtiğimiz Yüzyıl içerisinde dünya genelinde çıkan savaşların ¾'ü devlet dışı ve ulusötesi karakterde olup, bu durum bazı analistler tarafından devletlerarası savaşın artık modasının geçtiği ve üretilmediği yorumuna neden olmaktadır. Herfried Münkler'e göre dini motivasyonlu terörizm, bir şiddet stratejisi olarak 21 nci yüzyılın bir savaş türünü temsil etmektedir. Stratejik asimetrizasyon taarruzi bir form almıştır. Asimetrik savaş veya çatışmalarda taraflar eşit değildir. Bunlar devlet ya da devlet dışı tabiatta olabilir kuvvetler eşit değildir, farklı teçhiz edilmişlerdir, farklı vasıta ve metotları kullanırlar farklı hedefleri vardır. Klasik örneği gerilla-partizan

savaşlarıdır. Partizan savaşları savunma stratejisi kapsamında icra edilirken, halkın desteğine ihtiyaç duyar. Halk partizanı bölgeye bağlar. Gerillalar halk desteğini kaybettiğinde savaşta kaybedilir (2004:184).

Asimetrik Savaş Mao Zedong tarafından 1920-30'lu yıllarda sistemleştirilmiştir. Çatışmanın yavaşlatılmasının/uzatılmasının teknoloji ve organizasyon bakımdan üstün olan bir rakibe karşı ayaklanmanın başarısını mümkün kılacağını ifade ederek, bu üstünlüğe sahip rakibin çatışmayı süratle sonuçlandırma kuralına uygun hareket etmek isteyeceğinden oyun dışı kalacağını söylemektedir. Simetrik bir savaşta her iki tarafın da kazanması için kural, büyük potansiyele sürat kazandırmak ve etkin kullanmaktır. Çan Kay Şek'in süratlendirme mantığına karşı köylü ordusu ile kazanamayacağını bilen Mao uzun süreliliği stratejisi haline getirmiştir.

Güçlünün asimetrisi, rakibe üstünlük sağlayacak sürat kapasitesine, zayıfın asimetrisi, çatışma halini uzatacak hazırlık ve yeteneğe dayanır. Bu şekilde üstünün zayiat miktarı artırılarak sonuçları kabulü sağlanır. Ayrıca bugün zayıfların asimetrisi savaş üssü olarak, sivil halkın içini, tercihen yüksek yapılandırılmış alanları veya zor girilebilen arazi kesimlerini bilinçli olarak seçmektedir. Saldırı hedeflerini sık sık, zarar verici hedefler, uluslararası hukuk tarafında korunan personel (Sivil personel, sağlık görevlileri, uluslararası yardım kuruluşları veya gazeteciler) teşkil etmektedir.

David L. Grange asimetrik savaş yönetiminde esasen yeni bir form söz konusu olmadığını ifade etmektedir. Savaşan taraflar, stratejik, taktik veya silah kullanımında, ya kendi güçlerinden (pozitif asimetri) ya da rakibin zafiyetlerinden (negatif asimetri) istifade ederler. Grange stratejlerin bu savaş türünü, normlara aykırı veya dolaylı yaklaşım ile kuvvetin dengelenmesi olarak tanımladıklarını ifade etmektedir. Asimetrik etkinin önemli örnekleri olarak, Birinci Dünya Savaşı'nda uçakların kullanılması ile savaşa üçüncü boyutun getirilmesi, Vietnam'da gerilla savaşının yarattığı etki ile ABD-SSCB arasındaki nükleer dengenin bozulmasını göstermektedir (2000: 1).

Bugün sayısız iç çatışmalarda çoğunlukla asimetri öne çıkmaktadır. Devlet dışı organize silahlı grupların üzerine devlet, onlardan çok büyük askeri vasıtalarla gitmektedir. Devlet ordularının ve isyancı grupların yanısıra, güncel çatışmalarda daha fazla aktörler ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle bazı ülkelerde devlet

yapısının zayıflaması veya ortadan kalkması ile birlikte bu durumlara "savaşın özelleştirilmesi" adı verilmektedir. (Burada tamamen yeni bir olgu söz konusu değildir.). Savaş lordları savaş yatırımcıları olarak iktisadi amaç gütmektedirler (doğal kaynakların, uyuşturucu ticaretinin kontrolü gibi). Bu çatışmaların çoğu sınır aşan ulus ötesi karakterdedir. Birçok yeni savaş aktör ve tiplerinin karşılıklılığı ve örtüşmesi söz konusudur (Pfanner, 2005).

William S. Lind tarafından "dördüncü bir neslin (savaş türü olarak) oluşabileceği" 1989 yılında ortaya atılmış ancak üzerinde pek durulmamıştır. Lind "İslam veya Asya gelenekleri gibi Batılı-olmayan dördüncü bir nesil ortaya çıkabilir. Aslında, teknolojide güçlü olmayan İslam dünyası gibi bazı Batılı olmayan bölgeler teknolojiden ziyade ideolojileri ile dördüncü bir neslin gelişimine neden olabilir" öngörüsünde bulunmaktaydı (Lind, 1989).

Bugün, IV. Nesil Savaş olarak adlandırılan ve asimetrik savaş türünün saldırgan bir formunu –terörizm– tanımlamasıyla sahaya taşıyan savaş yönetiminde de düşman toplum ve onun politik arzuları ile mücadele hedef alınmaktadır. Asimetrik bir savaş türü ve partizan savaşlarının gelişmiş bir formu olan IV. Nesil Savaş, sınırlara bağlı olmaksızın, hedef ayırt etmeksizin, hiç bir kural tanımaksızın saldırılarda bulunma eylemi olup, küresel ölçekte mobilize eylemlerdir" (Tartsch, 2012: 7). Nye'ın tabiri ile hibrit karakterlidir (Röportaj, 2011, drradio). Genelde IV. Nesil Savaşı "dinî" olarak etiketlenmektedir. Çoğu çevrelerce, ulus dışı veya ulus ötesi tabanlı, ideolojik veya dini olarak karakterize edilmiştir ki, açıkça İslam dünyasından bahsedilmektedir. Temelinde yetersiz askeri teknolojik kapasiteyi dinî meşruiyet kaynakları ile kullanıma sokmak yatmaktadır (Tartsch, 2012: 4-5).

ABD'nin Küresel Liderliğini Sürdürmek: 21. Yüzyıl Savunma Öncelikleri raporunda, stratejik ağırlığın Asya Pasifik bölgesine kaydırılacağı belirtilmiş, raporun ABD Kuvvetlerinin Temel Görevleri bölümünde ise: "Çin ve İran gibi devletler *asimetrik araçların kullanımını* sürdürerek, güç projeksiyonu kapasitemize karşı çıkmaya devam edeceklerdir, bunu yaparken de karmaşık silah sistemleri ve teknolojilerinin *devlet dışı aktörlere* yayılmasına yardımcı olmayı da sürdüreceklerdir" (Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense, 2012:7) tespiti yer almıştır. Raporda ifade edilen asimetrik araçların devlet dışı aktörlere yayılması ifadesinden kastın gerilla grupları veya terörist

organizasyonları olduğu açıktır. Bu duruma karşı ABD Dışişleri Bakanlığı ve ilgili kurumların "holistik" tedbirlere başvuracağını QDDR-2010 raporunda görmekteyiz (Dört Yıllık Diplomasi ve Kalkınma Gözden Geçirme Raporu). Dönemin Dışişleri Bakanı Hillary Clinton; holistik[13] bir dış politika uygulamasına geçildiğini ifade etmektedir (QDDR-2010 : 203).

Dolayısı ile asimetrik araçlar ve devlet dışı aktörlerin (terör organizasyonları, gerilla/ayaklanma/direniş grupları, gönüllü askeri organizasyonlar- Mücahitler, özel milis grupları –Arkan Kaplanları/Bosna Savaşı Sırp grubu gibi) kullanılacağı, buna Batılı müdahalelerde özel askeri şirketlerin (ÖAŞ) ve güvenlik firmalarının mukabelede bulunacağı yeni nesil bir savaşın çağımızı şekillendireceği beklenmektedir. Pentagonun 1995-2005 yılları arasında ÖAŞ'ler ile 3000 sözleşme imzaladığı belirtilmektedir (Filla, 2005: 7). Devlet dışı şiddetin bir şekli olan terörizme reaksiyon olarak bu alanda özelleştirmenin doğal olduğu, devletin şiddet tekelini elinde bulundurması durumunun değişerek artık toplumsallaştığı savunulmaktadır (Creveld, 1999: 169, 400-405).

Burada altı çizilmesi gereken diğer bir unsur, 1990'lı yıllardan itibaren sayıları gittikçe artan özel askeri şirketlerin niteliğidir. Savaşın özelleştirilmesi kapsamında ele alınabileceği gibi asimetrik operasyonlara katıldığı gözlenen bu oluşumların ekonomik ve güvenlik politikalarında önemleri genişleyerek artmaktadır. Peter Singer'e göre bunlar tarihteki paralı asker sektörünün evrim geçirmiş halidir (2005: 120). Bu firmaların arz yelpazeleri arasında, lojistik hizmetlerden keşif hizmetlerine kadar; danışmanlık, askeri birliklerin eğitimi, silahlı fiziki güvenlik, personel güvenliği ve muharip operasyonlara katılmak mevcuttur. Uluslararası kuruluşlar, NGO'lar, ulus ötesi şirketler ve hatta kişiler bu güvenlik ve askeri firmalardan yararlanmaktadır (Schaller, Rapor, 2005).

Peter Singer'e göre bu firmalar değişik sınıflandırmalar tabi tutulmaktadır. Genel olarak; asker sağlayıcı firmalar (Military Provider Firms - MPFs), aktif olarak cephe muharebelerine ve taktik planlamalara iştirak eden kuruluşlar (*Executive Outcomes, Sandline International* gibi), askeri danışmanlık hizmeti veren (Military

[13] Holistik eskiden beri bilinen bir metod, bir şifa yöntemidir. Buna göre bedensel hastalıklar ancak beden tarafından tedavi edilebilir.

Consultant Firms - MCFs) firmalar şeklinde sınıflandırılmaktadır. *MPRI Military Professional Resources* 1995 yılında Hırvat ordusunun teşkili, eğitimi ve Sırplar'a karşı üstünlük sağlamasında başarı göstermiştir.

Batılı Devletlerin diğer devletlere kendi ordularını kullanmaksızın askeri yardım faaliyetlerini götürmelerinde bu şirketler sıkça kullanılmaktadır. Military Support Firms (MSFs) muharip birliklerin tedarik ve ulaştırma gibi lojistik problemlerinin çözülmesinde ve desteklenmesinde faaliyet göstermektedir. İstihbarata Karşı Koyma ve Psikolojik Harekât teknik desteği de sağlamaktadırlar.

Bu şirketlerin bazı faaliyetleri kuşku uyandırmaktadır. 31 Mart 2004'te Amerika merkezli özel bir askeri şirket olan Blackwater Security Consulting'in 4 Amerikan sözleşmeli askerinin direnişçiler tarafından öldürülmesi "Felluce Katliamı" olarak adlandırılan operasyon için ABD ordusuna yeterli bir gerekçe oluşturmuştur. 31 Mart günü Felluce' de dört Amerikalı "sivil müteahhidin" araçlarına yapılan saldırı ve ardından yanan cesetlerinin Felluce halkı tarafından yerlerde sürüklenerek direklere asılması olayı, "tüyler ürpertici vahşet" görüntüleri eşliğinde dünya medyasına servis edilmiştir. Savunma Bakanı Rumsfeld, CENTCOM komutanı General Abizaid ve Geçici Koalisyon Otoritesi'nin yöneticisi Bremer askeri bir cevabın acil ihtiyaç olduğuna karar vermesini müteakip (Soldz, 2008) başlatılan "Davud" operasyonu sonrasında Abdulbari Atwan'ın betimlemesiyle "Felluce Sünni toplu mezarına dönüşmüştür" (Ntvmsnbc, 16.11.2004). ABD ve yakın kaynakların açıklamalarında 2800 sivilin hayatını kaybettiği 1600 kişinin tutuklandığını bildirirken (Ntvmsnbc, 25.11.2004) direnişçilere yakın kaynaklarda ise bu rakamın 5-6000 civarında olduğunu ABD Ordusunun direnişi kırmak için kimyasal silah kullandığını belirtmektedir (Yenişafak Gazetesi, 29.11.2004, Mazlum Der. 2009). Atomic Games firması "Felluce'de 6 Gün" adı altında operasyonu video oyunu haline getirme çalışmaları başlatmış ancak büyük tepki görmüştür (Sabah Gazetesi, 11.04.2009).

2007 Sonbaharı'nda aynı firmanın paralı askerlerinin hedef gözetmeksizin Irak'ta sivillerin üzerine ateş açması sonucu 17 sivilin ölümü Batı basınının dikkatini çekmiş ve bu firmalar araştırmalara konu olmuştur (Oliver, 2007). Özellikle Irak, Afganistan ve diğer çatışma bölgeleri ile Afrika Boynuzu'nda seyreden ticaret gemilerinde birçok yabancı firma faaliyet göstermektedir. Muvazzaf askerlerin ve

polislerin "yan iş" olarak bu firmalarda faaliyet göstermesi Almanya Federal Meclisinde de tartışma konusu olmuştur (Frankfurter Allgemeine Zeitung, 28.04 2013). Savaş ve işgal döneminde 48.000 paralı askerin bu firmalar nezdinde Irak'ta faaliyet gösterdiği ifade edilmektedir (Innerhoffer, 2008: 7).

Büyük inşaat ve petrol şirketleri ile bağlantıları bulunan İngiliz Menşeili Sandline International, uluslararası silah ambargosu kapsamındaki Sierra Leone de ambargonun delinmesi faaliyetlerini organize ederek uluslararası hukuk dışı yöntemlere başvurması bu tip firmaların illegal eylemlerine dikkat çekmektedir (Filla, 2005: 12-13). Ancak geniş bir yelpazede iş yapan Blackwater veya Greystone gibi firmaların bu tip kanıtlanmış eylemleri henüz ortaya çıkmamıştır. Faaliyet alanları kişisel riskli bir iş kolu olarak nitelendirilmektedir.

Vekâlet Savaşları soğuk savaş döneminde birbirleri ile sıcak savaşa girmekten kaçınan büyük devletlerin vekil devletleri veya devlet dışı aktörler vasıtasıyla yürüttükleri çatışmalara verilen isimdir. Esasen IV. Nesil Savaş olarak adlandırılan ve savaşçıları radikal İslami olarak nitelendirilen bu vasıtanın kaynağını Afganistan'da yürütülmüş olan vekâlet savaşı ortaya çıkarmıştır.

ABD'nin, dini, hegemonik siyasetinin bir aracı olarak kullandığı ve "Cihat" söylemi ile SSCB'ye karşı başlatılan asimetrik savaşa, kendisi doğrudan müdahil olmadan "vekil savaşçılar"la halletme yolunu seçtiği öne sürülmektedir (Mamdani, 2005: 75). Başkan Reagan bazı mücahit liderlerini Beyaz Saray'da dünya basınına takdim ederken, "Bu savaşçılar ABD'nin kurucu babalarıyla aynı ahlak ve anlayışa sahipler" ifadelerini kullanmıştır (Roy 2001: 49).

Mamdani bu savaşçılar için "ideolojik olarak 'Kutsal Savaş' ateşiyle doldurulup, gerilla taktikleri eğitimi aldılar. Siyasal İslam hareketinin, ABD'nin Soğuk Savaşı kazanma stratejilerinden biri olduğunu söylemek mümkündür" demektedir (2005: 23,236). Afganistan'da savaşın kazanılması ve SSCB'nin dağılarak Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra, mücahitler, ABD ve İsrail'i Müslüman dünyada yaşanan acıların sorumlusu olarak, ABD tarafı ise bu unsurları Orta Doğu'ya yönelik projelerinin engeli olarak gördüğünden karşılıklı mücadele öznesi oluşturmuşlardır. ABD, kendisinin üretip desteklediği "Siyasal İslamcı/Cihatçı" grupları, kendi politikasının değil de İslam'ın arızalı bir yönü olarak

sunmakta" (Mert, 2007: 43) ve bu iddia kültürel bölünmüşlük tezlerince dolaylı olarak desteklenmektedir.

Bugün Suriye'de devam eden iç savaşı vekâlet savaşı olarak adlandıran analistler mevcuttur ve sayıları gittikçe artmaktadır. Çin, Rusya ve İran ikilisinin vekâletini Esad Ordusu ve bağlı milisler yüklenmekte, rejim karşıtlarına vekâlet veren sayısının ise oldukça kabarık ve farklı amaçları olduğundan söz edilmektedir (Ischinger, 2012). Asimetrik savaşın jeopolitik şekillendirmedeki rolü konusunda Robert Haddick[14] "Suriye'de, ufak bir riskle ve mütevazı bir bedelle elde edilebilir şeyler" den söz etmektedir. Bunun için;

> *"Suriye'deki iç savaşın seyrini değiştirmek gibi Washington'un kontrolünden oldukça uzakta bir şeye girişmekten ziyade, ABD'li karar organları Amerika'nın diplomatik konumunu güçlendirmeye ve bölgede ilerideki çatışmalarda kritik rol oynayacak asimetrik savaş becerileri geliştirmeye odaklanmalıdır."…."Sünni müttefikleri ile de koordinasyon hâlinde bir müdahale, kritik ilişkileri ve Amerika ve müttefiklerinin gelecekte ihtiyaç duyacağı asimetrik savaş becerilerini geliştirecektir."* (Haddick, 2012).

Güç mücadelesinde çatışmaların karakteri jeopolitik tasavvurlar paralelinde değişmektedir. Terörist gruplar veya silahlı etnik gruplar hegemonik mücadele veren devletlerin vekil savaşçıları olarak daha fazla rol almaya başlamışlardır. ABD'lerinde teröre karşı savaş söylemi de şekil değiştirmiştir. George Friedman, Başkan Obama'nın terörizme karşı savaş deyiminden haklı olarak vazgeçtiğini, terörizmin bir düşman değil düşman tarafından uygulanma ihtimali olan savaş türü olduğunu ifade etmektedir (2011: 101).

Postmodern jeopolitik, stratejik asimetri üzerinden icrayı ön plana çıkarmıştır. Yumuşak güç niteliğine ilişkin değerlendirmeler farklılaşırken holistik politika söylemi iç işlerine müdahale eleştirilerini beraberinde getirmektedir. Simetrik yöntemlerin masraf ve hukuki yükümlülüklerinden kaçınılarak holistik tedbirler ile sırt çantaları "öteki" alanda bırakılacaktır.

---

[14] Robert Haddick, ABD Özel Kuvvetlerine Müteahitlik Hizmeti vermektedir. Ulusal İstihbarat Konseyi (National Intelligence Council) ve ABD Merkezi Komutanlığında (U.S. Central Command) danışman olarak çalışmaktadır.

1.2.2.3 Kamu Diplomasisi Yumuşak Güç Uygulamaları ve Sivil Devrimler

Hans N. Tuch Kamu Diplomasisini, "Bir hükümetin yabancı kamuoyu ile iletişim girişimi. Kendi milletinin fikir ve idealleri, kurumları ve kültürü, ulusal hedef ve güncel politikası için anlayış oluşturmak." şeklinde tanımlamaktadır (Tuch, 1990: 3). Tuch'un tanımı geniş bir yaklaşım içermekle, esasen yabancı kamuoyu ile iletişim sürecini kapsamaktadır. Benno Signitzer ve Timothy Coombs tanımlamalarında hükümetin yanısıra ulus ötesi aktörleri de dâhil ederek, "Yönetimin, özel şahıs ve grupların, diğer hükümetin dış politika kararlarına yönelik olarak, o toplumun eylem ve kanaatlerini, dolaylı veya dolaysız şekilde etkilemek" (Signitzer ve Coombs, 1992: 137-147) görüşünü öne sürmektedirler. Bu çerçevede Ostrowski'ye göre bazı NGO'ların, devlet aktörleri gibi aynı amaca hizmet ederek, uluslararası halkla ilişkiler faaliyetini politik amaçlar için gerçekleştirmeye çalışmakta oldukları inkâr edilememektir (Ostrowski, 2010: 20).

Frederick Howard, yurt dışında bilgi eğitim ve kültür alanında eylemlerde bulunarak, yabancı bir rejimi onun vatandaşlarını etkilemek suretiyle yönlendirmeyi bu kapsamda ele alarak o ülke vatandaşları üzerinden yönetimini etkilemek gibi ek bir yaklaşım getirmektedir (Howard, 1993: 229).

Kamu Diplomasisi yönetim yanlısı iletişim sürecidir ve dışarıya yönelik olup, yabancı bir kamuoyunu hedefler. Bu nedenle içeriye yönelik iletişimden farklıdır. Kendi toplumuna yönelik faaliyet *İç Siyasi İletişim* olarak adlandırılmaktadır. İletişim uygulamada her iki alanda da kesin çizgilerle ayrılamaz ve *İç İletişim* dışarıda duyulacağı için böylesi bir durum, Yürütmenin/Hükümetin medya politikasında belirli bir problem olduğuna işaret eder (Jäger ve Viehrig, 2008: 7). Jarol B. Manheim'a göre "Stratejik Kamu Diplomasisi" kelimenin en eski anlamıyla, geçerli bilgi limitleri dâhilinde propaganda uygulamasıdır. Manheim Stratejik Kamu Diplomasisini propaganda ile eş tutmaktadır (Manheim, 1994 aktaran Ostrowski, 2010: 21).

Kamu Diplomasisi uygulamaları ile yumuşak gücünü arttırmak ve yabancı kamuoyunu müzahir hale getirmek suretiyle çevre toplumları ve kendi halkını aynı uygulama kapsamında şekillendirmeye çalışan Çin'in Konfüçyüs Enstitülerini yayma

gayreti buna örnek teşkil etmektedir. ÇHC, 2000'li yıllardan bu yana kalkınma, barış ve istikrarın temini için Konfüçyüs felsefesine ve Konfüçyüsyen değerlere yeniden sahip çıkmaya başlamıştır. Çin liderlerinin uyumlu bir toplum oluşturmak, halk, devlet ve bireyler arasında uyum ve bütünlüğü sağlamak için giriştiği çabalar, Konfüçyüs ilke ve felsefesinin yeni açılan okullarda ve enstitülerde yoğun olarak işlenmesi, ailenin ahlak ilkeleri olarak topluma Konfüçyanist ilkelerin benimsetilmeye çalışılması, Konfüçyanizmin yeniden dirilişi olarak görülmektedir (Yao, 2007: 3-33,235-242, aktaran Sayın, 2013: 224). Güneydoğu Asya ülkelerinde tarihi ve kültürel bağlarını kuvvetlendirmek için de ciddi gayret göstermektedir. Çin kültürünün yayılmasında kullanılan önemli unsur olan Konfüçyüs Enstitüleri ile Çin, bölgede ciddi bir etki alanı kazanmaktadır (Tuğcu, 2011). Halen 105 ülkede 350 olan Enstitü sayısının 2015 yılına kadar 500'e çıkarılacağı açıklanmıştır.

Maddi başarı bir kültürü ve ideolojiyi çekicileştirirken, ekonomik ve askeri başarılardaki azalmalar kendinden kuşku duymaya ve kimlik krizlerine yol açmaktadır (Nye ve Welch, 2011: 59). Çin kalkınma hızını ve ekonomik gücünü sürdürmek zorundadır. Konfüçyüs enstitülerinin faaliyetlerinin yaygınlaşması ve ABD'nde Uzak Doğulular ile etkileşimi ABD yönetimini rahatsız etmiştir. ABD'nin, enstitülerin ülkesindeki çalışanlarına karşı vize sorunu çıkarmaya başladığı belirtilmektedir (TRT Türk Tv, 2012). Kamu Diplomasisi jeokültürel şekillendirme ve yumuşak güç uygulamaları ile yakın ilişkisi bulunmaktadır.

Toplumsal rızanın oluşumunu sağlayan ve otoritenin meşruiyetini belirleyen yönetim şekli olarak demokrasi normatif açıdan Abraham Lincoln'ün tanımıyla, "halkın, halk tarafından, halk için yönetimi" dir. Bu ideal tanımlama olmakla birlikte ampirik demokrasi bu ideale yaklaşan demokrasileri ele almaktadır. Buradan hareketle tanımlamada demokrasi; etkin siyasi makamların, düzenli aralıklarla tekrarlanan, birden fazla siyasi partinin katıldığı, muhalefetin iktidar olma şansına sahip olduğu serbest seçimlerle belirlendiği ve temel kamu haklarının tanınmış ve güvence altına alınmış olduğu bir rejimdir (Gözler, 2012: 84-88).

Yürütme ve hatta yasama ve yargı erkinin egemenlik sahasına yönelik en önemli gelişme 1990'lı yıllarda ortaya çıkmıştır. 1990'lı yıllardan itibaren, Dünya Bankası'nın gelişmekte olan ülkelere dönük raporlarında, devletin karar mekanizmalarında baskın olduğu dönemin geride kaldığı ve artık farklı aktörlerin

karar mekanizmalarının farklı yönlerini kontrol ettiği, yeni bir yönetim anlayışının hâkim olacağı bir döneme girildiği tezi gündeme getirilmiştir. Bu tez, iyi yönetişim anlayışıyla kavramsallaştırılmaktadır. İyi yönetişim anlayışının devlete yüklediği rol, temelde etkinlik adına sosyal devlet anlayışının terkedilmesini içeren düzenlemeleri gerektirmektedir. Söz konusu düzenlemelerin sosyal alanda yaratacağı boşluk ise, üçüncü sektör olarak adlandırılan STK'ları aracılığıyla doldurulmaktadır.

Burada sözü edilen birinci sektör, genel veya katma bütçeler ile belediyeler ve diğer kamu bütçelerine bağlı kamu hizmetlerini yerine getiren kamu sektörünü, ikinci sektör, ekonomik gücün temelini oluşturan kâr amacı güden özel sektörü temsil etmektedir. Üçüncü sektör ise, bireylerin gönüllü olarak, kamusal alanı oluşturan temel sosyal hizmetlerin gerçekleştirilmesine katılımını sağlayan vakıf, dernek, sivil inisiyatifler gibi STK'lardan oluşmaktadır. Üçüncü sektör kavramı üzerinde tam bir uzlaşma bulunduğu söylenemez. 1990'lı yıllar boyunca uluslararası çevreler tarafından sıkça kullanılmaya başlanan kavram, ulusal düzeyde birinci ve ikinci sektörleri etkilemek üzere bireylerin mal varlığını, dinamizmini, etkinliğini ve yaratıcılığını gönüllü olarak kamusal alana yönlendiren bağımsız vatandaşlar sektörü olarak tanımlanmaktadır (Rifkin ve Heilbroner, 1995: 251'den aktaran Acı, 2008: 10).

Yönetişim anlayışı merkezi yönetimin elinde bulunan karar ve yürütme gibi bir takım yetkilerin yerel yönetimlere ve STK'lara kaydırılmasını; böylece, güçlü bir merkezi yönetim yerine, yerinden ve o yerde yaşayanların doğrudan katılımcılığını öngören yapılanma önermektedir. Bu anlayışta, merkezi yönetimin, sistemin daha etkin işlemesi için gereken yasaları düzenlemesi ve yapısal reform çabalarını destekleyerek, sivil toplumun gelişmesi için elverişli koşulları sağlaması gerekmektedir. Acı'ya göre bu sistemde, "gerek piyasanın ihtiyaçlarını karşılamak, gerekse sosyal devlet anlayışının terk edilmesiyle oluşan boşluğu doldurmak için, temel sosyal hizmetlerin sağlanmasında, özel sektörü, sivil toplum kuruluşları (STK) çatısı altında, üçüncü bir sektör olarak kalkınma sürecine dâhil edilmesi ilkesi yer almaktadır" (Acı, 2008: 10).

Ancak yaklaşım sermayeye STK'lar üzerinden siyasi ve ekonomik kontrol işlevi sağlamakta ve egemenlik sahası oluşturmaktadır. Yönetişimle devlet, kamu gücünü kullanmaktan fiilen tasfiye edilmiş görünmektedir. Yönetişimin vücuda

getirdiği düzenleyici organlar yasama ve yargı erkinin nüfuz sahasının dışında tutularak temel demokratik ilkelerin sorgulanmasına sebebiyet vermektedir (Aslan, 2005: 146, 353, 411).

Uluslararası Tahkim[15] ulusal yargı sisteminin devre dışı bırakıldığı sahalar oluşturmuştur. Halil Yılmaz, yargıya ilişkin hükümranlık gücünü elinde bulunduran devletin, uyuşmazlıkları mahkemeler eliyle çözülmesi esasını benimsediğini ve bunu Anayasal norm olarak kabul ettiğini belirterek, bu açıdan bakılınca "tahkim, devlet mahkemelerinde cereyan eden yargılamaya, ikame bir yargılama biçimidir, ona göre istisnai bir yargısal yoldur" (2004: 76) eleştirisini getirmektedir.

Sivil Toplum Kuruluşları, türdeş, tek tipleştirici, genel ve soyut tanımlanan kamusallık anlayışı karşısındaki eleştirel tutumlarıyla, farklı kimlikleri, düşünceleri ve inançları barındıran toplumsal ve siyasal alanı talep etmek suretiyle demokratik yapıyı pekiştirici organlar olması gerekmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının kavramsal olarak devlet aygıtının bir parçası olmadıkları ve kâr amacı gütmeyen ya da üyelerine bir kazanç sağlama amacı olmayan örgütlenmeler oldukları üzerinde görüş birliği vardır. Ancak, bunlardan "Halk Kuruluşları" insanların kendi ihtiyaçlarını karşılamak ya da çeşitli alanlardaki sorunlarına çözüm bulmak için kendi iradeleri ile oluşturdukları kuruluşlardır. (Sendikalar, meslek birlikleri kooperatifler vb.). Devlet Dışı Kuruluşlar (NGO), halk kuruluşlarından farklı olarak kendi üyelerinin çıkarlarını temsil etmeyen, çalışma ve etkinlikleri başkalarının yararı üzerine odaklı, gönüllü ve kâr amacı gütmeyen oluşumlar olması gerekmektedir.

NGO'lar devletin ya da hükümetin dışında sivil kurallara göre işleyen farklı ve büyük bir Dünya'yı işaret etmektedirler. Uluslararası Hükümet Dışı Kuruluşlar (INGO) ise 1990'lardan sonra sayısal bir patlama göstermiş ve bugün bağımsız bir sektöre dönüşmüştür. Sivil toplum, doğrudan toplumdan beslenen, toplumun

---

[15] Tahkim, taraflar arasında doğmuş veya ileride doğabilecek olan, üzerinde serbestçe tasarruf yetkisine sahip oldukları belli hukuksal uyuşmazlıkların, devlet yargısı (devlet mahkemeleri) dışında, tarafların kendileri tarafından belirlenebilen ve adına hakem denilen, tarafsız özel kişiler eliyle, nihai olarak karara bağlanmasını ifade eder. Kısaca tahkim, hukuk uyuşmazlıklarının mahkemeler yerine hakem adı verilen üçüncü kişiler eliyle çözülmesi sistemidir. Halil Yılmaz, Ankara Barosu Dergisi 2004-2: 76

geliştirdiği bir inisiyatif iken, NGO'lar özel sektörün finanse ettiği veya doğrudan üstlendiği bir yapıya dönüşmüş durumdadır. INGO lar sivil toplum niteliğinden uzaklaşmakta, devletlerin ve büyük şirketlerin operasyon birimleri olarak artan ölçülerde roller üstlenmektedir. Türköne'ye göre sivil toplum kendi işini devleti karıştırmadan kendi yapan toplumu, NGO'lar ise "Kendi işlerinin ötesinde üzerlerine vazife olmayan inisiyatifleri üstlenen organizasyonları ifade etmektedir". "Devletlerin dış politika tasarruflarını INGO'lar vasıtasıyla "özelleştirdikleri" ve büyük şirketlerin politik etkinlik ve pazar çıkarları için bunları Truva atı gibi kullandıkları görülmektedir. Global sivil toplum dünyanın sekizinci büyük ekonomisi olacak kadar mali güce ulaşmıştır" (Türköne, 2011: 340-343).

Devlet'in uluslararası sistemde katıldığı ortaklıklar ve karşı karşıya bulunduğu devlet dışı aktörlerin (uluslararası örgütler, küresel finans ve sermaye çevreleri ve şirketleri, uluslararası düzeyde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları) faaliyetleri, uluslararası sistemi devinim halinde tutmakta, kurumsal gücü ile sistemi ve devleti şekillendirmektedir. Ulusal hedeflerden bahsederken ne kadar gerçekçi olunduğu, küresel yönetişim kavramının "ulusal egemenliklerin uluslararası oluşumlara aktarılması ile şekillenen yeni bir iktidar biçimine işaret ettiği" (Bayramoğlu, 2010: 84) olgusu ile birlikte değerlendirilmelidir.

ABD Dış İlişkiler Konseyi Danışmanı J. Tuckman Mathews; "STK'lar üzerinden ulus devletlerin yeniden biçimlendirilmesi söz konusudur" açıklamasında bulunmuştur (aktaran Oğan, 2011: 4). NED (National Endowment for Democracy), IRI (International Republican Institute), NDI (National Democracy Institute), CIPE (Centre International Private Enterprise) gibi enstitü, vakıf ve dernek adı altında tertiplenerek faaliyet gösteren kuruluşların faaliyet ve finansal desteklerinin mercek altına alınması gerekmektedir.

CIA eski Direktörü W. Colby'nin, uluslararası alanda faaliyet gösteren bu kuruluşlar ile ilgili olarak, "CIA'nın örtülü olarak yaptıklarının artık açıktan yapıldığını" ifade etmektedir (aktaran Yıldırm, 2005: 32). Gelişmeleri takip eden akademisyen ve analistler, SSCB'nin yıkılması ve bunu takip eden halk hareketi ve devrimleri "STK/NGO Devrimleri" olarak adlandırmışlardır (Oğan, 2005: 13).

Nissel konstrüktivist bir yaklaşımla, aktörlerin adeta doğal tepki vermesini sağlayan derin yapısal katmanların aktörlerin bilinci dışında oluşturulduğunu ve ona

inandırıldığını öne sürmektedir. Bireylerde önceden oluşturulan dünya tasavvurları, kollektif normlar ve gerekçeler kamuoyunun oluşturulmasında anahtar role sahiptir. Güç ve Mekân üzerine her türlü savaş, herhangi siyasal coğrafya veya jeopolitik her sorunun öncülü, bu bellekteki derin katmanları ve içselleştirmesini hedef almaktadır. Güçlü hegemonal bir söylem (Büyük Anlatı) oluşuncaya kadar, tarihi süreç içerisinde, bir Tasarı mekânsal sadelik ile eşleştirilir Bu oluşumda STK ve diğer organizasyonlar ile medyanın senkronize faaliyetlileri ile Büyük Anlatılar kamuoyunu şekillendirir. "Kendi" ve "Yabancı" mekânsal, daha da iyisi bölgesel olarak konumlandırılarak küresel ayrımlar gerçekleştirilir (Nissel, 2010: 16, 17).

1.2.2.4. Jeostrateji, Çevreleme/Kuşatma ve Karşı Çevreleme

Şekillendirmenin kaynağı bölgesel ve küresel çeşitli tasavvurlardan oluşan Tasarı/Rehber diğer bir ifadeyle stratejik mimaridir. Tasavvurların oluşturulması stratejik mimari, somutlaştırılmasında izlenecek yol ve yöntem jeostrateji olarak adlandırılabilmektedir. Jeostrateji**,** jeopolitiğin bir alt kavramı olarak Heritage Kolej sözlüğünde şu şekilde tanımlanmaktadır;

> *1.Stratejiyle ilgilenen jeopolitik bir alandır. 2. Belli bir stratejik alanı tanımlayan jeopolitik ve stratejik faktörlerdir. 3. Jeopolitiğe dayalı hükümetsel stratejidir.* Sözlük jeostrateji ile askeri strateji arasında da bağlantı kurmaktadır. *Askeri strateji, jeopolitik faktörler tarafından belirlenir* (1997: 571,529).

Strateji, temelde, seçilmiş bir hedefe ulaşmak için kullanılacak yöntemler dizisi olarak ifade edilebilir. Hedef jeopolitik ise izlenecek yol ve yöntem jeostratejik olur. Jeostrateji esas itibarıyla coğrafyanın askeri amaçlarla analiz edilmesi ve askeri harekâtın coğrafyanın koşulları dikkate alınarak planlanması ve uygulanması bilimi ise de, günümüzde, "Jeopolitikanın ulusal çıkarlar doğrultusunda stratejiye dönüştürülmesi, jeopolitiğin strateji sorunlarını kapsayan çalışma sahası, bir tek coğrafi bölge için stratejik faktörlerin karakteristik kombinasyonlarını ve bir hükümet tarafından temel stratejinin politikaya uygulanmasını" ifade etmekte kullanılmaktadır (Mütercimler, 2006: 352, 353).

Dış politik hareket tarzları ve jeostratejik manevralar esasen dünya sisteminin hegemonyanın belirlediği çerçeve içerisinde işlerliğini sürdürmesi için uygulanan

jeopolitik veya ekonomik şekillendirme vasıtalarıdır. Nye devletlerin dış politik hareket tarzlarında "yatıştırma, caydırma ve çevreleme" seçeneklerinin bulunduğunu ifade etmektedir. Yatıştırmayı rakip devlete mütevazı çıkarlar sağlayan güç dengesi değişikliklerine izin veren bir politika tercihi olduğunu ifade eden Nye, caydırıcılık ve çevreleme politikalarının 18. Yüzyıla kadar uzandığını belirtmektedir.

Caydırmak korkutarak cesaret kırmaktır. Caydırıcılık çevreleme politikası ile bağlantılıdır. Çevrelemenin değişik biçimleri vardır. Savunmacı veya saldırgan olabilen çevreleme; savaş ya da ittifaklar gibi askeri güç kullanabilir, ticaret blokları veya yaptırımlar şeklinde ekonomik güç kullanabilir, düşünce veya değerleri teşvik etmek biçiminde yumuşak güç kullanabilir (2011: 182,190-191,212).

Çevreleme tür ve vasıtalarına baktığımız takdirde sistemsel araçların kullanıldığını görmekteyiz. Çevrelemenin başarısı güç unsurlarının zamansal etkisinde senkronizasyonun sağlanmasına bağlıdır. Aksi takdirde uygulayan taraf için masraflı ve yıpratıcı sonuçlar doğurur.

Büyük Strateji (*Grand Strategy*) (Almanca konuşulan bölgelerde Genel Strateji '*Gesamtstrategie*'), dış politika ve güvenlik politikası hedeflerini realize etmek için kapsamlı bir konsepttir. Ulusal çıkarların sürdürülebilmesi için, siyasi, ekonomik ve askeri vasıtaların uygun bir bütünlük içerisinde, yasal çerçevede, jeopolitik, jeostratejik ve ittifak siyasetini dikkate alarak, yalnız veya ittifak güvenliği çerçevesinde planlanmasının toptan özetidir (Bauman, 2001: 12).

Jeostrateji ise belirli bölgesel ve küresel jeopolitik koşulları dikkate alarak, stratejik ve güvenlik politikaları hedeflerinin gerçekleştirilme planlamasıdır (Meier C. ve diğerleri 2003: 144). ABD tarafından yayınlanan Ulusal Güvenlik Strateji Belgeleri, büyük stratejik konsepti (Tasarı) gerçekleştirecek askeri stratejik yaklaşımları ele almaktadır. Önleme (prevention) ön-alma (pre-emption) gibi tercihler dönemsel değerlendirmeler çerçevesinde doktrinlerin geliştirilmesine rehberlik yapmaktadır. Askeri çevreleme/kuşatma veya caydırma alanlarında hareket tarzlarının niteliğini işaret etmektedir.

Akademik ve sosyal yazında stratejik manevra şekilleri olarak değişik terimler yer almaktadır. Stratejik bir manevra şekli olan kuşatma, rakip devlet veya unsurun, bulunduğu coğrafyada tespitini (*containment),* ihtiyaç duyduğu kaynaklardan mahrum bırakmayı ve bu suretle minimize etmeyi veya etkisiz hale

getirmeyi öngören, askeri, siyasi, ekonomik ve psikolojik (maddi ve yapısal güç unsurları) senkronize adımlardır.

Çevreleme ile ifade edilmek istenen kuşatma veya tesbit/durdurma olabilmektedir. Bir ilerlemenin durdurularak bulunduğu coğrafyada *hareketsiz* hale getirilmesinin ifadesi *tespit*'tir (*containment*). Zaman zaman bloke etmek ifadesi de kullanılmakta isede bloke durdurulan eylemin geri hareketini veya iç hareketlerini engellemez. İlerlemenin durdurulması ile sınırlıdır. İlerleme tespit edilmeden kuşatılamaz. Dolayısı ile bir kuşatmadan bahsediliyorsa bunun tespiti de içerdiği düşünülmelidir.

Soğuk Savaş döneminde ve daha sonra, kenar kuşak ülkelerde veya deniz ulaştırma yollarında, Sovyet veya Çin genişlemesinin önlenmesi, hareketlerinin iç hatlar durumuna düşürülmesi için, Güney Doğu Asya'da veya Pasifik alanlarında müttefikler elde edilerek, Orta Doğu veya Avrupa bölgesine yeterli kaynak aktarımının kısıtlanması, genellikle çevreleme terimi ile ifade edilmektedir. Türkiye'deki akademik yazında kuşatma terimini de kullananlar bulunmaktadır. Sonuçta bu çalışmada, çevreleme ve kuşatma aynı anlamda kullanılacaktır.

Karşı Çevreleme ile ifade edilen rakip ülkenin çevrelenmekten ve iç hatlarda kalmamak için aldığı mukabil tedbirlerini içermektedir. Simetrik ve asimetrik karakterde olabileceği gibi dama tahtası örüntüsü verecek bir yaklaşımla "düşmanımın düşmanı dostumdur" ilkesinden hareket ederek, ekonomik, siyasi veya askeri ittifak ilişkileri gerçekleştirebilir.

Eleştirel Jeopolitiğin en önemli vazifesinin "Jeopolitik Tasarı" nın (*Geopolitische Leitbilder*) araştırılması olduğu ifade edilmiştir. Tasarı/Rehber birçok sahada ve safhada şekillendirmeyi içeren *Jeopolitik Tasavvurlar*'ın ulaşmayı hedefledikleri son resimdir. Egemen biçimlendiricilerin görmek istedikleri Dünya Resmi'ne bölgesel aktörlerin mukavemet veya müzaheretleri, bu aktörlerin iç ve dış karar alıcılarının kendilerini yerleştirdikleri "Bölge Resmi" tasavvurlarına uyumluluğu ölçüsüne bağlıdır. Uyumlandırma ölçeğinde şekillendirme vasıtaları devreye girecektir.

Dış Politika kararlarının ve hareket tarzlarının analiz tekniği olarak jeopolitik, ikinci bölümde ülke ve devlet temelinde problem sahalarının ve çözüm olanaklarının, bunlara etki eden faktörlerin belirlenmesinde kullanılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE JEOPOLİTİĞİNE ELEŞTİREL BAKIŞ

Bir analizde, bilgilere ulaşmak, bunların uygun, güvenilir ve doğru olduklarını belirlemek için *değerlendirme,* değerlendirilmiş bilgilerin anlam ve önemini kavramak için *yorumlama* gerekmektedir.[16] Değerlendirme aşamasının sonuna kadar izlenecek yol haritasını *araştırmanın yöntemi* belirlemektedir. Yorumlama aşamasında *teori* devreye girmektedir.

Konuyu daha ayrıntılandırabilmek için, Davutoğlu'nun sosyal nitelikli çalışmaları temelde beş boyutlu (tasvir, açıklama, anlama, anlamlandırma, yönlendirme) olarak ele aldığı açıklamaları ile ilişkilendirebiliriz. İlk aşamada *Tasvir* (betimleme) incelenen nesneyi görüldüğü şekilde resmetmektir. Tefrik edici ve özgün unsurlar bulundurmadıkça açıklama boyutuna geçecek metodolojik araçlar sağlanamaz. *Açıklama*, elde edilen bilgiler çerçevesinde, incelenen olgular arasındaki sebep sonuç ilişkisinin ortaya konulmasıdır (*değerlendirme aşaması*). Temelde bilimsel bir tasvir ve açıklama çabasını sıradan bir gözlemden ayıran fark da sağlam ve tutarlı bir kavramsallaştırma çerçevesinin kullanılmış olmasıdır. *Anlama* zihinsel imgelerimizle incelenen olgunun gerçekliğine nüfuz edebilme çabasıdır. Anlama'dan sonra anlamlandırmaya geçilir. "*Anlamlandırma* olguların tek tek anlaşılması değildir. Anlamlandırabilmek için önce özgün bir duruş, sonra özgün bir teorik çerçeve gerektirir… açıklayıcı tasvir nesnel, yönlendirici anlamlandırma (*yorumlama*) ise öznel bir tutumdur (Davutoğlu, 2001: 1-11).

Konunun *Anlamlandırılmasında* Eleştirel jeopolitik analizin açıklayıcı betimlemesi ve yorumu içeren dört temel zemin üzerinden hareket edilecektir:

- *Coğrafi konumun ve potansiyelin jeopolitik değeri,*
- *Tarihsel sürecin jeopolitik yorumu,*
- *Güç unsurları ve karşılıklı etkileşimi, güç kimliği,*
- *Gelecek hedefleri ve stratejik birikim,*

"Güç unsurları ve karşılıklı etkileşimi, güç kimliği ile gelecek hedefleri ve stratejik birikim" maddeleri, ülke bazında, "aktörler ve sosyal güçler", birey, toplum,

[16] İstihbarat Çarkı. Askeri Yayın.(KKT 30-5)

devlet ve sistem düzeyleri içerisindeki etkileşimi kapsamında analize dâhil edilmektedir. Eylem ve söylem'ler ülke-bölge jeopolitiği içerisinde incelenecektir.

Gelişmeleri anlamlandırabilmek ve yorumlamak için eleştirel kuramdan istifade edilecektir. Hegemon güç ilişkilerinde, belirsizlikler ve çalkantılar nedeniyle realist paradigmanın ve sorun çözücü teorilerin aradığı durağan "burada ve şimdi" resmini yakalamak dönemin değişkenlerine uygun değildir. Sürecin tarihsel akışı ve anlamlandırılmasına müsaade etmemektedir. Nitekim Cox, Soğuk savaş gibi güç ilişkilerinde bir istikrarın ya da durağanlığın bulunduğu dönemlerde, sorun çözücü yaklaşımı daha uygun bulmakta, güç ilişkilerinde belirsizliğin yaşandığı dönemlerde ise, değişimin getireceği fırsatlar ve riskleri anlayabilmek için eleştirel kuramı önermektedir (Bostanoğlu, 2009: 40). Her ne kadar küresel güç ilişkileri soğuk savaştan bu yana belirginleşmiş ise de güç kullanım şartları ve tabiatının Tasarı'yı gerçekleştirmede, arkasındaki tarihsel blok ve sınıfların, stratejik tercih ve yönelimleri ile Türkiye ve bölgesel güç mücadelesindeki ülkelerin gelecek hedefleri arasındaki etkileşimin, nerede çatışma nerede uzlaşma göstereceği anlaşılmak zorundadır.

Açıklayıcı tasvir ile çerçevelenen *Durum*, eleştirel olarak anlamlandırılmak/yorumlanmak suretiyle bir *Mesele* ortaya çıkarmaktadır.(Şekil-3. Analiz Grafiği). Bu meselenin kavranması sorunun çözümü kadar önemlidir. Türkiye yakın tarihi adı konulamamış veya tanımlamada uzlaşılamamış stratejik düzeyde sorunlar içermektedir (Güney Doğu sorunu/Kürt sorunu, demokratik temsil/ istikrar sorunu, Gezi Parkı Eylemleri/Çervre Eylemleri – dış güçler ve faiz lobisi sorunu vb.). Sorunların tanımlanamaması birçok durumda sorunu çıkaranı çözüm ortağı olarak görmek yanılgısını da içerebilmektedir. Bu nedenle *Anlamlandırma* aşamasında eleştirel jeopolitik teorinin kilometre taşlarından yön bulunacaktır.

Türkiye jeopolitiğinin Orta Doğu bölgesine yönelik kullanımı devletlerarası sahada meydana gelen değişimler paralelinde farklı dönemlerde farklı söylemler ve eylemler içermiştir. Güç-söylem-değerler matrisinden bakıldığında asimetri ve çelişki özellikle Orta Doğu'ya yönelik politikalarda kendisini göstermektedir. Yeniden şekillenmekte olan bölge jeopolitiğine giriş niteliği taşıyan Türkiye jeopolitiği ve yakın tarihsel resim analizi alt maddelerde tartışılmaktadır.

2.1. COĞRAFİ KONUMUN VE POTANSİYELİN JEOPOLİTİK DEĞERİ

Bize benzeyenlerin ve benzemeyenlerin "nerede" olduğunu söyleyerek kişiyi onları arama zahmetinden kurtaran. Mekânlar, "ötekileri" tanımlama yoluyla kendi alanımızı oluşturmamamıza yardımcı olurlar. Alman tarihçi, filozof ve sosyolog Karl Schlöger "Mekânda zamanı okuruz, sanki dışındaymışız gibi" demektedir. "Hiçbir mücadele haritasız başlamamakta ve haritasız sona ermemektedir (2009, s. 84).

Türkiye'nin stratejik mimarisini *Border* ile tanımlanan iki mekânsal birim arasındaki *sınırlar* ile biçimlendirmek sağlıklı değildir. Realist açıdan bakıldığında sınır taşları arasında kalan coğrafyanın boyutları ve kaynaklarının, Çin, Rusya, Hindistan gibi bölgesel güç adayı ülkeler ile kıyaslandığında, Türkiye yönetimlerine aktif bölgesel oyuncu olma imkânı tanımayacağı açıktır. Enerji açısından kendine yetersizdir, nükleer silah sistemlerine sahip değildir, ekonomik güvenlik sorunları devam etmektedir (özellikle menkul kıymetler sektöründe ve cari açık alanında), iç siyasal istikrarsızlığa kayma potansiyeli üretilmiştir, ülkenin saha derinliği kısıtlıdır.

Robert Strausz Hupe "Açık söylemek gerekirse küçük devletler ne jeopolitik ne de jeostratejik bir sete sahip değildir" demektedir. Hupe'a göre küçük devletler büyüklerin jeopolitiğinin bir parçasını oluşturur" (Strausz Hupe, 1942'den aktaran Korkisch, 2010: 3). Ancak "küçük" sıfatı realist paradigmanın niceliksel ölçütleri dışında açıklayıcı olamamaktadır. Türkiye'nin bölgesel *aktör* olarak gücü, sadece Kartezyen koordinat sistemleri ile belirlenmiş toprak parçasından ve maddi güç unsurlarından kaynaklanmamaktadır.

Coğrafi konum, sahip olunan yerin, dünya ölçeğindeki ekonomik, siyasal, kültürel ve stratejik değerini ifade etmektedir. İyi yorumlanmış bir coğrafi konum, o ülkenin iç ve dış jeopolitik önceliklerini, stratejik öngörülerini ve giderek somut ekonomik, toplumsal, askeri ve teknolojik ihtiyaçlarını yansıtır (Hacısalihoğlu. 2008: 34). Ülkenin güç mücadelesindeki yerini coğrafi konumu itibarıyla ele alan teoriler Mackinder ve Spykman tarafından oluşturulan çizgiyi takip etmekte, çok basit bir ifadeyle çevrelemeyi/kuşatmayı aşmayı incelemektedir (Oßenbrügge 2000: 4). Konum deterministiği içeren bu teoriler ya ülkelerin "iç hat" pozisyonundan doğan zafiyetini gidermeyi, ya rakibin "dış hat" pozisyonunu dengeleme ve çevrelemeyi ya

da stratejik kaynakların kontrolünde bölgenin ve stratejik mihverlerin etkisini içeren teorilerdir.

ABD ve İngiltere gibi ülkelerin küresel konumları itibarıyla, "dış hatlar" da oluşlarından kaynaklanan doğal savunma avantajları, emperyalist ya da kolonyal hedefleri doğrultusunda rakiplerini "iç hatlar" pozisyonuna düşürecek jeostratejik yöntemler kullanarak geliştirmelerini cesaretlendirmiştir. Dünyanın değişik bölgelerinde iç hat durumuna düşmeyecek ittifak ilişkileri geliştirmişlerdir. Bu yaklaşımlar çerçevesinde, 1938 yılına kadar hiçbir yabancı ülke ile güvenlik anlaşması ve üssü olmayan ABD, 1959 yılına kadar otuz bir yabancı ülkede 1400 yabancı üs kurmuştur. 1976 yılına kadar ise 48 ülke ile askeri anlaşma imzalamış ve 1.500.000 den fazla askeri ve sivil personelini yaklaşık 119 ülkeye yerleştirmiştir (Sevgi, 1988: 231)

1960'lı yıllarda Saul B. Kohen tarafından ortaya atılan ve daha sonra genişletilerek geliştirilen ABD dış politikasınca özellikle Kissinger'ın 1970'li yıllarda dikkate aldığı Mackinder temelli bölümlemeye göre; Dünya, iki temel jeostratejik alana ayrılmıştır. (Avrasya Dünya Kıtası ve Deniz Ticaretinin bağlı olduğu Denizalanı). Bu bölgeler, stratejik hareketliliğinin coğrafyasıdır. Cohen, jeopolitiğin klasik bakış açısı ile (Avrasya) kara gücü ve deniz gücünden oluşan bu stratejik alanları birbirleri ile özdeşleştirir. Bu bölgeler sadece fiziksel yapıları ile (hareketlilik ve alan karakteristiği ile) nitelendirilemezler, fakat bununla birlikte bölgenin kültürel ve stratejik gelecekleri de önemlidir. Bu alanlar çok geniş ve askeri-stratejik konular da dâhil olmak üzere her şeyi etkilemektedirler. Bu alanların jeopolitik bölgeleri birbirlerine komşu ve politik, kültürel, askeri ve ekonomik etkileşim içerisindedirler. "Dörtlü Stratejik Merkez Alanları" olarak adlandırılabilecek olan bu bölgeler, Anglo-Amerika ve Karayipler, Kıyı Avrupası ve Batı, Kıyı Asya, Güney Amerika ve Sahra Afrikası'nın alt bölümleridir (İşcan 2004: 70-71). Bu alanların altında on ayrı bölge belirlenerek değişik kriterlerle karakterize edilmiştir. (*Dünya Ticaretinde Partner Ülkeler*-Anglo-Amerikan ve Karayip ülkeleri, Avrupa Kıyı Bölgeleri ve Kuzey Afrika-, *Bağlantısız Jeopolitik Bölgeler*–Doğu ve Güney Asya–, *Shatterbelts* / Bölünmüş Kuşak/ Çatışma Kuşağı–Orta Doğu ve Afrika Sahra Altı/ Güney Sahra Ülkeleri-gibi) (Oßenbrügge 2000: 5). (Şekil 4 Saul Kohen Dünya Bölümlemesi).

Kohen'in teorisinde önemli yer tutan ve Türkiye'nin de içinde bulunduğu Orta Doğu Bölünmüş Kuşağı (Shatterbelt) kavramıdır. Shatterbelt ile adlandırılan bu bölge, sürekli çarpışan dış kültürel-siyasal güçler arasında sıkışmış, farklı jeostratejik bölgelerden gelen iki veya daha fazla rakip büyük güç tarafından kullanılan bir kuşatma/rekabet alanı oluşturmaktadır (Cohen, 1994: 52-54). Bu bakış açısıyla, mevcut sayısal değerler ve konumları itibarıyla, Türkiye, Afganistan, Pakistan gibi stratejik mihverlerin üzerinde bulunan ülkelerin, büyük aktörlerin bu kuşaklar üzerindeki oyunları dışında kalma seçenekleri kısıtlıdır.

Brzezinski, Avrasya'yı (Avrupa–Asya) günümüz jeopolitiğinin temel coğrafyası olarak kabul etmektedir. Brzezinski, çözümlemesi yine bölgesel bölümlemeye dayanmaktadır. Avrasya'yı Batı Avrupa, Merkez Rusya, Güney Asya, Doğu Asya olmak üzere dört kritik bölgeye ayırmakta ve Avrasya'yı üzerinde küresel liderlik için mücadelelerin devam ettiği bir satranç tahtasına benzetmektedir. Yaklaşımlarını açıkladığı Büyük Satranç Tahtası isimli kitabında; Türkiye'nin, Karadeniz bölgesinde istikrarı sağlamakta, Akdeniz'e geçişi kontrol etmekte, Rusya'yı Kafkaslarda dengelemekte, hala İslami kökten dinciliğe karşı bir panzehir oluşturmakta ve güneydeki dayanak noktası olarak NATO'ya hizmet etmekte olduğunu ifade etmektedir. İstikrarsız bir Türkiye'nin büyük bir olasılıkla Güney Balkanlar'da daha fazla şiddetin ortaya çıkmasına, Kafkasya'da bağımsızlıklarını yeni kazanmış devletlerde tekrar Rus kontrolüne yol açabileceğini belirtmektedir. Brzezinski'ye göre, ABD, istikrarlı bir Güney Kafkasya ile Orta Asya için Türkiye'yi dışlamamalıdır. AB'den dışlandığını hisseden bir Türkiye daha İslamcı olacak, daha büyük bir ihtimalle inadına NATO'nun genişlemesini veto eğilimi gösterecek ve laik bir Orta Asya'yı dünya ile bütünleştirmekte ve istikrarını sağlamakta Batı ile daha az işbirliği yapacaktır. Bu sebeple ABD, Türkiye'nin AB'ye kabulünü cesaretlendirmek için Avrupa'da etkisini kullanmalı ve Türkiye'ye Avrupalı bir devlet gibi davranmaya özen göstermelidir (Cömert, 2001: 11).

Brzezinski, Avrasya'da Fransa, Almanya, Rusya, Çin ve Hindistan'ın büyük ve etkin *oyuncular* olduğunu, Ukrayna, Azerbaycan, Kore, Türkiye ve İran'ın ise kritik olarak önemli *jeopolitik mihver* rolünü oynamaktadırlar. Bu grubu oluşturan ülkelere "*jeopolitik eksenler*" adını vermektedir. Önemlerini güçlerinden veya motivasyonlarından dolayı değil bulundukları hassas bölgeden alan ülkeleri bu gruba

dâhil etmektedir. Brzezinski, Türkiye ve İran'ın sınırlı kabiliyetleri olsa da bu iki ülkenin aynı zamanda "*jeostratejik oyuncu*" olmaya hak kazandıklarını ifade etmektedir (Brzezinski 2010: 41). Brzezinski, Avrasya için iki büyük tehdit göstermektedir: birincisi Çin'in gelişip genişlemesi, ikincisi ise Rus–Çin–İran işbirliğidir.

Yeni Avrasyacılığın önderlerinden olan Aleksandr Dugin, Atlantikçi akım ve lobilerin gücünün ancak Avrasyacı bir çevreleme politikasıyla sınırlandırılabileceğini iddia etmektedir. Atlantikçi Türkiye ve Suudi Arabistan jeopolitiğinin sınırlanmasının yolu Şii ve Pan-Arapçı çevrelerle ilişkileri geliştirmek, 'İslam'a karşı İslam' stratejisini Avrasyacı jeopolitiğin bir aracı haline getirmektir. Türk dış politikası, Dugin'in anladığı Avrasyacılığın, yani Rus Avrasyacılığının bölgedeki karşı tezi durumundadır. Dugin, Amerika'nın deniz merkezli Atlantikçi jeopolitiğine yaslanan Yeni Dünya Düzeni'nin karşısına, Rusya'nın başını çektiği İmparatorluk Avrasya'sını koymayı öngörmektedir (Sandıklı 2011: 11).

Samuel P. Huntington Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra dağılan tarafların, din farkı üzerine yeniden kurulacağını öne sürdüğü Medeniyetler Çatışması tezi ile mücadelelerin bundan sonraki kaynağının kültür olacağını ifade etmiştir. Huntington'un argümanları içerisinde Kohen'in jeopolitik bölgeleri, etnik, dini ve ideolojik vasıfları dikkate alındığında görülebilir (Oßenbrügge 2000: 9). Jeopolitik bölümlemeyi kültür bölgelerine dayandıran Huntington'a göre, Batı'nın dışında altı medeniyet bölgesi bulunmaktadır. Konfüçyen, Japon, İslam, Hindu, Slav- Ortodoks ve Latin Amerikan medeniyetleri. Afrika'yı medeniyet bölgelerine bağlamak istemeyen Huntington özellikle İslam'ı kanlı sınırları olan kültür olarak görmektedir. İslami ve Konfüçyen Medeniyet, Batı Medeniyeti'nin rakipleridir. Ulus Devletler varlıklarını sürdürecek ve çatışma ait oldukları medeniyetlerin temsilcisi olan ulus devletlerarasında olacaktır. Medeniyetler arasındaki fay hatları geleceğin çatışma alanlarını oluşturacaktır. Medeniyetler arası çatışmanın son bulma ihtimali yoktur (Huntington, 1993: 25-27, 35'den aktaran Hummel ve Wehrhöfer, 2004: 11). (Şekil-5 Huntington'un Dünya Medeniyet Sahaları).

Huntington, dünyanın gittiği yönü daha iyi anlayabilmek için, her ülkenin mensup olduğu medeniyetle ilişkisini ve o medeniyet içerisindeki nüfuzunu dikkate alarak beş ayrı yapı tanımlamıştır. Bunlar; üye ülke, yalnız ülke, merkez ülke,

bölünmüş ülke, kararsız ülkelerdir. Huntington, herhangi bir medeniyet ile tamamen ilişkilendirilebilen ülkeler için üye ülke kavramını kullanmıştır. Yalnız ülke kavramı ile de diğer ülkelerle kültürel bir bağı bulunmayan, medeniyeti itibariyle dünyadan soyutlanmış olan ülkeleri kastetmiştir. Merkez ülke kavramı ise, ait olduğu medeniyete beşiklik eden, o medeniyetin kültürünün kaynağı olarak kabul edilen ülke ya da ülkeleri tanımlamıştır. Bölünmüş ülke ile içerisinde farklı medeniyetlere mensup olan çok sayıda insan bulunan ülkeleri tarif etmiştir. Huntington, kendilerine ait bir medeniyetleri olan, ancak liderleri bu medeniyeti terk etmeyi ve başka bir medeniyete geçmeyi amaçlayan ülkeleri kararsız ülke olarak isimlendirmiştir. Huntington, yeni bir kimliğe geçişin gerek sosyal, gerek politik, gerek kurumsal, gerekse kültürel açıdan son derece uzun, kesintili ve acılı bir süreç olduğunu ifade etmiş ve bugüne kadar bu tür girişimlerin hep başarısız olduğunu belirtmiştir. Huntington'ın kararsız ülkelere verdiği örnekler ise Rusya, Türkiye, Meksika ve Avustralya'dır. Huntington'a göre, Türkiye gibi toplumların siyasi liderlerinin Batıyı kendi toplumlarının içine almaya ve kendi toplumlarını da Batı'nın içine katma girişimleri başarısız olmaya mahkûmdur ve dünyada henüz bunu başarabilmiş bir ülke yoktur. Huntington Türkiye'de yönetici elit sınıfın ülkenin İslami geçmişini reddederek diniyle, mirasıyla, kültürüyle ve kurumlarıyla Müslüman olan bir toplumu, Batılı ve modern bir toplum haline getirmeye çalışarak, Türkiye'yi "Bölünmüş" ve "Kararsız" ülke haline getirdiklerini iddia etmektedir. Yapılan devrimler toplumsal değil, siyasal devrimlerdir ve bu nedenle de toplumdaki tabanı ve desteği zayıftır. 80 yıllık bir deneyimin sonucunda Türkiye, ne Doğulu ne de Batılı olmayan, iki arada bir derede kalmış, kafası karışık ve bütün bunlardan ötürü tanımsız ve kimliksiz bir ülke haline gelmiştir. Bir diğer ifadeyle, Soğuk Savaş'ın sonunda ve 21. yüzyılın başında Türkiye hem "Bölünmüş" hem de "Kararsız" ülke konumundadır (aktaran Sandıklı, 2011: 16-17).

Etki alanı Türkiye'nin mevcut güç potansiyeli ile olayları etkileyebileceği yakın havzayı (Kara, Deniz ve Hava Sahası) içerirken, ilgi alanı, oradaki müstakbel gelişmelerden belirli bir süre sonra etkilenebileceği bir alandır. Bu alan, yakın kara havzasındaki gelişmelerde belirleyici olabilecek olaylara ön alma imkânı

sağlayabilecek, güç projeksiyonundaki gelişmelere paralel olarak etki alanına almak istediği, kendisinden mesafece uzak sahayı içermektedir.[17]

Davutoğlu Türkiye jeopolitiğinin yeniden değerlendirilmesi gereğini işaret ederek, jeopolitik konumun başlı başına bir değer olmadığını bir dış politika stratejisinin etkin bir aracı olması halinde değer kazanacağının altını çizmektedir (2001: 117). Dış politik ekranda Türkiye'nin resmi dönemsel olarak farklı kareler ve içerik yansıtmaktadır. İki dünya savaşı arası dönem (1930'lar ve 1940'lar); Soğuk Savaş'ın zirveye çıktığı 1950'li yıllar; Soğuk Savaş'ın nispeten gevşeme (detente) dönemine girdiği 1960-1970'ler; Soğuk Savaş'ın yeniden hızlandığı 1980'li ve nihayet Soğuk Savaş'ın sona erdiği 1990''lı yıllarda bölgeye yönelik politikalar 1930'lu yıllardaki gibi özgün, bağımsız ve paydaş değildir. 1950'li yıllarda Türkiye'nin jeopolitik konumu dış aktörlerin realist politikalarına bir enstrüman olarak sunulmuş, bu durum Türkiye'nin iç ve dış algısında negatif ve pozitif etkiler yaratmıştır. Negatif etki bölgeden dışlanmak olarak ortaya çıkmış, bu durum 1970 'li yıllarda fark edilmiş, pozitif etki Batı kulübü üyeliğine kabul edilmişlik sanısının yarattığı güven algılaması olarak kendini göstermiştir.

Davutoğlu Türkiye'nin yakın kara havzası olarak tanımladığı; Balkanlar, Orta Doğu ve Kafkasların, ülkenin uluslararası konum içerisindeki siyasi, ekonomik ve kültürel ağırlığının bu havzada göstereceği etkinliğe bağlı olacağını ifade etmektedir (2001: 119). Türkiye'nin ilgi sahasını oluşturan sahayı, Yakın Kıta Havzası (Avrupa, Kuzey Afrika, Güney Asya, Orta ve Doğu Asya) ve Yakın Deniz Havzası (Karadeniz, Adriyatik, Doğu Akdeniz) olarak adlandırmakta olup, etki alanının bu yönde genişletileceği jeopolitik temele dayanan dış politika stratejisine ihtiyaç olduğunu belirtmektedir.

ABD merkezli German Marshall Found (GMF) tarafından yayınlanan Global Swing States: Brazil, Indonesia, Turkey and the Future of International Order (*Küresel Sarkaç Devletler*: Brezilya, Endonezya, Hindistan, Türkiye ve Uluslararası Düzenin Geleceği) başlıklı raporda, Brezilya, Endonezya, Hindistan ve Türkiye'yi uluslararası düzenin yeniden inşa edilmesinde küresel sarkaç (swing) devletler olarak tanımlamaktadır. Söz konusu rapora göre, bu devletler gerek yükselen ekonomileri,

[17] KKT 30-5, KKT 100-5 No.lu askeri yayınlardan alınmıştır.

derinleşen demokratik sistemleri ve kritik jeopolitik konumları nedeniyle Amerikan merkezli küresel düzenin en önemli devletleridir. ABD'ye söz konusu devletlerle kapsamlı ve ortak bir strateji ile yaklaşması tavsiyesinde bulunan raporda, özellikle beş alanın uluslararası düzenin yeniden yapılandırılması için kritik önemde olduğu belirtilmektedir. Bunlar, ticaret düzeni, finansal düzen, denizcilik düzeni, silahsızlanma düzeni ve insan hakları düzenidir (Dadallı, Ocak 2013: 1-2). Rapor Çin'in yükselişi karşısında ABD'nin bu devletlerle kapsamlı bir stratejik işbirliği yapması halinde küresel liderliğini koruyabileceğini ve uluslararası düzenin yeniden yapılandırılabileceğini ileri sürmektedir. Aksi durumda bu devletlerin uluslararası düzene yönelik eleştirileri ve derin şüpheleri nedeniyle var olan düzen daha farklı bir biçimde şekillenecektir. Murat Yeşiltaş'a göre Türkiye'nin uluslararası düzenin yeniden yapılandırılmasına ilişkin güçlü bir eleştirisi olduğu açık olmakta birlikte, kendisini bir sarkaç devlet olarak küresel düzenin ABD liderliği merkezinde edilgen bir unsuru olarak konumlandırdığını söylemek oldukça zordur. Bu anlamda Türkiye'nin uluslararası sistem içindeki konumuna ve uluslararası düzenin yeniden yapılandırılmasına ilişkin perspektifini belirleyen üç ana eksenden bahsetmek mümkündür. BM düzenine yönelik eleştiri bu perspektifin ilk çıkış noktalarından biridir. Türkiye, özellikle son on yılda yaşanan krizlerde BM düzeninin gerek var olan realiteyi tam olarak yansıtmaması gerekse de krizlerde tam bir çözüm üretememesi nedeniyle uluslararası düzeni politik eksende yürütecek bir örgüt olma vasfını giderek yitirdiğini düşünmektedir. İkinci olarak, Türkiye bölgesel düzenin kurulmasının yeni bir uluslararası düzenin inşa edilmesi için daha öncelikli olduğunu düşünmektedir. Özellikle Arap Baharı'nın ortaya çıkarmış olduğu Yeni Orta Doğu'da istikrarlı, güvenli ve sürdürülebilir bir bölgesel düzen inşa edilmeden uluslararası düzenin şekillendirilmesi Türkiye açısından mümkün gözükmemektedir. Türkiye'nin özellikle düzen ve adalet ilişkisine ilişkin sert çıkışları, önceliklerinin stratejik bir restorasyon olmaktan ziyade adil bir düzenin kurulması olduğunu göstermektedir. Türkiye'nin sadece Arap Baharında aldığı tavır değil aynı zamanda İsrail'e ve İran'a yönelik ABD'den daha farklı bir pozisyona sahip olması onu sarkaç devlet tartışmasının ileri sürdüğü argümandan daha farklı bir noktaya yerleştirmektedir (Yeşiltaş, 2013). Yeşiltaş üçüncü olarak, Türkiye iç düzeniyle bölgesel ve uluslararası düzen arasında sıkı bir bağ olduğunu düşünmektedir. Şaban

Kardaş bölgesel düzeydeki dinamiklerin küresel alanda daha önem kazandığını belirterek Yeşiltaş ile aynı noktada buluşmaktadır. Bu nedenle Türkiye'yi bölgesel güç olarak kavramsallaştırmanın daha doğru olacağına işaret etmektedir (Kardaş, 2013: 45). Başta Kürt sorunu olmak üzere demokratik sistemini derinleştirme problemiyle uluslararası düzene dönüştürücü bir katkı sağlama arasında doğrusal bir bağlantı vardır. Kürt sorunu Türkiye'nin tek başına bir sorunu olmadığı gibi demokratik rejimin derinleştirilmesi de bölgesel sonuçlar doğuracaktır. (Yeşiltaş, 2013).

Neticede Türkiye'nin bu kültürel birleşim bölgesinde, Türk ve Müslüman dünyasından aldığı göçler ile oluşturduğu nüfus yapısı, bu kültürel havzanın mikro-kozmosunu oluşturmaktadır. Türkiye'de oluşan söylemin karşılık bulacağı geniş bir jeokültürel alan mevcuttur.

2.2. TARİHSEL SÜRECİN JEOPOLİTİK YORUMU

Tarihçi Osman Turan; Osmanlı'nın Batı seferlerinin, Haçlı tehdidini ortadan kaldırılarak devletin ve İslam coğrafyasının güvenliğini sağlamak için başlatıldığını belirtmektedir. Selçuklu döneminde başlayan ve ikinci dalgası Osmanlı Beylik döneminde Anadolu'yu vuran Haçlı seferlerine karşı tepki olarak yürütüldüğünü ifade eden açıklamalarından (Turan O. 1978: 51-52) fetihler döneminin süreklilik taşıyan devlet siyasası kapsamında, planlı uzun dönemli jeostratejik bir harekât olduğu anlaşılmaktadır. Hedefin Haçlı seferlerini organize eden Vatikan olduğu, ancak sefer "Beç" (Viyana) seddine çattığından, yüzyıllarca süren mücadelenin hedefe ulaşamadığını görmekteyiz.

Davutoğlu, Osmanlı-Türk dış politika geleneğinin sömürgeci bir dış politika yürütmediğini, bunun tarihi tecrübenin en ayırt edici özelliklerinden biri olduğunu ifade etmektedir. 19. yüzyılda sömürge çağı etkisi ve Osmanlı'nın iç bütünlüğünü muhafaza kaygısı, sınırlarda savunmaya dayanan statik bir dış politika geleneğinin ortaya çıkmasına neden olmuş, en son elde kalan topraklarda tutunma kaygısı, sınır hatlarının ötesinde kalanlar ile ilginin kesilmesini doğurmuştur. Stratejik planlama "ya mutlak hâkimiyet ya da mutlak terk" ikileşimine/dikotomisine dönüşmüştür (2001: 52-53). Osmanlı'nın geride bıraktığı Türk ve Müslüman bölgelerde idari

sisteminin çökmesi halkın bir anda siyasi boşluğa düşmesine, direniş örgütlenmesini dahi gerçekleştirememesine sebep olmuştur. Hilafetin kaldırılması ise Müslüman coğrafyasının önemli bir bölümünde dini otorite boşluğu doğurmuştur.

İslam hukukunda insanlar Müslüman ve gayrimüslim, gayrimüslimler de siyasi yönden; Ehl-i harb (Müslümanlara karşı savaş halinde olanlar), Ehl-i ahd (Müslümanlara karşı anlaşma yapmış olanlar-Dâru's sulh) olarak ikiye ayrılmışlardır (Küçük, 1985: 1007). Ehl-i ahd kendi içerisinde üçe ayrılmaktadır; İslam devletinin himayesini kabul edenler (Ehl-i zimme), kendileri ile barış yapılmış olanlar (Muâhed) ve kendilerine "eman" verilmiş olanlar. İslam dünya kavrayışı Hristiyanlardan farklı olarak başka din ve medeniyetten olanlar ile barış içerisinde yaşanabileceğini ara kavram (Ehl-i ahd) girerek kabul etmekte iken, Hristiyan siyaset teolojisinde bu ara kavram bulunmamaktadır. İslam fıkhı din ve insan gruplarını değil "zalimi" hedef alarak savaş serbestîsi getirmiştir. Din ayrılığı düşmanlık sebebi değildir (Öztürk Y. N., 2010: 21). Abbasiler döneminden itibaren İslam coğrafyası, çok etnikli ve çok kültürlü bir yapıyı içine sindirmiştir.

Antony Black, İslam ve Hristiyan âlemlerinde, ister modern ve modern öncesi dönemlerde, siyasal olanla toplumsal olan arasında kesin bir ayrım olmadığını belirtmektedir. (Black, 2010: 27). Türköne, Osmanlı siyasal kültürünün pazar eksenli değerler yerine statü eksenli değerler üzerinde geliştiğinden devletten özerk ve devlet dışında sivil bir alan oluşmadığını belirterek, dini kimlik temelinde bir örgütlenme olan "millet sistemi" ile her dini grup kendi içinde otonom bir varlık haline getirildiğini ifade etmektedir. Osmanlı siyasal iktidarının bürokratik merkezi örgütlenmesi ve bu yapılanmanın temelinde yatan geniş anlamdaki siyasal kültür, sivil toplumun gelişmesine imkân verecek şekilde ve büyük ölçüde ondan özerk kurumların oluşmasına izin vermemiştir (2011: 314-315).

Osmanlı Devleti'nin işgali ile başlayan kurtuluş mücadelesinin dayandığı jeopolitik tasarı/leitbild, Misak-ı Milli (Ahd-ı Milli)'dir. Erzurum Kongresinde şekillenmeye başlayan bu rehber, jeopolitik olarak net unsurlar içermektedir. 28 Ocak 1920'de Meclisi Mebusan'da resmi olmayan bir toplantıda ve hazır bulunan tüm milletvekillerinin oybirliği ile kabul edilmiştir. Kabul edilen Misak-ı Milli beyannamesi daha sonra 17 Şubat 1920'de Meclisi Mebusan'da tekrar kabul edilerek

ilan edilmiştir. Tam bağımsızlık söyleminin inşa edileceği coğrafya ve kimlik belirlenmiştir.

> "*Ekseriyeti İslamlar teşkil eden aksam-ı memalik-i Osmaniye yekdiğerinden ve camia-i Osmaniye'den gayr-i kabil-i tecezzi ve infikak bir küldür-Osmanlı İslam çoğunluğuyla meskûn bulunan kısımlarının tamamı hakikaten veya hükmen hiçbir ayrılma kabul etmez bir bütündür.*
>
> *Vilayeti Şarkiye'de Türk Kürtsüz, Kürt Türksüz yaşayamaz. Musul'un cenubundan başlayarak Urfa'ya, Haleb'e ve Bahr-i Hazer'den Asyayı Suğra'ya kadar imtidat eyleyen arazide Türkler ekseriyeti teşkil etmekte ve Kürt mecmuaları bu iki hat arasında ve aynı zamanda Türklerle mahlût bir halde bulunuyorlar"*

denilerek Türk–Kürt ayrılığı reddedilmekte, Ermeniler'in doğu illerinde siyasi hâkimiyet kurmak için yaratmaya çalıştığı ayrım engellenmekteydi. Misak-ı Milli'de elviye-i selâse ve Nahçıvan'ın henüz işgal edilmediğinden Erzurum Kongresi kayıtlarında sınırlara dâhil edilmiştir. BMM hükümeti adına Moskova'ya Sovyet Rusya hükümeti ile görüşmeye giden Yusuf Kemal Bey'e, Hükümet Başkanı Mustafa Kemal Paşa tarafından özellikle "Nahcivan'ın Türk kapısı olduğu" hatırlatılarak ona göre davranılması istenmiştir. Nahcivan'ın jeostratejik önemi, Azerbaycan ve Orta Asya bağlantısı oluşturmasından ve doğu sınırlarının büyük ölçüde Ermenistan tarafından kontrol edilmesini önlemesinden kaynaklanmaktadır (Dayı, 2006). (Şekil-6 Misak-ı Milli Haritası).

Kurtuluş Savaşı iç cephelerde devam ederken 1922-1923 yılları arasında Yarbay Özdemir Bey'in Musul Cephesinde yürüttüğü gerilla harekâtı (Revanduz Harekâtı) başlangıçta, Sürücü, Barzani, Zibarlı ve Balıklı aşiretlerinin desteği ile başarılı olmuştur. Harekâta Fransız ordusundan kaçan Tunus ve Cezayirli Müslüman erler de katılmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın Batı Cephesi'nde düzenli orduyla Yunanistan'a, Irak Cephesi'ndeyse milis güçleriyle İngilizlere karşı eşzamanlı olarak başlattığı harekât, İngilizlerin Yunanlılara yapacağı askeri desteği azaltmıştır. Türk ordusu İzmir önlerine geldiği dönemde, Başkomutan Mustafa Kemal ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, Musul cephesindeki gelişmeleri de takip etmiştir. Ancak daha sonra meydana gelen olaylar ve Lozan baskıları nedeniyle sonuca ulaşamamıştır (Genkur. ATASE 1966: 267-270, Öke 2012: 228-241).

Musul, coğrafi mevkiinin Anadolu üzerinden Asya, Avrupa ve Afrika arasında tarihi bir yol ve geçiş güzergâhı niteliği taşıması, Mezopotamya'nın

dünyanın önemli kültürlerinin geliştiği merkez konumunda bulunması, sahip olduğu yeraltı ve yerüstü kaynaklarının zenginliği ile sürekli olarak büyük güçlerinin çıkar çatışmalarının yaşandığı bölge olmuştur. Bir Alman heyetinin, 1871 'de Musul'da zengin petrol yatakları olduğunu rapor etmesi, bölgeyi büyük devletlerin ilgi alanı haline getirmiştir.

Gerek Musul gerekse Nahcivan'ın elde tutulamaması yeni kurulan Cumhuriyetin önemli jeopolitik kaybı olmuştur. Jeopolitik tasarının tam bağımsızlık ilkesi çerçevesinde simetrik ve asimetrik uygulamalar ile gerçekleştirilebildiği bölgede kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin "kimlik" konusunda daha sonraki siyasal uygulamalarında, Misakın ulaşması gereken Arap etnik yapısıyla meskûn coğrafyayı elde edememesi bir faktör olarak düşünülebilir. Atatürk döneminde Hatay'ın ilhakı aynı perspektifte jeopolitik tasarının bu dönemde de devam etmekte olduğunu göstermektedir.

Atatürk dönemi Türk dış politikası'nın en belirgin özelliği bağımsızlık temeli üzerine kurulan milli bir dış politikadır. Bu dönemde Musul bölgesinin kaybı jeopolitik bir zafiyete yol açmıştır. Atatürk'ün ölümünden sonra takip edilen politikada II. Dünya Savaşından önce İtalya, sonra ise SSCB tehdidi etkili olmuştur. Bu dönemde pragmatik hamleler ile Boğazlar Sözleşmesi değiştirilmiş, Hatay ilhak edilerek önemli jeopolitik kazanç sağlanmıştır.

1946 yılında dünya geneline yayılan liberal siyasetin karşılığı olarak Demokrat Parti kurulmuştur. CHP'nin içerisinde liberal bir kanat ortaya çıkmıştır. Uluslararası sistem iç siyaseti etkilemiştir (Köse, 2004: 12-13). Kamu kaynaklarını kullanarak özel sektörü geliştirmek politikası, 1930'lardan farklı olarak makro-ekonomik istikrarı gözetmeksizin uygulanmış bu da Demokrat Parti iktidarının IMF ve Dünya Bankası gibi kurumlarla olan ilişkilerini olumsuz etkilemiştir.

Türkiye Cumhuriyeti, 1947 yılından itibaren Anglo-Amerikan hegemonya sistemine dâhil, sınırlı güce sahip bir çevre ülke olarak, sınırları ve niteliği baskın güç (dominans) ve alt ortaklarının çıkar hesaplarına göre belirlenen "güvenlik" ve "ekonomik yardım" temelli dış politikasını (*Kredi Diplomasisi*) 1980'li yıllara kadar sürdürmüştür. Hegemonik ilişkilere asimetrik bağımlılığı olan Türkiye, ancak 1980'li yılların ortalarından itibaren hegemonyanın çıkar faktörünü ilişkilerine eklemleyerek "yardım yerine ticaret" talebini gündeme getirmiştir (Bostanoğlu, 2008: 386, 399,

442). 1962 yılında Küba Krizi ve Füze sorunu, 1974 yılında Kıbrıs Harekâtı ile maruz kaldığı ambargo ülkeyi dış ilişkilerinde çeşitlilik arayışına itmiş ise de, dönemsel gelgitlerden sonra bu arayışı 1980 askeri darbesi ile bir kez daha tek odaklılığa dönmüştür. 1991 yılında Irak'a yönelik birinci harekâtın ilk destekçilerinden olması, umut edilen kazanımı sağlamamıştır. 1950 yılında Kore Savaşı'na katılışında olduğu gibi, I. Körfez Savaşında ABD'yi destekleme kararında da TBMM'nin dışlanmış olması dikkat çekicidir. Yasama erkinin kontrol işlevinden kaçırılan dış politik kararların, Türkiye jeopolitiği üzerinden hegemonyaya çıkar sağlama işlevi gördüğü değerlendirilmektedir. Tüm bu dış politik yönlendirmenin arka planında SSCB korkusunun yattığı gözlenmektedir. SSCB'nin tehdidi ile gelişen senaryo ve yaratılan endişe Türk dış politikasının yönlendirilebilirliğini sağlamış, hegemonyanın çıkar paydaşlığından istifadesini de büyük ölçüde önlemiştir. Dönem Nelson Rockefeller'ın Türkiye için sarf ettiği sözlerde özetlenmektedir:

> *"Oltaya takılmış balığın yeme ihtiyacı yoktur. Geliştirilmiş ekonomik yardım Türkiye'de, bazı durumlarda düşünülenin tam tersi sonuç verebilir, yani bağımsızlık eğilimlerini artırıp mevcut askeri planlarımızı zayıflatabiliriz. Bu tür ülkelere yapılacak ekonomik yardım, bize bağlı hükümetleri iktidarda tutacak ve ABD'ne düşman unsurları zararsız hale getirecek biçim ve miktarda olmalıdır-1956-" (Avcıoğlu, 1974: 1673)*

Graham Fuller[18] "Soğuk Savaş aynı zamanda Orta Doğu'ya yönelik Türk dış politikasında son derece dar görüşlü ve başarısız bir dönemi işaretlemektedir" demektedir (Fuller, 2011: 75). William Halle ifadesiyle, Türkiye'nin Batılı stratejiyi desteklediği bu dönemde oldukça buyurgan bir şekilde çevresine anti-Sovyet paktına dâhil olmalarını teşvikle epey düşman kazanmıştır. Hatta Türkiye 1955 yılında Ürdün hükümetine Bağdat Paktı'na katılmaması halinde, bir gün Ürdün'e karşı İsrail'in yanında savaşa katılabileceğini de belirtmiştir (aktaran Fuller, 2011: 77,78). Müslüman Dünya'nın gözünde en büyük antiemperyalist mücadele adamı Atatürk'ün ölümü üzerinden 20 yıl geçmeden Türkiye, gelişmekte olan ülkelerin gözünde ulusal bağımsızlık hareketlerinin önderi olmayı bırakın, destekçi olarak bile görülmemektedir (Davutoğlu, 2001: 411).

[18] CIA Türkiye Masası eski Şefi

Türkiye 21. yüzyıla girerken üç önemli jeostratejik kayba uğramıştır. 20 Ekim 1980 tarihinde askeri yönetimin vetoyu kaldırması ile Yunanistan'ın NATO'ya dönüşü, 1992 yılında Ermenistan'ın Karabağ bölgesini ve Lâçin koridorunu işgali (Davutoğlu, 2001: 127) ve AB'nin 1 Mayıs 2004 tarihinde gerçekleştirdiği genişleme hareketi içerisinde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)'nin AB'ye katılışıdır. Birinci kayıpla Türkiye'nin Yunanistan ve AB'ye karşı stratejik kozları, ikincisi ile Orta Asya stratejik bağlantısı kaybedilmiş, üçüncü kayıpla Doğu Akdeniz hak ve menfaatleri konusunda Türkiye'nin AB sınırlarına dâhil olan GKRY vasıtasıyla AB ile rekabet alanı doğmuştur. Ayrıca, GKRY'nin AB'ye katılım müzakerelerindeki engelleyici rolü, Türkiye'nin Avrupa Savunma Ajansı (*European Defence Agency*) ile anlaşma imzalanması sürecini veto etmesi Türkiye'yi zora sokmaktadır. Türkiye Avrupa'nın güvenlik konusundaki karar mekanizmalarında yer alamamaktadır. Türkiye'nin dış politikasına ilişkin sorgulamalar, 2003 yılında Irak'ın işgaliyle birlikte ABD politikaları üzerinde yoğunlaşmış ve endişe üretmeye başlamıştır. En önemli kazancı Doğu Akdeniz hak ve menfaatlerinin savunulmasını ve güneyden çevrelenmemesini sağlayan Türk varlığının Kuzey Kıbrıs'ta sürdürülmesi ve kontrolü olmuştur.

Bu nitelikteki kayıpların telafisi birkaç neslin geçmesi ile dahi yerine konulmasının imkânsız olduğunu göstermektedir. Bunların "kayıp" olduklarının dönemin "merkez" güçlerince anlaşılabildiği şüphelidir. Doğal gaz ve petrol boru hatlarının güzergâh arayışlarında, AB katılım müzakerelerinde, Orta Asya bölgesine ihracat yollarının zaman zaman İran blokajında (Diyadin net, 2012) vs. ülkenin karşısına çıkmaktadır. Takip eden on yıllarda ekonomik veya siyasi atılımların gerçekleştirilme evresinde anlaşılabilmiştir.

2.3. ELEŞTİREL YAKLAŞIM ÇERÇEVESİNDE TÜRK DIŞ POLİTİKASI'NIN SÖYLEM, EYLEM VE DEĞERLER MATRİSİNİN ANALİZİ VE JEOPOLİTİK ETKİSİ

Tarihsel sürece baktığımız zaman, sürdürülen dış politikalarda, Türkiye'nin Orta Doğu'ya yönelik dış politika tabanlı "*söylem–eylem–değerler matrisi*" dikkat

çekici asimetri içermektedir. Farklılık ve çelişkiler Türkiye'nin jeopolitik etkinliğine zarar vermiştir.

Kurtuluş Mücadelesi ve 1930'lu yıllarda yürütülen dış politika maddi imkânlardaki zafiyete karşılık, güçlü motifler içeren söylem ve eylemlere sahiptir. Bu söylem ortak değerler zemininde üretilmektedir. Güç maddi ölçütlerin üzerinde okunmakta, emperyalizm ve sömürgeciliğe meydan okuyan söylem ile arasında asimetri doğmaktadır. Ancak söylemin paydaş değerler içeriği simetri oluşturmaktadır. Söylem Kur'an dilini "mazlumun zulme direnişi" ile yansıtmakta (Öztürk 2010: 20-21) aynı zamanda sömürgeciliğe karşı mücadele motifleri içermektedir. Maddi yapılardaki zafiyet, söylemin gücünde negatif bir etki yaratmamıştır. Aksine Orhan Koloğlu'nun ifadesi ile "Mazlum Milletler" için model oluşturmuştur. (Koloğlu 1979: 72-73)

Atatürk, "Anadolu'nun zalimlere karşı mazlumların ilk savunma cephesi" olduğunu sık sık tekrarlayarak, bu mücadelenin mazlum milletlere öncülük ettiğini vurgulamıştır. Türkiye'nin yerini Şark Milletler ailesi içerisinde ve fakat muasır medeniyet istikametinde gören "tasarı" nın bölgesel niteliği Atatürk'ün İran elçisine yaptığı konuşmada yansımaktadır,

> *"Türkiye'nin bugünkü mücadelesi yalnız kendi nam ve hesabına olsaydı, belki daha kısa, daha az kanlı olur ve daha çabuk bitebilirdi. Türkiye azim ve mühim bir gayret sarf ediyor. Çünkü müdafaa ettiği bütün mazlum milletlerin bütün şarkın davasıdır ve bunu nihayete getirinceye kadar Türkiye, kendisiyle beraber olan şark milletlerinin beraber yürüyeceğinden emindir" (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1997: Cilt II:44)*

Söylem, Osmanlı siyasi söyleminin paralelindedir. Topkapı sarayının ana girişinde bu söylem yazılıdır: *"Ya vâliye külli mazlûmin" yani, "Mazlumların, zulme uğrayanların sığınağı"*.

Sömürgeciliğe-Emperyalizme karşı mücadeleyi kültürel "ilgi" alanındaki bütün bir sahaya mal etmiştir. Söylemin başarılı bir karşılık bulduğu coğrafya Türkiye'nin ilgi ve etki alanını göstermesi bakımından önemlidir. Azerbaycan ve Kafkaslar gibi soydaş toplulukların ötesinde Fas'tan Endonezya'ya kadar uzanan geniş İslam dünyasında ve birçok Afrika ülkesinde ne kadar derin etkisi olduğu önceleri tam olarak anlaşılamasa da bu toplumlar bağımsızlıklarına kavuştukça, ortaya çıkmıştır. Al Ahsan emperyalizme karşı ilk devrimin Mustafa Kemal tarafından başlatılarak yayıldığını vurgulamaktadır. (1988: 13)

Tunus'ta Burgiba'nın, Mısır'da 1952 de krallığa deviren Genç Subaylar Hareketi üyeleri, Endonezya'da Sukarno'nun açıklamaları bunu göstermektedir. Bunlardan başka Hindistan'da Gandi, Pakistan'ın kurucusu Muhammed Ali Cinnah, Cezayir Milliyetçileri, Afrika ve Asya'nın diğer mazlum milletleri için Türkiye'deki bağımsızlık mücadelesi örnek olmuştur. Ancak Hilafetin kaldırılması bugün dahi tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Graham Fuller Halifeliğin kaldırılmasının İslam Âlemi'ne ve Türkiye-İslam Dünyası ilişkilerine büyük darbe vurduğunu ifade ederek, Müslüman Ümmeti aynı anda hem merkezi kurumundan, hem de yüksek dini otoritesinden mahrum bırakılmıştır. Fuller'e göre, halifeliğin devam eden eksikliği 21. yüzyılın İslami hareketlerinin çoğunda yeni yankı bulmuştur (Fuller, 2011: 64-65).

II. Dünya Savaşı'nda uyguladığı tarafsızlık politikası, Türkiye'yi savaşın büyük yıkımından uzak tutmakla birlikte, savaş sonrasında Türkiye'nin kendisini yalnızlık içinde bulmasına da neden olmuştur. Türkiye bu yalnızlığının sıkıntısını en çok Sovyetler Birliği ile savaştan hemen sonra yaşadığı sorunlu dönemde hissetmiştir. Şubat 1945'de Yalta Konferansı'ndan sonra Sovyetler Birliği'nin, 19 Mart 1945 tarihinde Türkiye'ye bir nota vererek 1925 Dostluk Antlaşması'nı, II. Dünya Savaşı'ndan sonra gelişen yeni duruma uygun olmadığı ve "esaslı değişiklikleri" gerektirdiği için feshettiğini bildirmesi ile başlayan süreç Türkiye'yi 1947 yılında Truman Doktrini'ni kabule getirmiştir. ABD'nin Avrupa, Balkanlar ve Doğu Akdeniz egemenliğine uzanan yol haritası Truman Doktrini ile çizilirken, bunun ekonomik dayanağı'da "Marshall Yardımı" olmaktaydı. Gerçekte ABD için de Orta Doğu'da düzenin korunması için gerekli bir zorunluluk olan Türkiye'nin desteklenmesi hususu iki taraflı çıkar anlaşması niteliği taşımadır (Ülman, 1991: 111,112). Türkiye, Cumhuriyetin ilanından itibaren, Dünya Savaşı ve başlangıçta SSCB tehdidini yalnız göğüsleyebilmesine karşın (Bostanoğlu, 2008: 434) ABD'nin Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon $ ayırması ile (bu desteğin bu günkü karşılığı 3 milyar 564 milyon bugünkü ABD dolarıdır.[19]) eksenini değiştirmiştir. Bu durum Levent Kalyon'un ifadesi ile Atatürk'ün ekonomik bağımsızlık anlayışından bir kopmanın, Türkiye'de çok uzun yıllar sürecek ve bağımlılığa yol açacak ve

[19] http://www.bls.gov/data/inflation_calculator.htm

günümüze kadar devam edecek, borç/kredi alma ve isteme alışkanlığı hatta bağımlılığı yaratacak bir anlayışın ve değişimin başlangıcı olmuştur (Kalyon, 2010: 8).

Türkiye, "Soğuk Savaş" Söyleminde Amerika'da ne söyleniyorsa benimsemiş, toplumsal zihnin inşa süreci bu doğrultuda oluşturularak değerler sistemi yeniden şekillendirilmek istenmiştir. "Batıcılılaşma-çağdaşlaşma hedefi" gibi tüm unsurlar, Türkiye'nin bölgeden uzak tutulmasını öngörür. Bunlar, Türkiye'yi Doğu'dan Batı'ya döndüren, Doğu'nun "eskide ve geride kalmış" ve Batı'nın 'ulaşılması gereken ileri ve muasır medeniyet' şeklinde algılanmasına ve kabulüne yol açan, Orta Doğu ve İslam dünyasını 'oryantalist' bir bakışla değerlendiren, dolayısıyla Doğu'dan kopmayı ve Batı'ya bağlanmayı ön kabul olarak değerlendiren unsurlardır. Çağdaşlaşma ve benzeri konulardaki düşünce, tercih ve hedeflerinden oluşan devlet ideolojisi, Türkiye'nin bölgeden uzak kalması gerektiğini savunur (Gözen, 2012). Ancak devletin inşa etmeye çalıştığı yeni değer sistemi toplumun tüm kesimlerine ulaşamamış ve "merkez" de kalmıştır.

Bu dönemden itibaren Türkiye'nin özgün bir söylemi bulunmamaktadır. Batı'nın söylemleri içselleştirilerek tatbikçisi olunmuştur. Dönemim Dış İşleri Bakanlarından Fuat Köprülü'nün Meclis'te bu durumu şöyle ifade etmektedir. "...Türkiye Atlantik Paktı'na ilhak edince, Orta Şark'ta bize düşen rolü müessir bir surette ifa ve gerekli tedbirleri müştereken ittihaz için ilgililerle derhal müzakereye girmeye amade olacaktır" (Gönlübol, 1982: 240).

Güç bileşenleri itibarıyla eldeki maddi gücün ne kadar ulusal ve güçlü olduğu hususu da çelişkilidir. Kredi ve Borç diplomasisi ile ayakta kalmaya çalışan ekonomi bunun yanısıra tamamen dışa bağımlı askeri teknoloji ve bunun kullanımının kontrol ve izne tabi tutulduğu yönetim mekanizması (Milliyet Gazetesi, 1966'den aktaran Levent Kalyon, 2010: 19) ile Türkiye'nin NATO üyeliği askeri gücünü değil hacmini geliştirmiştir. Kullanım ömrü kısıtlı malzeme ile teknolojik bağımlılık yaratılmıştır. Levent Kalyon'a göre kısa vadeli kazanımlar uğruna, orta ve uzun vade de Türkiye'nin ulusal savunma stratejilerini ABD'ye bağımlı kılmış ve ulusal savunma sanayimizi ihmal etmiştir (Kalyon, 2010: 18). Kırıkkale silah fabrikalarında; çay makineleri, pulluk, pancar çatalları, zirai mücadele araçları, dokuma tezgâhları, rulmana varıncaya kadar çok değişik işler yapılmış ancak savunma sanayine büyük

bir darbe vurulmuştur (Tanyer, 1995: 74). Truman Doktrini, iktisadi yapıyı tarım ülkesi olarak kalmaya itmiş sanayi mamullerinin ithalatına veya ithal ikamesine yönelik harcamalar Türkiye'yi IMF ile tanıştırmıştır.

Bu dönemde güç ile kullanım iradesi arasındaki yabancılaşma kendini göstermektedir. Söylem ve değerler asimetrisi oluşmuş, Türkiye'nin ithal ettiği söylem, Orta Doğu'da karşılık bulmadığı gibi düşman şablonları oluşturmuştur. Emperyalizme karşı savaş yürüterek model olan Türkiye imajı silinmiştir. Türkiye'nin jeopolitik ve bölgesel özelliklerinin, ABD ve İngiltere'nin Orta Doğu projesinin etkinliğini artıracağını düşüncesi, stratejik coğrafi bir platform olmanın ötesine geçememiştir.

1950'li yılların Başbakanı Adnan Menderes'in tüm çabalarına rağmen bölge ülkeleri iki nedenle Türkiye öncülüğündeki bir pakt içinde yer almak istememişlerdir; Birincisi, Türkiye'nin bölgedeki sömürgeci ülkeler olan İngiltere ve Fransa ile yakın işbirliği içindedir. 1947'de Filistin konusunda Arapları desteklemiş ve BM önünde bunu oylarıyla göstermiş olan Türkiye, iki yıl sonra yani 1949'da İsrail devletini tanıyan ilk Müslüman ülke olarak politikasını tam tersine çevirmiştir. Türkiye'nin bu davranışı Arap dünyasında çok olumsuz karşılanmıştır. İsrail'in kuruluşunu Batı emperyalizminin bir oyunu ve Türkiye'yi de Batı emperyalizminin bir oyuncusu olarak tanımlayan Araplar, bunu 1916'nın intikamı olarak görmüşlerdir (Bengio ve Özcan 2001: 57). Bölge ülkeleri, Türkiye öncülük ettiği projelerin amacının Batı sömürgeciliğini devam ettirmek olduğunu düşünmektedir. İkincisi, Türkiye'nin ABD'deki İsrail lobisi aracılığıyla ABD'den daha kolay ve çok yardım alabilme ümidi ile İsrail'i tanıması ve Menderes hükümetinin sıkı ilişkiler içine girmesi Arap-Müslüman ülkeleri rahatsız etmiştir. Türkiye bu ülkeleri Batı ittifakı içine ve kendiyle işbirliğine çekmeye çalışırken, tam tersi olmuş, bu ülkeler hem Türkiye'den daha da uzaklaşmış ve karşı ittifak oluşturmuş hem de Sovyetler Birliği'ne yaklaşarak bölgedeki Sovyet etkisinin daha da artmasına yol açmıştır (Gözen, 2012).

Batı'nın geliştirdiği iyi ve kötü değerleri, Soğuk Savaş söylemindeki " iyi ve kötü- dünyalar" yapılaştırması, hedef kitleye hitap etmediği gibi değerleri de paydaşı değildir. Huntington Soğuk Savaş söyleminin müdahale ve askeri eylemleri meşrulaştırıcı yönünü şu şekilde vurgulamaktadır, "Müdahaleyi ve askeri eylemleri

Sovyetler Birliğine karşı savaştığınıza ilişkin yanıltıcı bir izlenim doğuracak şekilde göstermek zorunda kalabilirsiniz. ABD'nin Truman Doktrininden beri yaptığı budur." (Lemisch, 1975 aktaran Chomsky, 2002: .29).

Türkiye, modernizm anlayışının ideolojik tercihlerine rağmen, bölgeye gitmek, bölgeyle ilgilenmek ve rol oynamak durumunda kalmıştır. Türkiye, 1960'lardan itibaren Kıbrıs sorununu dış politikasının birinci gündem maddesi haline getirmiştir. ABD ve diğer Batılı ülkelerin, Türkiye'nin Kıbrıs politikasını kabul etmemeleri, tam aksine Yunan tezlerine destek vermeleri, Türkiye'yi dış politikada yeni bir diplomasi sürecine itmiştir.

1950'lerin aksine, Türkiye, Arapların endişelerini dikkate alan, onlarla ilişkileri geliştirmeye çalışan ve bölgedeki çatışmalarda "tarafsız" kalan bir politika izlemiştir. Tarafsızlık çerçevesinde Araplar arası çatışmalara müdahale etmemeye özen göstermiştir. Tarafsızlığın söylemsizlik olmadığı açısından bakıldığında devlet ideolojisi ile dil'in yansıttığı değerler yine bölgeden uzak olmakla beraber karşılıklı pragmatik amaçlar ilişkilerde bir zemin oluşturmuştur. Batılı ülkelerin bölge ülkeleri ile olan sorunlarında dışarıda kalmayı tercih etmiş ve Arap-İsrail savaşlarında daha çok Araplara yakın durmaya çalışmıştır. Bu dönem matrisinde söylem bölgeye hitap eden dini, kültürel ve anti-emperyalist motiflerden yoksundur. Değer paydaşlığı gerçekleşmemiştir. Söylemde değişikliğe gitme çabaları iç siyasette geleneksel "merkez" in tepkisini çekmiş ve siyasi çalkantılar yaşanmıştır.

1970'lerdeki Orta Doğu politikası, özellikle İKÖ ve FKÖ ile yakınlaşma ve bölge devletleriyle askeri işbirliği düşüncesi Batı'ya tepki olarak gelişirken; 1980'lerdeki politika, özellikle İran'la sıkı ilişkiler ve İsrail ile düşük düzeyli ilişkiler konusunda, Batılı ülkelerin beklentilerinin ve isteklerinin ötesinde gerçekleşmiştir. Bu tür istisnaların oluşumunda dönemin liderleri olan Erbakan, (1970'lerdeki) Ecevit ve Özal'ın önemini göz ardı etmemek gerekir (Gözen, 2012). Turgut Özal'ın Karadeniz Ekonomik ve Stratejik İşbirliği yaklaşımı uzun yıllar sonra ilk kez özgün bir yaklaşım sergilemiş ancak 1990'lı yıllar tekrar güvenlik merkezli dış politika öne çıkmıştır.

2002 yılından itibaren Türkiye'de yaşandığı öne sürülen Merkez ve Çevrenin yer değiştirmesi süreci beraberinde geleneksel merkez değerleri paralelinde kültür

coğrafyasına yönelik yeni bir açılımı beraberinde getirmiş, "Suriye ve Filistin ve Mısır iç mesele, ya da iç meseleye yakın birer mesele" haline gelmiştir. (AKP 2011)

Orta Doğu'nun jeopolitik şekillendirme manevraları kapsamında çevreleme, karşı çevreleme olarak tanımlanan eylemlere ve bu bağlamda yeniden inşa sürecine sahne olduğu bu dönemde Türkiye, Suriye ve Filistin gibi "iç meseleler" ya da "iç meseleye çok yakın meseleler" söylemini kullanmaya başlamıştır. Geliştirmeye başladığı Kürt politikası ve Müslüman Coğrafyası ilişikleri ile anayasal değişiklik hazırlıkları birlikte mütalaa edildiğinde, Cumhuriyet döneminin farklı bir evresine girmektedir. Enerji jeopolitiğinde nispeten bağımsız bir aktör olarak rol alma eğilimi, küresel ekonomik krizin önlenemeyen yayılmasına karşı ekonomik güvenliğini sağlayarak bölgesel güç olma gayretleri, Türkiye'nin dış politikasında, fırsatlar kadar riskli jeopolitik sonuçlar da getirmektedir.

Eleştirel jeopolitik analizin gerçekleştirildiği diğer temel zeminler arasında yer alan; güç unsurları ve karşılıklı etkileşimi, güç kimliği, gelecek hedefleri ve stratejik birikim Sosyal Güçler başlığı altında, birbiri ile yoğun etkileşim içerisine girmiş bulunan iki analiz düzeyi gruplandırması ile incelenecektir. Sistem'den bireye doğru ele alınacak incelemede jeopolitik şekillendirme bölümünde açıklanan kavram ve yaklaşımlardan istifade edilerek anlamlandırma süreci tamamlanacaktır. Güç projeksiyonu bölge ve enerji jeopolitiği içerinde karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır. Aşağıdaki kısımlarda, oluşturduğu problem sahaları ile uluslararası ve ulusal sistemi devinim halinde tutan, zamanın ruhundan (*Zeitgeist*) kaynaklı siyasi ve kültürel coğrafya dinamikleri (ki bunları bağımsız değişkenler olarak kabul edebiliriz) birey-toplum, devlet ve sistem analiz düzeyinde tartışılacaktır.

2.4. SİSTEM ETKİLERİ VE SOSYAL GÜÇLER

2.4.1. Hegemonya'nın Yapısal Gücü Ve Sistemik Etkileri

Ulusal ve uluslararası kurumlarda güven ilişkisi ve kuralların sürdürülebilirliği konusunda sistemsel değişiklik ve güven sorgulamasının yaşandığı bir dönemden geçilmektedir. "Yeni kurallar dizisi" bağlamında dünya ekonomisinin çehresini değiştirebilecek yeni iki girişim dikkat çekmektedir. "Transatlantik Ticaret

ve Yatırım Ortaklığı" (T-TIP) olarak adlandırılan ilk girişimle, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Avrupa Birliği (AB) arasında yeni bir "Serbest Ticaret Bölgesi" nin (TAFTA) oluşturulması öngörülmektedir. Diğer girişim ise TPP (Trans Pasifik Ortaklığı) olup, ABD, Çin'i, etrafındaki Asya ülkeleriyle genişlettiği "serbest ticaret anlaşmaları" ile kuşatmaktadır. ABD'nin Çin'i kuşatma ve ona karşı Asya-Pasifik bir cepheyi örme çabalarının ekonomik boyutlarından biri de, Çin'in dolardan kopmasını engellemek olduğu düşünülmektedir. ABD'nin işbirliğine gittiği Güneydoğu Asya devletlerinin birliği ASEAN'ın, Çin'i güney ve güneydoğudan kuşatan bir bölgenin merkezini kapsaması Çin üzerinde yoğun bir baskı yaratacaktır.

Bu girişimlerin dikkate alınması gereken en önemli özelliği kurallar bazındadır. İktisatçı Daniel Hamilton burada amaçlananı çok net olarak: "Bir Transatlantik Serbest Ticaret Bölgesi, başkalarının –diyelim ki Çin'in– dünyaya kendi standartlarını dayatmasını engelleyebilir; bu bölge, uluslararası norm ve standartların çekirdeğini oluşturabilir." tespiti ile açıklamaktadır. Burada sözü edilen standartlar, son derece içiçe geçmiş bir dünya ekonomisinde, etkili bir himayeciliği, "küreselleşmiş ekonomi" modelini bozmaksızın gerçekleştirmenin giderek öne çıkan yöntemi olarak değerlendirilmektedir. "Serbest ticaret bölgesi", doğası gereği, kendisi dışındaki ticarete yeni sınırlamalar getirmektedir. Bu nedenle, bu girişimin özellikle Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) tepkisini çekmesi beklenmektedir. Neticede Ahmet Cengiz'e göre, ABD ve AB arasında yürütülmekte olan bu girişim, 2000'li yılların başından beri DTÖ çatısı altında sürdürülen ve sözde dünya ticaretinin daha da liberalleştirilmesini öngören Doha görüşmelerinin de açıktan iflas ettiğinin bir göstergesidir. Bir DTÖ yöneticisi tepkisini "Bu serbest pazar projesi esas olarak politik mahiyetlidir. ABD bir yerde kendi yandaşlarını topluyor. Yoksa en büyük serbest bölge projesi DTÖ'nün kendisidir zaten" diyerek ifade etmektedir (Cengiz A: 2013). Türkiye, AB ile Gümrük Birliği alanı içerisinde yer alan her mal ve hizmet "ulusal" muameleye tabidir. Dolayısıyla AB ne zaman üçüncü bir ülke ile bir serbest ticaret anlaşması (STA) imzalasa, Türkiye yeni bir ticaret sapması riskiyle karşılaşmaktadır: Üçüncü ülke menşeli mal ve hizmetler Türkiye'ye vergiye tabi olmaksızın girebilmekte, ancak Türkiye aynı ülke ile benzer nitelikte bir anlaşma imzalamadığı sürece bu tercihli yöntemden faydalanamamaktadır. Bu sistematik, AB üyesi olana kadar kaçınılması güç bir asimetri yaratmaktadır.

T-TIP (Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı) sadece statik etkilerle ölçüldüğünde dahi küresel gayrisafi yurtiçi hâsılanın (GSYH) yarısına ve küresel ticaretin üçte birine ilişkin kuralları yeniden tanımlamayı ve kolaylaştırmayı hedeflemektedir TPP (Trans Pasifik Ortaklığı) dünya nüfusunun yüzde kırkına ev sahipliği yapan bir bölgede küresel GSYH'nın yarısını hedeflemektedir. Afrika, Latin Amerika ve Orta Doğu güçlenmek için yeni yollar bulmaya çalışmaktadır. Yakın tarihli bir Avrupa Komisyonu Bilgi Notu kaçınılmaz görünen bir iddiayı açıkça ortaya koymaktadır: "Önümüzdeki iki yıl içerisinde dünyadaki talebin yüzde doksanı AB'nin dışarısında oluşacaktır."

Kuralların belirleyicisi olarak hegemon devlet ve sınıfa destek sağlayan uluslararası örgütlerin durumu hem neorealist hem de eleştirel yaklaşımı savunanlarca farklı boyutlarda eleştirilmektedir. Dünya Politikasında çatışmayı yönetmenin ve işbirliğini geliştirmenin önemli yapısal araçlarından ikisi hukuk ve örgütlenmedir. Feichtinger Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve NATO gibi uluslararası örgütlerin karar alma mekanizmalarında asimetrinin bulunduğunu ifade ederken, (2004 aktaran Bmlv s.66) Nye, en önemli örgüt BM'nin yapısını *tuhaf* bulmaktadır. Bir devlet bir oy ilkesine dayanan yasama organı mahiyetindeki Genel Kurul'da, 100 bin nüfuslu Maldiv adalarının bir oyu, bir milyarın üzerindeki nüfusu ile Çin'in oyuna eşittir. Bunun anlamı Maldivli 'bir insanın oyunun bir Çin'linin oyundan on bin kat daha güçlü olduğudur. BMGK'nde ise sorun daha farklıdır, beş ülkenin oyu dünya sistemini etkilemektedir. Bununla birlikte uluslararası hukuk ve örgütlenme devletlerin davranış biçimlerini etkilediğinden, siyasi gerçekliğin önemli parçasını oluşturmaktadır. Uluslararası hukuk devletleri "öngörülebilirlik" ve "meşruiyet" açısından ilgilendirmektedir. Öngörülebilirlik, meselelerin uluslararası hukuk ve üzerinde anlaşılmış ilkeler çerçevesinde çözüm aranmasını sağlar, siyasileşmelerini engeller. Politika sadece güç mücadelesi değil aynı zamanda meşruiyet mücadelesidir. Devletler uluslararası hukuka ve örgütlere politikalarını meşrulaştırmak ya da başkalarının politikalarına son vermek amacıyla başvurmaktadırlar (Nye ve Welch, 2011: 264).

Başbakan Erdoğan, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 66. dönem toplantısında, uluslararası örgütlere yönelik güven sorununu içeren konuşmasında, Birleşmiş Milletler'in bugün insanlığın umutlarını insanlığın geleceğini tehdit eden

korkulara galip kılacak bir liderlik sergileyemediğini, BM'nin belli ülkelerin çıkarları ve vesayeti istikametinde değil, bütün insanlığın hukukunu korumayı esas almak üzere yeniden yapılanmak ve vizyonunu yenilemek zorunda olduğunu ifade etmiştir. Erdoğan, "Yeniden yapılanma olmaksızın BM ve Uluslararası Örgütlerin dünya barışı konusunda başarılı olamayacağını" vurgulamıştır (Erdoğan R. T. 2011). Uluslararası güvenlik kuruluşlarının dünya barışına ancak bunlara güven duyulması halinde sağlanabileceğini belirten Gordon Allport, "BM'nin başarıyı, halklar ve liderleri onun başarmasını beklediklerinde garanti altına alınmış olacaktır" demektedir (1950 aktaran Walz 2009: 64).

Eleştirel akademisyenler artık devletlerin hâkim sınıfların araçlarına dönüştürülerek ve uluslararasılaştığını ifade etmektedirler. Toplumlar, ulusal ve uluslararası kuruluşların "güvenilirliği" konusunda endişe duymaktadır. Bunun önemli bir örneği ABD'li eski istihbaratçı Edward Snowden'in ifşaatlarıyla ortaya çıkmıştır. Uluslararası kurumlarda, ABD ve İngiltere'nin yürüttüğü elektronik istihbarat faaliyetleri (Electronic Intelligence -ELINT)'nin boyutları kamuoyuna yansımıştır. İfşaatın bir bölümü, hegemonyanın dominantının partnerleri olan Batı ülkeleri dâhil, G20 ülkelerinin Maliye Bakanlarının 2009 yılında Londra'da gerçekleştirilen toplantıda dinlenildiğini belgelemektedir (TRT Haber 17.06.2013). Türk Dışişleri Bakanlığınca da bu konuda İngiltere'ye nota verilmiştir. Basın tarafından ele geçirilen dokümanlara göre Maliye Bakanı Mehmet Şimşek ve beraberindeki ekibin izlenmesinin nedeni, o dönem Türkiye'nin gerçekleştireceği mali reform hakkında önceden bilgi sahibi olma ve Türk hükümetinin G20 ülkeleriyle işbirliği yürütüp yürütmeyeceğini öğrenmektir. Elektronik izlemeye alınanlar arasında dönemin Rusya Devlet Başkanı Dimitri Medvedev'in de bulunduğu açıklanmıştır. Telegraph ve Guardian gazetelerinde yer alan haberlere göre GCHQ'nun (Hükümet Dinleme Merkezi/Government Communications Headquarters) tüm dünyadaki telefon konuşmalarını dinleyebildiği, tüm internet akışını ve aynı anda 600 milyon veri akışını denetleyebildiği ortaya çıkmıştır. GCHQ sözcüsü, çalışmalarının Dışişleri Bakanlığı'nın denetiminde ve tamamen yasal olduğunu savunmuştur (İnternethaber, 23.06.2013).

Snowden, Amerikan istihbaratının PRISM adı verilen bir programla Google, Microsoft, Apple, IT gibi dokuz teknoloji şirketinin sunucularına girip elektronik

posta ve paylaşılan videolara kadar herkesin kişisel verilerine ulaştığını ortaya çıkarmaktadır (Hürriyet Gazetesi, 07.06.2013). Yahoo'da NSA'nın kullanıcı bilgilerini depolamak için sunucularına erişim izni istediğini doğrulamıştır (Ntvmsnbc, 18.06.2013). Sızdırılan ve "çok gizli" ibaresi bulunan Eylül 2010 tarihli belgelerde, NSA'nın AB'nin Washington'daki diplomatik temsilciliğine dinleme cihazları yerleştirildiği ve bilgisayar sistemine girilerek e-postalarını izlediği ve dosyaları incelendiği, AB'nin BM'deki temsilciliğinin de benzer şekilde izlendiği belirtilmektedir. Avrupa Parlamentosu (AP) Başkanı Martin Schulz, AB ofislerinin dinlendiği iddialarıyla ilgili ABD makamlarından bilgi istemiştir. (CNN Türk, 3006.2013) ABD Milli İstihbarat Direktörü James Clapper, protokolün varlığını kabul ederek Prizma'nın kanuna aykırı olduğu yönündeki iddialara şiddetle karşı çıkmıştır. "Haberde bahsi geçen program hâkim kararıyla uygulamaya konulmuştur" diyen Clapper, bu gizli programın açığa çıkarılmasının ABD'nin istihbari faaliyetlerine büyük ve ölümcül bir darbe vurduğunu ileri sürmüştür. Bunların yanısıra NSA'nın bazı durumlarda bilgileri İngilizler ile de paylaştığını ortaya çıkmıştır. Üst düzey istihbarat yetkilileri, NSA ve İngilizlerin dinlemelerden sorumlu birimi Hükümet Komünikasyonları Genel Merkezi (GCHQ) arasında bir işbirliği olduğunu açıklamışlardır (Hürriyet Gazetesi, 07.06.2013). Aynı işbirliğinin Alman İstihbarat teşkilatı BND ile de sürdürüldüğünün ortaya çıkmasından sonra, BND'nin, ABD Posta Servisi'nin, ülke çapında yollanan tüm postaları fotoğraflayarak NSA ile paylaşmasına benzer uygulamayı, Alman Postası (Deutsche Post) 'nın da yaptığı öğrenilmiştir. Olayların gelişiminde dikkat çeken önemli bir husus "milli" niteliği olması gerektiği düşünülen bu istihbarat kuruluşlarının, kendi vatandaşlarına ilişkin bilgi ve belgeleri NSA'ya servis etmeleridir.

Pew Araştırma Şirketi tarafından gelişen izleme olayları üzerine yapılan anketin sonuçlarında, 'NSA'nın takip programını destekliyorum' diyenlerin oranı yüzde 56 olarak belirlenmiştir. Benjamin Franklin'in "emniyet için özgürlükten feragat edenler, ikisine de sahip olamaz. Zaten onlar, ikisini de hak etmez" sözleriyle hassasiyetini ifade eden Snowden'in, kişilik haklarını korumaya çalıştığı toplumun düşünce yapısının terörle mücadele söylemi ile şekillendirilmiş olduğunun farkına varmadığını anket sonuçları göstermektedir (Turkishny, 18.06.2013). Eleştirel teori temsilcileri, Dünya Düzeni'nin dönüşümünü, insanların müşterek eylem ve

düşüncelerinin değiştirilmesinin ifadesi olarak kabul etmektedir. Müşterek eylem ve düşünce dönüşümü süreci kendiliğinden oluşmamakta bilakis bu dönüşüm Fikir Önderleri'nin *(Vordenker)* sosyal kuvvetlerle bağlantılı organize ve entellektüel bir çalışmasına ihtiyaç duymakta, medya vasıtasıyla toplumsal bilinç şekillendirilmektedir.

Türkiye, çevresindeki meselelerde çözüm ortağı olarak işbirliğine girdiği ülkelerin sorunun kaynağı olup olmadıklarının dikkatle irdelenmesi gerekmektedir. AKP Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Çelik, "Hâkim güçlerin yanlış politikasıyla güneyimizde Şii blok oluşturuldu. İran, bütün bu zulme maalesef destek veriyor, mezhepçi bir tutum var. Mezhep savaşları insanlığa gözyaşı getirmiştir. Siyasi mezhepçilik yapılıyor, Türkiye'de birileri buna destek veriyor" (Zaman Gazetesi 25.05.2013) sözleri çözüm ortakları konusunda şüpheleri teyit edici mahiyettedir.

20. yüzyıl gelişmelerinde Türk dış politikası 'nın sistemde meydana gelen değişiklik ve gelişmeler karşısında konsept geliştirememesi; gerek ekonomik ve teknolojik dışa bağımlılıktan gerekse stratejik yön kaybına uğrama endişesi ile aynı istikamette devam seçeneğinin kolaycılığından kaynaklanmıştır. Ancak 21. yüzyıl başlangıcında birçok uzman ve karar alıcılardaki müşterek kanaate göre ABD Hegemonyası gerilemektedir. Küresel mücadeleyi sürdürmede etkinliği zayıflamıştır (Obama'dan aktaran Dünya Bülteni 25.05.2013, Brzezinski Z. 2012: 51-70). Kaplan, "Türkiye Suudi Arabistan vs. gibi ülkeler eskiden tam Amerikan hegemonyasında idi ve iç dinamikler bunları destekliyordu. Artık desteklemiyor." tespitinde bulunmaktadır (Kaplan 2013).

Almanya Başbakanı Merkel, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da ki "şaşırtıcı görüntüleri", "*siyasi çalkantının bölgenin jeopolitik tektoniğini harekete geçirdiği*" ifadesi ile kamuoyuna aktarmaktadır (Deutscher Bundestag, 2011: 12605 B).

Tarih ve kültür parametrelerini ortaya çıkartarak tektonik hareketliliği tetikleyen sebepler, Soğuk Savaş'ın bitimine bağlı olarak doğal şekilde mi gelişmiştir ve son noktada Türkiye'nin de dâhil olduğu İslam coğrafyasında nasıl bir resim oluşması beklenmektedir? Stratejik karar alıcıların oluşturmak istedikleri mimariyi jeopolitik şekillendirme yöntemleri ile mekâna aktarması sadece kendi siyasi iradelerine bağlı değildir. Son noktayı şimdiden tespit etmek güç olmakla birlikte "şaşırtıcı görüntülerin" doğru analizi ile maksat, hedef ve hedefe giden yol/strateji

ortaya çıkarılarak pozisyon alınabilmektedir. Jeopolitik plakalardaki hareketlenme Çelik'in de ifade ettiği gibi doğal değildir. Son noktada "istikrar resmi" nin oluşturulma iradesi, Mısır ve Suriye'deki gelişmelerden sonra şüpheli hale gelmektedir.

Sistem değişiklileri, yeni çevre algılamaları, karar merkezlerindeki değişiklikler, asimetrik karşılıklı bağımlılıkları olan yani "edenlerden" belirleyici olmayan ülkelerde iç yapısal sarsıntılara neden olmaktadır. Yeni ve kararlı bir denge oluşturarak sürdürülebilir politikalar uygulama yetisi getirecek yapının oluşturulması, eski dönem devlet sınırlılıklarının da aşılmasını gerektirmektedir. Güç mücadelesi ve çıkar çatışmalarının etkilediği ilişkilerin bölgede Realist bir düzleme oturması itibarıyla bölgesel pratik, Isaiah Berlin'in ifade ettiği gibi, "sorunlara cevap veren kavram akılcı çözümlerde değil, sorunların ortadan kaldırılmasında yer alır" ifadesinde vücut bulduğu görülmeye başlanmıştır. Büyük güçlerin Hegemonik Resmi tehdit ettiği düşünülen ülke ve konstelasyonları, istikrar aleyhine biçimlendirdiği değerlendirilmektedir. BOP söylemindeki demokratik ideallerin yerleştirilmesi, Soğuk Savaş söylemi gibi yapay kalmaktadır. Mısır'da ilk kez demokratik seçimle iktidara gelen yönetim, Mısır ordusu tarafından devrilmiştir. Ancak bu hareket "Darbe" olarak Anglo- Amerikan ülkeleri ve sistemince tanımlanmamıştır. (Fisk, 2013). Suriye iç savaşı vekâlet savaşına dönüşmüş bir süre sonra da "*yeni devlet dışı aktörler"* in devreye girmesi durumu karışık bir hale getirmiştir. Muhtemelen bu savaş Orta Doğu'nun yeniden şekillendirilmesinde, sonuçları itibarıyla belirleyici olacaktır. Bu şekillendirmeden birçok Bosna'nın doğuşu beklenmelidir.

Her türlü söylemin demokrasi ifadesi ile başlamasına karşılık, uluslararası kurumların yönlendirdiği devletlerin uluslararasılaştırma süreci, Neoliberal elitlerin ağ oluşturması şeklinde diyalektik açıdan demokratik katılım hakkı bağlamında değerlendirilerek, demokrasinin zaafa uğratıldığı ve özellikle bölgesel bütünleşme projeleri (AB, NAFTA vb.) ile demokrasi açığı yaratıldığı eleştirisi ile karşılaşmaktadır. Devletin bölgesel bütünleşme sürecinin, küresel politik ekonominin yeniden yapılandırılması için gerekli kurumsal koşulları sağladığına dikkat çekilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti; 20'nci yüzyılın hâkim "ideolojisi" Modernizm'in etkisinde şekillendirilen devlet sisteminin, 21'nci yy. Küreselleşme "ideolojisine"

uygun olarak dönüştürülme sürecinin baskısı altında, sosyo-kültürel, siyasi ve idari yapısal sıkıntılar yaşamaktadır. Anglo-Amerikan post modern hegemonik sisteminin Orta Doğu coğrafyasında yeniden şekillendirmeye yönelik jeostratejik manevralarının, buna karşılık Çin, Rusya ve İran'ın uygulamaya çalıştığı karşı çevreleme ya da engelleme çabaları ile bölgede direniş gösteren devlet dışı örgütlenmelerin asimetrik mücadelesinin çerçevelediği bir zaman diliminde, varlığını güçlendirerek sürdürme mücadelesi vermektedir.

Anglo Amerikan hegemonya sisteminin ortaya çıkan yeni düzen arayışlarında kontrolü sağlama, varlığını sürdürme veya yeniden yapılandırma ve "son noktada" görmek istediği yenidünya resminin fikri yapısını oluşturan Küreselleşme ideolojisini kabul ettirme gayretleri jeopolitik tektoniği hareketlendirmiş, aynı zamanda muhalif bir mukavemet geliştirmiş, yeni konstelasyonların oluşumunu ve çözülüşünü hızlandırmıştır. Orta Doğu İslam coğrafyasında Türkiye-İran-Irak-Suriye-Ürdün-Lübnan yakınlaşması ve bölgesel inisiyatif geliştirme çabaları akamete uğratılarak tekrar "bölünmüş kuşak" çatışmaları ortaya çıkartılmıştır.

Gill, Ulusaşırı sermaye ile devletler arasındaki ilişkinin her zaman çelişkili olacağına dikkat çekerek, küreselleşmenin mantığıyla yerel siyasi şartların arasındaki gerilimin, küresel düzeyde ulusaşırı bir hegemonyayı açıkça destekleyecek ideal bir uluslararası toplumun oluşmasını engelleyeceğini belirtmektedir (Gill ve Law, 1989: 475). Türkiye'nin bu kültürel birleşim bölgesinde, Türk ve Müslüman dünyasından aldığı göçler ile oluşturduğu nüfus yapısı, bu kültürel bloğun mikro-kozmosunu oluşturmaktadır. Bu özelliği ile bünyesinde oluşacak "doğal" söylem, dış politik açılımlarının göz ardı edilmemesi gereken bir devlet olarak değerlendirilmesinde etkili olabilecektir.

2.4.2. Yönetişim ve Güçlü Devlet Paradoksu

Şerif Mardin'in "Türk Siyasası'nı açıklayacak bir anahtar" olarak gördüğü" Edward Shils'in "Merkez ve Çevre" açıklayıcı modelini siyasi kültür dünyasının anlaşılması için ele almak gerekmektedir. Her toplumun bir merkezi vardır ve bu merkez "toplumu yöneten sembollerin, değerlerin ve inançların düzenini" ifade eder. Merkez ayrıca bir eylem alanıdır. Merkezde bir kurumlar ağı bulunmakta ve rol

dağılımı gerçekleşmektedir. Merkezin inanç ve değerleri doğrudan bu rollerde somutlaşmaktadır. Yine merkezi besleyen kendi içinde bütün oluşturan alt sistemler bulunmaktadır. Bütün bu alt sistemleri, kurumları ve rolleri bir araya getiren stratejik unsur "otorite" dir. Bu otorite aynı zamanda kurumsal bir otoritedir. Bu alt sistemlerin her biri şahsi ilişkilerle, menfaat ortaklıklarıyla ve benzerlik duygularıyla birbiriyle bağlantılı örgütlenmelere sahiptir, bir kişi ya da bir gruptan meydana gelen bir otoriteye tabidir ve bir elit grubu barındırır. Her elit grubu bazen diğer elit grupları ile istişare ederek bazen de kendi inisiyatifi ile örgütleri ve mensupları ile ilgili kararlar verir. Elitler bazı ortak davranışları, somut değerleri ve tercihleri kararlaştırır. Bu standartlarca belirlenen ve otorite sahiplerinin benimsediği ve riayet ettiği değerler, toplumun merkezi değerler sistemini oluşturur. Merkezi değerler sistemi müesses otoriteye dönük toplumun rızasını ve olumlu tavrını temsil etmeli ve otorite de bu rızadan güç alarak hükmünü icra etmelidir. Otorite sahipleri bu değerler sistemi ile kendini emniyete aldıkları için, bunları kökleştirmek ve yaygınlaştırmak için çaba harcarlar (Türköne 2011: 251-265).

Türkiye'de temel tartışma alanlarından birini aynı zamanda merkez ve çevre arasındaki sınırın en belirgin çizgisini olan laiklik anlayışı oluşturmaktadır. "Laiklik normatif bir amaç değil, farklılıkları koruyarak bir arada yaşamanın bir aracıdır, demokrasi için de bir ön koşuldur" (Türköne 2011: 471,473,475).

Tarihçi Charles A. Beard dış politika yapımının iç politik değişikliklerden kaynaklandığını, "dünyadaki bir imge nasıl tasarlanırsa tasarlansın, dış politika iç politikanın kaçınılmaz bir evresidir" sözleri ile ifade etmekte ve reel dış politik alanı iç politika ile doğrudan bağlantılandırmaktadır (aktaran Walz, 2009, s. 77). Ancak bu değerlendirme, Soğuk Savaş sonrası sistemsel değişikliklerin, geçiş sürecinde de olsa, gündem belirleme gücü olmayan ülkelerde iç politik yapıyı bağımlı değişken niteliğine getirdiği pratiği ile birlikte ele alınmak zorundadır. Dış politikanın sermayesi niteliğinde olan ulusal güç öğelerinin devletten devlete farklılık göstermesi dış politikanın şekillenmesinde önemli yer tutmaktadır.

Rosenau dış politikayı etkileyen değişkenleri; kişi, rol, devlet, toplumsal ve sistemik olmak üzere beş grupta toplamıştır. "Kişi değişkeni" karar alıcıların belirleyiciliğine, rol değişkeni karar alıcıların bulundukları konuma uygun davranma eğilimlerine, "devlet değişkeni" devlet yapısının karar alıcıları ne derece

sınırlandırdığına, "sosyal değişken" bir toplumun sahip olduğu değerlerin, ulusal bütünlük düzeyinin ve sanayileşme derecesinin o devletin dış ilişkilerinin etkisine işaret etmektedir. Son olarak da "sistemik değişken", bir devletin dış dünyadan gelen coğrafi ve ideolojik etkilere ne kadar açık olduğuna işaret eder (aktaran Sümer 2010: 73). Sistem değişiklileri, yeni çevre algılamaları, karar merkezlerindeki değişiklikler, asimetrik karşılıklı bağımlılıkları olan ülkelerde iç yapısal sarsıntılara neden olmaktadır. Yeni ve kararlı bir denge oluşturarak sürdürülebilir politikalar uygulama yetisi getirecek yapının oluşturulması, eski dönem devlet sınırlılıklarının da aşılmasını gerektirmektedir.

Bu sınırlılıkların en belirgin kollayıcısı, devletin hâkimiyet ve kontrolünün temel vasıtası olan bürokrasidir. Kapitalizmin her tarihsel aşamada aldığı biçime göre devlet-bürokrasi-kamu personel rejimi değişmektedir. 1850-1914 yılları arasında yaşanan yaygın birikim rejiminde piyasa mekanizmasının düzenlenmesi çerçevesinde devletin kolluk yönü öne çıkmıştır. Sermaye birikimi içte ve dışta zor yoluyla yeniden üretilmiştir. 1945-1973 yılları arasında Fordist birikimin üzerinde yükselen devlet, bütün toplumsal yaşamı düzenleyici aynı zamanda etkin müdahalecidir. Fordist Devlet üretim ve tüketimin toplumsallaşmasına ve refah devleti uygulamaları ile emeğin yeniden üretimine etkin katılımcıdır. Sermaye birikimlerinin sürdürülmesi amacıyla temel alt yapı yatırımlarını yapmıştır. Devlete yüklenen işlev zor yanı daha geride bekletmekle birlikte; ikna, ideolojik ve toplumsal ilişkileri yeniden üretici yanı öne çıkacak biçimde genişlemiştir. 1980 sonrasında, birikimin küresel ölçekte ortaya çıkması ile Fordizmin ulusal, merkezi devleti temel alan yapısı değişmektedir. Post-Fordist birikimin küresel ölçekte olması, ulusal devletin iktidarını, bölgesel ve yerel yönetimlere kaydırma yönünde zorlamaktadır. Zor işlevi öne çıkmıştır (Aslan, 2005: 8-10).

Türkiye "etkin yönetişim" çerçevesinde, kamu rejimini yeniden yapılandırmaktadır. Kamu bölgeselleşme ve yerelleşme açılımlarına girerken, sosyal ve kültürel açılımlar kapsamında etnik grup haklarının tanınması yoluyla bir dizi yapısal değişiklikler de gündemdedir. Bu durum Hummel ve Wehrhöfer gibi eleştirel akademisyenler penceresinden bakıldığında kurgulanmış bir Yeni Dünya Resmi'ne uyumlandırılma olarak görülebilmekte, güçlenenin devlet yerine hâkim sınıfların etkileme gücü olduğu düşünülmektedir. Konstrüktivist pencereden tarihsel bağlantı

kurularak bakıldığında ise, Soğuk Savaş'ın dondurduğu resmin çözülerek, tarihi arka planının yeniden keşfedilmesi ile başlayan, yeni fırsatlar ve riskler dünyasının ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Diğer yandan, Soğuk Savaş döneminin kurulu egemen ilişkilerine karşı tesis edilen siyasi bilinç oluşturma süreci, ekonomik ve siyasi güç ilişkilerini değiştirmektedir.

Üretildiği ifade edilen ulus devlet *organik krizi*; devlet birliğinin aşamalı kaybı, azalan etkinlik, temsiliyet ve meşruiyet krizlerini içermekte, devlet yöneticileri arasında çözülme ve stratejik yön kaybı ile tanımlanmaktadır (Jessop, 2009: 269-272). Uluslararası sistemde, uluslararası ve ulus ötesi aktörlerin güçlenmesi ile yapısal değişiklikler söz konusu olmuştur. Sistemin küreselleşmesindeki fikri yapı, ya da söylem olarak yönetişim, siyasal egemenliğin ulus devlet ölçeğinden bağımsızlaştırılması çabasındadır. Yönetişim paradigması ile bağlantılı köklü değişiklikleri Türkiye'de görmek mümkündür.

Küresel sistemde yaşanan gerginlik ve değişimlere ekonomik açıdan (birikim rejimi) yaklaşarak devlet (düzenleme rejimi) sistematiğinde Post Fordist dönüşüme dikkat çeken Önder Aslan; küresel tekelci düzenleme olarak tanımladığı günümüz küresel üretim ve tüketim mekanizması mimarisinin üst noktasına küresel tekelleri yerleştirmekte bunların çıkarlarının ABD ve gelişmiş devletler vasıtasıyla (G7) korunduğunu belirtmektedir. Küresel tekelci düzenlemeyi gerçekleştiren diğer yapılar olarak IMF (Uluslararası Para Fonu), WB (Dünya Bankası) ve WTO (Dünya Ticaret Örgütü)'nün altını çizmekte, getirilen eşitsiz yeni düzenin ülkelerin gelişmişlik düzeyi ile asimetri teşkil ettiğini ifade etmektedir. Aslan "Post-Fordist aşamada küreselleşme ile yeni bir emperyalizm çağı açıldığını, yeni emperyalizmin ekonomik öznesini küresel tekeller, siyasal ve askeri öznesini ABD'dir" tespitinde bulunmaktadır (2005: 114-117). Asimetri, düzenin gelişmiş ülkelere daha fazla gönenç, azgelişmişlere daha fazla yoksulluk getirmesiyle ortaya çıkmaktadır. Halil Yılmaz, gelişmiş ülkelerin bankalarında biriken sermayenin gelişmiş ülkelerde kredi talebinin azalmasından ötürü azgelişmiş ülkelere yönelmek zorunda kaldığını, işsizlik ve yoksullukla boğuşan azgelişmiş üçüncü dünya ülkelerinin de bu azgelişmişlik döngüsünü aşabilmek için, zorunlu olarak, çok uluslu şirketlerin öncülüğündeki yabancı sermayeye kapılarını açtıklarını ifade etmektedir. Yılmaz, bu davetle gelen uluslararası sermayenin, geleneksel diplomatik ilişkilerin kalıplarını

kırdığını, sermayenin serbest dolaşımının önündeki en büyük engellerden birisi olarak görülen ulusal yargı sistemine ve onun kendince bilinmeyen bürokratik kurallarına takılmak istemediğini belirtmektedir (2004: 101).

Wallerstein, eski sömürgelerinin bağımsız devletlere dönüşmesi nedeniyle, emperyal denetimi meşrulaştırma arayışına giren güçlerin müdahale söylemlerini insan hakları kavramına dayandırmaya başladıklarını ifade etmektedir. Jimmy Carter'ın 1977'de insan haklarını geliştirmenin, politikasının temel bileşeni olacağı açıklamasını eleştiren Wallerstein, müdahale edenin bakış açısıyla müdahalenin meşrulaştırıldığını belirtmektedir (2010: 25-27). Mustafa Yıldırım müdahale gerekçelerine ABD'nin 1982 yılında Başkan R. Reagan tarafından "*Demokrasi Projesi"* adını verdiği küresel şekillendirme projesini ilave etmektedir. Demokrasi söyleminin, toplum ve devlet kurumlarına sızma ve müdahalede araçsal işlev gördüğünü, 18 aşamada gerçekleştirilmek istenen operasyon ile çokkültürlülük - âdemi merkeziyet söylemlerinin desteğinde ulus devletlerin sömürü adacıklarına nasıl dönüştürülmek istendiğini ortaya çıkarmaktadır (2005: 31,40-42).

Türkiye Cumhuriyeti, kuvvetler ayrılığı ilkesine dayanan ve yürütmenin kabine tarafından sağlandığı, seçimlerin nispi temsil sistemine göre yapıldığı (saf parlamenter sistem) bir yapıya sahipti. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini öngören ve 21 Ekim 2007 tarihinde yapılan halk oylamasından sonra onaylanan Anayasa değişikliği ile Türkiye'de hükümet sisteminin ne olduğu Kemal Gözler'e göre tartışmalı hale gelmiştir. "Türkiye'de yürütme organı bu değişiklikten sonra "düalist" bir yapıya dönüşmüştür. Bir yanda Cumhurbaşkanı diğer yanda Bakanlar Kurulu vardır. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi, hükümet sistemini Başkanlık sistemine benzetmiştir" (2012: 214-216).

Türkiye'nin başkanlık sistemine geçişi ile ilgili olarak ilk tartışma 1980'li yıllardan sonra Turgut Özal tarafından ortaya atılmıştır. Ayrıca Cengiz Çandar, Özal'ın kafasında, "Doğu ve Güneydoğunun, nüfusları ağırlıklı olarak Kürt olan ama tümüyle Kürt olmayacak, bu nedenle 'etnik temele dayanmayacak bir eyalet yapısıyla yönetilebileceği" fikrinin olduğunu. Kürt sorununun çözümü doğrultusunda, münhasıran Güneydoğu'ya değil, tüm Türkiye'ye uygulanabilecek bu sistemin katkı sağlayacağını" düşündüğünü ifade etmektedir. "'Eyalet sistemi', Turgut Özal'ın zihninde hem Kürt sorununun çözüm çabalarıyla irtibatlıydı hem de

'adem-i merkeziyet' ilkesiyle ilgiliydi. Özal, 21. yüzyılın eşiğinde Türkiye'nin 'merkeziyetçi devlet zihniyeti' ile 'Ankara merkezli' yönetilemeyeceği bir yana, yönetilmemesi gerektiği düşüncesini taşıyordu" tespiti devlet sisteminde yaşanan değişim sorununu başlangıcını saptamaktadır (Çandar, 2007). Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'nın 2010 yılında bir röportajda tekrar dile getirmesinden (CNN Türk, 19.04.2010) bir süre sonra Başkanlık sistemine geçiş tartışmaları tekrar başlamıştır. Anayasa Uzlaşma Komisyonuna getirilen sistem değişikliği önerisi görüşmeleri etkileyerek yeni Anayasa hazırlık çalışmalarını akamete uğratmıştır. ABD Yönetimi'nin Anayasa konusundaki tavrını açıklayan ifadeler Dışişleri Bakanlığı Avrupa ve Avrasya işlerinden sorumlu Bakan Yardımcılığına atanan Victoria Nuland'dan gelmiştir. Nuland, ABD Senatosu Dışişleri Komisyonu'nda verdiği demeçte Türkiye ile ilgili olarak; ABD'nin Türkiye'ye yaptığı telkinleri devam ettirmesi gerektiğini söylemiştir. Bunu takiben, "Başbakan Erdoğan'ın Türk halkının beklentisinin ötesinde bir ölçüde kontrolünü devam ettirmesine yarayacak şekilde Anayasa'yı yeniden düzenlemeye çalışması ihtimalinden rahatsız olmalıyız*"* ifadesini kullanmıştır (Hürriyet Gazetesi, 12.07.2013).

27 Mayıs 2013 tarihinde İstanbul Taksim Meydanı'nda çevreci bir gösteri ve protesto ile başlayıp büyük şehirlerin önemli bir kısmına yayılarak genişleyen ve "Gezi" eylemleri diye adlandırılan eylemler yaşanmıştır. Türkiye'nin yönetsel kalitesi ve model gösterilme niteliğini sorgulatan bu olaylar ve hükümetin tutumu iç ve dış kamuoyunda ciddi yankılara sebep olmuştur. Avrupa Parlamentosu, Türkiye Büyük Millet Meclisinde 327 sandalye sayısına sahip (TBMM, 2013) AKP (548 toplam sandalyenin %59'una denk gelmektedir), hükümetinin Gezi Parkı eylemlerini yönetiş şeklini protesto eden bir karar almıştır. Türk polisinin eylemcilere karşı aşırı ve orantısız güç kullanmasının "derin kaygı uyandırdığını" ifade etmekle yetinen parlamento buna karşılık Türk hükümetini, barışçıl eylem yapanlara karşı sert önlemler almaması konusunda "uyararak", aşırı şiddete başvuran polislerin yargı önüne çıkarılmasını istemiştir. Kararda, Türk hükümetine çoğulcu demokrasi hatırlatması da yapılmıştır. Bu çerçevede ifade özgürlüğü ve medyada çok sesliliğe özel vurguda bulunularak, Türkiye'de "basın özgürlüğünün gerilediğine dair kaygılar" dile getirilmiş ve Türk medyasında sansür ve otosansürün "giderek yaygınlaştığı" not edilmiştir (DW, 13.06.2013). Benzer eleştiriler AB ülkelerinin

Ankara'daki büyükelçilerince de dile getirilerek, "ifade ve toplanma özgürlüğüne" dikkat çekilmiştir (Hürriyet Gazetesi, 26.06.2013). Başbakan Erdoğan bu konuda ABD Başkanı Barack Obama ile yaklaşık 1 saat telefon görüşmesi yapmıştır. Başbakanlık'tan yapılan açıklamada basın ve ifade özgürlüğünün yanı sıra, şiddet içermeyen toplantı ve gösteri özgürlüğünün de her iki ülkenin ortak değerleri arasında olduğunun vurgulandığı belirtilmiştir (Hürriyet Gazetesi, 25.06.2013). Hükümet kanadından yapılan açıklamalar olayların dış güçlerin provokasyonu olduğu ve üç ay öncesinden planlandığı şeklindedir (TRT Haber, 16.06.2013). Hükümet kanadına yakın çevreler olaylarda George Soros'un "Açık Toplum Örgütleri" nin önemli payı olduğu görüşündedir (Haksöz Haber, 08.06.2013). Diğer yandan muhafazakâr çevrenin bir kısım eleştirmenleri bu değerlendirmeye karşı çıkmaktadırlar. Kazım Güleçyüz Erdoğan'ın Davos'ta görüştüğü Soros'a "Türkiye'nin açık toplumcuları biziz" (Aksiyon, 27.9.2004) diyerek ondan destek talep etmiş olmasını işaret etmektedir. Güleçyüz "Desteğin, içeride ve dışarıda Soros'un yönlendirmesiyle çalışan bazı sivil örgütler ve araştırma kuruluşları tarafından hazırlanan raporlarda AKP'yi ve Erdoğan'ı parlatmak suretiyle verildiğini müşahede ettik" demekte arada çatışma olmadığını belirlemektedir (Güleçyüz 2013).

STK/NGO/INGO'lara Yönetişim kavramı altında aktör olarak verilen rol ve bunların tanım alanları dışındaki Yumuşak Güç uygulamalarına vasıta olmaları çağın hükümetler sorunu haline gelmiş görünmekle beraber bunları kabullenmenin dışındaki seçenek hegemonyanın dışında kalmaktır. Daha önce açıklandığı üzere, Yönetişim anlayışı merkezi yönetimin elinde bulunan karar ve yürütme gibi bir takım yetkilerin yerel yönetimlere ve STK'lara kaydırılmasını; böylece, güçlü bir merkezi yönetim yerine, yerinden ve o yerde yaşayanların doğrudan katılımcılığını öngören yapılanma önermektedir. Bu anlayışta, merkezi yönetimin, sistemin daha etkin işlemesi için gereken yasaları düzenlemesi ve yapısal reform çabalarını destekleyerek, sivil toplumun gelişmesi için elverişli koşulları sağlaması gerekmektedir. Esra Y. Acı'ya göre bu sistemde, "gerek piyasanın ihtiyaçlarını karşılamak, gerekse sosyal devlet anlayışının terk edilmesiyle oluşan boşluğu doldurmak için, temel sosyal hizmetlerin sağlanmasında, özel sektörü, sivil toplum kuruluşları (STK) çatısı altında, üçüncü bir sektör olarak kalkınma sürecine dâhil edilmesi ilkesi yer almaktadır" (Acı, 2008: 10). Ancak Sivil Toplum Kuruluşları,

türdeş, tek tipleştirici, genel ve soyut tanımlanan kamusallık anlayışı karşısındaki eleştirel tutumlarıyla, farklı kimlikleri, düşünceleri ve inançları barındıran toplumsal ve siyasal alanı talep etmek suretiyle demokratik yapıyı pekiştirici organlar olması siyaseti başka ülke menfaatine belirleyici baskı grubu oluşturmaması gerekmektedir.

Freedom House demokrasi değerlendirme kuruluşu, Türkiye Cumhuriyeti'ni hür ülkeler arasında görmemektedir. Kısmen özgür ülkeler kategorisinde sınıflandırmaktadır (Freedom House, 2013). Freedom House her ne kadar Noam Chomsky tarafından S.Herman, F. Brodhead'ın ifadeleri ile hükümetin ve uluslararası sağ kanadın propaganda aracı, Walter Raymond'un bir memorandumuna göre Reagan yönetiminin propaganda aygıtının dağıttığı paranın alıcılarından biri olarak belirtilmiş ise de (Chomsky2002: 18), hegemonya siyasetince desteklenerek ölçütleri genel kabul görmektedir. Kuruluşun yayınladığı 2013 Dünya Basın Özgürlüğü raporunda Türkiye, 2012 yılında 55 puanla 117. sırada iken, 2013 raporunda 56 puanla 120. sıraya gerilemiştir. Kongo, Fiji, Liberya, Makedonya ve Seyşeller ile aynı sıradadır. 2011 yılında açıklanan raporda ise Türkiye 54 puan ile yine 117. sırada bulunmaktaydı. 2013 Dünya Özgürlük raporunda 195 ülke içinde 90 tanesi (%46) "özgür" olarak sınıflandırılırken, 58 ülke (%30) "kısmi özgür" ve 47 ülke (%24) "özgür olmayan ülke" olarak sınıflandırılmıştır. Ayrıca bu rapora göre, siyasi partilerle bağları olan büyük holdinglerin sahip olduğu medyanın otosansür uygulaması altında olduğu belirtilmektedir. 2012 Yolsuzluk algılama endeksinde de Türkiye 176 ülke arasında 54. sırada yer almaktadır (Freedom House, 2013).

Dış ve iç politik değişimin gerçekleştirilmesi döneminde eski devlet sınırlılıklarının aşılması gerekmektedir. Kurumsal olarak muhafazakâr direniş değişim süreçlerinde karşılaşılan bir olgudur. Ancak sınırlılıklar ve sistem değişikliğinde uygulanan yöntem, niteliği itibarıyla devlet geleceğinde istikrar veya istikrarsızlığa yol açacak unsurları ile gözlem altına alınması gereken bir durumdur. Ağustos 2013 başlarında, darbe ve birçok suçlama ile başlatılmış olan, ordu personeli başta olmak üzere birçok kesimden insanlardan oluşan sanıklara sahip Ergenekon Örgütü yargılaması tamamlanmıştır. Siyasi ve sosyal olarak eski merkez ile yeni merkez arasında siyasi rövanş olarak algılanmış, bu yargılamalar sonucu verilen kararlar Batı yönetimlerinden özellikle ABD ve İngiltere tarafından mercek altına alınmıştır. ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsünün bu konuda yaptığı açıklamada,

“Mahkemenin verdiği cezaların ağırlığını not ediyoruz. Ancak sürecin parçası olduğunu anladığımız nihai bir temyize kadar yorumda bulunmayacağız” ifadesi ile bekle-gör pozisyonuna girdiklerini ortaya koymuştur (CNN, 07.08.2013). Bunun yanısıra Times, yorumcularından Rosemary Righter’ın “Diktatörlüğün korkusu Türkiye'nin üzerinde. Erdoğan'ın skandala dönüşen adaletsiz davaları, İslami faşizmin işareti” görüşüne yer vermiştir. Adli skandal olarak yorumlanan kararlar konusunda “Ergenekon davasının işleyişi ve geçen yılki Balyoz davası, Türkiye'nin geçmişinden gelen kötülüklerle demokrasinin savaşmasından çok 1930'larda Stalin'in gövde gösterisi yaptığı duruşmaları hatırlatıyor. Mahkemenin, bu davalarda kanıt olarak gösterilen CD'lerin, elektronik yazışmaların bağımsız kaynaklarca doğrulanmasına izin vermemesi ya da sunulan kanıtlardaki tutarsızlıkları sorgulamaması bir adlî skandal” açıklaması getirilmiştir (BBC, 07.08.2013).

Batı medyasında, kararların ülkenin nasıl bölünmüş olduğunu gösterdiğini içeren yorumlar yoğunluktadır (Der Spiegel, 05.08.2013). Maximilian Popp, Ahmet Altan’ın, “geçtiğimiz yüzyılın en önemli süreci olarak” adlandırdığı Ergenekon’un “yozlaştığı” iddiasından hareketle yaptığı araştırmada bu iddiaların boş olmadığını ifade etmektedir. Popp, dünyanın hiçbir ülkesinde terörist şüphesiyle bu kadar çok sayıda insanın hapiste olmadığını belirtmektedir. AP haber ajansının araştırmasına göre, 11 Eylül saldırısından sonra dünya genelinde 32 bin insanın terör şüphelisi olarak tutuklandığını, bunlardan 12 bin’inin sadece Türkiye’de olduğunu, bu rakamın Çin’in iki misli olduğunu, dolayısı ile Altan’ın iddiası kanıtlar delillerin bulunduğunu belirtmektedir (Spiegel Online, 05.08.2013). Yaşanan sürecin uzun bir süre Türkiye’nin iç siyasi yapısında gerilimlere sebep olacağı değerlendirilmeleri mevcuttur (Der Tagesspiegel, 06.08.2013).

Türkiye’nin ekonomik açıdan en önemli zafiyet alanlarından birini ekonomik güvenliği oluşturmaktadır. Ekonomi güvenliği, Alkin ve Gürlesel’e göre ise üç aşamalıdır. Birinci aşama, ekonomik yapının küresel ölçeklerde üretim, rekabet ve kalite olanaklarına sahip olmasının sağlanmasıdır. İkinci aşama, ekonomik yapının yukarıda ifade edilen olanaklarla donatılmasını ve sürdürülmesini sağlayacak bir yönetime sahip olmasının sağlanmasıdır. Üçüncü aşamada ise, kurumsal ve sektörel olarak ekonomik yapının fiziki ve stratejik güvenliğinin sağlanmasıdır (Gürlesel ve Alkin, 2004, aktaran Yılmaz 2013: 19). Türkiye, Kuzey Afrika ve Orta Doğu’da

patlak veren kargaşadan en fazla zararı gören ülke olmuştur. 39 ülke itibariyle yapılan araştırmaya göre, Türk şirketlerinin yüzde 53'ü, Tunus, Fas, Cezayir, Ürdün, Yemen, Mısır, Libya ve Suriye'deki olaylardan etkilendiğini bildirmiştir. İkinci sırada yüzde 32 ile Kanada ve üçüncü sırada ise Gürcistan yüzde 30'la gelmektedir. II. Körfez Savaşı'nın Türkiye'ye nihai maliyetinin bir yıl için en az 10 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir. Türkiye'nin ekonomik güvenliğini tehdit eden bir diğer unsur da terördür. Terörün başlangıcından itibaren Türkiye'ye maliyetinin doğrudan ve dolaylı olmak üzere 300 milyar dolar civarında olduğu yapılan bir araştırma ile de ortaya konulmuş bir durumdadır (Yılmaz M. L., 2013: 26).

2002-2012 yılları arasında geçen 11 yıllık sürede Türkiye'nin ihracatı 4,2 kat artarak 36,1 milyar dolardan 152,5 milyar dolara yükselirken aynı zaman diliminde ithalatı da 4,6 kat artışla 51,6 milyar dolardan 236,5 milyar dolara yükselmiştir. Ürettiğinden fazla tüketen ve iç üretiminin de önemli bir kısmını ithal ara mallarla yapan bir ülke olan Türkiye'nin kaynaklarını sürekli olarak dışa aktarması kendi ekonomi güvenliğini açısından da önemli bir risk oluşturmaktadır. Diğer risk alanı mali yapıda görülen cari açıktır. Türkiye'nin bütçe dengesi açısından da oldukça büyük bir risk oluşturan bu açık ilişkisinde İthalat düştükçe cari denge gerilemekte ve ithalden alınan vergiler azaldığı için bütçe dengesi bozulmaktadır. Türkiye yumuşak iniş uygulamasıyla büyümeden fedakârlık ederek cari açığını düşürmüştür (Eğilmez, 2013).

2012 Haziran itibariyle finansal sektörün yüzde 87,6'sını bankacılık sektörü oluşturmaktadır. Bankacılık sektöründeki yabancı payı yüzde 42,8'e ulaşmaktadır. Şubat 2013 tarihi ile İMKB verilerine göre; yabancı yatırımcıların İstanbul Menkul Kıymetler Borsasındaki (İMKB) payı yüzde 65,34 olmuş, Merkezi Kayıt Kuruluşu (MKK) verilerine göre de yabancıların hisselerin nominal değeri bakımından borsadaki payı yaklaşık yüzde 47 olurken, piyasa değeri açısından payı ise yüzde 65,34 olarak gerçekleşmiştir. İMKB verilerine göre, hali hazırda İMKB'de işlem gören hisselerin yaklaşık yüzde 63'ü yabancıların sahipliğindedir. İMKB'de yaşanan bir diğer önemli sorun ise, hisse senedi sahiplerinin kim olduğu ile ilgili bilgilerin saklanıyor olmasıdır. İMKB'de işlem gören hisse senetlerine pek çok fon talep göstermekte ve piyasada aktif olarak rol almaktadır. Ancak sıcak para çekmek için bir politika olarak bu fonların sahiplik bilgileri açıklanmamaktadır. Bu durum

İMKB'nin ve dolayısıyla Türkiye'nin finansal piyasaları açısından çok ciddi bir güvenlik problemi oluşturmaktadır (Yılmaz M. L. 2013: 47-49).

TÜİK'in 2011 yılı için yaptığı "Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması" na göre; yüzde 20'lik gruplarda, en yüksek gelire sahip son gruptakilerin toplam gelirden aldığı pay % 46,7 iken, en düşük gelire sahip ilk gruptakilerin toplam gelirden aldığı pay % 5,8'dir. Toplumsal gelir düzeyindeki bu makasın sosyal kırılmaları tetiklemesi dikkate alınması gereken bir hassasiyet arz etmektedir. Nüfusun % 16,1'i yoksulluk riski altındadır. Kentsel ve kırsal yerler için hesaplanan yoksulluk sınırlarına göre, kentsel yerlerde bu oran % 13,9 iken, kırsal yerlerde % 15,7'dir (TÜİK, 2012).

Bu hassasiyetlere karşın TÜSİAD Ankara daimi temsilcisi Eray AKDAĞ küresel krizin sürpriz bir şekilde; sağlıklı bankacılık sistemi ve yeniden uyum sağlayan büyüme ve istihdam yapıları ile Türkiye'nin dünyadaki en sağlıklı ekonomilerden birisine sahip olduğunu açığa çıkardığını ifade etmektedir. Akdağ'a göre, EuroMed ortaklığının bir üyesi olan Türkiye bugünlerde diğer Akdeniz ortakları ile serbest ticaret anlaşmalarını sonuçlandırmaya çalışıyor. Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da yer alan bu 16 komşu daha şimdiden AB'nin toplam dış ticaretinin yüzde 8,6'sını oluşturmakta ve hem ekonomik entegrasyonu, hem de demokratik reformu yaygınlaştırmaktadır (Akdağ E.: 2013).

Özetle, "Devlet" ölçeğinde sistem, iç ve dış dinamiklerin etkisiyle değişim ve dönüşüm baskısı altında 21. yüzyılın ilk çeyreğine girmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, hak ve özgürlüklerin yönetimine yönelik kalite sorunu yaşamaktadır. Yolsuzluk algılamaları iç söylemlerden farklı bir gerçeği ortaya koymaktadır. Yürütmede çok başlılık tartışması geniş tabanda tasvip görmemiş olup yürütmenin yasal çerçevede ve uzlaşmacı tavırla aldığı kararların uygulamasında bir sıkıntısının olmadığı gözlenmiştir. Ancak "gezi" olayları başlığı alt ında yapılan değerlendirmeler toplumsal cepheleşmenin keskinleştiği yönündedir.

Örgütlü sivil toplumun gelişmesi ve farklılıkların birlikte yaşaması yönünde başlayan gelişmenin demokratik kaliteyi arttırması beklenmektedir. Ancak küreselleşmenin yönetim paradigması olan yönetişimin tek yönlü baskısıyla; siyasal, sosyal ve kültürel yapı ve algılamalar sarsıntı geçirmektedir. STK'larının normatif çerçevelerine bağlı kalarak yürütecekleri faaliyetlerin toplumun bütün kesimleri

tarafından desteklenmesi gerekmekle birlikte, tanım alanları dışındaki faaliyetlerinin ekonomik ve sosyal güvenlik açısından izlenmesi ve tedbir alınması gerekmektedir. Soğuk Savaş'ın bitişinin farkındalığa geç yansımış olmakla birlikte, dış politika yapımına sağladığı ivme süratli olmuştur.

Soli Özel'e göre, Ankara, Cumhuriyet'in kuruluşundan beri beslediği vehimlerden kurtularak, Irak'ın kuzeyinde bir Kürt siyasal kimliğinin oluşmasından daha az rahatsızlık duymaya başlamıştır. AKP hükümetinin politikaları yükselişte olan Anadolu iş dünyasının iktisadi enerjisini, ticaret ve yeni piyasalara yönelmeye kanalize etmekte, böylece**,** Kemal Kirişçi'nin deyimiyle, Türkiye giderek bir "ulusal güvenlik devleti" olmaktan bir "ticaret devleti" olmaya doğru evirilmektedir. Ankara Orta Doğu'da tüm taraflara eşit mesafede yaklaşarak, bölgenin çözülemeyen tüm sorunlarında yapıcı bir taraf olmaya çalışmıştır (Özel, 2011). Suriye iç savaşı ile birlikte İran'ın ideolojik çerçevede Şii teolojisi içeren müdahalesi ve artan aktörler Türkiye'nin müdahalelerinde de Sünni eksenli algılamalar yaratmıştır.

Adalet ve Kalkınma Partisinin iktidara gelmesi ile Türk dış politikasının ilgi alanını küresel ölçeğe taşıma gayretindedir. Her biri son derece önemli olan çok sayıda konuyla ilgilenilmeye başlanılarak çok odaklı ve çok taraflı politika üretimi hız kazanmıştır. Kendi inisiyatifi ile bölgesel ortaklıklar oluşturma ve komşuları ile sorunlarını sıfıra indirme çabasına giren Türkiye, Irak ile Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Antlaşmasını 10 Temmuz 2008'de, ekonomik ilişkilerin çerçevesini belirleyecek Serbest Ticaret Anlaşması'nın altyapısını oluşturacak "Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Anlaşması" nı ise 23 Mart 2009'da imzalamıştır. 2010 yılı seçimlerinden sonra Irak'ta değişmeye başlayan dengeler Irak Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tarık Haşimi 2012 yılında idama mahkûm edilince Türkiye'ye sığınması ile yeni bir döneme girmiştir.

Bölge liderlerinin (Türkiye, Suriye, Ürdün, Lübnan. Libya) Mayıs 2011'de İstanbul'da bir araya gelerek Ortak Pazar benzeri bir oluşuma (Şamgen) imza atmaları kararlaştırılmış, ancak gerçekleşememiştir. Hüsnü Mahalli bunu şu şekilde anlamlandırmaktadır; "Çünkü Batı tam zamanında müdahale etti ve Arap Coğrafyasına bahar geldi" (Mahalli, 2012: 191).

Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerini soğutması sonrasında, Irak Başbakanı Maliki'ye cephe alan muhalefetin desteklenmesi, KBY ilişkilerinin yeni bir düzleme

taşınması, Suriye muhalefetinin organizasyonuna sağlanan kolaylık ve destek, Mısır'ın yeni yönetimine gösterilen yakınlık, çeşitli çevrelerce Türkiye'nin Sünni İslam tabanlı, jeopolitik sonuçları hedefleyen "Yeni Osmanlıcılık" girişimi olarak nitelendirilmiştir. Türkiye'nin Libya müdahalesine sert çıkışını, Suriye iç savaşı öncesi yaşanan yakınlıklar döneminde uyguladığı dış politikayı "eksen kayması" olarak nitelendiren çevrelerin, aynı bölgedeki muhalif hareketlerin desteklenmesinden sonra bu nitelendirmeyi gündemlerinden düşürmüş oldukları görülmektedir.

Yeni Türk dış politikasının AKP iktidarı ve Başbakan Erdoğan açısından önemli bir halkça benimsenme ve destek kaynağı olduğu varsayımının, Suriye politikasında meydana gelen çatallanma ile birlikte sona erdiği iddia ve değerlendirmeleri artmıştır (Al Monitor, 22.02.2013). 11 Mayıs 2013 tarihinde Hatay ili Reyhanlı ilçesinde meydana gelen bombalı eylemde birçok kişinin yaralandığı ve 53 kişinin hayatını kaybettiği olayın olağan şüphelilerinin Suriye İstihbaratı ile bağlantısı tespit edilmiştir (Haber Türk, 19.06.2013). Suriye'nin Reyhanlı olayı üzerinden Türkiye de mezhep çatışması körükleme stratejisi güttüğü değerlendirmeleri yapılmaktadır (Al Monitor, 16.05.2013). Meydana gelen olaylardan hükümet politikası çok sert eleştiriler almıştır (Akşam Gazetesi, 14.05.2013). Bunun yanısıra Başbakan Erdoğan, Suriye'ye ilişkin daha önce hep tehlike olarak nitelendirdiği mezhep savaşının artık başladığını net bir şekilde dile getirmektedir (Mynet Haber, 14.06.2013). Dış politik açılımlarda Türkiye yönetiminin önceki dönemlerde sergilediği inisiyatifi iç siyasi baskıların görünür artışı sebebi ile bundan sonra aynı ölçekte sergileyemeyeceği düşünülmektedir (Dünya Gazetesi, 14.06.2013).

Türkiye, Avrupa Konseyi'nin 1949'dan beri üyesi, AB Ortaklık Anlaşması'nın yarım yüzyıldır parçası, Gümrük Birliğinin 17 yıldır üyesi ve neredeyse 14 yıldır AB üye adayı olan Türkiye günümüzde AB ekonomisi ve politikasının hayati bir parçasıdır. Birleşmiş Milletler, İslam İşbirliği Teşkilatı, İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD) ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (OSCE) kurucu üyelerinden ve Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü'nün (NATO) 1952 yılından beri üyesi olan Türkiye, küresel diplomasi ve savunma konularına da aktif olarak katılım sağlamaktadır. Türkiye özellikle son yirmi yıldır

küresel ekonomi liderlerine gittikçe daha büyük bir hızla yaklaşmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) 1995'ten beri üyesi olmanın yanı sıra G20 yapısının ve B20[20] Koalisyonu'nun da aktif bir üyesi olan Türkiye IMF'nin borçlanıcıları sınıfından kreditörleri sınıfına yükselmiştir.

Kapitalizmin her tarihsel aşamada aldığı biçime göre devlet-bürokrasi-kamu personel rejimi değişmektedir. 1850-1914 yılları arasında yaşanan yaygın birikim rejiminde piyasa mekanizmasının düzenlenmesi çerçevesinde devletin kolluk yönü öne çıkmıştır. Sermaye birikimi içte ve dışta zor yoluyla yeniden üretilmiştir. 1945-1973 yılları arasında Fordist birikimin üzerinde yükselen devlet, bütün toplumsal yaşamı düzenleyici aynı zamanda etkin müdahalecidir. Fordist Devlet üretim ve tüketimin toplumsallaşmasına ve refah devleti uygulamaları ile emeğin yeniden üretimine etkin katılımcıdır. Sermaye birikimlerinin sürdürülmesi amacıyla temel alt yapı yatırımlarını yapmıştır. Devlete yüklenen işlev zor yanı daha geride bekletmekle birlikte; ikna, ideolojik ve toplumsal ilişkileri yeniden üretici yanı öne çıkacak biçimde genişlemiştir. 1980 sonrasında, birikimin küresel ölçekte ortaya çıkması ile Fordizmin ulusal, merkezî devleti temel alan yapısı değişmektedir. Post-Fordist birikimin küresel ölçekte olması, ulusal devletin iktidarını, bölgesel ve yerel yönetimlere kaydırma yönünde zorlamaktadır.

Devlet, üretim, bilgi ve iletişimin sınır aşan niteliklere sahip olması nedeniyle önemli bir değişim geçirmekte, yeni özelliklerle donanmakta ve aslında güçlendiği görülmektedir. Türkiye etkin yönetişim çerçevesinde, kamu rejimini yeniden yapılandırmaktadır. Bölgeselleşme ve yerelleşme açılımlarına girerken, sosyal ve kültürel açılımlar kapsamında etnik grup haklarının tanınması yoluyla bir dizi yapısal değişiklikler de gündemdedir. Bu durum Hummel ve Wehrhöfer gibi eleştirel akademisyenler penceresinden bakıldığında kurgulanmış bir Yeni Dünya Resmi'ne uyumlandırılma olarak görülebilmekte, güçlenenin devlet yerine hâkim sınıfların etkileme gücü olduğu düşünülmektedir. Konstrüktivist pencereden tarihsel bağlantı kurularak bakıldığında ise, Soğuk Savaş'ın dondurduğu resmin çözülerek, tarihi arka planının yeniden keşfedilmesi ile başlayan, yeni fırsatlar ve riskler dünyasının ortaya

[20] G20 ülkelerinin en büyük 15 iş örgütü, G20'de iş dünyasının sesini duyurmak üzere biraraya gelerek 2012 yılında B20 Koalisyonu' nu kurdu. B20 Koalisyonunda Türk iş dünyasını TÜSİAD temsil etmektedir.

çıktığı ifade edilmektedir. Diğer yandan, Soğuk Savaş döneminin kurulu egemen ilişkilerine karşı tesis edilen siyasi bilinç oluşturma süreci, ekonomik ve siyasi güç ilişkilerini değiştirmektedir. Yönetişim etkisiyle yerelleşme ve açılımlar ile etnik ayrışımı kabul eden minimize heterojen devletin, 2023 gibi güçlü devlet ve milli karakter motifleri taşıyan projelere hazırlanması arasında paradoksal bir ilişki ip uçları bulunmaktadır.

2.4.3. Birey, Kimlik ve Toplum

Kenneth Walz insanın doğası anlaşılmadan siyaset teorisinin var olamayacağını ifade etmektedir (2009: 28). Yaklaşımı doğa halindeki insana, iyimser ve kötümser yaklaşıma göre oluşturulan devlet teorilerine bir nitelik yüklemektedir. Analizdeki birey, rasyonel eylemlerden görünür sapmaları açıklamada kullanılan veya siyaset psikolojisi disiplininin konu edindiği liberal demokrasiyi inşa eden temel yapı olan bireydir. Bu bireyin taşıdığı kişilik, bir insan olarak tanımlanmasına yarayan bütün belirgin düşünce ve davranış özelliklerini içermektedir. İnsan kendi benliğini toplumdaki ötekilere bakarak inşa etmektedir. Başka insanlarla dayanışma eğilimi, uyma, önyargı gibi davranışlar sosyal kimliği oluşturur. İnsanlar kendi idraklerini duygu ve davranışlarını başka insanlar üzerinden temellendirirler. İçinde yer aldığı grubun ölçülerine müracaat ederler. Sosyal kimlik edinme ihtiyacı ise özsaygıyı sağlamak içindir. Çoğunluk kimliğine mensubiyet, daha kolay ve kestirme bir özsaygı temin eder. Azınlık kimliklerinde durum farklılaşmaktadır. Azınlık sorunları büyüdüğü takdirde, etnik aidiyetin neredeyse bütünüyle özsaygının kaynağına dönüştüğü öne sürülmektedir. Mümtaz'er Türköne'nin açıklamalarına göre, Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya gibi Batı kültürünün egemen olduğu toplumlarda bireycilik, dünyanın diğer kısımlarında kollektif kültürler egemendir. Bireyci kültürler de bağımsız bir benlik, kolektivist kültürlerde ise bağımlı benliklerle insanlar toplumla iletişime geçerler. Kişilik toplumun sunduğu normlara göre oluşmaktadır. Kişilik, bireyin içinde yetiştiği ve yaşadığı kültüre ve bu kültür içindeki kişisel tecrübelerine atfedilen davranışlarının toplamıdır (Türköne 2011: 224-231).

Bireyin tebaayı aşarak farklı bir aktör olarak tarih sahnesine çıkmasından sonra demokratik toplumun yolu açılmıştır. Birey içinde yer aldığı cemaatten, toplumdan özerk bizatihi bir insan olarak, siyasetin aktörü yani "vatandaş" haline geldikten sonra demokrasi bütün kurumlarıyla birlikte işlemeye başlamıştır. Sıkı cemaat yapıları ve toplumsal gelenekler özgür ve bağımsız bireyin ortaya çıkmasını, onun sivil toplumu yaratmasını ve böylece demokrasiyi geliştirmesini engeller. Ancak cemaat yapıları kırıldıktan sonra birey bağımsızlığına kavuşarak, siyasetin aktörü olabilmekte ve demokratik işleyiş sağlanabilmektedir (Türköne, 2011: 193, 195).

Nye birey düzeyinde açıklamalarda önem atfettiği "kararları kimin aldığı" olgusu toplumumuzda önem taşımaktadır (Nye ve Welch, 2011: 70). Türköne'ye göre kültürümüz otoriteyi, itaat ve sadakati telkin etmektedir. İtaat ve sadakatin adresi, partinin kurumsal kimliği yerine liderin vasıflarına yönelmektedir (Türköne 2011: 380, 381).

Birey düzeyi, sözleşmeci bireyi aşarak kamu sektörünün temel aktörü yurttaşa, bu yurttaşın kazandığı haklar ile etkinleşen sivil topluma ve enformasyon devrimi ile ortaya çıkan uluslararası kamuoyuna kadar genişlemiştir. Gönlübol "Dünya Kamuoyu" nun temel konularda uzlaşma sağlayan bir oluşum" olarak karşımıza çıktığını ifade etmektedir. Devletler dış politikalarında meşruiyet sağlamak için bunun desteğini almayı amaç edinmişlerdir (aktaran Sancar, 2012: 36).

Uluslararası toplumun/kamuoyunun etkinliği Sun Tzu'dan bu yana gelen Harp Prensipleri'ni değiştirmiş ve "uluslararası hukuka uygunluk, uluslararası, politik destek, kamuoyu desteği" Harp Prensipleri'nde yerini almıştır (MT 145-1 2001: 1-18). Klasik diplomasi hedef kitlesine kişi ve toplumu dâhil etmiş ve Lippmann'ın belirttiği üzere "klasik diplomasi yerini "bireylerin zihinlerindeki resimlerin şekillendirilmesine bırakmıştır" (aktaran Sancar, 2012: 21). Jeopolitik ise mekânın biriktirdiği değerler üzerine ürettiği stratejik şekillendirmeye toplumu ve sosyal bağları dâhil etmiştir.

Bireysellik tartışmaları genel olarak liberal bireyselcilik, cumhuriyetçi yurttaşlık ve yurttaşlığa toplulukçu yaklaşım tayfında sürmektedir. Heterojenliğin hak taleplerine dönüştüğü bir ortamda cumhuriyetçi perspektifin sınırlılıkları tartışılırken, topluluğun tanımlanmasının adeta organik özelliklerin tekil üyelere

dayatıldığı bir zihniyet temelinde inşa edilmesi Barber'in ifadesi ile "bireyin topluluk lehine ortadan kalkması" (aktaran Üstel, 1999: 12) tehlikesini içermektedir.

Çok sayıda etnik, dinsel ve mezhepsel topluluğun bulunduğu ülkelerde, toplum yapısının demokrasinin temel öncülleri ile uzlaştırılması süreci, 20. yüzyıl boyunca ulus-devlet modelinin sıkıntılı bir dönemini oluşturmuştur. Avrupa Birliği, bütün projelerinde ve çeşitli zirvelerin sonunda yayınladığı bildirgelerinde bir taraftan kültürel çoğulculuğun önemi üzerinde dururken diğer taraftan da ortak bir Avrupa kimliği yaratma uğraşı içine girmiştir. Batı kendi ülkesinde demokrasi maskesi olarak kullandığı çokkültürlülük projelerini bugün tehlikeli görmeye başlayıp askıya alırken diğer ülkelerde ayrımcılığı körükleyecek eğilimler içine girmektedir (Tekinalp, 2005, : 79, 86). AB'ne katılım sürecindeki Türkiye'de bu söylemin muhatabıdır.

Anayasal özne olarak vatandaşın kimlik tanımı devlet yapılarına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Etnisiteye bağlı tanımlamalarda da anlayış birliği bulunmamaktadır. Etniklik birçok farklı ölçüde tanımlanabilecek esnek bir kavramdır. Horowitz etnik grupları, hayali bir soydan gelen "süper ailelere" benzetmektedir. Bir soy miti olmadan hayatta kalmaları güçtür (aktaran Smith, 2009: 43). Bireyler aynı anda farklı ayniyet düzeylerine de bağlılık gösterebilirler. Belli bir zamanda bu ortak merkezli sadakat halkalarından biri ya da öteki, siyasi, ekonomik ya da demografik nedenlerle öne çıkabilir. Ancak bu akışkanlığı abartmamak gerekir (Smith,. 2009: 47). Etnik kimlik, temelde, başta dil ve dini inanç olmak üzere, töre, gelenek ve benzeri öğelerin belirlediği kültürel bir olgudur. Anadil sayımları ile kimlik belirleme hatalı bir yaklaşımdır. Anadiller etnik aidiyet tanımlamasında kişilerin kendilerini kabulleri ile reel alanda örtüşmediğini öne süren. A.Tayyar Önder reel grup nüfusunun anadil nüfusunun altında olduğunu ifade etmektedir (2007: 17).

Orhan Türkdoğan'a göre de etnik kelimesi sadece soyla ilişkili değildir. Dil, din ve kültürel farklılaşmanın bir yansıması anlamındadır (aktaran Tunç, 2004: 9). Etnik kimliği, kişinin içinde doğduğu ailenin, içinde yetiştiği çevrenin kültürel değerleri ailenin ve çevrenin kimlik olarak "kendine bakışı" - emik- olarak belirler. Bu bakış açısından etnik kimlik doğuştan kazanılan bir nitelik, genetik, biyolojik ve ırki bir özellik değildir. Emik bakış, bir grubun kendi kimliği ile ilgili kendi

tanımıdır, kendini ne ve kim gördüğüdür. Emik bakışta etnikliğin ölçütü tamamen grubun kendi kabulüdür. A. Smith etni'nin altı ana niteliğini saymaktadır; kollektif bir özel ad, ortak bir soy miti, paylaşılan tarihi anılar, ortak kültürü farklı kılan bir ya da daha fazla unsur, özel bir yurtla bağ, nüfusun önemli kesimleri arasında dayanışma duygusu. Böyle bir topluluk ırk'tan kesin olarak ayırt edilmelidir (Smith A. D. 2009: 42,43).

Bireyin bireysel hak ve özgürlüklerin ön plana çıktığı çağımızda emik bakışın bireysel boyutu olarak kişinin kendi kabulüne dayalı kendi kimlik tanımı önem kazanmıştır. Etik bakış ise dışarıdaki bir grubun bir grubu tanımlamasıdır. Etnolojik olarak üst kimlik, aynı kökene sahip alt grupların ana kimliğidir. Kırgız, Özbek, Azeri vb. gruplar için üst kimlik Türklüktür. Temsili kimlik olarak üst kimlik, aynı coğrafyayı paylaşan, benzer kültürlere sahip, tarihi paylaşımları olan, aynı kaderi yaşamış grupların kimliği olarak da tanımlanabilir. Bugün birçok ülkede ulusal kimlik kurucu egemen ulusun kimliğidir (Önder, 2007: 1-11).

Türkiye'nin kimlik yapısı ile ilgili olarak mozaik kavramı da tartışmalı bir konudur (Halaçoğlu, Röportaj, 2012). Bazı akademisyenler bu kavramın çok uluslu küresel sermayenin ulus devletleri etnik temellerde bölerek, ulusları kimliksizleştirme politikasının bir uzantısı olarak görmektedir. Bu bağlamda etnik nüfus araştırma ve istatistiklerinde de tutarsızlıklar mevcuttur (Önder, 2007: 27-31; Cirik, 2013). Kimlik ve aidiyet duygusu farklı sosyolojik etmenler barındırmaktadır. Farklı etnik kökenlere sahip olan ve Türkiye'de büyük nüfus oranına sahip Balkan göçmenlerinin durumu buna örnek teşkil etmektedir. Kendilerini Türk olarak tanımlama olgusu, küçük Müslüman gruplarda olduğu gibi esasında Müslüman uluslar olarak tanınmış ve müstakil kimliğe sahip (Arnavutlar, Boşnaklar gibi) kalabalık uluslar için de geçerlidir. Türklük, bu grupların kendilerini tanımlarken sık başvurdukları bir nitelemedir (Bahadır, 2002: 83). Maria Todorova Türk-olmayan Balkan Müslümanları'nın kendilerini Türklükle özdeşleştirdiklerine vurgu yaparak; 20. Yüzyıl boyunca Balkanlar'dan Türkiye'ye göç eden Arnavutlar dâhil Slav Müslümanların, Türk kimliğini benimseyerek Türk Toplumu içinde asimile olduklarını belirtmektedir. Bu durum, Todorova'ya göre, "Osmanlı mirasının Türk etkisine dönüşmesinin açık bir örneğidir" (Todorova, 1995: 72). Gürbüz Bahadır'a göre, Türklerle Balkanların Müslüman ulusları arasındaki yakınlık, benzerlikten de

öte, ayniyet ölçüsündedir. Bu topluluklar Müslümanlığı kabul etmekle beraber ana dillerini korumuşlar; fakat bu, onların kimlik ve kültür özelliklerinin Türkleşmesini engellememiştir (2002: 87). Osmanlı mirası ve Müslümanlığın Türk kimliği ile bütünleştirici bir form olarak kavranıldığı metinler, din ve Türklüğü aynı formun iki kolu olarak görmektedir (Şen, 2004: 49). Nitekim Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın demokratik açılımın yalnızca Kürtleri değil, tüm etnik unsurları kapsayacağını açıklamasına Çerkez, Laz ve Gürcü dernekleri kimliklerinin devletçe tanınmasına ve anadillerinin devlet güvencesi altına alınmasına olumlu bakarken, Boşnak ve Arnavut dernekleri herhangi bir etnik taleplerinin olmadığını bildirmişlerdir (Kafkas Dernekleri Federasyonu, 2009).

Balkan ve diğer bölge göçmenlerinde görülen temsil kimliği ve aidiyet duygusu yaklaşımı, yerleşik Kürt Toplumunda, Osmanlı dönemlerinden bugüne sorunlu bir alanı işaret etmektedir. Kürtlerin çoğunluğu kendilerini Türkiye Cumhuriyeti'nin bir parçası olarak görmekte ve problemlerinin bu çerçevede çözümünü istemektedirler. Bölge halkı için çok dikkat çeken başka gösterge de kendilerinin haklarını koruduğunu iddia eden bir örgüte karşı Gönüllü/Geçici Köy Koruculuğu sistemine katılarak bu örgütle silahlı mücadeleye girmiş olmalarıdır. Bu kişilerin kendilerini Kürt olarak tanımlamakta ve aidiyet olarak kendilerini Türkiye Cumhuriyetine bağlı görmektedirler.

TESEV tarafında gerçekleştirilen saha araştırmasında "Ülkenin resmî dili ne olmalıdır?" sorusuna % 85 "yalnızca Türkçe olmalıdır" derken, % 15'lik bir kesim "Türkçenin yanı sıra bu topraklardaki diller resmî dil olabilir" demektedir (TESEV, 2012: 40, 98). Yine Kürtler arasında yapılan bir saha araştırması sonucuna göre Türkiye'den ayrı bir devlet kurulmasını isteyenlerin oranı % 5,4 gibi çok küçük bir oran oluşturmaktadır. Aynı ankette Türk ve Kürtleri bir arada tutan etmen olarak din faktörü % 24 lük oranda etken iken, Kürtlerin % 94,2'si TC Vatandaşı olmaktan rahatsızlık duymamaktadır (GENAR, 2013). Birlikte yaşam konusunda isteksizlik Türk kökenlilerde kendisini göstermektedir. Türkler arasında, Kürtlerle beraber yaşama konusunda isteklilik ortaya koyan (akraba ve komşu olmak isteyen) Türklerin oranı % 24 iken, Kürtlerle birlikte yaşamak istemeyenlerin oranı yine % 24 düzeyindedir. Kürtlerin aynı soruya cevaplarına bakıldığında, Türklerden çok farklı ve çok daha olumlu bir tablonun ortaya çıktığı görülmektedir. Kürtler arasında

Türklerle beraber yaşamak istemeyen kişilerin toplam oranı % 2,4'dür ve bu oran Türkler arasında Kürtlerle birlikte yaşamak istemeyenlerin oranının (%24) onda biri kadardır. Türkler arasında %52 düzeyindeki büyük bir kitlenin, Kürtlerle beraber yaşama konusunda tarafsız düşündüğü ve herhangi bir önyargı beslememekle birlikte bir isteklilik de ortaya koymadığı görülmektedir (BİLGESAM, 2012: 14).

Türkiye'de azınlık ve azınlık haklarına ilişkin tartışmalarda siyasal ve duygusal bir yoğunluk mevcuttur. Belirtildiği gibi, azınlık olduğu iddia edilebilecek gruplar, etnik köken, dil ya da din açısından toplumun çoğunluğundan farklı olan gruplardır. Ancak, bu üç unsurdan birisi ya da birkaçına sahip olmak, o gruba kendiliğinden bir azınlık statüsü kazandırmaz. Hatta ilgili devlet de bu gruplara hukuki bir azınlık statüsü tanımak yükümlülüğü altında da değildir. Dolayısı ile Türkiye'deki iddiaların gerisinde var olduğu izlenimi verilen hukuksal temel yapı aslında mevcut değildir. Bir başka ifade ile bu yöndeki talepler hukuki olmaktan ziyade siyasidir ve bu tür taleplerin başarılı olması ya da olmaması hukuksal yükümlülükten ziyade siyasal konjonktür ile alakalıdır. Bu durum kaçınılmaz olarak meselenin teknik yönünü, özellikle de hukuksal yönünü gölgede bırakmaktadır. Türkiye'de, Türkçe dışındaki dillerin özellikle günlük hayatta kullanılmasının sağlanması konusunda çok ciddi fikir ayrılıkları olmadığı görülürken bazı grupların kendi dillerinde eğitim yapma "haklarının" tanınmasının hukuken zorunlu olup olmadığı noktasında oldukça zıt görüşler bulunmaktadır. Din konusunda ise, farklı din ya da mezheplerin rahatça yaşanmasına müsaade edilmediği ve belirli bir din ya da mezhebin diğerlerine eğitim ve benzeri yollarla "dayatıldığı" yönünde görüşler mevcuttur. Sabahat Akkiraz ana muhalefet partisi CHP için hazırladığı raporda Türkiye'de halen 12 milyon 521 bin Alevi olduğu ifade etmektedir. .Alevilerin 4 temel sorunu, "Asimilasyon, Diyanet, zorunlu din dersi ve cem evleri" olarak sıralanırken, geçmişten bugüne alevi nüfusunun %50'sinin asimile olduğunu belirtmektedir. Yapılan saha çalışmasında Alevi toplumunun yüzde 60'ı "Kendinizi ne olarak tanımlıyorsunuz?" sorusuna "Alevi" yanıtını verirken, kendisini "Kürt Alevi" olarak tanımlayanların oranı yüzde 18, "Türkmen Alevi" diyenlerin yüzde 10, "Müslüman" diyenlerin yüzde 9, "Ateist" olarak tanımlayanların oranı yüzde 3 olarak çıkmıştır (Akkiraz, 2012).

Uluslararası hukuk, dilin, dinin ve kültürün yaşanması, korunması ve geliştirilmesinin sağlanıyor sayılabilmesi için hangi eylemlere müsaade edilmesi gerektiğine ilişkin somut yöntemler öngörmemektedir. Meseleye Türkiye'de yaşanan sorunlar açısından bakıldığında, belirli bir dilin, ilgili topluluk mensuplarına öğretilmesine ya da bu topluluk mensuplarınca kullanılmasına müsaade edilmesinin hukuki bir gereklilik olduğu inkâr edilemeyecek iken, o dilin bir eğitim dili olmasının sağlanmasının hukuki bir yükümlülük olduğunu gösteren bir prensip ya da uygulama mevcut değildir. Konuya toplumsal düzen açısından bakıldığında da, bir azınlık dilinin ilgili topluluk için eğitim dili olmasına müsaade edilmesi bu topluluğun, toplumun geriye kalanı ile neredeyse yegâne iletişim bağının koparılması anlamına gelecektir. "Ortak dil" ortadan kalkınca, ülke içerisindeki toplumun farklı kesimlerinin birbirlerine yakınlık duymaları, birbirlerini anlamaları ve nihayetinde ülkeye bağlılık hissi duymaları kaybolmaya yüz tutacaktır. Bunun yanısıra kamuoyu oluşumunda bütünlüğün, anlaşılmamaktan kaynaklı güçlüğü söz konusu olacaktır. Nitekim Avrupa Birliği'nin bu konuda Türkiye'den talep ettiklerine bakıldığında, taleplerin azınlık grupların dillerinin eğitim dili olması noktasına ulaşmadığını, daha çok bu dillerin kültür, sanat, yayıncılık ve benzeri alanlarda rahatça kullanımının sağlanması ve bu dillerin ilgili topluluk fertlerine öğretilmesine izin verilmesi noktalarına odaklaştığını görmekteyiz (Acer, 2008).

Yapılan saha araştırmalarında, Türkiye'de aidiyet, temsili kimlik ve resmi dil sorunu yaşayan büyük etnik kitleler olmadığını ve ayrılıkçılık eğiliminin marjinal bir kesimi kapsadığını göstermektedir Kürtlerin büyük çoğunluğu açısından da temel sorun alanları, işsizlik terör ve ekonomik sorunlardır. Terörün şiddet yoluyla ortamı sarstığı 2011 yılı saha çalışması verilerine göre en önemli sorun olarak işsizlik birinci sırada terör ve ekonomi onu takip ederken, Kürt sorunu %4,5 katılım oranı ile dördüncü sırada yer almıştır (Kadir Has Üni. 2011: 3). Bu göstergelerden üniter devlet yapısında ortaya atılan meselenin kökeninin dış dinamiklerde veya pragmatik politikalarda (Evren, 2013) aranması gerektiğini düşündürmektedir.

Ulus devlet modelinde ve bağlantılı olarak çağdaş demokrasilerde kamu kurumlarının gayri şahsiliği esas alınmıştır. Kamu sektörünün temel aktörü birey yurttaşa dönüşerek salt bir siyasal özne olmuş, yurttaşlar devletlerin kendilerine eşit davranması karşılığında etnik, dinsel ve kültürel kimliklerinden vazgeçerek, kamusal

alanın yansızlığına uyum göstermişlerdir. Yurttaşlığın her türlü özellik ve farklılıkları aşan ve eşitliği aynılığa indirgeyen yapısı, bireyi belirli bir topluluğa (ulus devlete) olan aidiyeti ile tanımlamaktadır (Üstel, 1999: 15). Etnik gruba ve mikro milliyetçiliğe dayalı kimlik siyaseti, içeriği itibarıyla demokrasinin yurttaşlık kültürüne aykırıdır (Türköne 2011: 195).

Etnik topluluklarla demokrasi temelinde grup hakları olarak düzeltme politikalarına yönelen devletlerin önünde iki seçenek bulunmaktadır; Ortaklıkçı demokrasi veya federalizm. Hollanda örneğinde ortaklıkçı politikaların dört blok olarak adlandırılan grupların ilişkilerinin birbirleriyle artmasından ziyade kendi içlerine dönerek "sütunlaşma" doğurduğu ve birbirleri ile aralarındaki mesafenin daha da arttığı görülmüştür. Çeşitli dil topluluklarına karşı uygulanan politikaların varlığı çoğunluk grubun onayı ile gerçekleştirilebilmektedir. Genel olarak söz konusu onay, dillerin hiyerarşileştirilmesi şeklinde verilmektedir. Bir devlette toprağın ya da nüfusun düzenlenmesi Nagel'e göre iki farklı sonuca yol açabilmektedir: Var olan etnik farklılıkları güçlendirmek ya da yeni etnik topluluklar yaratmak. İdari bölünmenin veya seçim bölgeleri sınırlarının nüfusun etnik bölünmelerine denk düşmesi durumu, söz konusu farklılıkları güçlendirip siyasallaştırmaktadır. Etnik aidiyetin siyasal temsilin temel dayanağı olarak resmen tanınması toplumda zaten var olan etnik/siyasal temsili meşrulaştırır, kurumsallaştırır ve sürekli kılar (Üstel 1999: 11,27,44).

Yurttaşlığın ulus-devlet modeli içerisindeki hukuki ve siyasi boyutundan farklı aidiyet biçimlerini de kapsayan bir tanımının belirlenmesi 21.yüzyıla girerken Türkiye'nin entelektüel kesimini saran tartışma konusu olmuştur. Burada 1980'lerden sonra post-modernizm-yönetişim paradigması bağlamında, akademik çevrelerde ve insan hakları modifikasyonunda ortaya çıkan *grup hakları* ve *toplulukçu yurttaşlık* kavramsalı, tartışmasız olarak Türkiye'de hükümet gündeminde temel söylem alanı haline gelmiştir.

Yapılan son saha araştırmalarında, yeni Anayasa'da laiklik konusunun aynen kalmasını isteyenlerin oranı %50,6 olup kalması gerektiğine inanan ancak "devlet, tüm dinlere aynı mesafede olacak şekilde yeniden tanımlanması"nı isteyen oran %47 dir. Toplumun ekseriyetle laiklik ile bir problemi görülmemektedir. Hiç yer almaması gerektiğini düşünenler %8,7 orana sahiptir (TESEV 2012: 46).

Başbakan. Erdoğan Mısır ziyaretinde bir özel televizyon kanalına verdiği röportajda "Ben Mısır'ın da laik bir anayasaya sahip olmasını tavsiye ediyorum. Çünkü laiklik din düşmanlığı değildir. Laiklikten korkmayın. Umarım ki Mısır'da yeni rejim laik olacaktır. Umuyorum ki benim bu açıklamalarımdan sonra Mısır Halkı'nın laikliğe bakışı değişecektir" (Habertürk, 14.09.2011) demiştir. Ancak İslamcı Müslüman Kardeşler'den tepki almıştır (Deutsche Welle, 15.09.2011). Türkiye'de geleneksel Merkez–Çevre sınır taşlarından olan laikliğe bakış açısında toplumsal olarak bir uzlaşı ortamı doğduğu görülmekle birlikte Orta Doğu insanının yaklaşımı farklılığını korumaktadır.

Gelişmiş bir sivil toplum, sağlıklı bir sivil toplum devlet ilişkisi, günümüzde toplumsal ve siyasal yapının demokratikliğinin bir göstergesidir. Siyasal iktidar için mücadele eden güçlerden özerk bir alan olarak sivil toplum, demokratik bir sistemin varlığı için tek başına yeterli olmasa da zorunlu bir koşuldur. Günümüzde sivil toplum etrafındaki söylem liberal değerler çerçevesinde gelişmiştir. Bu yaklaşıma göre sivil toplum devletin denetim alanı dışında kalan ve ekonomik ilişkilerin baskısından da görece bağımsız olarak, gönüllü ve rızaya dayalı ilişkilerle oluşturulan kurum ve etkinlikler alanını tanımlar. Sivil toplumun gelişebilmesi için devletin hukuk devleti olması ve faaliyetleri itibarıyla sınırlı bir alanda yer alması gerekir. Sivil toplumun gelişmesinin devletin yanısıra toplumsal yaşam açısından da ön koşulları vardır. Öncelikle kültürel, etnik, dini, ideolojik, siyasi, ekonomik vb. alanlardaki farklılaşmaların bastırılmadan, tek tipleşme yönünde zorlanmadan var olabildikleri bir yaşam alanının bulunması gerekmektedir. Sivil toplumun gelişmesi açısından farklılaşma yeterli değildir. Bu farklılaşmış alanlarda bireylerin örgütlenmeleri gerekir. Ancak sivil toplumdaki unsurlar, kendi içyapıları ve işleyişleri, ötekine karşı tutumları ve siyaset yapma tarzları açısından demokratik ve bu nedenle de demokratikleştirici işleve sahip olmayabilirler. Modern sivil toplum kavramı bireyselliğin yok edildiği örgütlenmeleri dışlamaktadır (Türköne 2011: 303-304, 309).

Ostrogorski, genel oy hakkının genişlemesi ile profesyonel siyasetçilerin egemenliğinde sürekliliğe sahip parti örgütleri bürokratik yapıya dönüşmekte, parti örgütü üyelerinden tartışmasız bir sadakat beklemektedir. Robert Michels ise oligarşinin Tunç Kanunu olarak nitelendirilen savında demokratik bir örgüt ne kadar

büyürse oligarşinin o denli güçlendiğine dikkat çekmektedir (aktaran Türköne, 2011: 360, 380, 381). Günümüzün Türkiye'sinin içinde bulunduğu kısıtlayıcı durum ve tutumların en önemli olgularından biri olan bu durum demokratik katılımın önünü kesmektedir. Bir devletin dış politikasında görülen süreklilik, basit bir iktidar değişiminden etkilenmeyecek dinamiklerin bir devletin dış politikasına hâkim olmasından kaynaklanır. Toplumun sorunlarının tanımlanması, alternatif çözümlerin önerilmesi, siyasa yapım sürecinin en önemli aşamalarından biridir. Bu aşamaya "gündem oluşturma" adı verilmektedir; bir toplumda problem olarak tanımlanmayan ve kendileri için alternatifler önerilmeyen durumlar, hiçbir zaman siyasa konuları haline gelemezler. Böyle konular hiçbir zaman karar vericilerin "gündemi"ne gelemezler. Neyin siyasa konusu olacağına karar verme yetkisi, siyasa yapım süreci için çok önemlidir. Neyin problem olacağına karar vermek, çözümlerle ilgili kararları vermekten bile önemlidir (Dye, 2002:335'den aktaran Demir, 2011: 111). Karar alma sürecinin belirli bir seçkinler grubunun arasında kalması demokrasiyi riske atmaktadır (Fischer, 2000'den aktaran Demir 2011: 112).

Nye çevrelenmenin düşünce veya değerleri teşvik etmek biçiminde Yumuşak Güç kullanabilerek icra edileceğini ifade etmektedir. Eleştirel bakış, Küresel Neoliberal Elitlerin ağ örüntüsünün, etnikleştirme ve bölgeselleştirme üzerinden ulus devleti hedef aldığını, uluslararası küresel ve bölgesel kurum kurallarının demokrasi açığı yarattıklarını işaret etmektedir. Söylem liberal bireyselcilik ve demokrasi üzerinden yürütülmektedir. Türkiye'de bölgenin diğer ülkelerinde olduğu gibi başlatılan, anayasal özne kimliği üzerine tartışmalar, liberal bireyselcilik baskısı ile hassasiyet oluşturmakta ve çevreleme zemini yaratmaktadır. Çok sayıda etnik, dinsel ve mezhepsel topluluğun bulunduğu ülkelerde toplum yapısının demokrasinin temel öncülleri ile uzlaştırılması sürecinde meydana gelebilecek stratejik yön kaybı, doğal zeminde henüz gerçekleştirilemeyen sütunlaşma vasıtası ile sosyal örüntünün bozulmasına, çatışma ortamının yayılarak genişlemesine yol açabilme potansiyeli üretebilecektir. Dış politik tercihlerin yabancı aktörlerce şekillendirmesinde vasıta olabilecek bu sürecin doğal zemini zorlamaksızın bitirilmesi gerekmektedir. Parti içi demokrasinin liderler oligarşisine dönüşümü, kararları mekanizmasını şahsileştiren liderlerin hatalarına hassas durum içermektedir. Hassasiyet stratejide istismar edilebilecek zafiyet anlamına gelmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ORTA DOĞU JEOPOLİTİĞİNE ELEŞTİREL BAKIŞ

3.1.COĞRAFİ KONUMUN VE POTANSİYELİN JEOPOLİTİK DEĞERİ

Anglo Amerikan hegemonya sisteminin ortaya çıkan yeni düzen arayışlarında kontrolü sağlama, varlığını sürdürme veya yeniden yapılandırma ve "son noktada" görmek istediği resme ulaşmada önemli dayanak noktalarından birini teşkil eden Orta Doğu bölgesinde siyasal sarsıntılar ve bölünmeler yaşanmaktadır. Bu süreç, dış dinamiklere karşı mukavemet geliştirirken yeni ortaklıkların oluşumunu ve çözülüşünü hızlandırmış, Orta Doğu–İslam Coğrafyasında Türkiye–İran–Irak–Suriye–Ürdün-Lübnan yakınlaşması ve bölgesel inisiyatif geliştirme çabalarının akamete uğratıp tekrar "bölünmüş kuşak" çatışmaları ortaya çıkarmıştır.

Orta Doğu ve İslam coğrafyasının hedef niteliği, bulunduğu mekânın çok yönlü değer üretimi ve maddi ve kültürel bu değerlerin jeopolitik şekillendirmeye hem konu hem vasıta olmasından kaynaklanmaktadır. Jeopolitik ve jeostratejik setlere sahip ülkelerin her nevi güçleri ile müdahalesi altında bulunan coğrafyanın özelliği tarihsel süreç bağlamında, eleştirel zeminde, iki başlık altında incelenecektir. Konum ve Potansiyelin Jeopolitik değeri:

3.1.1. Coğrafi Konumun Potansiyel Değeri

Orta Doğu genelde, objektif coğrafi bir kavram olmaktan çok, Avrupa merkezli sübjektif unsurlar barındıran jeokültürel kavram olma özelliği taşımaktadır. 19. Yüzyıldan itibaren birçok siyaset bilimci ve seyyahın Orta Doğu tabirini özellikle Balkanları kastederek kullanmaları, bu kavramın coğrafi olmaktan çok kültürel bir zıtlığı ve ayrılığı ifade etmesi açısından önemlidir. Daha sonra Orta Doğu Müslümanların hâkimiyet sahalarının değişimine paralel bir değişiklik geçirerek daralacaktır (Davutoğlu, 2001: 121).

Orta Doğu kavramını coğrafi olarak ilk kez 1902 yılında jeopolitikçi Mahan deniz hâkimiyet teorisi kapsamında kullanmıştır. Arabistan ile Hint yarımadaları arasında kalan ve deniz stratejisi için büyük önem taşıyan bölge için kullanılmıştır.

Bugün İran körfezi merkezli olan bu bölge tanımlaması da fiziki özellikten çok stratejik özelliklerden kaynaklanmaktadır (Davutoğlu, 2001: 129-135).

Alfred Mahan, 1902 yılında Orta Doğu terimini kullanmıştır. Bununla bölgenin, Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında ilişki kurmasını ve büyük suyolları ile çevredeki Karadeniz, Akdeniz, Kızıldeniz gibi denizlerin kavşak noktalarında bulunmasını, Aden Körfezi, Umman Denizi, İran Körfezi, Arabistan Denizi'nin ticaret yolları üzerindeki önemini göz önünde bulundurarak bir tekerleğin merkezine benzettiğini yazmıştır (Aybars, 1996: 515). Diğer bir açıklama getiren tez ise; "Uzak Doğu, Avrupa hariciyesini meşgul etmeye başlayınca, daha yakın doğu için ayrı bir isim bulmak gerekmiştir. Böylece ortaya çıkan Orta Doğu sunî bir kavram olmuştur. Bölgede belli bir siyaset tatbikine karar veren devletler tarafından uydurulmuştur (Keskin 1997: 301).

Bölge en başta Uzak Doğu, Avrupa ve Afrika kıtaları arasında kültürel ve ekonomik bir bağ için kara kütlelerinin bağlantı noktasıdır (Özey 1996: 17). M.Ö. 4 bininci yılın ortalarından itibaren Sümer adı verilen Dicle ve Fırat ırmakları arasındaki Aşağı Mezopotamya, dünyanın uygar topluma geçen ilk bölgesi olmuştur. Sümer, sadece uygarlığın ilk başladığı bölge olmayıp, uygarlığın Eski Dünya'nın öteki bölgelerine yayıldığı "tek" kaynağıdır (Şenel, 1996: 40). İpek, şeker, narenciye, kâğıt, barut ve pusula gibi Uzakdoğu malları, Orta Doğu kanalıyla Avrupa'a ulaşmıştır. Ayrıca Eski Yunan, Hint ve Çin felsefe ve bilimsel düşüncelerini korumuş, geliştirmiş ve Avrupa'ya aktarmıştır (Dedeoğlu, 2002: 2). Orta çağda Çin'den gelen ipek, Hindistan ve Güneydoğu Asya'dan gelen baharat Akdeniz dünyası için doğudan yapılan iki temel ithalât emtiası idi. Ticaret bu iki emtia üzerinde çok yoğunlaşmıştı. Bunun sayesinde Selçuklular, Roma, Çin ve Hindistan medeniyetleri birbirleriyle münasebetlerde bulunmuşlardır (Lewis, 1996: 30). Böylece Orta Doğu, hem Hint ve Çin, hem Batı dünyası mamûlleri için bir pazar hâline gelmiştir (Akdağ M. 1977: 451).

Bu yolun üzerinde ticaretin yanısıra kültürel tesirlerin de oluştuğunu görmek mümkündür. İpek Yolu vasıtasıyla felsefeler ve dinler, nakil ve mübadele olunduğu gibi, sanat modelleri ve gelenekler de yayılmaktaydı. İpek Yolu'nun büyük koluna Kral Yolu denilmektedir. İpek Yolu, güney ve kuzey yönünde başka isimlerle anılan büyük ticaret yollarına da bağlanarak, yeryüzünde büyük kervanların uzun süre

kullandıkları tarihî ana yollardan en büyüğüdür. Haçlılardan önce de İpek Yolu üzerinde Avrupa'dan gelen büyük seferler olmuştur. MÖ VI. asırdan MÖ I. asra kadar olan dönemde Aryânî kavimlerin İran'ın güneyinden başlayarak Orta Asya'ya yürüdükleri görülmüştür. Haçlı kontlukları ele geçirdikleri Doğu Akdeniz topraklarını kendi feodal sistemlerine göre taksim ederek, Batı'dan gelen tâcir ve şövalyelere dağıtmışlardır. Savaşlarda elde edilen mallar ise seçkinler ve şövalyeler arasında paylaşılmıştır. Güray Kırpık'a göre, Haçlıların yağma, yol kesme ve işgal gibi faaliyetleri, ticaret faaliyetlerinin Suriye ve Irak'ta yer yer durmasına ve hatta bitmesine sebep olmuş, buna bağlı olarak İslam ahali fakirleşmiştir. Hristiyan olmayan kişiler özel vergilere tâbî tutularak, bu vergiyi vermek şartıyla ticaret ve tarım yapmalarına izin verilebiliyordu. Haçlıların Orta Doğu'dan atılmasından sonra XV. yüzyıla kadar bu ticarette açık veren Batı Avrupalılar, yolun hâkimiyetini ellerine geçirmek amacıyla birkaç teşebbüste bulundular ise de başarılı olamamışlardır. XIV. ve XV. yüzyıllarda doğu ticaretini ellerine alabilme uğrunda, açık denizlerde giriştikleri gezilerle ve bu sayedeki büyük coğrafya keşifleriyle yeni yollar elde etmeyi başardılar (Kırpık, 2012: 95–96, 176, 189, 195). 15. yüzyılda deniz yollarının bulunmasıyla, bölgenin kıtalararası ulaşımda azalan önemi, 19. yüzyılın ikinci yarısında Süveyş Kanalı'nın açılması ile yeniden eski durumuna gelmiştir (Dedeoğlu, 2002: 2). Dünyada hızla gelişen deniz ticareti için en önemli suyolları; Türk Boğazları, Süveyş Kanalı, Kızıldeniz, Hürmüz Boğazı ve Basra Körfezi bu bölgede kesişmiş ve bu konumuyla Atlas Okyanusu'nu Hint Okyanusu'na bağlayan önemli bir merkez olma özelliğini bünyesinde barındırarak "Yedi Deniz Ülkesi" adını almıştır (Sakin ve Deveci, 2011: 285).

"Yeni Orta Doğu'nun sınırlarını İngiliz haritacıları siyasetin çıkarlarına uygun olarak belirlemiş ve siyasetin biçimlendirdiği bölgeyi kavramsallaştırmıştır. Bu haritalardan birisi de F. J. Moberly'nin Irak Seferi sırasında verdiği Orta Doğu haritasıdır. Genel olarak haritaya baktığımızda Kafkasya, Azerbaycan, Küçük Asya, Anadolu, Türkiye, Suriye, Kıbrıs, Irak, Huzistan, İran Arabistanı, Fars, Kuveyt, Bahreyn Adaları, Katar, Arabistan, El Ahsa, Mısır, Hicaz, Necid Çölleri gibi bölgeleri görmekteyiz (Moberly, 1928'den aktaran Sakin ve Deveci 2011: 287).

Aynı haritada İngiltere'nin Anadolu, Küçük Asya ve Türkiye kelimelerini birlikte ve fakat ayrı bölgeler için kullanmış olması dikkat çekmektedir. Zira

Ankara'dan batıya doğru İzmir'e kadar olan bölgeye Anadolu denmiş iken Adana'dan başlayan ve Kilikya-İskenderun hattını da içererek Çanakkale'ye doğru uzanan hat Küçük Asya olarak tanımlanmıştır. Türkiye ise, Osmanlı Devleti'nin o sıralarda sahip olduğu bütün toprakları, aynı zamanda Anadolu ve Küçük Asya'yı ifade etmekte kullanılan bir tabir olarak geçmektedir. Bu bağlamda Musul, Kerkük, Süleymaniye, Bağdat, Amara ve diğer Irak Şehirleri, Suriye, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri Türkiye içerisinde gösterilmiştir (Moberly, 1928'den aktaran Sakin ve Deveci 2011: 288). (Şekil 7). Hava ulaştırmasının günümüzde kazandığı önem dolayısıyla, Orta Doğu Hava Sahası, Doğu-Batı arasındaki hava ulaşımında, köprü rolü oynayan konumuyla da önem taşımaktadır (Sakin ve Deveci, 2011: 288).

Neticede Orta Doğu siyasî sınırlarıyla kuzeyde Türkiye, doğuda İran, güneyde Arabistan Yarımadası ve Sudan ile batıda Mısır, Birleşik Arap Cumhuriyeti topraklarının uzandığı alan coğrafi açıdan dar bir tespit olabilir. Bu alanda yer alan belli başlı devletler; Mısır Birleşik Arap Cumhuriyeti, Irak Arap Cumhuriyeti, Suudi Arabistan Krallığı, Lübnan Cumhuriyeti, Ürdün Krallığı, İsrail Cumhuriyeti, Yemen Cumhuriyeti, Maskat-Umman Emirliği, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt Emirliği, Sudan Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti, Kıbrıs Rum Cumhuriyeti ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'dir (Memiş, 2002: 8).

Bir toprak parçasının diğerinden ayrılabilmesi için farklı anlam taşıyan özelliklerinin olması ve ona göre isimlendirilmesi gerekir. Orta Doğu kavramı "Batı Avrupa" gibi siyasi ve kültürel özellikleriyle öne çıkmaktadır (Akpınar, 2012: 50). Türkiye'nin tarihi ve kültürel bağlantısını merkeze alarak baktığımızda ilgi alanına Mağrip Ülkelerini de dâhil etmemiz gerekmektedir. Ramazan Taş'ın "O-20" olarak sınıflandırdığı; Türkiye, İran, Mısır, Suudi Arabistan, Yemen, Cezayir, Irak, Suriye, Ürdün, Libya, Tunus, İsrail, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman, Fas, Lübnan, Filistin, Kuveyt, Katar ve Bahreyn'den oluşan 20 ülke ortaya çıkmaktadır (Taş, 2012: 9)**.**

3.1.2. Potansiyelin Jeopolitik Değeri

Jeopolitik potansiyelin değer taşıması nitelikleri jeostratejik alana hedef olması ve kullanılması ile mümkündür. Bu çerçevede bölge 19 ncı yüzyıldan itibaren sahip olduğu enerji yatakları ve teknolojinin ihtiyaç duyduğu hammaddeyi üretme yeteneği ile süregelen çatışmaların merkezi olmuştur.

3.1.2.1. Enerji Jeopolitiği

İngiltere Başbakanı David Lloyd George, Orta Doğu siyasetinin amacını şöyle açıklamıştır; "Anadolu'da Helenik dünyanın dirilmesi, Filistin'de yeni bir Yahudi uygarlığının oluşması, Süveyş'in güvenceye alınması, Hindistan yolunun her türlü tehditten arındırılması. Verimli Hilal topraklarında Dicle-Fırat vadilerinde sadık ve söz dinleyen Arap devletlerinin olması, İngiltere'nin İran'dan aldığı petrolün korunması ve bir takım yeni kaynakların doğrudan İngiltere kontrolü altına alınması" (Macmillan, 2002: 375).

İngilizlerin Başbakanı W. Churchill'in ise bir sözü 20.yüzyılın enerji politikalarını özetler niteliktedir. "Efendiler! Şunu iyi biliniz ki bir damla petrol bir damla kandan daha kıymetlidir." (Lüleci, A.T. 2013).

Hillary R. Clinton 21. yüzyılda enerji diplomasisini şu şekilde açıklamaktadır.

> *"Enerji konusu, ABD dış politikasının bütününü ilgilendirmektedir. Bu konu, bir millî güvenlik ve küresel istikrar meselesidir. Bu konu, küresel ekonominin de temelini oluşturmaktadır. Aynı zamanda, demokrasi ve insan haklarıyla da ilgili bir konudur. Enerji, belli başlı üç sebepten dolayı Amerikan dış politikası için önemlidir. Birincisi, jeopolitiğin çekirdeğinde enerji bulunmaktadır, çünkü enerji esas olarak bir servet ve güç meselesidir. İkincisi, enerji, 21'inci yüzyılda ekonomimizi güçlendirmemiz ve çevremizi yönetmemiz için olmazsa olmaz bir şeydir. Üçüncüsü, enerji, ekonomik kalkınmanın ve siyasî istikrarın anahtarıdır. Siyasî istikrarsızlık gibi yolsuzluk da çoğunlukla enerji yoksulluğunda bir etmen olduğu için, milletlerinin enerji zenginliğini kendilerine saklamak yerine, millî ekonomiye kazandıran siyasî liderleri desteklemeye önem veriyoruz" (Clinton, 2013).*

Jeopolitik bütün yaklaşımlar güç, bunun elde edilmesi, muhafazası ve güce konu olan değerleri elde etme konusunda, dış politik hareket tarzlarının belirlenme sistematiğinde hemfikir olmakla birlikte, analizlerde merkeze aldıkları olgular değişmektedir. Enerji jeopolitiği enerji kaynaklarının kontrolü üzerinde belirlenen

hareket tarzları ve söylemin arka planında gerçekleştirilen aktör odaklı bölgesel veya küresel güç mücadelesine odaklanmaktadır. Bu bağlamda enerji arzının istikrarlı olarak sürdürülmesi, enerji kaynaklarına ulaşım ve enerji güvenliği temel politik analiz zeminleridir. Enerji kaynaklarının ve ulaşımının kontrolü hegemonyanın temel bileşeni durumundadır. Enerji jeopolitiğinin birincil basamağı kaynak coğrafyasıdır. Kaynaklar küresel ölçekte farklı bölgelerde bulunmaktadır. Ancak enerji coğrafyası açısından önem arz eden kaynak coğrafyası, küresel düzeydeki talebi karşılama kapasitesine sahip rezerv büyüklüklerinden oluşmaktadır (Sevim C. 2012: 23).

Dünya enerji kaynaklarının çoğunluğu Basra ve Hazar havzalarında toplandığından, enerji politikaları da Hazar–Basra Körfezi ekseninde şekillenmektedir. Bu eksenin komşu alanları, boru hatlarını barındıran coğrafyalar, petrol ve doğalgaz dolum tesisleri ve deniz ulaştırmasının düğüm noktaları enerji politikasında belirleyici roller oynamaktadırlar. Celalettin Yavuz bölgenin önemini; "Bu bölgelere Avrasya'nın ve Dünya adasının merkezi ya da "kalpgâhı" demek doğru bir yaklaşım tarzıdır. Çünkü gelinen çağda, "Kalpgâhı kontrol eden, dünya enerji kaynaklarını kontrol eder, enerji kaynaklarını kontrol eden, dünyayı kontrol eder. Dünyayı kontrol eden ya küresel güç olur, küresel ise gücünü idame ettirebilir" sözleri ile ifade etmektedir (Yavuz, 2009). Ancak son üç yıldır, konvansiyonel petrol dışında farklı kaynaklardan da petrol elde edilmeye başlanmıştır. Konvansiyonel olmayan bu petrolün yüzde 70′i ABD'de bulunmaktadır. Üç boyutlu sismik araştırmalarda elde edilen gelişmeler sonucunda, Brezilya, Arjantin, Angola ve Kenya gibi birçok ülkenin denizlerinde yeni rezervlere ulaşılmıştır. Ulaşılan teknolojilerle denizlerde 2 bin hatta 3 bin metre derine inilebileceğini kaydeden uzmanlar bu sayede, küresel petrol üretiminde yüzde 12 olan offshore katkısının, üç yıl içinde yüzde 16′ya ulaşabileceğini ifade etmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana petrol ithal eden ABD, 2030 yılından itibaren sayesinde petrol ihraç etmeye başlayacağı belirtilmektedir. Uluslararası Enerji Ajansı, ABD'nin 2035 yılında enerji bağımsızlığını ilan edebileceğini öne sürmektedir (Ünlü, 2013). Bunun ABD'nde kaya gazı ve petrol sondajlarında Fracking teknolojisinin geliştirilmesi ile bağlantılı olduğu ABD'nin günlük ham petrol üretiminin 2012 yılında 1 milyon varilden fazla arttığı ifade edilmektedir. Bu rakam, dünyada ve ABD tarihinde şimdiye kadar kaydedilen en büyük artıştır. ABD'nin yanı sıra Kanada'da yapılan petrol üretiminin

de yaklaşık yüzde 7 yükselmesi ile Kuzey Amerika'nın küresel bir petrol üreticisi olarak ağırlığını artırmış bulunmaktadır (Johnson ve Gold, 2013). Alman İstihbarat Teşkilatı BND'nin tahminlerine göre 2020 yılından itibaren ABD'nin Dünya'da önemli bir petrol ve gaz ihracatçısı haline geleceğini öne sürülmektedir. Orta Doğu ve diğer alanlarda ciddi değişimlere yolaçacak olan bu gelişme konusunda ABD'li yetkililerin fazla konuşmak istemediklerine dikkat çekilmektedir (Die Welt, 07.01.2013). İki yıl içerisinde ikiye katlanarak 208 milyar m^3 seviyesine ulaşan doğalgaz üretimi ile ABD doğalgaz tüketim fiyatlarının AB'ne oranla 1/5 oranında ucuzladığı ifade edilmektedir. Bu konudaki bilgilerin net olarak ortaya çıkması, petrol ve doğal gaz fiyatlarında meydana getireceği düşüş ile birlikte dünya ekonomisini derinden etkileyebilecek potansiyel içermektedir. Ancak ABD şu anda da Orta Doğu petrolüne bağımlı bir ülke değildir. Petrol ithalatında çeşitlilik yaratmış olan ABD'nin enerji bölgelerindeki mevcudiyet gerekçesi bugün ne ise bundan sonra da o olmaya devam edecektir. Başat Güç konumunu sürdürmek isteyen ülke, enerji kaynakları ve ulaşım güzergâhlarını kontrol altında bulundurmak zorundadır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan bugüne dünyanın genel olarak enerjiye yönelik talebi büyük bir hızla artmıştır. Bu çerçevede 1950 yılında dünyanın günlük petrol tüketimi yaklaşık 10 milyon varil düzeyinde iken 2010 sonu itibarıyla 8 kattan fazla artarak günümüzde 85,4 milyon varile ulaşmıştır (Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı-TPAO, 2010). Bütün bu gelişmeler, dünya petrol ve doğal gaz kaynaklarına yönelik denetim rekabetini hızlandırmış ve şiddetlendirmiştir. Richard N. Haass, Newsweek'de yayımlanan "Petrol Krizi Şimdi" başlıklı yazısında, "Bugünün savaş oyunları, sınırı aşan askeri personel zırhlı taşıyıcıları ve tanklarla ilgili olmaktan çok, sunumu azalan ve fiyatı yükselen petrol ile ilgilidir." tespitini yapmaktadır (Haass, 2006).

2010 yılı itibarıyla 1,46 trilyon varil olan dünya petrol rezervinin yüzde 58'i, dünya doğal gaz rezervinin yüzde 48,4'ü Orta Doğu ve İslam Coğrafyası'nda bulunmaktadır. Bölgenin 850 milyar varillik petrol rezervi mevcuttur. Yaklaşık 50 yıl boyunca sadece petrol ve doğal gaz ihracatından, 130 trilyon dolar, yani 2010 yılı fiyatlarıyla dünya hâsılasının 2 katı tutarında bir para bölgeye akacaktır. ABD ve Avrupa'nın bölgeye müdahaledeki aceleciliğinin temel ekonomik nedeni, bugünkü fiyatlarla 130 trilyon dolarlık bu enerji deposunu kontrol etmektir (Taş, 2012: 16).

Dünya ispatlanmış petrol rezervi, 2012 yılında yüzde 7,7 artışla 1,520 milyar varilden 1,637 milyar varile yükselmiştir. Petrol üretiminin aynı oranda artmamasının da etkisiyle 2011 yılında 44,8 yıl olan dünya petrol rezerv ömrü 2012 yılında 48,8 yıla çıkmıştır (CNN Türk, 01.07.2013).

Basra Körfezinden ve Kızıldeniz'den Avrupa'ya sevk edilen petrolün 2/3'ü Süveyş Kanalından geçmektedir. Asya deniz ticaret yolunun en önemli ayağı olan bu kanalı İngiltere 75 yıl boyunca kontrolü altında tutmuştur. 1956 yılında Mısır'ın kanalı tıkayarak ulaşıma engel olması tereddütsüz askeri müdahaleye neden olmuştur. Arz güvenliğinde deniz taşımacılığında ortaya çıkan bu problem boru hatları taşımacılığın önem kazanmasına da yol açmıştır. Halen Irak ham petrolünü Batı'ya ve Basra Körfezi'ne sevk eden iki hat faal durumdadır. Bunlar Kerkük Yumurtalık Ham Petrol Boru Hattı ile Rumeyla bölgesinden Al Basrah'a uzanan hattır. 1948 yılında devre dışı bırakılan Kerkük – Hayfa boru hattı ile 30 yıldır çalıştırılmayan Kerkük Banyas Boru Hattıdır. Baniyas limanının bir başka özelliği de Rusların Akdeniz'deki en büyük lojistik üssü olan Tartus limanına sadece 30 dakika uzaklıkta olmasıdır.

ABD'nin petrol boru hatlarının inşaası konusundaki en önemli hedefi enerjinin nakledilmesinde tekelleşmenin engellemesi ve enerji kaynaklarının güvenli bir biçimde Batı pazarlarına ulaştırılmasının sağlanmasıdır. Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı proje aşamasında iken diğerleri arasında daha pahalı bir proje olsa da ABD, Türkiye'nin bu önerisini desteklemeye karar vermiştir. Bu çerçevede Türkiye ABD tarafından "enerji köprüsü" ya da "enerji merkezi" olarak hayal edilmeye başlanmıştır (Altunışık, 1998: 164). İran tarafından Hürmüz Boğazının tutulması ile sürekli kapatılma tehdidi altında bulunan Basra Körfezine alternatif bir güzergâhı Türkiye boru hattı şebekesi oluşturacaktır.

Türkiye gerek doğal gaz gerekse petrol boru hatları ve terminalleri ile Avrasya ve Orta Doğu'nun Batı'ya bağlanmasında düğüm noktası özelliği kazanmış bulunmaktadır. Azerbaycan doğalgazını Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşıyacak Güney Gaz Koridoru projesi Rusya'nın elini Avrupa pazarında zayıflatacak özelliğe sahip bulunmaktadır. Türkiye'nin enerji güvenliğinde oynadığı büyük rol ise TAP Trans Adriyatik Boru Hattı) ve TANAP (Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı) ile daha da öne çıkmaktadır. Azerbaycan'ın Şahdeniz II alanından bir yılda 16 milyar

metreküp gaz Avrupa'ya ulaşacak yaklaşık 6 milyar metreküp gaz Türkiye'ye, geri kalanı ise Avrupa'ya teslim edilecektir. Yüzde 20 payı BOTAŞ ve TPAO, yüzde 80 payı da Azerbaycan devlet petrol şirketi SOCAR'a ait olan boru hattının uzunluğu ise 1.730 kilometre olacaktır.

Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'ndan (TPAO) ayrılarak BOTAŞ'a bağlanan TPIC ile ABD enerji devi Exxon Mobil, Kuzey Irak'ta bulunan 6 sahada petrol ve doğalgaz arama ve üretimi için işbirliği anlaşması yaptığı bildirilmektedir. Türkiye'nin aynı bölgede diğer bir Amerikan petrol devi Chevron ile temas halinde olduğu söylenmektedir (Habertürk, 16.05.2013; Enerji Enstitüsü, 2013). Bu anlaşmaların gerçekleşme durumundan daha önemli olan Türkiye enerji jeopolitiğinde bir aktör olarak iç ve dış siyasetini şekillendirmeye başlamış olmasıdır.

Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi Enerji Bakanı Ashti Hawrami, bölgeden Türkiye'ye ham petrol sevk edecek yeni bir petrol boru hattının Eylül sonunda tamamlanacağını belirtmiştir. Hawrami boru hattının başlangıç sevkiyat kapasitesinin günde 300,000 varil olacağını ve günde 1 milyon varile yükselebileceğini ayrıca Kuzey Irak'taki bölgesel Kürt yönetiminden Türkiye'deki dağıtım şebekelerine doğalgaz ihracatının 2016 yılında başlamasının beklendiğini ifade etmiştir (CNBC-e, 19.06.2013). Türkiye, Kuzey Irak petrolünü alacağını resmen açıklamasa da, Kuzey Irak müteahhitlik şirketi Kar Grup, boru hattının ilk 77 kilometrelik bölümünün yüzde 23'ünü bitirdiğini açıkladı. Kar Grup, Tak Tak ve Khurmala sahalarını bağlayacak hattın bu ilk bölümünü, 2014 yılsonuna kadar tamamlamayı planlanmaktadır.

Orta Doğu enerji jeopolitiğinde Doğu Akdeniz gelişmeleri, Orta Doğu ilişkilerinden bağımsız olarak düşünülemeyecek bir sahayı projeksiyona dâhil etmiştir. İsrailli uzmanların on yıllardır devam eden petrol arama çalışmaları sonuç vermiştir. 1999'da Aşdod limanı açıklarında, 2009-2010'da Hayfa açıklarındaki Tamar yataklarında denizin 5 bin metre derinliğinde hesaplamalara göre 238 milyar metreküp doğalgaz bulunmuştur. Dünyanın en büyük doğalgaz rezervi sayılan Leviathan sahasında ise 450 milyar metreküp doğalgaz bulunduğu tahmin edilmektedir. İsrail'in kaderini değiştiren Tamar ve Leviathan yatakları, İsrail'in doğalgazda başka ülkelere bağımlılığını ortadan kaldıracak önemli bir ihracatçı konumuna getirecektir. Bu durum Türkiye ile ilişkilerinde yeni bir dönemi işaret

etmektedir. İsrail'in söz konusu yataklardan çıkardığı doğalgazı ihraç edebilmesinin önünde jeopolitik engeller mevcuttur. Tel Aviv Üniversitesi'ne bağlı Ulusal Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü'nce (INSS) 2012 Temmuz'unda düzenlenen bir konferansa çeşitli Avrupa ülkeleri ve Türkiye'den katılan uzmanlar da bu gerçeğin altını çizmiştir. İsrail'in petrolden sorumlu müsteşarı Alexander Varhavsky, 25 yıl boyunca 400 milyar metreküp civarında doğalgaz ihraç edebilecek konumda olduklarını, bu miktarın mevcut rezervin yarısına denk geldiğini söyledi. İhracat için Lübnan, Türkiye ve Kıbrıs'ın işbirliğinin şart olduğunu ifade etmiştir. Ancak İsrail ile Lübnan arasında Doğu Akdeniz'deki denizdibi doğalgaz rezervleri üzerindeki uyuşmazlık mevcut olup Lübnan bu yataklar üzerinde hak iddia etmektedir (Deutsche Welle, 16.04.2013). (Şekil 8 Doğu Akdeniz Doğal Gaz Yatakları).

Bu gelişmelere paralel olarak Yunanistan ve GKRY İsrail ile müştereken Türkiye ile ciddi çatışma riski taşıyan adımlar atmaya devam etmektedir. Yunanistan, Girit, Kaşot, Çoban, Rodos ve Meis adalarının güney kıyıları ile Mısır'ın kuzey kıyıları arasında sınırlandırma yaparak, güneyde kalacak geniş deniz alanlarındaki kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgeyi elde etmeyi planlamaktadır. Böylece söz konusu eşit mesafe metodu ile Türkiye'yi Rodos ve Meis Adaları ile Anadolu kıyıları arasında çizilecek ortay hatların kuzeyine sıkıştırmaya ve Türkiye'yi tıpkı Ege Denizi'nde uyguladığı politikalarda olduğu gibi Akdeniz'den de dışlamaya çalışmaktadır. Meis adasını coğrafi büyüklük ilkesine ters düşecek şekilde sınırlamada kullanan tutumu aidiyeti tartışmalı bu adayı tekrar gündem sokmuştur. GKRY, ortay hatları[21] esas alarak Türkiye'ye danışmadan Mısır, Suriye, Lübnan ve İsrail gibi kıyıdaş devletlerle münhasır ekonomik bölge sınırlandırmasına yönelik birtakım antlaşmalar yapmıştır. Yapılan bu antlaşmalardan sonra, GKRY 13 adet petrol ruhsat sahası ilan etmiş, daha sonra ise uluslararası petrol şirketlerini ilan edilen bu alanlara davet ederek işletilmesini istemiştir. Esasen söz konusu deniz alanlarının toplam alanı Kıbrıs adasından daha büyüktür. GKRY

[21] Ortay hat devletler arasında eşit mesafelerden (orta noktadan) sınırın geçmesini öngörmektedir. Dolayısıyla devletler arasında mesafe ne kadar uzaksa deniz alanları o oranda geniş olmaktadır. Devletler arasındaki mesafelerin yakın olduğu durumlarda ise deniz alanı orta noktadan bölünmektedir. İbrahim KAYA, *Doğu Akdeniz'deki Gerginliğin Hukuki Boyutu,* USAK Analist,2011 Kasım Sayısı.: 56–57, 56

aynı zamanda, KKTC'nin de hakkına tecavüz ederek bu alanlarda da ruhsat vermek için ihale açmıştır.

Anlaşması 2011 yılında imzalanmış olan Suriye-İran-Irak Gaz boru hattının 10 milyar dolara mal olması ve 3 yıl içinde tamamlanması öngörülürken aynı yıl Suriye olayları patlak vermiştir. Öngörülen boru hattı, İran Körfezi'ndeki Güney Pars gaz bölgesinin yakınlarındaki Asaluye limanından, Irak bölgesi üzerinden Suriye'nin Şam şehrine ulaşması planlanmıştı. İran 1500 km. olacak boru hattını Şam'dan Lübnan'ın Akdeniz limanına ulaştırmayı ve oradan da AB pazarına erişmeyi planlamaktaydı. Körfez'de Katar ile İran arasında bölünmüş bölgede yer alan Güney Pars, dünyadaki münferit en büyük gaz sahası olarak kabul edilmektedir (Hafidh ve Faucon, 2011). Doğu Akdeniz yatakları ile AB'ne gaz ihracatı planlayan İsrail'in bu konuda ciddi bir rekabetten Suriye olayları ile şimdilik kurtulduğu veya olaylara bu perspektiften yaklaşarak etkilemeye çalıştığı düşünülmektedir.

3.1.2.2. Demografik ve Kültürel Yapı

Orta Doğu, Kültürel Coğrafya açısından teopolitik olarak da önemdir. Üç semavi dinin (Musevilik, Hristiyanlık ve Müslümanlığın) doğduğu topraklardır. Mezhepsel açıdan da Orta Doğu'da İslamiyet, Sünni ve Şii temelinde bölünmüş Şii'lik, İsmaliye, Nusayri vb. olarak çeşitlilik göstermiştir. Hristiyanlık ve Musevilikte de bölünmeler olmuştur (Lewis, 1998: 27-28).

Bölgedeki uygarlığı adlandırmada tartışma yaşanmaktadır. Arap uygarlığı veya İslam uygarlığı arasındaki nitelendirmede İslam kavramı ağır basmaktadır. Arap dışı unsurların bin yıllık beraberliği din, siyaset, sanat, ticaret ve yaşam tarzının birbirlerini etkilemesi bu teze dayanak oluştururken, Arap uygarlığı terimi, resmi kültürün gelişiminde Arapçanın rolünün altını çizmektedir. Ancak Arapçayı sadece Arap bilim adamları ve sanatkârlar kullanmamıştır (Goldschmidt ve Davidson, 2008: 147).

Arnold Toynbee, 1948 yılında yayınladığı "Medeniyet Yargılanıyor" isimli kitabının XI'nci bölümünde İslam–Hristiyan mücadele tarihi hakkındaki yorumlara yer vererek bu mücadeleyi bugüne bağlamaktadır. İki medeniyet arasında ilk karşılaşmanın Batı toplumu daha henüz çocukken ve İslam'ı kabul eden Arapların

kahramanlık çağında meydana geldiğini belirtmektedir. Günümüzde ise Batı'nın İslam dünyası üzerindeki yoğun saldırısının iki medeniyeti yeniden karşı karşıya getirdiğine vurgu yapmaktadır (Toynbee, 1980: 179). Dinî farklılıklar ile birlikte Orta Doğu, etnik anlamda da çoklu bir kimlik sergilemiştir. Orta Doğu, sayıca Müslümanların fazla olmasından dolayı "Müslüman Ortadoğu"su olarak da anılmıştır Farslar, Araplar ve Türkler bu anlamda baskın olan halklardır (Lewis, 1998: 33, 39, 43). Türkler bin yıldan fazla bir süredir bu bölgede yaşamaktadırlar ve Türkiye ile bölge halkları arasında kuvvetli dini, kültürel ve tarihi bağlar vardır (Jung, 2005: 8-9). Osmanlı Devleti, 16 ve 17. yüzyıllarda yaklaşık 200 yıllık "Osmanlı Barışı" dönemini dünya tarihine kazandırmıştır. Osmanlı devleti, gücünün doruğunda olduğu bu dönemde bütün Balkanlar'ı, Orta Doğu'nun büyük bölümünü, Kuzey Afrika'yı ve Kafkasları dünyanın diğer bölgeleri savaş ve istikrarsızlık içinde bocalarken barış ve istikrar içinde yönetmiştir (Taş, 2012: 10).

Orta Doğu'da üç ana unsurdan bahsetmek mümkündür. Türkler, Farslar ve Araplar. Bölgede Sünni ve Şii olmak üzere iki eksen vardır. ABD'nin Irak'a müdahalesi Orta Doğu'da bulunan halklardan Kürtleri de bir aktör olarak ortaya çıkarmış ve denkleme dâhil etmiştir. Ayrıca Hristiyan Araplar, Kıptiler, Süryaniler, Ermeniler, Yahudiler, Çerkezler gibi etnik unsurlar da bulunmaktadır. Mısır'da, Lübnan'da ve Suriye'de dikkate alınır miktarda Hristiyan nüfus vardır. İsrail'in kurulmasından önce de bölgede Yahudi nüfus vardı; ancak 1. Dünya Savaşı sırasında imzalanan Balfour anlaşmasını müteakip Filistin topraklarında Yahudi nüfus hızla artmaya başladı. 1948'de İsrail'in devlet olarak kurulmasıyla Yahudiler Orta Doğu'nun aktörleri arasına katıldılar. 1922 yılında 590.000 Arap'a karşı 84.000 kadar olan Yahudi nüfusu, 1932 de 181.000'e yükseldi. İlave olarak 1933-1935 yılları arasında Filistin'e 135.000 Yahudi daha göç etmiştir Bulundukları alanda işgal ve tehcir suretiyle ulaştıkları yoğunluk ve sınırları gösteren harita Şekil 9'da verilmiştir.

İsrail Merkezi İstatistik Kurumu'nun raporunda 2013 verilerine göre 8 milyonu aşan İsrail nüfusunun yüzde 75,3'ünü Yahudiler, yüzde 20,5'ini işgal altındaki 1948 topraklarında yaşayan Filistinliler, geri kalan yüzde 4,2'sini ise göçmenler oluşturmaktadır (TRT Haber, 13.02.2013). Dünya Bankası verilerine göre

ise 7.765.900 olup Filistin bölgesinin nüfusu ise 3.927.000 olup %50'ye yakındır. Orta Doğu ve Kuzey Afrika Coğrafyasının nüfus dağılımı Şekil 10'dadır.

Irak ve Suriye gibi ülkelerde, çoğunluğun dokusuna ters yönetimler kurulmuştur. Irak'ta nüfusun çoğunluğu (%65) Şii olmasına rağmen Sünni bir yönetim kurulmuş; Suriye'de ise ezici Sünni (%80) çoğunluğa rağmen iktidar Nusayrilerin elindedir. Özellikle 2006 Lübnan Savaşından sonra, mezhepsel politika bölgesel politikanın önemli bir parçası olmuştur. İran'ın bölgede artan etkisini sınırlamak isteyen ülkeler, mezhepsel ayrımları stratejik bir unsur haline getirerek İran'ın bölgedeki etkisini dengelemek istemişlerdir (Altunışık, 2013: 75). Bu bağlamda Şii nüfusun dağılımına bakılacak olursa %10-13 arasında olduğu tahmin edilmektedir. Müslüman Nüfusun Dağılım ve Bölünümü Şekil 11'dedir.

Türkiye Şii-Sünni geriliminin körüklendiği Orta Doğu'da, Sünni Arap devletlerinin taleplerine rağmen, Sünni blokun öncüsü gibi davranmamakta, mezhepler, etnik kökenler üstü bir politika izlemeye çalışmaktadır. Dengeli ve tutarlı davranarak, Orta Doğu'nun barışını esas almaktadır. Mart 2011 sonunda Başbakan Erdoğan'ın Irak'a, Necef'e, Kerbela'ya yaptığı ziyaret, orada verdiği mesajlar Türkiye'nin bu coğrafyadaki barıştırıcı ve birleştirici rolünü tekrar hatırlatmıştır.

Kürt hareketleri yaşadıkları ülkelerdeki pozisyonlarını güçlendirmeye dönük çaba içine girmiş bulunmaktadır. Tüm Kürt hareketlerinin Suriye gelişmeleri sonucunda Suriye Kürtlerinin durumu konusunda da tam bir uzlaşı içinde hareket etmeyi başarmasıyla farklı ülkelerdeki Kürt bölgelerinin, Kürt hareketlerinin ve Kürt sorunlarının bugüne değin hiç olmadığı kadar iç içe geçmesi ve eklemlenmesi söz konusu olmuştur. Erol Kurubaş'a göre Kürt sorunları hem iç-dış politika bağlantısı oluşturarak hem de total bir bölgesel sorun olarak Türkiye'nin Orta Doğu'daki bölgesel güç hayallerini kâbusa çevirecek bir faktör olarak karşısına dikilmiştir (Kurubaş, 2013: 18). Kürtler yoğun olarak ikisi Arap (Irak ve Suriye), ikisi Arap olmayan (Türkiye ve İran) dört ülkeye dağılmış durumdadırlar. Orta Doğu dinamiklerinde bundan sonra Kürt etkisi gözardı edilemeyecek bir faktör durumuna gelmiştir.

Yaşlı ve yorgun yöneticiler tarafından yönetilen genç nüfus olarak adlandırılan Arap Dünyası'nda 352 milyon Arap'ın 190 milyonu 24 yaşın altında olup, 83 milyon Mısırlı'nın %40'ı günde 1,5$ ile yaşam mücadelesi vermektedir

(Höges, Zand ve Zuber, 2011). Kuzey Afrika genç nüfus projeksiyonu Şekil 12'de verilmektedir. Aynı bağlamda 2000-2009 yılları arasındaki verilere göre günde 2 $ altında para ile yaşam mücadelesi verenlerin nüfusa oranı Suriye'de %17 (2011 4/ 22,5 milyon), Irak'ta %25'i (8.175/32,7 milyon), Yemen'in %47'sidir (11.186/23.8 milyon) (der Stiftung Weltbevölkerung, 2012).

2002 tarihli BM Arap İnsani Kalkınma Raporu ve bunu takip eden dört rapor Arap dünyasının içinde bulunduğu sosyo-kültürel durumu açık bir şekilde yansıtmaktadır. Rapora göre bu ülkelerde özgürlükler, kadın hakları ve katılımcılık yoktur. Yine bu rapora göre, Arap coğrafyasında yaşayan 300 milyon insanın yarattığı katma değer sadece İspanya'nın seviyesine dahi ulaşamamaktadır. Bütün Arap coğrafyasındaki kitap üretimi ancak Yunanistan'daki kadar ve bölgedeki kadınların sadece % 50'si okuma yazma bilmektedir (Özel, 2011). Transparency International tarafından yapılan araştırmaya göre Arap Baharı ülkelerinde 2011 yılında yaşanan devrimlerin ardından yolsuzlukların arttığı belirtilmektedir. Arap Baharı'nın başlıca sebeplerinden gösterilen yolsuzlukların devrimlerin ardından artarak devam ettiği ifade edilen kamuoyu araştırmasında, Arap ülkelerindeki rüşvet ve yolsuzlukların ekonomik büyüme ve yabancı yatırımı engellediği belirtilmektedir (Dünya Bülteni, 09.07.2013).

İran, Türkiye ve Mısır üçgeni arasında kalan dar Orta Doğu'nun toplam nüfusu yaklaşık 300 milyon kadardır. Mısır dışındaki diğer Kuzey Afrika ülkeleri de eklendiğinde nüfus 400 milyona ulaşmaktadır. 175 milyon nüfusu olan Pakistan ve Afganistan, Sudan, Etiyopya, Somali gibi ülkelerde dâhil edilirse, bölgenin nüfusu 700 milyonu geçmektedir. Orta Doğu ülkeleri genç ve dünya ortalamasına göre hızla artan bir nüfusa sahiptir. Bu durum işsizlik, altyapı ve eğitim sorunlarını beraberinde getirmektedir.

3.2. GÜÇ UNSURLARI VE KARŞILIKLI ETKİLEŞİMİ ETKİLEYEN DİNAMİKLER

3.2.1. Sünni, Şii ve Musevi Siyaset Teolojisi – Söylem

İslam toplumu tarihsel süreçte Sünniler ve Şiiler olarak belli başlı iki dala ayrılmış başlangıçta aralarındaki temel farkı İslam toplumunun siyasal liderliğini kimin yürüteceği ve bu liderliğin dini boyutunun ne olacağı konusu oluşturmuştur. Sünni Müslümanlar, Raşidun Halifelerinin (ilk dört halife) ve onların ardılları olan Emevilerle Abbasilerin yasallığını kabul ederler. Halifelerin ilahi güçleri olmayan ölümlüler olduklarına inanırlar. Yetkileri geçicidir ve doktrin ile hukuk kurallarını ulemaya bırakırlar. Halifeler Şeriat'ı desteklemekle ve İslami hayat tarzının toplum içerisinde yerleşmesi için fırsat yaratmakla yükümlüdürler. Şiiler, Hz Hüseyin'in şehadetinden sonra gelişen Şii doktrinine göre, imamların Sünni halifelerin sahip olmadıkları özel bir dini rolleri vardır. Başka insanlara verilmemiş gizli bilgilere sahip kişiler sayılırlar (Cleveland, 2008: 38-39).

Antony Black'e göre Kur'an devlet yönetimi konusunda hemen hemen hiçbir şey söylemez. Ancak bazı çıkarımlar yapılmasına imkân sağlayan genel bir havzası vardır. Halkın birliği temel toplumsal norm olarak görülmektedir. Hz. Muhammed bir önder ve asker olarak çok özel yeteneklere sahipti ama yerine geçecek kişi için hiçbir koşul koymamıştır. İsyan yasaklanmıştır ama adaletsizliğe karşı çıkmak tavsiye edilmektedir (Black, 2010: 38-39). Y. Nuri Öztürk'e göre ise Sünni İslam'ın Anadolu ve Türk bölgelerindeki en etkili kolu olan Hanefi hukukuna (fıkh) göre, despot ve zalim yöneticilere, işgalcilere karşı savaş, zulmün baskı ve adaletsizlik kavramlarına karşı savaş cihat iken, cihadın bir şekli olan içtihat, zulmün karanlık anlamına karşılık gelen cehalete karşı bir savaştır. Aktif zalimlerin birçoğunu, pasif zalimler, yani zulme bir biçimde uşaklık edenler yaratmıştır. Ayrıca kamu mallarını talan ve riyakârlık büyük bir suç olarak görülmektedir (2010: 17,31,45). Black, Mutezille mezhebinin de, bir zorba'nın iktidardan indirilebilceğini ve güç kullanarak onun yerine bir Önder'in getirilebileceğini savunduklarını ifade etmektedir (Black, 2010: 59).

İslamiyet'te Tanrı ile aracısız bir temas iddialarına karşın, Hz. Muhammed'in öğretisinin, yakın geçmişlerindeki kabile tarihleri düşünce biçimlerine sinmiş olan insanlar tarafından uygulandığını işaret etmektedir. Bu durum, İslam'ın, geleneksel yerel kültürle ve özellikle Arap- Bedevi kabile anlayışı ve iktidarın babadan oğula geçtiği İran monarşisi ile iç içe geçmesine sebep olmuştur. Ana İslam toplumunda kabile kimliği anlamlı olmayı sürdürmüştür. Toplumsal ve siyasal ilişkilerin altında yatan şey hep klan bağları olmuştur. Esasen İslamiyet eşitlikçi bir dindir (Lewis, 1996: 259). Ancak başlangıçta din değiştiren Arap olmayan Türk ve Moğol gibi halklar, bir Arap kabilesine köle "mevali" olarak katılmak zorunda kalmışlardır.. Hristiyan Feodal devlet monarşisinden farklı olarak Müslüman ümmeti bu farklı grupları, onların içyapılarını yok etmeden birbirine bağlıyordu. İslam bireyi toplumsal sorumluluğun merkezine yerleştirerek kabile toplumunda devrim yapmıştır. Kimse Tanrı'dan saklanmak için grubun arkasına saklanamayacaktı. Adalet kaygısı klan bağlarından üstün gelmeliydi (Black, 2010: 33-35). Bu bağlamda İslam hukukçuları, ilk dört halife seçiminde olduğu gibi, halifeliğin seçim yoluyla yapılması (Lewis, 1996: 79) gerektiğini, bunun Emevilerce değiştirilerek siyasi düşünce temelinin yozlaştırıldığını ifade etmektedirler (Öztürk, 2009: 274-275).

Emevi ve Abbasilerin ilk döneminde iki güç–İslami yeni kabilecilik ile patrimonyal[22] bürokrasi–mücadele etmiştir. Emeviler merkezi otoriteyi babadan oğula geçen halifelik temelinde yeniden kurmuştur. Abbasi propagandası ise İran-Sasani kavramlarına Kur'ansal anlam katma eğiliminde gelişmiştir (Din krallığın temelidir, kral da dinin koruyucusu). Ancak Abbasi döneminde ne bir imparatorluk, ne de bir devlet ideolojisi geliştirilememiştir (Black, 2010: 43-48,61).

İslam'ın daha sonra gelişen fıkıh ekollerinde de belirgin olarak siyasette iki anlayış arasında gelgitler yaşandığı görülmektedir. Siyasi otoriteyi güçlendirmeye çalışan bir kısım ulema (din âlimleri) ve fukuha (hukukçular), imama veya halifeye itaati Allah'a itaat olarak göstermiş, bir kısmı ise insanların eşit olduğunu dolayısı ile imama gerek olmadığını öne sürmüşlerdir. Bir kısmı, otoriteye itaati, Şeriatı uygulaması ve adil olması koşullarına bağlarken, bir kısmı toplumsal birliğin

[22] Patrimonyal sistemden kast edilen hükümdarın devleti kendisine ve ailesine (tepeden) ihsan edilmiş bir tımar, halkı ise kendi koruyucu ve dağıtıcı hamiliğini altında yaşayan bendeler (köleler) olarak gördüğü bir hükümet sistemi. Black s. 39

önemini, güçlü bir patrimonyal monarşinin gerekliliğini öne çıkararak adaletten ziyade, iktidarın doğru ellerde bulunmasına önem vermişlerdir.[23] İslam siyasi tarihinde din adamlarında görülen yönetime yakın durma tavırları da dünya siyasetinden kopuk olgular değildir ve insan tabiatıyla paralellik göstermektedir. Blac'in İslam Ansiklopedisinden aktarımına göre, Hambeli mezhebi kurucusu İbn Hambel, yönetimi zorla ele geçirmiş birinin bile İmam olabileceğini, adil ve dindar olmayan bir İmam'a bile, dinden çıkmadığı veya namaz kıldırmayı ihmal etmediği sürece, itaat edilmesi gerektiğini söylediği belirtilmektedir (Encyclopaedia of Islam, 1960: 1164 b).

Belirli dönemlerde halife ve sultan otoritesinde üstünlük kıyaslamaları görülmekle birlikte bu sorun Abbasi Halifesinin 1055 yılında askeri ve mülki yönetime Selçuklular'ı davet etmesi (Cleveland, 2008: 39) ile çözülmüştür. İslam siyasi gelişiminde asıl sorun halife ve ulema arasındaki güç mücadelesinde kendisini göstermiştir. Din ve "devle" ikiz kardeş olarak görülmüştür. (Devle hükümdarın tanrısal yetkilerle yönetimi). Hukuk alanındaki çekişme eleştirel akla (*rey*) önem veren Mutezile ve Hanefi mezheplerine karşı rey'i kabul etmeyen Maliki ve Şafii diğer ekoller arasında gelişmiştir (Bugünün selefiye savunucuları gibi). Black, Avrupa'da devletin oluşumu sırasında, ruhani ile laik arasında gerilim yaşanırken, İran'a özgü özellikler ile İslamiyet'e özgü olanların bir araya geldiği Doğu'da bu kavramların kaynaşmış olduğunu, birbirleri ile kaynaşıp birbirlerini güçlendirdiklerini öne sürmektedir. İslami anlayışta dindarlık ile siyasi başarı birlikte gitmektedir (Black, 2010: 143-145).

1209 ve 1405 yılları arasında gerçekleşen Moğol istilası İslam Dünyası'nı parçalamıştır. Bilimsel ve ekonomik bütün birikimleri tahrip eden bu istila halifeliğin Mısır'a taşınmasına, Memluk Devletinin güçlenmesine neden olurken işgalden sonra Doğu Anadolu ve Kuzey Batı İran'da yaşayan Türkmenler Moğol istilasının yarattığı siyasi boşluğu doldurma çabası içerisine girdiler. Bu bağlamda bir Sufi tarikatı vasıtasıyla başlayan Safevi hareketi siyasal bir harekete dönüşmüştür.1446-1460 yılları arasında Şeyh Cüneyt liderliğinde olan ve Kızılbaş olarak tanınan Türkmenler, şeyhlerinin Mehdi olduğunu söylemeye başlamışlardır. Black bu durumu "İbn

[23] Ayrıntılar için bkz.Antony Black, Siyasal İslam Düşüncesi Tarihi, Dost Yy.2010:127-191.

Haldun'un tahmin ettiği gibi, esin kaynaklarının Tanrı tarafından atanmış bir öndere biat yoluyla bir devle kurma vizyonu " olarak değerlendirmektedir. Cüneyt'in varisi olan Şah İsmail, devletini Batıdaki Osmanlılar ile doğudaki Özbeklerin Sünni güçlerini hedef alarak kurmuştur. Bölgede Sünni katliamları ile Şii'liği yerleştirmeye çalışan İsmail, Osmanlıdan Hindistan'a uzanan Sünni Türk ana damarını kesmiştir. Safevi Monarşisi'nin ilk zamanlarındaki ideolojisi, Sufi, Şii ve patrimonyal fikirleri birleştirmekte "Şah" ın sınırsız doğaüstü güçlere sahip olduğunu ifade etmektedir. İmam Hz. Ali ile Allah'ı bir tutuyor ve kendisinin Ali ile aynı özden geldiğini öne sürerek Saklı İmam'a gönderme yapıyordu (Black, 2010: 312). 1514 yılında Çaldıran'da Yavuz Sultan Selim'e yenildiğinde tanrısal veya yarı tanrısal figür inançları yıkılmış ancak Şah'ın özel dini statüsü olduğu inancı devam etmiştir.

Bugünün İran'ında yaşanan Velayeti Fakih'e dayalı Mollalar ve Cumhuriyet Muhafızları'na dayanan düzeninin temelleri, Şah İsmail döneminde başlayan mollaların iktisadi ve siyasi bir güce ulaşmasını sağlayan süreçle ciddi benzerlik ve bağlantı içerisindedir. Şahların önce Kızılbaş Türkmenlerin egemenliğinden (büyük oranda Türkmenlerden oluşan *askeriye'nin* etnik azınlıklardan oluşan sivil bürokrasi ile dengelenmesi, doğrudan Şah'a bağlı yeni bir ordu kurulması yoluyla), daha sonra mutlak hükümranlık kuramına karşı çıkarak Şah'tan egemenliği koparan mollalar dönemine geçildiği 17. yüzyıl sonlarında yaşanan gelişmelerle bağlantılıdır.

Safeviler çok büyük bir çoğunluğu Sünni olan halka yabancı bir inanç dayatmışlar bu nedenle Irak ve Lübnan'daki Şii fukaha'dan yardım istemişlerdir. Şah İsmail'in bu konuda getirttiği Karakin (Arjomand, 1984: 133-142) Şii Mollaların devlet memuru olmasını mümkün kılarak Saklı İmam'ın dönüşüne kadar sürmesi gereken apolitik duruşu bozmuştur. Mollalara arazi vergilerinden maaş verilmesi, vakıf kurma gibi gelirlere sahip olma hakları verimesi sosyal güçlü bir sınıf oluşturmalarına imkân tanımıştır. Yeni Şii öğretisine göre insanların mollaları cennetin küçük kapıları olarak görmeleri sağlanmış, yaşayan müçtehitlerin ölmüş olanların hükümlerini geçersiz kılma yetkileri olduğu iddia edilerek bilimdeki nakil bağlantısı kesilmiştir. 17. yüzyıl sonlarında müçtehitlerin yanılmazlık-günahsızlık özelliği olduğu yerleştirilmeye çalışılmıştır (Arjomand, 1984: 138).

Bu dönemde müçtehitler profesyonel bir ruhban hiyerarşisinin çekirdeğini oluşturdular. Şii mollaların toplumsal nüfuzları vardı ve çok geçmeden kadılık ve

vakıf yöneticilikleri ile siyasi bir nüfuza sahip oldular (Halm, 1991: 94). Her büyük şehire bir şeyhülislam atandı. Bu noktadan itibaren Şah'ın otoritesini Şer'i anlamda sürdürebilmesi mollalar ile ittifakına bağlı hale gelmiştir. Şah Tahmasip, Karaki'yi dini önder olarak tanımlayarak kendisinin dini önder olduğu iddiasından vazgeçmiş duruma düşmüştür. Dini otorite siyasi otoriteden ayrılmıştır (Black, 2010: 325). 1530'lardan 1660'lara kadar uzanan süreçte Şah'ın değil müçtehitlerin On İkinci İmam'ın vekili olduğu yönündeki görüş, İran'daki entelektüel yaşamı kontrol altına almıştır. Son Safevi Şahları, halkın desteğini kazanmak ve otoritelerini kabul ettirmek için müçtehitlerin desteğine duydukları ihtiyaçtan ötürü din adamlarının gücünün artmasına izin vermeleri sonucunu doğurmuştur (Halm, 1991: 97-99).

İran'daki Şii din adamlarının geliştirdikleri doktrin ve yöntemler Şii dünyasında bölünmeye yol açmıştır. İran'da *Usuli* adını alan bu hareket, insanların sadece Peygamber'in ve ilk imamların öğretilerini takip etmeleri gerektiğini öne süren ve *Ahbari* adını alan Şii hareket tarafından kabul görmemektedir. Nitekim Osmanlılar Irak'ı fethettiklerinde (1638), Şii âlimler İran'dan dini özerkliklerini ilan ettiler (Black, 2010: 327). Nadir Han (1729-1747) Safevi dönem öncesi Türkmen aşiretlerinin meşruiyet ilkelerini canlandırmaya çalışmış, mollaların gücünü kırmak için Şiiliği beşinci bir mezhep olarak Sünniliğe bağlama çabası ise İran'da tepki görmüş kendi aşiretinden bir kişi tarafından öldürülmüştür (Arjomand, 1984: 221-229; Encyclopaedia of Islam, 1960: 7:354).

Modern dönemde İran Şiiliği'nin önde gelen etkili düşünürlerinde Ali Şeriati İslam ve demokratik liderlik konularında hem Şah'ın Batılılaşma rejimine hem de Ayetullahlara ve Şii din kurumlarına karşı söylemi ile tehdit oluşturmuştur. Batı kapitalizmi ile emperyalizmini ve tüketim kültürünü mevcut İslamiyet öğretisini de yozlaşmış olarak reddetmiştir. Şeriati'ye göre İslamiyet'in özgün misyonunun, "ezilenleri" (Kur'an da mustazafin olarak geçmektedir) özgürleştirmek olduğunu söylemiştir. Ruhban sınıfına (imamlar ve müçtehitler) ve onların topumda oynadıkları role şiddetle karşı çıkmıştır. Safevi Şiiliği ve Emevi Sünniliği başlıkları altında bu rollere karşı çıkmıştır (Şeriati, 2005: 36; Choueiri, 1997: 166; Cleveland, 2008: 470). 1978-79 devrimci hareketi, çarşı esnafının, mollaların ve laik entelektüellerin kurduğu bir koalisyondu. Güçlerin böyle özel bir şekilde birleşmesi İslami ve Marksist fikirlerin özellikle Şeriati'de bir araya gelişiyle sağlanmıştır.

Şeriati'nin fikirleri öldürülmesinde sonra çok yaygınlaşmıştır. Ancak daha sonra inisiyatifi ele geçiren Şii müçtehitler ve özellikle de Humeyni hareketin temel değerlerini formüle etmişlerdir. Humeyni dinin siyasetle ilgilenmeyi emrettiğini söyleyen çok az sayıda müçtehitten biriydi ve mollaların devleti yönetmesi gerektiğini vurgulayan tek insan da Humeyni'dir. Geleneksel İslami yönetim görüşü Şeriat uygulamasını teşvik ettiği ve en azından engel olmadığı sürece herhangi bir hükümetin meşru olduğu yönünde iken, Humeyni sadece İslami bir yönetimin Şeriatı uygulayabileceği görüşünü benimsemiştir. İslami yönetimi neyin oluşturduğu sorusuna cevabı "velayeti fakih"tir. Gizli İmam adına Velayetin bir bireye de verilebileceğini de söylemiştir (Black, 2010: 457-458).

Osmanlı'da siyaset düşüncesi çok belirgin biçimde pragmatik bulunmaktadır. Taşra idaresinde iki paralel ve ayrı sistem bulunmaktadır. Padişahın yürütme erkini simgeleyen askeri valilerin oluşturduğu sistem ile padişahın yasal-dini otoritesini simgeleyen medrese mezunlarının çalıştığı yasal-yönetimsel sistem. Kadılar Osmanlı yönetim sisteminin bel kemiğini oluşturmaktadır. Devlet ile dini birbirine kenetleyen kilit taşı kadı idi. Hem Şeriat'a hem de laik kanunlara göre hüküm verebiliyordu. Zabıta ve kolluk kuvvetleri kadıların emrinde çalışmakta idi. Ulemanın yönetime nüfuz etmesi Müslüman uyrukların gözünde hanedan'ın meşruiyetinin temelini oluşturmuştur (Black, 2010: 286). İslamiyet mutlak hükümranlık kavramını reddetmektedir. İslam'a göre bütün meşru hükümdarlar Şeriat'a tabidir.

Black'e göre Devlet kavramı soyut olduğu için anlatısal düşünceye yabancıdır. İslam toplumlarında laik bir siyasi otorite fikri tutmazdı çünkü siyasetin dilini belirleyen şey dini ilimdir. İslam dünyasında otorite kişiye ve handana sıkı sıkıya bağlıdır. Bunu nedeni ise önemli olan şeyin kişisel özellikler olduğu yönündeki kabileci görüşü, hem de seçilmiş birey aracılığı ile açıklanan Tanrısal vahiy yönteminden kaynaklanmaktadır (Black, 2010: 481).

Etyen Mahçupyan Teolojik kökenli ataerkil zihniyetin "Gerçekliği bizatihi zihinsel, giderek ulvi bir kaynakta aradığını" belirtmektedir. Bu nedenle ilahi gerçeklik ile sıradan insanlar arasında enformel doğal rehberliğe dayanan -aracılar- gerekmektedir. İdeolojilerin dayandığı otoriter zihniyet ise "Gerçekliğin bilgisine sahip olanları toplumun geri kalanından hiyerarşik olarak farklılaştırır, yöneticiler ile yönetilenler arasında tek yönlü bir bağımlılık ilişkisi yaratır. Sert bir denetim

mekanizmasını meşru hale getiren bu anlayış, sonuçta tüm yönetilenlerin homojen bir bütünlük içine alınarak yönetime tabi kılınmasını içerir" (Mahçupyan, 2008: 92-93). Görüldüğü gibi her iki zihniyette de hiyerarşik bir yapı oluşturarak bireyi ikinci plana itmektedir. Ataerkil zihniyet birbirine eklemlenmiş heterojen cemaatlerden oluşan bir yapı öngörmektedir. Batı ile doğuyu ayıran çizgi de zihniyetler çerçevesinde oluşmaktadır. Batı modernitesi insanı/bireyi merkeze alan relativist zihniyetin yükselmesini sağlamış geldiğimiz noktada yerini demokratik zihniyete bırakmıştır. İslam siyaset felsefesinde insan merkezli başlangıç ile geldiği nokta, gelmesi gereken noktadan yürütme erkinin lehine asimetrik gelişmiştir.

Yahudi teopolitiği açısından Orta Doğu hep gündemde olmuştur. Hz. İsa'nın bu bölgede doğması ve yaşaması bu coğrafyayı Hristiyanlar için de kutsal hale getirmektedir. Yahudilik etkisinde kalan ve kutsal topraklara Yahudilerin dönmesi gerektiğine inanan ve bunun için çaba sarf eden Hristiyan mezhepleri de vardır. XIX. Yüzyılda Protestan mezhebine mensup bazı inananlar, Yahudilerin Tevrat'taki kehanete uygun olarak vaat edilmiş topraklara dönmeleri gerektiği fikrini teolojilerinin esası haline getirmişlerdir (Hallsel, 2002: 76). Buna göre Mesih'in ikinci gelişinin akabinde, Mesih ve ona tabi olanlar Kudüs'ten tüm milletleri idare edecektir. Böylece Evanjelik dinî gruplar. Eski Ahit'e bağlanarak, Mesih inancını ve Yahudilerin dünyayı idare hakkına sahip olduklarını kabul etmişlerdir (Hallsel, 2002: 53). Evanjelik gruplar, (ABD'de yaygındır), bireysel dindarlığa yaptıkları vurgu, dini yaşamın sosyal ve siyasi hayatla yakın ilişkisine inanmaları, kutsal kitabı dinde temel referans almalarının yanısıra, Mesihçi, Binyılcı ve Yeniden Doğuşçu düşünceleri ile diğer Hıristiyan mezheplerinden fundamentalist yapılarından ötürü ayrılırlar. Fundamentalist Protestan anlayışına göre Mesih'in gelmesinin ön şartlarından biri, Yahudilerin vaat edilmiş topraklara dönmeleri ve Hıristiyanlaştırılmalarıdır (Kılıç, 2008: 76). Buranın teopolitiğini önemli hale getiren etkenlerden birisi, "Tanrının belirlediği yerde ve onun emriyle Hz. Süleyman tarafından inşa edilen" Süleyman Mabedi'dir. Yahudi inancına göre Mesih'in gelmesinden önce Yahudilerin üç şeyi yerine getirmeleri gerekmektedir: Vaad edilen topraklarda Yahudilerin devlet kurması; Kudüs'ün ele geçirilmesi ve Süleyman Mabedi'nin yeniden inşası. Mesih'in gelmesi mabedin tekrar inşasına bağlıdır. Mesih, Davud ve Süleyman dönemindeki ihtişamıyla İsrail'i yeniden kuracaktır (Kılıç, 2008: 68-69).

Filistin-İsrail Çatışmasının temelinde dış etmenler göz önüne alınmadığında toprak sorunu yatmaktadır. Yahudilerin, bugünkü İsrail topraklarına 20. yüzyıl başında sistemli olarak başlattıkları göçün nedeni, göç ettikleri yerlerin "Yahudi Yurdu" ve buraları kendilerine vaat edilen topraklar olduğu düşüncesidir (Turan Ö. 2003: 43).

Yahudilerdeki Arz-ı Mev'ud anlayışı, Allah'ın emirlerini yerine getirmeleri karşılığında, Allah'la yapmış oldukları anlaşma anlamına gelmektedir. Tevrat'ın Tekvin bölümünde, Yahudiler, namaz kılma, zekât verme, kan dökmeme, kimseyi yurtlarından çıkarmama, yetim ve düşkünlere yardım etme konularında Allah'a söz vermiştir. Allah'ta Yahudilere verdikleri sözü tutarsa, Yahudileri seçkin bir kavim ve kutsal topraklara varis kılacağını belirtmiştir (Orallı, 2005: 18-19). Yahudiler verdikleri sözü tutmayıp Arz'a uymadıklarından memleketlerinden kovularak cezalandırılmıştır. Daha sonra Allah, Yahudileri tekrar affetmiş, yeniden bir anlaşma yapılmıştır. İbrahim Peygamberin soyundan gelenler, Allah'ın emirlerini yerine getirilerse Allah'ta onlara Arz-ı Mev'ud'u verip ve diğer kavimler üzerinde hâkimiyet sağlayacaktır. Arz-ı Mev'ud'ta vaadedilen topraklar ise Tekvin'in 15. bölümünün 18. ayetinde belirtilmiştir." O günde Rab Abraham'la ahdedip dedi. Mısır Irmağından büyük ırmağa, Fırat Irmağına kadar, bu diyarı, Kenileri ve Kenidzileri ve Kadmonileri ve Hıttileri ve Perizzilerri ve Refaları ve Amorileri ve Kenanlıları ve Girganileri ve Yebusileri senin zürriyetine verdim" ayetinde Yahudilere vaadedilen toprakların Nil Nehriyle Fırat Nehri arasında kalan bütün toprakları kapsadığı görülmektedir. Vaadedilmiş toprak anlayışı Tevrat'ın bu hükmünden kaynaklanmaktadır (Orallı, 2005: 19).

Yahudilere, fiziksel bir karşı çıkış olmamasına rağmen, Yahudilerin yaşadıkları diğer toplumlardan farklı davranışları özellikle dönemin aydınlarında belirgin bir Yahudi düşmanlığı oluşturmuştur (Groepler, 1999: 7-8).Bu bağlamda yaklaşık 2500 yıldır kullanılan Siyon kelimesi Kudüs anlamına gelmektedir. Siyasal bir düşünce akımını simgeleyen bir anlam olarak ilk kez 19. yüzyılın son çeyreğinde bir Rus Yahudi olan Nathan Birnbaum ile siyasal düşünceler yazınına girmiştir. Birnbaum kendi çıkardığı "Kendi Kendine Kurtuluş" adlı derginin 1 Nisan 1890 tarihli sayısında Siyonizm'i, "Yahudileri Filistin'e yerleştirme amacını güden ve üyelerini Yahudilerin oluşturduğu bir siyasal parti örgütünün kurulması" olarak

belirtmiştir. Bu terim kısa süre içinde Yahudi çevrelerce benimsenmiş ve Yahudi Milliyetçiler tarafından kullanılmaya başlanmıştır (Öke, 1990: 33-34).

Mim Kemal Öke Siyasi Siyonizm'in babası olarak Theodor Herzl'i göstermektedir. Herz'e göre "Musevilerin içinde yaşadığı bütün milletler ya gizliden gizliye, ya da açıktan açığa Anti-Semittirler. Yahudi sorunu Anti Semitizm'in bir sonucudur ve Museviler toplu halde kendilerine ait olan bir ülkeye dönmeden çözümlenemeyecektir" (Öke, 1990: 44-47). Herzl ülke olarak, Arjantin, Kıbrıs ve Uganda'yı düşünmüş, başlangıçta Filistin Bölgesini tanımlamamıştır. Siyon'a bir gün bir Mesih önderliğinde dönme umudu dini Siyonizm'dir (Garaudy, 2000: 14). 19. yüzyıla kadar sadece dini bir mesele olarak görülen Siyon'a dönme hayali, etnik unsurlara dayalı modern bir ideolojiye dönüşmüştür. Yahudiler artık Siyon'a Mesihsiz de geri dönebileceklerine inanmışlardır (Turan Ö. 2003: 145).

Kudüs'ün Müslümanlar için çok önemlidir. Hz. Muhammed'in miraca çıktığı kayayı örten Kubet-üs Sahra'yla El Aksa Camii'nin (Mescid-i Aksa) bulunduğu Müslümanlarca Harem-i Şerif diye adlandırılan kutsal yerdir. Mescid-i Aksa, Romalılar tarafından yıkılan Süleyman Mabedinin kalıntıları üzerine inşa edilmiştir. Harem-i Şerif, İslamiyet'in ilk yıllarından 624 yılına kadar Müslümanlar için kıble işlevi görmüştür. Kudüs, Hz. Ömer tarafından 637'de Yermuk Savaşında Bizanslılardan geri alınmış ve Mescid-i Aksa tamir ettirilmiştir (Arı, 2008: 37). Yahudiler, yıkılan Kutsal Mabetlerini bir gün tekrar yapacakları inançlarını korumaktadır ancak Mabedin tekrar yapılabilmesi için Müslümanlarca kutsal olan Mescid-i Aksa'nın yıkılması gerekmektedir.

Ziya Uygur'a göre Yahudilerin dini kitapları olan Tevrat kesinlikle tahrif edilmiştir. Tevrat'ın Kuran'ı Kerim bilgilerine göre de tahrif edildiğinden şüphe olmamakla birlikte şu an önemli olan inananların durumudur. Ruhani yönü olmayan laik düşüncenin temel prensiplerini ihtiva eden tek kitap Tevrat'tır. Eski Ahid'in Isaiah/'İşaya bölümleri ve Yeremya diğer kavimlere karşı şiddeti teşvik etmektedir (Uygur, 1997: 12, 13, 35-44).

İsrail'in bir Yahudi devleti olarak kendi insanlarına diğer Yahudilere ve komşularına karşı oluşturduğu başlıca tehdit, teolojik motivasyonla takip edilen toprak yayılmacılığı ve bu hedefin kaçınılmaz sonucu olan seri savaşlardır. Kutsal Savaş kavramını tektanrıcı dinler arasında ideolojilerine ilk sokan halk Musevilerdir.

Kitab-ı Mukaddes'te savaş "seçilmiş halkın" ülke ve Tanrıları Yehova için dövüşmesidir. Musevilere, düşmana karşı korkusuzca yürüme, yendikleri düşmanın putlarını yıkma, onlarla evlenmeme, onlara acımama ve öldürülmeleri için buyruk verilmiştir (Ruelland, 2004: 9, 16).

Yahudi Devleti'nin kurulmasından sonra ikinci şart 1967'deki Altı Gün Savaşlarında Kudüs'ün ele geçirilmesiyle tamamlanmıştır. Kudüs'ün Tapınak bölgesiyle tam olarak ele geçirilmesi hahamlarca Tanrı'nın açık bir işareti olarak yorumlandığından Yahudiler Süleyman Tapınağının yıkıldığı günden bu yana tuttukları matem orucunu, 1967 yılında bırakmışlardır. 1980 yılına gelindiğinde de Kudüs İsrail'in ebedi başkenti ilan edilmiştir (Vural, 2003: 12). Geriye bir tek tapınağın inşası kalmıştır.

3.2.2. Bölge İşlevsel Alt Sistemleri(Konstellâsyonlar–Ortaklıklar)

Bölge ve İslam ülkeleri genelde çok sayıda organizasyonların içerisinde yer almakla beraber hedef alınan öznesi itibarıyla ortak dini ve kültürel payda belli başlı üç örgütte kendisini göstermektedir.

3.2.2.1. Körfez Arap Ülkelerinin İşbirliği Konseyi

Basra Körfezi'ne sınırı olan altı Arap ülkesi Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Kuveyt, Suudi Arabistan Krallığı ve Umman tarafından 1981 yılında kuruldu (Şekil 13). Kuruluşunda İran'da gerçekleştirilen İslam Devriminin ihraç çabaları ve Şii radikalizminin ülkelerdeki Şii grupları etkileme olasılığı ile SSCB'nin Afganistan'ı işgali önemli yer tutmaktadır. Kuruluş amacı ilk başta ekonomik, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarında işbirliği olarak görülse de temel amaç güvenliktir (Arı, 2008: 535-537). Suudi Arabistan'ın nüfusu KİK ülkeleri nüfusunun yaklaşık olarak %70'ini oluşturmaktadır. KİK ülkeleri dünya petrol rezervlerinin yaklaşık olarak %40'ına sahiptir. Ayrıca KİK ülkeleri dünya petrol üretiminin yaklaşık olarak beşte birine, dünya doğal gaz rezervlerinin dörtte birine sahiptirler ve dünya doğal gaz üretiminin yaklaşık olarak %8'ini bu ülkelerde gerçekleşmektedir (Öztürkler, 2012: 80).

Bahreyn 1,325 milyon nüfusa sahiptir. Bahreyn'de kişi başına gelir 40,500 dolardır. Ekonomik büyüme oranı ise %4,5'tir. Kuveyt Bahreyn'in nüfusunun iki katı kadardır. 48,900 dolarlık kişi başına gelir düzeyi ile dünyanın en yüksek onuncu yaşam standardına sahip ülkesidir. Ayrıca Kuveyt dünya petrol rezervlerinin %9'una sahiptir. Umman 3 milyon nüfusa sahiptir. Umman'ın azalan petrol rezervleri nedeniyle ekonomisi giderek turizme dayanmaktadır. Katar kişi başına gelir ölçütüne göre dünyanın en zengin ülkesidir; 850 bin nüfusa sahip olan Katar'da kişi başına gelir 179.000 dolardır. Katar zengin petrol rezervleri yanında, dünya doğal gaz rezervlerin de %14'üne sahiptir. Suudi Arabistan 28 milyon nüfusu ile KİK'in en büyük ülkesidir. Dünya petrol rezervlerinin %20'sine sahip Suudi Arabistan'da kişi başına gelir 24.200 dolardır. Birleşik Arap Emirlikleri KİK ülkeleri arasında ekonomisi en çok çeşitlenmiş olandır. 5.1 milyon nüfusa sahip olan Birleşik Arap Emirlikleri'nde kişi başına gelir 49.600 dolardır.

Suudi Arabistan tarafından alınan kararlar yalnızca KİK ülkelerini ve Orta Doğu'yu değil küresel ekonomiyi önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Suudi Arabistan'ın ekonomik ve politik kararlarının yayılma etkisinin önemli bir kanalı dünya petrol piyasasıdır. Suudi Arabistan dünyanın en büyük petrol rezervlerine sahip olan ve en büyük ikinci petrol üreticisi ülkesidir. Ayrıca, Suudi Arabistan'ı dünya petrol piyasasının önemli bir oyuncusu yapan bir diğer özelliği, dünya petrol piyasalarını düzenlemede kullanılabilecek büyüklükte yedek petrol üretme kapasitesine sahip olmasıdır (Öztürkler, 2012: 80-81). Bu ülkeler birlerine iktisadi ve mali açıdan simetrik yapıdadır. Birbirleri ile oluşturabilecekleri ticari zemin bulunmamaktadır. Daha ziyade finansal güç birliği teşkil etme potansiyelleri mevcuttur.

Körfez Arap Ülkelerinin İşbirliği Konseyi Mart 2012'de bölgesel bir ekonomik işbirliği örgütü olmanın ötesine geçerek bir konfederasyon oluşturmayı amaçladığını ilan etti. Bu girişimin gerisinde yatan iki temel nedeninin Tunus'ta başlayan ve Arap Baharı olarak adlandırılan sosyal, ekonomik ve politik dönüşüm ve Orta Doğu'daki İran merkezli gelişmeler olduğu değerlendirilmektedir. Özellikle Bahreyn ve Suudi Arabistan, İran' ın bölgede artan etkinliği ve nüfuslarının Şii kesimindeki toplumsal hoşnutsuzluğa karşı diğer KİK üyelerinden önce bir birlik oluşturmayı amaçlamaktadır (Tanrıverdi, 2012). Körfez Birliği Bahreyn monarşisi

için kendi rejim güvenliği açısından büyük önem taşımaktadır. Suudi Arabistan birliklerinin Mart 2011' de Bahreyn'deki demokrasi yanlısı gösterileri bastırmak üzere bu ülkeye gönderilmeleri (Euronews, 19.03.2011) KİK temellerinin krallık ve sultanlıklar ile yönetilen bu hanedanlıkların rejim güvenliğine oturduğunu göstermektedir. Ancak Bahreyn'de binlerce kişinin Suudi Arabistan-Bahreyn Birliği tasarısını protesto etmesi (Euronews, 2012) bu birleşme projesinin ileriye dönük olarak gerginliğin ve çatışmaların kronik bir hal alarak yayılma ve sürmesi riski taşıdığını göstermektedir. Bahreyn, ABD'nin 5. Filosu'nun ana üssü konumundadır ve üssün bütün lojistik ihtiyaçları da hanedanlık mensuplarının kurduğu şirketlerce karşılanmaktadır. Bahreyn'de oldukça kritik dengelerin üzerinde duran bir mutlak monarşi mevcuttur. Ülkeyi yöneten Al-i Halife ailesi, köken olarak Suudi Arabistan'ın Necd bölgesine dayanmaktadır. 1783'te Katar'a saldırarak Bahreyn'i işgal eden Al-i Halife ailesi önderliğindeki bedevi kabileler, bölgeyi İran'dan koparmayı başarmışlardır. Ardından Bahreyn, Britanya güdümünde bir Emirlik haline gelmiş, 1859 yılında Bahreyn'e donanmasını göndererek ülkeyi himayesi altına alan Britanya, 1971'deki bağımsızlığa kadar Bahreyn'i elinde tutmuştur. 1971'de Britanya'dan bağımsızlığını kazanan Bahreyn, Katar'la birlikte Birleşik Arap Emirlikleri çatısı altına girmeyi kabul etmeyerek. 2002 yılına kadar "Emirlik" statüsünde kalmıştır. Bahreyn, o zamandan günümüze artık "krallık" statüsündedir (Kılınç, 2011).

Arap Baharının etkisi KİK ülkelerinin üzerinde aynı etkiyi göstermeyeceği değerlendirilmektedir. Katar, bir yandan Arap dünyasında Müslüman Kardeşler formundaki yeni İslami iktidarları içtenlikle onaylar ve desteklerken, S. Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri ise onlara şüpheyle yaklaşmaktadır (Al-Qassemi, 2013). Eski Suudi İçişleri Bakanı Nayif, "Suudilerin, Müslüman Kardeşlere, Nasır'ın etkin olduğu bölgelerde takibata uğradıkları dönemde onlara sığınacak yer sağladığını, daha sonradan onların Krallığa ihanet ettiğini" belirterek onları suçlamaktadır. Qassemi, Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) Müslüman Kardeşlere yönelik sıkı muhalefetinin, İhvan'ın BAE'de bir İslam Devleti kuracağı yönündeki iddialarından kaynaklandığı açıklanmaktadır. Qassemi, "Suudilerin İhvan'a mali yardımı, ilişkileri nispeten sıcak tutması, bu çok önemli bir Arap ülkesinin İran nüfuz alanına

kaymasına engel olma amacıyla yapılmış bir manevra olarak okunabilir...” tespitinde bulunmuştur.

Diğer üye ülkeler Suudi Arabistan’ın birlik içerisinde güçlenmesinden çekindikleri, henüz kendi rejimleri için hayati bir tehlike hissetmeyen bu ülkelerin birlik önerisine daha mesafeli durdukları değerlendirilmektedir (Tanrıverdi, 2012). Gerek Bahreyn gerekse Suudi Arabistan’da yaşayan Şii nüfus ile ilgili bilgiler karartıldığından sağlıklı veri temin etmek güçtür. Ancak nüfus oranını, bu ülke yönetimlerini “tedirgin edici büyüklük” olarak ele almak yeterli olarak görülmektedir. Goldschmidt, 2005 Time Almanac’ı kaynak göstererek verdiği bilgilere göre Bahreyn nüfusunun %56’sını Şii, %37’sini Sünni, gösterirken, Fischer Welt Almanach 2011, (Toplam Nüfus: 1.325 mil. vermektedir.) %65 Şii, %35 Sünni olarak vermektedir. (Fischer Welt Almanach 2011). Goldschmidt Suudi Arabistan Nüfusunun %5’ini Şii olarak vermektedir (2008: 665, Tablo A 1).

3.2.2.2. Arap Ligi (Arap Birliği)

Arap Birliği veya Arap Ligi, 22 Arap ülkesinin üye olduğu milletler arası bir örgüttür. Arap ülkeleri arasında ilk ittifak 1936'da Irak ve Suudi Arabistan arasında gerçekleşmiştir. 1944'te imzalanan İskenderiye Protokolü ile Arap Birliğinin temeli atılmıştır. Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Bahreyn, Cezayir, Cibuti, Fas, Filistin, Irak, Katar, Komorlar, Kuveyt, Libya, Lübnan, Mısır, Moritanya, Oman, Sudan, Somali, Suriye (üyeliği askıya alınmıştır), Suudi Arabistan, Tunus, Ürdün ve Yemen’den oluşan (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2013) Arap kökenli veya Arapça konuşan ülkeleri kapsar. Her üyenin bir oyu vardır ve kararların bağlayıcılığı sadece oy veren ülkelerle ilgilidir. Birlik yakın dönem olaylarında, Bahreyn'deki Şii ayaklanmasının kanlı bir şekilde bastırılmasına karşı harekete geçmemiş, Suudi Arabistan'ın bu ülkedeki isyanın bastırılması için zırhlı birliklerini göndermesine de tepki göstermemiştir (BBC, 26.01.2012).

Mısır’ın seçilmiş ilk Cumhurbaşkanı Mursi’ye yönelik darbeyle ordunun yönetime el koymasının ardından geçici cumhurbaşkanlığına getirilen Adli Mansur’u Arap Birliği Genel Sekreteri Nebil el-Arabî, tebrik ederek, “Mısır halkı, kriz ve istikrarsızlığı aşmayı hedefleyen tarihi bir başarı gerçekleştirmiştir. Ayrıca iradesini

halk iradesinden yana kullanan ve ülkenin milli çıkarlarını herşeyin üzerinde tutan orduyu selamlıyorum" beyanatında bulunmuştur (Anadolu Ajansı, 04.07.2013).

Benzer açıklamaları Mısır'daki yeni yönetime ilk kutlama darbenin hemen ardından Suudi Arabistan'dan gelmiştir. Suudi Arabistan Kralı Abdullah bin Abdülaziz, Mısır'da yönetime el koyan ordunun yeni devlet başkanı ilan ettiği Anayasa Mahkemesi Başkanı Adli Mansur'a, henüz yemin ederek göreve başlamadan, kutlama mesajı göndermiş, Mısır'ı karanlık tünelden kurtaran General Abdülfettah el Sisi'nin temsil ettiği tüm silahlı kuvvetleri de güçlü şekilde tebrik ederiz." demiştir. Darbe yönetimine destek mesajları, Suriye, BAE ve Kuveyt'ten de gelmiştir (Habertürk, 04. 07. 2013). Kuveyt, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin geçici darbe yönetimine 12 milyar dolarlık yardımının ardından Mısır'ın dış petrol firmalarına 5 milyar dolar borcunu da ödeyeceklerini açıklamışlardır (Radikal Gazetesi, 04.07.2013).

Arap Birliği'nin üyeleri arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle yüksek bir etkinliği olmamıştı. Soğuk Savaş sırasında, Arap devletlerinin bazıları Sovyetler Birliği'ne yakın dururken, diğerleri ise Batı'ya yakın durmuştu. Bu yıllar arasında Irak ile Mısır arasında liderlik mücadelesi yaşanmıştır. 1948 ila 1993 yılları arasında İsrail'e uyguladığı ambargo beraberlik içerisinde attığı en büyük adım olarak görülmektedir.

3.2.2.3. İslam İşbirliği Teşkilatı (İslam Konferansı)

İslam Konferansı Teşkilatı (Organization of the Islamic Conference-OIC), 21 Ağustos 1969 tarihinde Mescid'i Aksa'ya düzenlenen saldırı üzerine Suudi Arabistan lideri Kral Faysal'ın gayretleriyle, 25 Eylül 1969'da 24 ülkenin katılımıyla Rabat'ta düzenlenen toplantıyla kurulmuştur. Bugün, 57 üye ülkesi bulunan, 1,5 milyara yakın Müslüman'ı temsil eden çok önemli bir uluslararası kuruluştur. Örgütün Amacı, İslam Dünyasının hak ve çıkarlarını korumak, Üye devletlerin arasında işbirliği ve dayanışmayı güçlendirmek olarak belirlenmiştir. Türkiye örgütün kuruluşundan bu yana üyedir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (Kıbrıs Türk Devleti adıyla), Bosna-Hersek, Orta Afrika Cumhuriyeti, Rusya, Tayland gözlemci statüsündedir (T.C. Dış İşleri Bakanlığı, 2013). O dönemde Türkiye'nin katılımı Adalet Partisi ve

Cumhuriyet Halk Partisi arasında ciddi bir iç politika malzemesi ve kavga konusu olmuştur. Başbakan Süleyman Demirel'in inancını net bir biçimde ortaya koyması ve amacının komşu ülkelerle iyi ilişkiler kurmak olduğunu açıklamasıyla, Türkiye, İslam Konferansı Örgütü'nde kurucu üye olarak yerini almıştır (Aykan, 1994: 65).

Dünya topraklarının %28'ine sahip olan ve çok geniş bir coğrafyaya yayılmış bulunan İslam ülkeleri, farklı ekonomik yapıları ve kapasiteleriyle, başta insan gücü olmak üzere, çok zengin kaynaklara ve potansiyele sahiptir.

21. yüzyıla kadar İslam İşbirliği Teşkilatının uluslararası politikada oynadığı rol sınırlı kalmıştır. Ekmeleddin İhsanoğlu'nun Genel Sekreterliğe seçilmesi ve 11 Eylül saldırılarından sonra yaşanan gelişmeler ile birlikte örgütün rolünde kısmi etkinleşme görülmektedir. ABD'nin ortaya attığı Büyük Orta Doğu ve Afrika projesinin kapsadığı ülkeler bu örgütün kuruluşundadır.

Al Ahsan'a göre Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma süreci ve halifeliğin kaldırılması İslam dünyasını başsız ve karmakarışık bir durumda bırakmıştır (1988: 11). 1926 yılından başlayarak İslami ülkeler bu konuda çeşitli uluslarası konferanslar, toplantılar düzenleyerek durumu tartışmıştır. Ancak 1926 yılında düzenlenen ilk önemli toplantıya çok önemli oranda Müslüman nüfusları bulunan Türkiye, Rusya, İran ve Afganistan gibi ülkeler delege göndermemişlerdir. 1940'lardan başlayarak İslam dünyasında birleşme yolunda önemli adımlar atılmış ve toplantılara katılım artmıştır. Abdullah Al Ahsan'a göre bunun iki önemli nedeni vardır. İlk olarak Kemalist Devrim ile başlayan dünya anti-emperyalist devrimler çağı etkisini göstermiş ve birçok İslam ülkesi Batı emperyalizminden kurtularak bağımsızlığını ilan etmiştir. İkinci olarak İsrail-Filistin sorununun ortaya çıkması ve Filistin davasının İslam dünyasında büyük destek görmesi Orta Doğu ülkelerini birbirlerine yaklaştırmıştır (1988: 13-14).

Kuruluş amaçları arasında, "tüm dünyada Müslümanların haklarını savunmak, seslerini duyurmak ve bağımsız, saygın bir hayat sürmeleri uğruna mücadele etmek, kutsal toprakları ve mekânları korumak, Filistin davasına destek sağlamak ve konuyu dünya gündeminde tutmak, her türlü ırksal, dinsel, mezhepsel ayrımcılığa karşı mücadele etmek ve emperyalizme karşı durmak" yer almaktadır. Örgüt, Birleşmiş Milletler'den sonra en büyük ikinci uluslararası kuruluştur (Örmeci, 2009).

Sardar Ziauddin "A Choice Between Saudi and Turkey" makalesinde, "İslam Konferansı Örgütü bırakın dünya meselelerinde etkin bir kurum olmayı, kendi üye ülkelerinden aidat toplamakta dahi başarısız olmuş ve bir türlü gelişme gösterememiştir. İsrail'in topraklarını genişletmesi ve Batı emperyalizminin direkt veya direkt olmayan yollarla güçlenmeye devam etmesi bu kuruluşun başarısızlığının açık bir kanıtıdır. Yine İslami ülkelerde yaşanan ciddi demokratik, ekonomik ve sosyo-kültürel problemler İslam Konferansı Örgütü'nün bugüne kadar ne denli aciz kaldığını göstermektedir. Kuruluşun tek başarısının Yom Kippur Savaşı'nın takip eden süreçte 1973 Petrol Krizi'ne zemin hazırlamak ve bu sayede Batı emperyalizmini bir süreliğine durdurarak, Yaser Arafat ve Filistin Kurtuluş Örgütü'ne destek sağlamak olmuştur. Bu çaba neticesinde Yaser Arafat Birleşmiş Milletler genel kuruluna davet edilmiş, resmi olarak olmasa da Filistin BM tarafından tanınmıştır (aktaran Örmeci, 2009).

Kuruluş bildirgesinin sekizinci maddesine göre kuruluşa üye olmak için "Muslim State (Müslüman Devlet)" olmak gerekmektedir. Ancak Abdullah Al Ahsan'a göre İslam Konferansı Örgütü Müslüman devlet tanımını yapamamakta ve tutarsız politikalar izlemektedir. Mesela Hindistan'da Müslüman nüfus bir azınlık olmasına karşın Hindistan'ın kuruluşa üyeliği önce reddedilmiş, daha sonra ise kabul edilmiştir. Uganda da Müslüman nüfus çoğunluğu oluşturmamasına karşın kuruluşa kabul edilen bir diğer ülkedir (1988: 46).

Minhaj A. Qidwai gibi akademisyenler, Müslüman dünyanın dört önemli sorununa dikkat çekmektedir. Birinci sorun üye ülkelerdeki ekonomik problemler ve fakirliktir. Bu sorunun çözülmesi Qidwai için ilk sırada gelmektedir. İkinci olarak her ne kadar Orta Doğu ülkeleri emperyalizm ve sömürünün tarih boyunca kurbanı da olmuş olsalar, artık başkalarını suçlama (blame others) anlayışından kurtulmalı ve çözüm üretici yollar üzerinde durmalıdır. Üçüncü olarak teşkilat Kudüs'ün işgalden kurtarılması ve kutsal mekânların korunması konusunda daha aktif bir politika izlemeli ve İsrail'e karşı sesini yükseltmelidir. Son olarak Qidwai kuruluşun Amerikan emperyalizmi ve Büyük Orta Doğu Projesi'ne karşı somut bir politika geliştirmesi gerektiğine inanmaktadır (Qidwai, 2003).

3.2.2.4. Devlet Dışı Topluluk ve Gruplar

Washington'daki önemli düşünce kuruluşlarından Dış İlişkiler Konseyi (CFR) Başkanı Richard N. Haass Amerika Birleşik Devletleri'nin tek kutuplu döneminin sona erdiğini. 21. yüzyılda uluslararası ilişkilerin kutupsuzlukla (buna çok kutupluluk da diyebiliriz) tanımlanacağını, Güç'ün dağılacağını; ulus devletlerin etkisi azalarak, devlet olmayan aktörlerin gücünün artacağını' ifade etmektedir (Akel, 2008).

Bölgeye ilişkin yapılan çalışmaların büyük bir bölümü, devlet dışı aktörlerin ülkelerin dış politikalarına ya da bölgesel ilişkilerine etkisini göz ardı etmiştir. Belki de bunun nedeni, devlet dışı yapılarla karşılaştırıldığında devletin algılanması daha kolay bir aktör olmasından ve uluslararası ilişkiler üzerine çalışanlar içerisinde özellikle karar alıcı konumda olan siyasilerin danışmanlığını üslenmiş olan bürokratlar arasında realist ekolün büyük bir popülariteye sahip olmasıdır (Recep, 2012).

Devlet dışı aktörlerin birçok ölçütlere göre farklı sınıflandırılması mümkündür. Örneğin, faaliyet düzeyi ölçütlerine göre, siyasi partiler, sınırlı faaliyetleri olan baskı grupları gibi devlet dışı yerel (faaliyetleri sadece tek bir devletle sınırlı kalan) aktörlerle, Müslüman Kardeşler Hareketi, PKK, El Kaide ve Çok Uluslu Şirketler gibi etkinlikleri sınırları aşan uluslararası boyutlara sahip aktörler olarak da ayrım yapmak mümkündür.

Silaha sahip olup da hedeflerini gerçekleştirmek için silahları kullanmak isteyen gruplar, polis, düzenli ordu ve devlete tabi özel güçler gibi devletin resmi organlarına tabi olmamaları nedeniyle devlet dışı silahlı aktörler olarak sınıflandırılırlar. Bunların örneği sokak çeteleri, milisler, kabile önderleri, savaş baronları, teröristler, mafya yapılanmaları, özel güvenlik şirketleri ve lejyonerlerdir (Schneckener, 2006: 25-30, Tablo: 2-1).

"Yeni devlet dışı aktörler", topraklarında faaliyet gösterdiği devletin, finansal yapılarından tam ya da büyük ölçüde bağımsızlık göstermektedir. Kendilerine has kaynaklara sahip olan, farklı bir kimlik ortaya koyan, parçası olduğu devletin dış politikasından bilinçli ya da bilinçsiz olarak farklı bir dış politika takip eden ve bu gibi konularda farklı birçok özellikler gösteren örgütler ya da gruplardır. Batılı çalışmalarda bu yeni nesil aktörler grubu; silahlı devlet dışı aktörler (Armed Non-

State Actors ANSA), şiddet yanlısı devlet dışı aktörler (Violent Non-State Actors), terörist gruplar (Williams, 2008: 81), İslami hareketler, dini aktörler, çok kimlikli aktörler (Identitary Actors) gibi isimlerle de tanımlamaktadır (Dalacoura, 2001. Sindjoun, 2001'den aktaran Recep, 2012).

3.2.2.4.1. Uluslararası Şirketler

Tarihsel olarak uluslararası şirketlerin çalıştıkları ülkede varlıklarını sürdürebilmeleri, devletin varlığının devamlılığına, gücünü ve bütünlüğünü korumasına, kanunları dayatabilme gücüne bağlıdır. Örneğin, BP gibi dünya petrol şirketleri, iç savaş yaşamakta olan, alt yapısı bulunmayan, siyasi ve ekonomik istikrarın bulunmadığı ülkelerde faaliyet gösteremezler. Mevcut durumu korumaya çalıştıkları ve çıkarlarını gerçekleştirdikleri sürece ülkeyi yöneten siyasi eliti destekledikleri sabittir. Örneğin HSBC şirketi Hüsnü Mübarek rejimini desteklemek, Mübarek rejimiyle bağlantılı ve eski Başbakan Ahmed Nazif hükümetinde bakanlık görevi yapan büyük iş adamlarının devasa projelerine finansal kaynaklar sağlamak, devlet hazinesine ait arazilerin kıymetinden daha düşük fiyatlara satışına katılmak gibi önemli suçlamalara maruz kalmıştır (The Guardian, 01.05.2011). Mübarek'in görevinden el çekmesinden sonraki dönemde bankanın, sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini kısıtlaması için Yüksek Askeri Konsey'e yardım etme suçu da isnat edilmiştir (The Independent, 13.10.2011). Devletin mevcut düzenini korumak konusunda bir takım istisnaların bulunduğuna işaret etmek gerekir. Örneğin bazı raporlar, Amerikan ve İngiliz petrol şirketlerinin Irak savaşında ciddi bir rol oynadıklarına işaret etmektedir (Recep, 2012).

3.2.2.4.2. Hizbullah

Devlet dışı aktörlerin gelişimi, devletten farklı bir örgütsel yapıya sahip olmalarından, bir parçası oldukları devletin yaşadığı değişimlerle örgütsel ve siyasi olarak uyum sağlayabilmekteki yeterliliğinden kaynaklanmaktadır. Örneğin Hizbullah 1985 yılında yayınladığı açık mektubunda, partinin görevini "Kurulacak olan evrensel İslam Devleti'nin nüvelerini oluşturmak" olarak belirlemiştir.

Açıklamada şu ifadeler yer almıştır: “Gerekli koşulları kendisinde barındıran Veliyy-i Fakihte temsil olunan adil ve hikmet sahibi önderliğin emirlerine bağlı kalacağız ki şu anda bu kişi Ayetullah el Uzma Ruhullah el Musevi el Humeyni'dir. Allah onun ömrünü uzun eylesin”. Açık mektup, partinin Lübnan'daki hedefinin, herkese adalet dağıtmayı temin edecek bir sistem olan İslam nizamının kurulması olarak ifade etmiştir. 6 Şubat 1985 yılında yayınlanan Hizbullah'ın açık mektubunda bu ifade ye ilave olarak: “Lübnan'da şu an tıpkı siyasi Marunîliğin yaptığı gibi, İslam'ın güçlü bir şekilde hükmetmesini istiyoruz. Ancak biz İslam'a inanç ve sistem, düşünce ve yönetim olarak kani olmuşuz. Herkesi onu tanımaya ve bilmeye, şeriatıyla hükmetmeye, benimsemeye ve siyasi, toplumsal ve bireysel düzeyde öğretilerine bağlı kalmaya davet ediyoruz” denmektedir (Karadjis, 2006). Julie C. Herick’e göre Hizbullah “dinamik” uyum yönelimine doğru gelişim ve değişim göstermiştir. Hizbullah, Lübnan'daki siyasal sisteme olan muhalefetine rağmen sisteme girmeyi ve onun bir parçası olmayı kabul etmiş, geçmişte partinin merkezine koyduğu direniş akidesiyle çeliştiğini söylediği halde seçimlere katılmayı kabul etmiştir. Hizbullah tedrici olarak Lübnan'da bir İslam devleti kurulması düşüncesinden geri adım atmıştır. 1992 yılında Hizbullah katıldığı ilk parlamento seçimlerinde, askeri liderleri ve din adamlarını aday gösterirken, 1996 seçimlerinde, Lübnan halkının daha fazla desteğini elde etmek amacıyla daha ılımlı adaylar belirleme yoluna gitmiş, iş adamlarını ve entelektüel şahsiyetleri de aday göstermiştir (Herick, 2010’den aktaran Recep 2012). Hizbullah'ın tutumundaki bu değişikliği -karşılaştırma yapılacak olursa- İran'daki herhangi bir Ayetullah'ın yapması mümkün değildir. Hizbullah’ın yeni lideri Hasan Nasrallah'ın “velayeti fakih” felsefesi yerine Lübnan'ın koşullarını göz önünde bulundurarak halk iradesini merkeze aldığı, İslam'da zorlamanın olmadığına inandığını ve İslam cumhuriyeti felsefesinin halkın iradesi ve isteğiyle gerçekleşmesi gerektiği savını ortaya attığı değişik çevrelerde ifade edilmektedir.

Behcet Karni, bölgesel aktörlerin doğasının değişmediğini savunan Arapça çalışmalardaki yaygın kanaatlerin aksine, devlet dışı aktörlerin Arap coğrafyasının yaşadığı değişime ilişkin rollerinin arttığını düşünmektedir. Julie C. Herick de Hamas ve Hizbullah üzerine yaptığı çalışmaların ardından, bu aktörlerin rollerinin devletle aynı önem derecesine sahip hale geldiği sonucuna ulaşmıştır (Dünya Bülteni, 03.04.2012).

Yeni nesil aktörlerin, 20. yüzyılın ilk yarısında bölgede aktif olan ve bazıları ise ülkelerinin sınırlarının dışında FKÖ gibi silahlı eylemler gösteren Ulusal Kurtuluş hareketlerinden farklı olduklarına değinmek gerekir. Bu farklılıkları bölgedeki aktörlerin doğası, hedefleri ve faaliyet stratejisi, ne tür roller oynadıkları, nasıl hedefler gerçekleştirmeye çalıştıkları, nasıl etki ettikleri ve devletle nasıl ilişkiye geçtiği gibi hususlar bakımından sıralanabilir. Bu yeni yapıların hedefi, ülkenin işgalden kurtuluşu ya da uluslararası tanınma statüsüne sahip olma değil, bunu da aşarak devlete meydan okumak, gerek hukuki meşruiyet gerekse iktidar hususunda onunla mücadeleye girmektir (Recep, 2012). Meşruiyet, devlet dışı aktörlerin Arap Coğrafyası'nda hayatiyetlerini sürdürme ve devamlılıklarını korumasını sağlamada önemli bir faktör sayılmaktadır. Söz konusu aktörlerin elde ettiği meşruiyetin büyük bir bölümü, içerde devletin, sağlık, eğitim ve güvenlik gibi sağlamakta yetersiz kaldığı noktalarda devreye girmesinden kaynaklanan meşruiyet olarak görülmektedir. Örneğin Hizbullah, "Cihad ve Bina" hareketi adlı kuruluş üzerinden hizmetler sunmakta, Beyrut'un Güney mahallelerinde altyapıyla ilgili özel projeleri uygulamaya koyan, altında çok sayıda komiteleri barındıran kurumlar aracılığıyla bu hizmetleri sunmaktadır. Bu hizmet ağı, banliyö ahalisine çok farklı yelpazelerde sosyal hizmetler sunmakta ve söz konusu bölgede oturan halk için kendilerine hizmet sunmaktan aciz olan Lübnan devletine alternatif olmaktadır. Hizbullah dış politikada giriştiği askeri operasyonlar ile ciddi bir aktör olarak etkili olmaktadır. Yaklaşık 50 bin kişilik bir silahlı militan gücü olduğu tahmin edilen Hizbullah için Esad rejiminin çökmesi en büyük silah ve lojistik tedarikçisi İran ile bağlantıların kopması anlamına gelmektedir. Suriye'deki iç savaşı Beşar Esad ve yönettiği baskı rejimi gibi komşu ülke Lübnan'ın Şii Hizbullah örgütü de ölüm-kalım mücadelesi olarak görmektedir. En az 3 bin militanıyla Esad güçlerinin yanında yer alan Hizbullah, stratejik Kusayr kasabasının ele geçirilmesinde etkili olduğu savaşta güç ve stratejik dengelere etki ederek ABD'nin ÖSO'na silah yardımı kararında etkili olduğu gözlenmiştir.

Kuveyt'te yayımlanan Essiyasi dergisi, Hizbullah lideri Hasan Nasrallah'ın İran bağlantısının kopma tehlikesine karşı Iraklı Şiiler ile birlikte kutsal bir ittifak kurmak için çabaladığı, ancak buna Irak'ın Arap milliyetçisi Şii lideri Mukteda el-Sadr'ın şiddetle karşı çıktığını iddia etmektedir (Zaman Gazetesi, 03.06.2013).

3.2.2.4.3. Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ve Hamas (Harakat al-Muqawama al-Islamiya, İslami Direniş Hareketi)

Filistin Ulusal Yönetimi, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ni yöneten idari örgüttür. Filistin Ulusal Yönetimi 1994'te, İsrail hükümeti ve Filistin Kurtuluş Örgütü arasında yapılan Oslo'daki uzlaşma görüşmelerinden sonra 5 yıllık geçici dönem hükümeti olarak kurulmuştur.

1987 yılındaki Birinci İntifada ile kurulan Hamas, Ariel Şaron'un tahrik edici Harem-i Şerif ziyareti sonucu başlayan II. İntifada'nın en önemli aktörü haline gelmiştir. II. İntifada sırasında İsrail'in aşırı güç kullanımı 25 Ocak 2006 tarihinde yapılan Filistin seçimlerini Hamas'ın kazanmasıyla sonuçlanmasında önemli rol oynamıştır. Filistin'de Ocak 2006'da ilk kez genel seçime katılan Hamas'ın zafer kazanıp hükümeti kurması, bunun üzerine ABD, AB ve İsrail'in Filistin'e ambargo uygulaması, Fetihli Filistin lideri Mahmud Abbas'ın da Hamas'ı devirmek için ABD-İsrail'le işbirliğine gitmesiyle patlak veren kriz, iç savaşa dönüşüp bölünme tehlikesi yaratmıştır (Hürriyet Gazetesi, 20.07.2013). Gazze'nin kontrolünü ele geçirip Fetih'i sürme noktasına geldiğinde, Gazze ile Batı Şeria'da olağanüstü hal ilan eden Fetihli Filistin lideri Mahmud Abbas, Hamaslı Başbakan İsmail Heniye'yi görevden alıp üç aylık milli birlik hükümetini feshettiğini, yerine Ramallah'ta olağanüstü hal hükümeti kuracağını açıklamıştır. Hamas'ın ise Abbas'ın kararlarının hiçbir değeri olmadığı yanıtını vermesiyle Gazze ve Batı Şeria'da iki ayrı siyasi yönetim oluşmuştur. Filistin İslamcılığının var olma süreci aslında İhvan'ı Müslimin'in bölgedeki klasik bir yansıması olarak görülmektedir. Cambrige Üniversitesi'nin Filistin asıllı akademisyenlerinden Halid el-Hurub, "Siyonist plan ve İsrail devletini kurma" projesinin birçok Filistin İslamcı hareketine etki ettiğini, iki farklı görüşün çekişmelerine de zemin hazırladığını ifade etmektedir. Bunlardan ilki bir "Kurtuluş Nesli" projesinin hayata geçirilerek bu neslin meydana getirilmesine, bunun için ise toplumun İslamileştirilmesi ve İslami metotlara göre terbiye edilmesine öncelik verilmesini savunurken, diğeri, işgalin görmezlikten gelinemeyecek bir gerçek olduğu için ilk olarak işgale karşı savaşılması gerektiğini savunmuştur. İlk guruptan olanları genel olarak İslamcı hareketler olarak tanımlayan Hurub, genel olarak Filistinli bu İslamcı gurupların İhvan'ın taklitçisi olmak yanında Filistin'in kültürel

siyasi ve toplumsal sorunlarına çözüm üretecek derinlikli bir söylem geliştiremediklerini belirtmektedir (El-Hurub, 2008).

Hurub, Hamas öncesi Filistin'in genel görünümüne bakılacak olursa; o dönemde laik, demokratik, ulusal bir anlayışın gelişmiş olduğunun görüldüğünü ifade etmektedir. Bu düşünce esasta Müslüman, Yahudi ve Hıristiyanların bir arada yaşadığı laik ve demokratik bir ülke ilkesine dayanıyordu. Buna en iyi örnek 1968'de ilan edilen Filistin Misakı'dır. Bu Misak yetmişlerde, seksenlerde ve doksanların ortalarına kadar Filistin ulusal toplumunun temelini teşkil etmiştir. Yani Oslo anlaşmasına ve Filistin yönetiminin ihdasına kadar bu laik ve ulusal anlayış siyasi fikirlere de etki etmekteydi. El Fetih'ten sol ve laik bütün siyasi oluşumlara kadar Filistin ulusu, etrafında toplanılan temel kavramdı. Bu anlayışın en önemli yanı dini içerikli iç çekişmelerden uzak durarak dış düşmana odaklanmış olması idi. Bu savaş Yahudilere karşı değil sömürgeci amaçları olan Siyonizm'e karşı verilmekte idi.

2002 yılında belirlenen anayasası daha önce görülmemiş bir şekilde şeri'leştirilmeye başlamıştır. Anayasa'nın dördüncü maddesinin birinci fıkrası "Filistin'in resmi dini İslam'dır ve Filistin'deki diğer dinler eşit derecede saygı görecektir" şeklinde ikinci fıkrası "İslam şeriatının ilkeleri yasamanın temelini teşkil etmektedir" şeklinde değiştirilmiştir (El-Hurub, 2008).

Hamas'ın 2007'den beri Filistin yönetimiyle kurduğu benzersiz ilişki, yönetimin dış politikasındaki tekel konumuna ve içerdeki meşruiyetine önemli bir meydan okuma teşkil etmiştir. Daha sonra Hamas Gazze'ye bütünüyle egemen olmuş, tamamen kendine has bir hükümet kurmuştur. Mısır'da rejim değişikliği yaşandığında meydana gelen ulusal barış ile birlikte Hamas, Filistin yönetimine katılmayı kabul etmiştir. Hamas'ın ilan ettiği 1988 ve 2006 seçim programları arasında büyük farklar olduğunu, dolayısıyla aradan geçen sürede bu iki Hamas arasında da büyük farklar olduğunu söylemek mümkündür. El Huruba göre, sonraki Hamas ilk Hamas'ın aksine daha açık bir görüntü vermektedir. Hamas 2006 Haziranında seçimi kazandığında Başbakan İsmail Heniye Hamas'ın programını okudu. Bu programdan hareketle Filistin'in en büyük İslamcı hareketinin laik, pragmatist bir siyaset izlediğini söylemenin mümkün hale geldiği ifade edilmektedir.

Filistin devletinin sınırları konusu üzerinde Abbas ile Hamas aynı görüşteler. Fakat Abbas'ın ve Filistin Kurtuluş Örgütü'nün devlet ilanı karşılığı verdiği taviz çok

tehlikeli bulunmaktadır. İsrail'i tanımanın, tarihi Filistin topraklarının toplam yüzölçümünün %78'i üzerinde İsrail'in siyasi, kanuni ve tarihi hakkını kabul etmek demek olacağı görüşü Hamas'ı tedirgin etmektedir. Abbas, Filistin devletini kurabilmenin en iyi yolunun müzakereler ve silahsız halk direnişi olduğu görüşündedir. Ancak İsrail İçişleri Bakanı Eli Yişai'nin İsrail'in Gazze saldırısı sırasında yaptığı açıklama Hamas'ın tedirginliğini doğrular niteliktedir. İçişleri Bakanı, Gazze'deki amaçlarının, burayı "Ortaçağ'a geri götürmek olduğunu" ifade ederek, "Ancak böylece İsrailliler bir 40 yıl rahat edebilir" demiştir (TRT Haber, 18.11.2012).

Bölgedeki içsel dinamiklerin gelişimi sonucunda değişik modeller de ortaya çıkmıştır. Arap ülkelerinde Irak'ta Mehdi Ordusu, Mısır'da Müslüman Kardeşler Hareketi ve Yemen'de Husiler gibi aktörlerin rolleri daha da etkin hale gelmiştir. Filistin topraklarında faaliyet gösteren Hamas, devletin belirli derecede bir zaafla içerisinde olduğu Lübnan devletindeki Hizbullah ya da işgal nedeniyle devletin çökme noktasına geldiği Irak'taki Mehdi Ordusu, ya da devletin içine düştüğü zaaf durumunun çöküş noktasına getirdiği Somali'deki İslami Mahkemeler Hareketi gibi henüz kuruluşunu tamamlayamamış yeni aktörler söz konusudur. Genellikle bu tür aktörler, güvenlik ve düzenin korunması, sağlık ve eğitim gibi genel hizmetler gibi devlete has bazı işleri de yerine getirmektedirler. Bu "yeni" aktörlerin devletle olan ilişkilerinin, son derece karmaşık bir yapıya sahip olduğunu söylemek gerekir (Recep, 2012).

3.2.2.4.4. Sanal Aktörler

Arap devrimleriyle birlikte bölgede aktör tanımının yeniden yapılmasına neden olabilecek değişik tipte devlet dışı aktörler de ortaya çıkmaya başlamıştır. Sanal Aktörler. Zira aktör tanımı doğal olarak açık ve şeffaf bir yapılanmayı, bu yapının sürekliliğini öngörür. Ancak bu yeni tip aktörlerde söz konusu netliğin olmadığı görülmektedir.

Arap devrimcileri sosyal medya vasıtasıyla, Mısır, Tunus, Libya, Irak, Filistin, Bahreyn gibi Arap Baharı'nın etkin olduğu ülkelerdeki güçleri bir araya getirmiştir. Bu birlik, tek bir kişinin yönetimine ve diktatörlüklere son vermek,

güçleri birleştirmek ve gerçek manada bir halk birliği sağlamak amacıyla iletişimin geliştirilmesi amacıyla onlarla dayanışma içerisine girmeyi hedeflemektedir. Mısırlı aktivistler, Wall Street'i işgal et hareketine nasıl örgütlenecekleri, nasıl başarılı boykotlar gerçekleştirecekleri, çekici sloganlar nasıl atılacağı, polis karşısında gösterilerin barışçı niteliğinin nasıl korunacağı gibi konularda taktikler vermişlerdir. Devrim rüzgârlarının çok şiddetli estiği Arap coğrafyasında yeni model aktörler, her ne kadar henüz daha bütün boyutları netleşmemiş bile olsa yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunun en bariz örneği Haber Gözlem Ağı (RNN) adlı iletişim ağının Mısır Devrimi sırasında Facebook'ta oynadığı roldür. Bu ağ, Mısır'ın hemen hemen bütün kentlerindeki olaylara ve gelişmelere ilişkin bilgiler aktararak önemli bir rol oynamıştır. Devrim sırasında 23,5 milyon kişinin takip ettiği bu sayfaya olan güven giderek artmaktadır[24]. Bu ağın Libya, Fas, Bahreyn, Yemen ve Suriye'deki devrimlere ilişkin haberler vermede önemli başarılar kaydettiği gözlemlenmiştir (Recep, 2012).

Bölgede dünyanın farklı yerlerindeki insanlar arasında iletişim kurulmasını sağlayan teknolojilerin sunulması, buna düşünme yöntemlerinin yarattığı değişim ve beklentiler limitinin yükselmesinin eşlik etmesi ve söz konusu teknolojiyi kullananların mevcut durumu (statükoyu) değiştirme isteği gibi bir takım özellikler, Facebook ve Twitter gibi bilgi teknolojileri alanında faaliyet gösteren çok uluslu şirketlerin aktivitesi artmıştır. Google Şirketi'nin yaptığı girişimlerden *biri,* Mısır Konuşuyor (Egypt Talks) adlı projeydi. Bu proje çerçevesinde Yotube'da belirli kavramların ele alındığı ya da Mısır kamuoyunu meşgul eden konularla ilgili özet analizlerin yer aldığı kısa filmler yayınlanmıştır. Aynı şekilde şirket, canlı tartışma (Debate Online) projesini geliştirerek belirli bir konuda Mısırlı bir yetkiliyle röportajlar yaptırmıştır. Bunun yapım aşaması ve soruların belirlenmesi youtube kullanıcılarıyla yapılan interaktif bir sistem üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bunların yanısıra Şirket, hedef kitlesi Orta Doğu'daki otuz üç üniversite olan "Google elçilerini eğitme projesi" geliştirmiştir. Google'ı üniversitelerinde nasıl temsil edecekleriyle ilgili öğrencilerin eğitildiği bu proje şu an Mısır, Suudi Arabistan,

[24] http://occupywallst.org/article/answering-egypts-call-solidarity/

Lübnan, Ürdün, Filistin ve Cezayir'de uygulanmaktadır (Daily News Egypt, 26.07.2011).

3.2.2.4.5 PKK (Kürdistan İşçi Partisi-Partiya Karkerên Kurdistan./TÜRKİYE) PÇDK (Kürdistan Demokratik Çözüm Partisi - Partiya Çareseriya Demokratîk a Kurdistan /IRAK.), PYD (Demokratik Birlik Partisi-Partiya Yekitîya Demokrat/SURİYE)

Bölgedeki devlet dışı Kürt silahlı gruplarının etkin aktör olarak ortaya çıkması ABD'lerinin 1991-2003 Irak işgalleri ile birlikte Kürt unsurunu Orta Doğu alanında stratejik bir noktaya taşımıştır.

Türkiye'de kimlik sorununun gündeme yerleşmesinde önemli bir etkisi bulunan PKK terör örgütü 1984 yılından itibaren Kürt kökenli vatandaşlarımıza yoğun bir terör uygulamıştır. Soğuk Savaş döneminin bir ürünü olan PKK birçok içyapısal sorunun yanısıra iki kutuplu sistemde Marksist kimliğinin SSCB desteğini alması ve 12 Eylül askeri müdahalesinin rakip örgütleri tasfiyesinden rol çalmış, bölgedeki güç dengelerini etkileme bağlamında ortaya çıkmıştır (Özcan, 1999: 323-325). Bu süreçte bölge halkı hedef alınmış ve gerçekleştirilen eylemlerde bazen ailelerin tüm mensupları öldürülmüştür. PKK argümanına göre, Kürtlere haklarını hatırlatmak, onları mobilize etmek ve ikna etmek başka türlü olanaksızdır. Dolayısıyla, terörün korkutucu gücünden ve sindirme etkisinden yararlanılacaktır. Bu yaklaşımı PKK lideri Abdullah Öcalan, o yıllarda yalın bir şekilde ifade etmiştir; "Kürtler zorun gücünden anlar, onlarla fikri tartışmalarla bir sonuca ulaşmak olanaksızdır" (Bal, 2007: 76-77). PKK hiçbir zaman Kürtler Kökenli vatandaşların iradesinin temsilcisi sıfatına sahip olamamıştır. Nitekim PKK kendisine bağlı militan sayısını 20 bin civarında duyurduğu 1993-1994 yıllarında devletten maaşa bağlı 70 bin civarında köy korucusu vardı ve hepsi de Kürt kökenli Türk vatandaşlarıydı. Demek ki PKK Kürtlerin tek temsilcisi değildi (Yetkin, 2004). Gelinen noktada sorun uluslararası boyut kazanmış ve Kürt kökenli insanların meşru temsilcisi gösterilmeye çalışılan örgüt ile müzakerelere başlanmıştır (Diplomasinin ikinci yolu).

Mesut Onatlı'nın açıklamalarına göre, "Abdullah Öcalan, 10 yıl önce Irak Kürdistan'ında PÇDK, Suriye Kürdistan'ında PYD (Silahlı Kanadı YPG), İran Kürdistan'ında PJAK'ın kurulmasını ve 'Türkiye Kürdistanı'nın PKK'si ile KCK adı altında birlikte hareket etmelerini sağladı. Büyük çatı Konfederasyonu içinde özel bir Kürt Konfederasyonunu da hedeflemektedir. Öcalan bunu da Kürdistan Topluluklar Birliği (KCK) olarak tanımlamaktadır" (Onatlı, 2013). Barış için Demokrasi Partisi (BDP) Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş PKK lideri Öcalan'ın "konfederasyon" önerisini açıklayarak, doğrudan Türkiye'nin himayesinde bir Kürdistan oluşturulmasını ifade etmiştir." Kürtler yeteri kadar farkında, Türkiye'nin geri kalanı da fark etmeli". 'Türkiye himayesi taktik bir arayış değil, Kürtleri birbiriyle kavga etmeden bir arada tutmanın da yegâne formülünün Türkiye'nin himayesinde bir Konfederasyon olduğunu açıklamıştır (T24, 20.02.2013).

Suriye'de iç savaşın belirginleşmesi ile birlikte, Suriye'nin kuzeyinde yoğun olarak yaşayan Kürt gruplar, Irak Kürdistan Yönetimi Başkanı Mesud Barzani'nin desteğiyle bir araya getirilerek siyasi eylem birliği sağlanmıştır (İnternethaber, 12.07.2012). Özerklik taleplerinden dolayı Suriye Ulusal Konseyi ile ters düşen Kürt grupları önce Kürt Ulusal Konseyi'ni daha sonra da bu konsey bölgenin en önemli gücü olmaya doğru evrilen PYD ile ortaklık kurarak Kürt Yüksek Komitesi'ni kurmuştur. Bu komite, Suriye'deki Kürt bölgesinde seçimler ve anayasa için referandum düzenlenene kadar bölge yönetimini üstlenmiştir.

Kamışlı, Amuda ve Hasaka gibi bölgenin büyük kentlerinde kurulmuş Halk Meclisleri yönetimi devralmış bulunmaktadır. Kamışlı bölgesinde Suriye rejimine ait askerler olsa da bu askerlerin kendi bölgelerinden çıkmaları engellenmiştir (Kardaş, 2013). Suriye ordusunu temsilen bu askerlerin bölgede sembolikte olsa konuşlanmalarının, Türkiye'yi perdeleme amacı taşıdığı değerlendirilmektedir. PYD, ÖSO'nun Suriye rejimi ve onu destekleyen Hizbullah güçlerine karşı verdiği mücadeleden istifade ile El-Cezire platosunun (Suriye'de Fırat Nehri–İran arasında kalan yüksek bölge) Irak üzerinden İran/PJAK bölgesine bağlayacak senaryonun gerçekleşmesini sağlamaya çalıştığı yönünde analizler mevcuttur (Erkmen, 2013). Suriye Kürt nüfusu ne kadar fazla gösterilse de 1,5 en fazla 2 milyon olduğu ve homojen bir dağılım sergilemediği görülmektedir. Şekil 14 de Suriye'de Kürt Nüfus Alanları, Şekil 15'de El Cezire Platosu ve Çatışma Bölgeleri gösterilmiştir.

PYD ye karşı mücadele etmekte olan El-Nusra cephesi, bu bölgede Irak ve Levant İslam Devleti kurma hedefi ile faaliyet göstermektedir. Irak ve Levant İslam devleti ise aslen Irak'ta savaşan radikal Sünni grupların oluşturduğu şemsiye bir yapılanma olup, amacı Irak ve Suriye'deki bölgeleri içine alan bir halifelik kurmak olarak ifade edilmektedir (Kardaş, 2013). Diğer bir açıdan bakıldığında Irak'ta azınlık durumundaki sünni nüfusun Suriye çoğunluk nüfusu ile birleştirilerek çoğunluğu sağlamak olarak değerlendirilebilir.

Bu çatışmaların en önemli sonucu Kürtlerin siyaseten ve fiilin birleşmesi olmuştur. 20 Temmuz'da Tel Abiyad olaylarının başlamasından itibaren çatışma PYD-Nusra Cephesi çatışması olmaktan çıkarak, İslamcı muhalifler ile Kürtler arasındaki bir çatışmaya dönüşme eğilimi göstermektedir. Çatışmaların şu ana kadar en önemli sonucu Kürtler arasındaki iç dengelere ilişkin olmuştur. 27 Haziran'daki Amude olaylarından sonra PYD'ye en yakın KUK üyesi partiler bile PYD'ye uzak bir görünüm çizmek istemesine rağmen çatışmalardan sonra Özgürlük Partisi ve Suriye KDP'si gibi PYD'yle en sorunlu partiler dahi ona söylemsel ve siyasi destek vermek durumunda kalmıştır. 1 yıl içinde aralarındaki uzlaşmazlıklar her fırsatta öne çıkan PYD ve diğer partiler arasındaki mücadele artık sona ermiştir. Bundan sonra PYD dışındaki partilerin Suriye Kürtleri arasında etkinlik kurması mümkün değildir. Özgür Suriye ordusunu destekleyen Cephe El-Ekrad (Kürtlerin Cephesi) PYD'yi desteklemeye başlamıştır (Erkmen, 2013).

Gelişmelerin Türk Dışişleri Bakanlığı değerlendirmesini içeren açıklama Bakan Davutoğlu tarafından yapılmıştır. Türkiye'nin gelişen duruma yönelik ilkeleri; ilk olarak, Kürtlerin Esad rejimi ile işbirliği yapmamaları ve Suriye muhalefetinin içinde şüphe bırakmayacak şekilde yer almalarıdır. İkinci olarak, Kürtlerin emrivaki şekilde, diğer unsurlarla istişare etmeden bir mezhep ya da etnik temelli bir de-facto yapı kurmamaları, üçüncüsü de Türkiye'nin güvenliğine zarar verecek şekilde, sınır güvenliğine zarar verecek şekilde faaliyet içinde olmamalarıdır. Davutoğlu isim zikretmeden ÖSO içerisinde faaliyet gösteren radikal grupları Suriye Devrimi'ne ihanet etmekle suçlamıştır (Radikal Gazetesi, 25.07.2013).

Türkiye-PYD sorununda karar alıcı merkezlerin aynı olması nedeniyle Türkiye'de sürdürülmekte olan çözüm sürecindeki gelişmelerin belirleyicilik taşıyacaktır. PYD'nin önünde iki seçenek bulunduğu, bunlardan birincisinin

Barzani–KBY gibi bir oluşum içerisine girme (ki bu Suriye muhalefetinin gelecekte şekillendireceği yapı ile bağlantılı olarak belirginleşecektir), diğerinin ise Suriye içerisinde, Türkiye'de belirginleşecek uzlaşıyı model alacak bir tutum takınmaları şeklinde olduğu değerlendirilmektedir.

Konfederasyonlar tarihi misyonu itibarıyla bağımsızlık (veya federatif yapı) öncesi geçiş sürecini kapsamış geçici bir oluşumdur. Örneği kalmamakla birlikte örgütlere stratejik bir hedef vermektedir. Bunun nihai hedef olacağı söylenmemektedir. Suriye kuzeyinde etkinliğini arttıran PYD ile birlikte Türkiye coğrafyası, PJAK-KBY-PYD oluşumuyla başlatılmış olan Kürt Bağımsızlık projesi ile güneyden, İran ve Ermenistan ile Doğudan çevrelenme riski altına girmiş bu durum iç ve dış politik açılımlarda kendisini göstermiştir.

ABD'nin Suriyeli Muhaliflere silah yardımı kararı almasından sonra PYD'nin durumu dikkat çekmeye başlamıştır (CNN Türk, 23.07.2013). Her ne kadar ABD, PYD açıklamalarından kaygılı olduğunu ifade etmiş ise de (Dünya Bülteni, 22.07.2013) Barzani yönetimine sağladığı destek gibi PYD'yi silah ve eğitim bakımından bu yardım kapsamında görüp görmediğine dair bir açıklama yapmamıştır. Buna karşın ÖSO ifadesi geçmemekte, Muhalifler ifadesi kullanılmaktadır.

Rusya, Suriye için barış konferans ile ilgili yaptığı açıklamada terörist olmayan tüm bileşenlerin bu konferansa katılmaları gerektiğini bildirmiş ve bunlar içinde Kürt grupları da saymıştır. Esad'ı taviz vermeye zorlayacak bir barış konferansına Kürtlerin tek temsilci olarak katılmaları bölgenin fiili özerkliğin yanında uluslararası kamuoyunun tanıdığı resmi bir özerkliğe kavuşmasını sağlayabilecektir.

3.2.3. Stratejik Oyuncular ve Bölgesel Güç Mücadelesi

Kissinger'e göre Amerikalılar'ın Avrupa'nın çektiği sancıları hep güç dengesi sistemine bağlamışlardır. Amerika'da kendine özgü özellikler dış politikaya karşı iki birbirine zıt tavır yaratmıştır. Birincisi demokrasiyi kendi değerlerine göre kendi ülkesinde en iyi ve kusursuz bir hale getirip insanlığın geri kalanı için bir ışıldak olmak, İkincisi ise, Amerikan'nın değerlerinin bunları bütün dünyaya yayma

yükümlüğü getirdiği görüşüdür (Kissinger, 2011: 10). Bu durumda dış politika uygulamalarının toplum tarafından kabul görmesi, demokratik değerlerin yayılması söylemi ile örüntülenme ihtiyacı göstermektedir. Kissinger Amerikan askeri gücünü gelecek onyıllarda dünyanın tanık olabileceği birçok küçük çaplı anlaşmazlıkta kullanılmak istemesi, Amerikan dış politikası için kavramsal bir sorun olacağını da işaret etmektedir. Amerika 21. yüzyılda en büyük, en güçlü ancak akranları olan bir ülke olacaktır. Kissenger bu nedenle Amerikan farklılığı inancının bu yüzyılda daha az önem taşıyacağını belirtmektedir. Buradan hareketle demokrasiyi yüceltme ve yayma söyleminin realpolitiğin baskısı altında kalacağı ancak askeri güç kullanımından kaçınılacağı anlaşılmaktadır. Kissenger, Richelieu'nün *raison'd'état* kavramı, yani devletin çıkarlarının, bu çıkarları elde etmek için kullanılan araçları meşru kıldığı görüşü Amerikalılara çirkin gelmekle beraber, bunun hiçbir zaman kullanılmadığı anlamına gelmediğini ifade etmektedir. Amerikan liderlerinin dünya savaşı yaparken veya bölgesel anlaşmazlıklara karışırken, daima, çıkar için değil ilkeler adına mücadele ettiklerini ileri sürmüşlerdir. Kissenger Amerikalı liderlere tavsiyesi de, Amerika'nın mali ve askeri kaynakları, küresel bir dış politika uygulaması için kısıtlamaya uğruyorsa, moral yükümlülüklerini artırmamaya dikkat etmesi gerekir olmuştur (Kissinger, 2011: 787).

Kissinger'ın ifadeleri eleştirel analizin genel olarak söyleme bakış ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Aşağıdaki kısımda söylem ve eylem incelemesi ile ABD'nin yaklaşım ve stratejisinin çerçevesi çizilecektir.

3.2.3.1. ABD, İslam Coğrafyası ve Orta Doğu

Dört Yıllık Savunma Planları, Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi ve Bush Doktrinin de temelini oluşturan Savunma Planlama Rehberinin Soğuk Savaş'ın ardından yayınlanması ile Orta Doğu dünyanın önemli bölgelerinden birisi olarak kabul edilmiştir. Orta Doğu, ABD büyük stratejisi açısından şu bakımlardan önem taşımaktadır:

- Bölgenin coğrafi konumu ve bu konumun ABD askerî planlaması içindeki yeri

- Bölgede bulunan enerji kaynakları ve bunun dünya ekonomisinin sürdürülmesi ve büyük güç siyaseti içindeki yeri.
- Stratejik bölgeler içinde en çok çatışma çıkan ve çatışmaların bölgeselleşme eğilimi taşıdığı alan olması.
- Amerikan üstünlüğüne meydan okuyan ve bunu tüm dünyada uygulamaya çevirebilen örgütlere ve hareketlere kaynaklık etmesi.

Amerikan üstünlüğüne meydan okumayı örgüt seviyesinde ele alış konstelasyon–ortaklıklardan terör örgütü hücresine uzanan bir tayfı kapsar. Francis Fukuyama'nın "Tarihin Sonu" ve Samuel Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" tezleri 1990'lar ve sonrasında ABD dış politikasını yönlendiren en önemli çalışmalardır (Atmaca, 2011: 163). Huntington'a göre Amerikan üstünlüğüne meydan okuması beklenen iki medeniyet sahası mevcuttur. Konfüçyen ve İslam Medeniyet sahaları. 21. yüzyıl girişinde verdiği görüntü, İslam coğrafyasının kana bulanmış olması, Konfüçyen sahanın ise birbirlerinin egemenlik sahalarını kabul etmeyen ülkelerin caydırmaya yönelik gösteriş manevralarına ve yeni ortaklıklara girişmelerine sahne olmasıdır.

3.2.3.1.1. 1990'lı Yıllarda Söylem ve Eylem: Orta Doğu'da Yeni Jeopolitik Tasavvurun Oluşumunda İlk Aşamalar

Siyaset Biliminin veya herhangi bir disiplinin devlet politikalarını belirlemek gibi doğrudan bir işlevinden söz edilmese de, çağdaş kamu yönetiminde karar vericilerin açıklayıcı kuramlardan, bilimsel araştırmalardan ve bu çalışmalarda etkin bireylerin birikim ve görüşlerinden yararlanarak politika saptamaları oldukça kabul görmektedir. Hans Morgenthau gibi önemli akademisyenlerin de etkisiyle Soğuk Savaş döneminde jeopolitik ABD güvenlik söyleminin çok önemli bir parçası haline gelmiştir. Mackinder'in "Kara Hâkimiyeti" ve Spykman'ın "Kenar Kuşak" teorileri ABD dış politika yapıcılarının Soğuk Savaş çevreleme politikalarına dayanak oluşturmuştur (Shelley, 1996: 208). "Truman Doktrini" ise ABD'nin Soğuk Savaş'a yönelik jeopolitik tasavvurunun ilk açıklaması olarak kabul edilmektedir (Tuathail 2006: 60).

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla ABD yalnızca düşmanını değil saha resmini de kaybetmiş, aynı zamanda dünya siyasetindeki duruşunu da yeniden tanımlamak zorunda kalmıştır. Bush yönetimi tek süper güç olarak dünya siyasetini coğrafi olarak yeniden şekillendirmeye başlarken yeni düşmanı "belirsizlik ve istikrarsızlık" olarak tanımlamıştır (Bush, 1990: 364'den aktaran Atmaca 2011: 169).

Siyasi ve iktisadi sistemi hegemonyasını sürdürmeye dayanan ve bunu sürdürmek zorunda olan ABD nin her söylemi, tersten de okunması gereken öğeler içeren bir karakter arz etmektedir. Bir kısım analist, Saddam Hüseyin'in tarihi gerekçeler (ki sömürge menfaatleri çerçevesinde çizilmiş sınırları kabul etmemek olarak özetlenebilir) ve Kuveyt Emirliğinin uzlaşmaz tutumunu öne sürerek gerçekleştirdiği Kuveyt işgalini, BM Şartının ihlali ve doğrudan Amerikan hegemonyasına yönelmiş bir tehdit olarak ele almıştır. Sınırların güç kullanımı yoluyla değiştirilemeyeceği ilkesi, Orta Doğu bölgesinde, sömürgecilik menfaatleri doğrultusu dışında hiçbir evrensel ve yerel ilkeye dayanmaksızın çizilmiş ve dayatılmış çizgileri savunmaktan ibaret olsa da hegemonyanın sürdürülmesinde gerekli söylem ihtiyacını karşılamaktadır.

Diğer bir grup analist ise, stratejik petrol kaynakları üzerinde askerî denetim kurmak isteyen Amerikan yönetiminin, Saddam'ı Kuveyt'i işgal etmesi yönünde cesaretlendirdiğini öne sürmüştür. Ramsey Clark'a göre ise Amerikan yönetimi, Körfez'de hegemonik bir güç olmak için Kuveyt Kraliyet ailesini Irak'ı bir işgale yöneltmek için kullanmıştır (aktaran Everest, 2004: 127). George Friedman[25], 1990'lı yıllarda ABD'nin çeşitli ülkelere saldırılarının amacının bölgede güçlü olmaya niyetlenenleri kaosa sürüklemek olduğunu, Amerikalıların seçtiği zaman ve yerde bölgesel ve iç tehditlerle uğraşmasına sebep olduğunu" ifade etmektedir (2011: 23).

Bir başka yaklaşım ise alt hegemonlar ve müttefiklerin başat aktörü bu tür stratejik girişimlere teşvik ederek cesaretlendirdikleri yönündedir. Nitekim Turgut Özal'ın Dışişleri Başdanışmanı Engin Güner, Saddam tehlikesine karşı Amerika'yı ilk uyaran kişinin Özal olduğunu Özal'ın Amerika'yı işin içine çekme ısrarının sebebini: "Saddam'ı Türkiye için de bir tehdit olarak görmesi" şeklinde

[25] G.Friedman dünyanın en önde gelen istihbarat Firması STRATFOR' un kurucusu ve CEO'sudur

açıklamaktadır. “Bu kadar silahlanmış adamla ben uğraşacağıma, Amerika uğraşsın” diye hesap ediyordu. Özal Amerika’yı Saddam’a karşı sürekli cesaretlendirdi. “Bu adamı gözünüzde büyütmeyin, isterseniz bu adamı yenebilirsiniz.” dediğini ifade etmektedir (Güner, 2012).

Irak lideri Saddam Hüseyin’in Kuveyt’i işgali, ABD’nin tasarladığı bu yeni jeopolitik düzendeki rolünü tanımlaması ve hatta uygulaması için çok önemli bir araç olmuştur. Bush yönetiminin “haydut devlet” söylemi, bu dönemde, bölgedeki çıkarlarını ve çevreleme politikalarını meşrulaştırmak amacıyla kullanılmıştır. Nisan 1991’de ortaya çıkan mülteci krizi sonucunda yaklaşık 500.000 Iraklı Kürt’ün Türk sınırlarına yığılması ile Türkiye için savaşın en sıkıntılı süreci başlamış, 1991’de bu mültecilerin evlerine dönebilmeleri için gerçekleşen Huzur Operasyonu Temmuz 1991’de yerini Çekiç Güç’e bırakmıştır. Bu çerçevede 2 Ağustos 1992’de Irak’ın kuzeyinde 36. paralelde oluşturulan “uçuşa yasak bölge” ile de bölgedeki Kürtlerin Saddam Hüseyin rejimine karşı korunması amaçlanmıştır. Ancak savaşın sonunda Saddam Hüseyin iktidarını korurken savaşın en önemli sonucunu Iraklı Kürtlerin bölgede bağımsız bir devlet kurabilmeleri için güvenli bir alan yaratılması teşkil etmiştir. Bu durum ABD ve Türkiye arasında uzun yıllar sürecek olan sorunların başlamasına sebep teşkil etmiştir (Atmaca, 2011: 170).

1991 Ulusal Güvenlik Strateji Belgesinde Batı Avrupa’nın bütünleşmesine destek vermek, NATO’nun dönüşümüne destek vermek, insan hakları ve bölgesel ihtilafların çözümünde etkin olmak” amaçlanmıştır. Ayrıca uluslararası terörizmle, kaçakçılıkla ve uyuşturucu ile mücadele hedeflenmiştir. 1991’den bu yana hiçbir ihtilaf çözülmediği gibi artmıştır.

Hem Soğuk Savaş’ın hem de Körfez Savaşı’nın kazananı olan ABD yeni dönemde Arap-İsrail uyuşmazlığını bitirmek kararlılığını göstermiştir. Başkan Clinton döneminde (1993-2001) Arap-İsrail Barış Süreci Orta Doğu politikasının temel öğelerinden biri olarak tanımlanmıştır. Bu dönemde küreselleşmenin yanında dış politika uygulamalarında “Soft Power (Yumuşak Güç)” ve “Hard Power (Sert Güç)” ayrımına gidilmiştir. 1990’lı yıllarda Clinton döneminin jeopolitik söylemi ise Amerikan siyasi ve iktisadi stratejisini meşrulaştırma temeline oturmaktadır. Bu çerçevede 1994 yılında formüle edilen “İkili Çevreleme” siyaseti Clinton yönetiminin Orta Doğu’daki stratejisini oluşturmuştur (Atmaca, 2011: 169)

Yeni düzeni tehlikeye sokacak ülkeler olarak görülen Irak ve İran'ı "kuşatma" (containment) amaçlanmıştır. Körfezin bu iki önemli ülkesini kuşatmanın en önemli aracı ise ABD'nin Körfez'de artan askeri varlığıdır. ABD birliklerinin körfezdeki konuşlanmasını gösteren harita Şekil 16'dadır.

ABD'nin yeni Orta Doğu düzenindeki önemli bir öğe ise, dünyadaki gelişmelere paralel olarak liberal demokrasi ve ekonominin bölgede yaygınlaşması olarak açıklanmaktadır. Ancak demokrasinin yaygınlaştırılması Cezayir'deki 1991 seçimlerinden sonra bir yana bırakılmıştır. Washington, bölgedeki müttefiklerinin de kaygı duyduğu gibi demokratikleşmenin İslamcıları iktidara taşıyacağına ve bunun da bölgedeki çıkarlarına ters düşeceğine kanaat getirmiştir (Fürtig, 2007'den aktaran Altunışık, 2013: 73). Cezayir günde 2 milyon varil petrol ve yılda 85 milyar metreküp doğalgaz üretimi olan bir ülkedir. Fransa'da 7 milyon Cezayir kökenli insan yaşamaktadır. Kurtuluş İçin İslami Cephe (FIS) 1988 seçimlerinde 1200 kadar Belediye'nin 856'sını kazanmış 1991 parlamento seçimlerinde 228 sandalyeden 188'ini kazanmıştır. Hüsnü Mahalli'ye göre bu sonuçlar kuruluşundan bu yana Cezayir'i yöneten Ulusal Kurtuluş Cephesinin yolsuzluklarından ve başarısızlığından bunalmış olan halkın değişim isteğidir. Dönemin Fransız Başkan'ı François Mitterand "Fransa, İslamcıların komşu Cezayir'de iktidara gelmesini engellemek için hemen askeri müdahaleye hazırdır" demiştir. Daha sonra yaşanan çatışmalarda 200 bin insan hayatını kaybetmiştir (Mahalli, 2012: 47-49). Demokrasi söyleminin seçmen tercihlerinden ziyade egemen güçlerin iktidar söylemi olarak coğrafya'da kullanımı Cezayir Baharı ile başlamıştır.

Bu dönemde ABD'nin sürdürmeye başladığı Irak politikası, Suudi Arabistan, Türkiye gibi ABD müttefiklerinin de tepkisini çeken noktalara ulaşmıştır. ABD'nin müttefikleri İran'a ambargo politikasını desteklememiş, Avrupa Birliği (AB) ise tam tersine bir yaklaşımla, İran'a karşı önce "eleştirel diyalog" yolunu tercih etmişlerdir. Hatemi'nin Cumhurbaşkanı olmasından sonra ise "yapıcı angajman" politikaları geliştirmiştir.

Türkiye de bu dönemde İran'la ilişkilerine yeni bir boyut getiren doğalgaz boru hattı yapımına başlarken, Suudi Arabistan gibi Körfez ülkeleri bile İran'la ilişkilerini normalleştirme yoluna gitmiş bulunmaktadır. ABD'nin, Clinton

döneminde bazı ülkeleri angaje edip, bazılarını "kuşatmaya" dayalı yeni bir Orta Doğu düzeni yaratma çabaları sonuçsuz kalmıştır.

3.2.3.1.2. 11 Eylül ve ABD'nin Irak'ı İşgali; 2000 li Yıllar, Şekillendirmede Tek Taraflılık ve Sert Güç Kullanımı

2001 yılında yeni muhafazakâr ideolojinin egemen olduğu George W. Bush yönetiminin iktidara gelmesiyle, ABD'nin tek süper güç olma durumunu yeterince kullanamadığını, "istisnai gücü ve moral üstünlüğü" ile ABD'nin yenidünyayı gerekirse güç kullanarak şekillendirmesi gerektiği savunulmaya başlanmıştır. Amerikan hükümeti 20 Eylül 2002 tarihinden itibaren daha önceleri uyguladığı küresel sorunlara çok yönlü yaklaşımı terk ederek Bush doktrini olarak bilinen emperyal bir yaklaşımı uygulamaya sokmuştur (Gökay, 2008: 1). 11 Eylül saldırıları yeni muhafazakârlar için neredeyse bir tür iddialarının kanıtı olarak görüldü. 11 Eylül saldırıları ABD'nin simgesel olarak ekonomik gücünü ve arkasındaki askeri güç merkezini hedef almaktadır. Bazı analistler El-Kaide'nin ABD'ni ortadan kaldırmak gibi bir tasavvurunun olamayacağını, maksadın itibarını sarsarak, bölge yönetimlerinin (İslam Coğrafyası) hedef alındığını ileri sürmektedir. El Kaide, Müslümanların beyinlerini ve kalplerini stratejik alan olarak seçmiştir (Friedman, 2011: 86-89).

11 Eylül'ün ardından 20 Eylül'de ABD yönetimi yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi'ni Bush Doktrini adıyla uygulamaya koydu. Bu belgede, 20. Yüzyıl'ın büyük savaşının, "hürriyet" ve "totalitarizm" arasında olduğu ve bu savaşın "özgürlük, demokrasi ve serbest girişimin kuvvetlendirilmesine karar verilmesi" ile sona erdiği vurgulanırken, ABD'nin de, "eşsiz askeri gücü" ile "büyük ekonomik ve siyasal etki" gücünü kullanabilme yeteneğine sahip olduğunun altı çizilmektedir (NPQ Türkiye, 2002). Saldırılardan sonra ABD yönetimi yeni düşmanını "uluslararası terörizm" olarak tanımlamıştır. Bu noktada Başkan Bush'un klasik Soğuk Savaş metaforlarını yeniden kullanmaya başladığı görülmektedir. "Komünizm" yerine "terörizm" ve "terörizme karşı savaş" kavramları ABD dış politikasının başat jeopolitik söylemi haline gelmiştir (Atmaca, 2011: 175).

Bu saldırılara karşı geliştirilen "terörizme karşı savaş" politikasının ilk hedefleri Afganistan ve Irak olmuştur. ABD'nin Afganistan hareketini bir hile olarak değerlendiren Friedman, gerçekte mücadeleyi Taliban'a karşı Afganlıların yaptığını fakat ABD yanlısı Müslüman liderlere onları korumaktaki kararlılığını göstermesi için yeterli olduğunu belirtmektedir (Friedman, 2011: 91). Birleşmiş Milletler ve NATO desteği ile Afganistan'a karşı "Kalıcı Özgürlük operasyonu" adı altında başlatılan savaşı Ó Tuathail ve Shalley "dünya üzerinde yeni bir jeopolitik düzen kurma çabası" olarak tanımlamaktadır (2004: 168).

Afganistan'ın 11 Eylül saldırıları ile ilişkisi bulunduğu gerekçesi ile işgal eden ABD'nin niçin bu ülkeden başladığı coğrafi konumunun stratejik önemi yanında geçen zaman içerisinde tamamen gün yüzüne çıkmıştır. İşgalin arka planında maden rezervleri bulunmaktadır. Lityum'un S.Arabistan'ı olarak nitelendirilen Afganistan'da ABD'li yetkililer ülke ekonomisini ve "isyancılarla" mücadelenin seyrini kökünden değiştirmeye yetecek miktarda yeni maden rezervleri bulunduğunu açıklamışlardır. Bulunan rezervlerin değerinin 1 trilyon dolar olduğu ifade edilmektedir. Ülkenin daha önce bilinen rezervlerinden çok daha fazla olan madenler arasında demir, bakır, kobalt, altın da bulunmaktadır. ABD'li yetkililer yeni bulunan rezervlerin miktarı konusunda oldukça iyimser tahminlerde bulunurken, bu kaynakların Afganistan'ı dünyanın en büyük madencilik ülkesine dönüştürebileceğini belirtmektedirler. Afganistan'daki yeni rezervlerin Pentagon yetkilileri ve ABD'li jeologların oluşturduğu küçük bir ekip tarafından bulunduğu belirtilmiştir (Milliyet Gazetesi, 14.06.2010). Yeraltı zenginliklerini çıkarmak için yarışa giren yatırımcılar arasında Türkiye ve ABD'nin yanı sıra Hindistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Kanada, İngiltere ve Polonya'dan da şirketler bulunmaktadır. Yüksek teknoloji sektörünün can damarı olan nadir elementler, cep telefonundan iPad'e, düz ekrandan elektrikli otomobillere, teknolojik ürünlerin hemen hepsinde kullanılmaktadır. Ülkede süren savaş ve istikrarsızlık nedeniyle Batılı firmalar Afganistan'a yatırım konusunda oldukça temkinli davranırken dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olan Çin, Kabil yönetimiyle özellikle petrol ve bakır yatakları konusunda önemli anlaşmalar imzalamış bulunmaktadır (DW, 05.07.2013).

ABD'nin saldırgan tutumunu BOP'un gerçekleştirilmesi penceresinden değerlendirenler olduğu gibi, konunun hegemonyanın fiskal-finansal boyutlarıyla sürdürülmesinin kaçınılmaz gerekliliği olarak da değerlendiren analistler mevcuttur.

ABD'nin Orta Doğu politikalarına uluslararası desteği artırmak ve sorumlulukları uluslararası sistemde önde gelen devletlerle paylaşma politikası çerçevesinde Amerikalı yetkililer Orta Doğu'da demokrasinin, iyi yönetimin, bilgi toplumunun, iktisadi ve toplumsal kalkınmanın desteklenmesi iddiasıyla "Büyük Orta Doğu Projesi"ni ortaya çıkarılmıştır. Aslında 1991 yılı Cezayir seçimlerinden sonra İslamcı yönetimlerin işbaşına gelmesinden çekinerek istikrarı demokrasiye tercih ettiği ileri sürülen ABD'nin bu söylemi her zaman kuşku ile karşılanmıştır. 2004 yılı Haziran ayında Sea Island'da toplanan G-8 zirvesinden sonra "Büyük Orta Doğu Projesi" "Yeni Orta Doğu ve Kuzey Afrika Projesi" adını almıştır.

Hüseyin Bağcı'ya göre proje'nin kapsamı tam olarak belirtilmemesine rağmen yirmi iki Arap ülkesi ile birlikte Türkiye, İran, Pakistan ve Afganistan'ı kapsadığı düşünülmektedir. Proje, geniş Orta Doğu'da "aşırılığın, terörizmin, uluslararası suçların ve kaçak göçün" önlenmesi amacıyla bölgede iktisadi, sosyal ve siyasi durumun iyileştirilmesi iddiası üzerine kurulmuştur. Proje, serbest piyasa, serbest seçimler, basın özgürlüğü ve insan hakları örgütlerinin desteklenmesi gibi konuları da içerme iddiasındadır. Proje üç alan üzerinde yoğunlaşmıştır: İlk olarak siyasi meseleler üzerinde odaklanmış bu bağlamda, Geniş Orta Doğu bölgesinde hukukun üstünlüğü ve demokratik yapıların tesisi, insan haklarının, temel hak ve özgürlüklerin, farklılığın ve çoğulculuğun garantisi yönünde ilk adım olarak değerlendirilmiştir. İkinci mesele sosyal-kültürel alanla ilgilidir. Belgede herkes için eğitim, ifade hürriyeti, kadın-erkek eşitliği vb. hususlar vurgulanmaktadır. Belge son olarak ekonomik meseleler üzerinde durmaktadır. Yeni iş alanlarının yaratılması, ekonomik reformların desteklenmesi, bölge içi ticaretin teşviki gibi hususlar vurgulanmaktadır (Bağcı ve Sinkaya, 2006: 22-23). AK Parti başlangıçta BOP oluşumunu desteklemiştir. Ancak Bağcı'ya göre karşılaşabileceği belki en büyük sorun ABD'nin samimiyetidir. AK Parti liderleri Amerikan yönetiminin Orta Doğu'ya demokrasi ve refah getirme söylemlerini – açıkça, en azından – kamuoyu önünde sorgulamamıştır (2006: 32).

ABD'nin hegemonik gücünün temel yapıtaşlarından biri olarak Dolar'ın rezerv para özelliğini gösteren Gökay, HSBC'nin Haziran 2003 raporuna atıfta bulunduğu yaklaşımına göre, küçük düzeyde dolardan kaçma bile, son derece önemli değişimler yaratabilecektir. Böyle bir durumda dolar, küresel sermaye olma konusunda Euro ile önemli bir rekabete girmek zorunda olacaktır. Sadece Avrupa değil, ayrıca petrolünün %80'inden fazlasını Orta Doğu'dan ithal eden Japonya da, sahip olduğu dolar rezervlerinin büyük bir bölümünü Euro'ya çevirmek zorunda kalacak, hatta dünyanın en büyük petrol ithalatçısı olan ABD bile önemli bir miktarda Euro rezervini elinde bulundurmak zorunda kalacaktır. Böyle bir durum, Amerikan para politikası ve yönetimi için büyük bir yıkım olabilecektir. Daha 06 Kasım 2000 tarihinde, Irak yönetimi, sahip olduğu petrol rezervlerini bundan böyle dolar üzerinden değil – Irak'ın "gizli silahı" olarak nitelendirilen - Euro üzerinden fiyatlandıracağını ilan etmesi, bu kararın, OPEC ülkelerinin, petrolün dolar üzerinden fiyatlandırılması kuralını çiğneme cesareti gösterdikleri ilk vaka olmuştur. Bu olaydan itibaren Euro'nun değeri sürekli bir artış ve doların değeri sürekli bir düşüş kaydetmiştir. Libya petrolün dolar yerine Euro ile fiyatlandırılmasını talep etmiş, İran, Venezüella ve diğer ülkeler de kendi petrollerini Euro üzerinden fiyatlandırmak istediklerini bildirmişlerdir.

Petrol ticareti doların hegemonyasını sağlayan temel faktör olduğu için, tüm bu gelişmeler, Amerikan ekonomisinin gücüne ve ABD'nin küresel hegemonyasına karşı son derece önemli tehditler idi. Amerika müttefiki İngiltere ile birlikte Mart 2003'te Irak'a girdi ve ülkeyi yönetmek için kendi otoritesini kurdu. Amerikan dolarını petrol ticaretine yön veren para birimi olarak muhafaza etme amacı, Irak işgalinin temel nedenidir. Bu neden, sadece Irak petrolünü kontrol etme amacından daha önemlidir (Gökay, 2008: 6).

Bu dönemde Arap-İsrail uyuşmazlığı ABD'nin öncelikli konuları arasından çıktı. Bu yeni politikanın en önemli sonucu, 2003 yılında ABD'nin BM Güvenlik Konseyi kararı olmadan bir "istekliler koalisyonu" ile Irak'ı işgal etmesi Irak açısından sonuçları kadar bölgesel sonuçları ile de bir dönüm noktası oluşturmuştur.

Soli Özel, ABD'nin Irak işgalini ve başarısızlığını bölgedeki güç dengesini de alt üst eden bir gelişme olarak düşünürlerin birçoğu ile hemfikirdir. ABD işgalinin Iraklı Şiileri ve Kürtleri iktidara taşımasıyla birlikte, bölgede Sünnilerle Şiiler

arasında yüzyıllardır birincinin lehine var olan güç dengesi de değişmiştir (Özel, 2011).

2005'ten itibaren de İran üzerine üretilmiş bir kriz durumu mevcuttur. "İran tehlikesi-hayaleti" medya aracılıyla dünya çapına yayılmıştır. İran'a karşı bir askeri operasyonu meşrulaştırmak amacıyla, ABD'nin yeni-muhafazakâr yöneticileri - Irak işgali öncesinde Saddam Hüseyin'e karşı uygulanmış olan yöntemdeki gibi - bu ülkeye karşı bir karalama kampanyası başlattılar. 11 Eylül saldırılarından hemen sonra devlet televizyonunda konuşan Cumhurbaşkanı Hatemi, terörist saldırılar sırasında birçok savunmasız Amerikalının hayatını kaybettiğini ifade ederek, saldırıların İran rejimi tarafından onaylanmadığını belirtmiştir. Cumhurbaşkanı Hatemi konuşmasında ABD'yi düşman bir ülke olarak nitelendirmemeye oldukça özen göstermiştir Ancak, 11 Eylül saldırılarını takip eden dönemde Washington tarafından yapılan açıklamalarda Tahran, beklenenin aksine kendisini Şer Ekseni içinde bulmuştur (Karagiannis, 2003: 151-152, Renshon, 2005: 590-591, Ayhan, 2006: 201).

Gökay'a göre, İran, 2000 yılında Irak petrollerinin ihracatı konusunda Euro'ya dönen Saddam Hüseyin'den daha büyük bir suç işlemiştir. İran'ın planı, sadece elindeki petrolleri Euro üzerinden satmayı değil, aynı zamanda tüm ilgili tarafları - petrol üreticisi ülkeleri olduğu kadar petrol tüketici ülkeleri de içine alacak olan Euro'ya dayalı bir petrol değişim piyasası oluşturmayı amaçlıyor. İranlı yetkililer Haziran 2004'te, Euro'ya dayalı uluslararası petrol ticareti mekanizmasının kullanılacağı yeni bir değişim sistemi vasıtasıyla şu anda mevcut olan iki değişim sistemi – New York merkezli NYMEX ve Londra merkezli IPM – ile Mart 2006'dan itibaren rekabet etmeyi planladıklarını açıklamışlardı.

Soğuk Savaş'ın bitişinden itibaren Amerika'nın gücü azalmaktadır. Özellikle Amerika'nın dünya ticareti ve üretimindeki payı, Soğuk Savaş dönemindeki payından daha azdır ve ABD'nin, AB, Japonya, Çin ve Güneydoğu Asya'ya karşı sahip olduğu görece iktisadi güç Soğuk Savaş sonrası dönemde gerileme içindedir. ABD'nin sürekli silah gücüne başvurması, sadece Soğuk Savaş sonrası jeopolitik duruma bir tepki olarak değil, bu iktisadi gerilemeye karşı bir reaksiyon olarak görülebilir Günümüzde Amerika elinde herhangi bir yabancı rezerv tutmadan tüm dünyadan borç para almaktadır. Dolar de facto küresel rezerv parası olduğu için,

ABD'nin resmi değişim rezervinin yaklaşık üçte ikisini Amerikan parası oluşturuyor. Amerika faiz oranları alanlarında diğer paralarla rekabet etmek zorunda kalmamakta ve düşük faiz oranlarında bile sermaye dolara yönelmektedir. Dünyanın geri kalan kısmı bu dolarlar karşılığında Amerika'ya mal ve hizmet sunmak zorundadır. (Gökay, 2008: 2-3)

ABD bir noktada hegemonyayı sürdürebilmesini Suudi Arabistan'a borçlu olarak görülebilir. 1970–1971 yıllarında yaşanan kriz neticesinde kitlesel dolardan kaçış hareketine cevap olarak, Amerikan hükümeti, 15 Ağustos 1971 tarihinde dolar ile altın arasındaki bağı keserek ödemeler konusundaki sorumluluğunu yerine getirmemiştir. Çünkü Amerikan hükümeti, yabancı merkez bankaların elinde bulunan dolarları altın karşılığında geri alabilecek durumda değildi. Amerikan hükümeti 1972–1974 yıllarında Suudi Arabistan yönetimi ile bir dizi anlaşmalar imzaladı. Bu anlaşmalar ile Suudi Arabistan sahip olduğu petrolü dolar karşılığında satmayı kabul etti ve böylece Suudi Saray (The House of Saud)'ın gücü arttı. Suudi Arabistan dünyanın en büyük petrol üreticisi ve OPEC'in lideri idi. Aynı zamanda Suudi Arabistan, üretim kotasına sahip olmayan tek kartel ülkesidir. Amerikan dolarının uluslararası petrol ticaretinde küresel rezerv para haline gelmesi dolara olan talebi son derece arttırdı. Bu sistem sayesinde ABD artan askeri harcamalarını ve ithalat ihtiyaçlarını dolar basarak karşılama imkânını tekrar elde etti. ABD, diğer ülkelerin ciddi meydan okuması ile karşılaşmadığı sürece ve diğer ülkeler Amerikan dolarına güven duyduğu sürece bu sistem çalışmaktadır.

Petrol sektörünün özelleştirilmesi, sonuçları henüz tam olarak hissedilmeyen önemli bir süreci tetiklemiştir. "Bağımsız Vadeli Emtia İşlemleri Komisyonu CFTC, kapitalizmin dünya çapındaki krizi başladıktan sonra spekülasyonu sınırlandırmak üzere adım atan ABD hükümetinin Dodd-Frank Reformu diye bir yasa paketi kapsamında kurulmuştur. Bu sürecin başındaki Gary Gensler'in 18 yıl boyunca Goldman Sachs'ta çalışan, bir süre de bankanın mali işlerinin başında bulunan kişilerden biri olması ve CTFC'nin petrol piyasaları üzerine Ekim 2011'de çıkardığı yönetmelik ile dünya petrol fiyatlarındaki patlamanın izlemesi de ayrıca dikkat çekmiştir (Sol Portal, 21.03.2012).

Washington'un Büyük Orta Doğu Projesi olarak adlandırdığı siyasi dönüşüm projesine en büyük eleştiri Suudi Arabistan Kralı Abdullah ve Mısır Cumhurbaşkanı

Hüsnü Mübarek'ten gelmiştir. Suudi Arabistan'ın Şubat 2002 de Amerikan askerlerinin topraklarını terk etmesini istemiştir. Friedman, Irak'ın işgaliyle Suudi petrol yataklarına birkaç saatlik mesafeye Amerikan Birliklerinin yerleştirilmiş olduğunu, bu surette Suudilerin gözünün korkutulmasının yanı sıra, ABD işgalinin, bölgedeki komşuları, Kuveyt, Türkiye, Ürdün, Suriye, İran olan en stratejik ülkenin (Irak) kontrolünü kazandırdığını ifade etmektedir. ABD'nin bölge politikalarından rahatsız olan Türkiye de ABD'ye karşı "yumuşak dengeleme" politikası geliştirmiştir. Ankara, bu politika çerçevesinde ABD'den gelen muhalefete rağmen Batı yanlısı blok dışında, karşıt bloğun aktörleri (özellikle Suriye, Hamas, İran) ile de ilişkilere girmiştir.

ABD'nin küresel ve bölgesel gücünün doruk noktasını temsil eden Irak işgali, aslında ABD'nin bölgedeki gücünün inişe geçtiği bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bölgesel aktörler açısından ise iki eksenin oluştuğu ve bu çerçevede Arap dünyasının da zayıfladığı, Arap-olmayan aktörlerin, özellikle İran ve Türkiye'nin, bölge politikasında etkinliklerini artırdığı bir dönem başlamıştır. Bölge politikası bu iki eksen arasında güç mücadelesi olarak gelişirken, bu mücadelede mezhepsel kimliklerin stratejik bir unsur olarak kullanılması durumunun ortaya çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye eksenler-ötesi bir pozisyon geliştirerek iki tarafla da ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Öte yandan, yıllarca bastırılmış kimliklerin tanınması gibi anlamlı bir politikanın çok ötesinde bir noktaya gidilerek, demokrasi tamamen etnik ve mezhebi kimliklere dayalı bir siyasi yapı olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Bu süreç kimlikleri daha da ayrıştırarak yeniden üretirken, hem Irak içinde hem de bölgede mezhepsel ve etnik çatışmaların fitilini ateşlemiştir.

2010 yılı sonunda Orta Doğu Bölgesindeki gelişmeleri farklı bir boyut kazanmıştır. Küresel bir eylem planının bir bölümünü teşkil ettiği ileri sürülen uygulamalar aşamalı olarak incelenmektedir. İlk olarak, ABD ve Avrupa, dünyanın en büyük petrol ve doğal gaz rezerv sahasını kontrol altına alarak son dönemlerde bölgedeki büyük enerji yataklarında imtiyaz hakkı olan Çin ile zaten enerji patronu olan Rusya karşısında, dünya enerji dengesini kendi lehine çevirmek istemektedir. İkinci olarak, 11 Eylül 2001'de başlayan ve 2008-2009 kriziyle hızlanan "Körfez sermayesinin ABD ve Avrupa'dan kaçışı" sürecini, körfez sermayenin kendisine

zorla el koyarak bu süreci tersine çevirme uygulamalarına girişmiştir. Nitekim Başbakan Erdoğan'ın, Orta Doğu turunda iken yanındaki gazetecilere

> "*Libya ayağa kalksın, Afrika'da birlikte çok iş yaparız... Batı bankalarında Libya'nın 160-170 milyar doları var. Bir türlü serbest bırakmıyorlar. Bu parayı dünya finans sistemi içinde çevirip duruyorlar. Kaldıraç kullanarak neredeyse 1 trilyon dolarlık bir hareketlilik oluyor. Batı finans sistemi bundan büyük nemalar sağlıyor. Peki, nemasından hiç paranın asıl sahibi olan Libya'ya veriyor mu? Vermiyor. Türkiye olarak bunun normale dönmesini sağlamak durumundayız. Kardeşlerimize bu konuda sahip çıkacağız*"

dediğini vurgulayarak bir noktada "gasp" eylemini işaret etmektedir (Taş, 2012: 21).

Son olarak, bölgede hızla derinleşmeye ve yaygınlaşmaya başlayan Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT), ŞAMGEN gibi ekonomik entegrasyon projelerinin gerçekleşmesine imkan vermemek, en azından yavaşlatmak amacı güdülmektedir (Taş, 2012: 19-21). 2011 yılında başlayan ve Arap Baharı, adını alan halk hareketleri Türkiye tarafından öngörülememiştir. Özel'e göre o güne dek İran dahil tüm baskıcı yönetimlerle kardeşçe yaşayan, samimiyeti ilerleten, ekonomik entegrasyon peşinde koşan Ankara'nın dış politikası, bu sarsıcı gelişmelerin ışığında rota değişikliği yapmıştır (Özel, 2011).

ABD'nin Orta Doğu'ya yönelik dış politika stratejisinin iki temel üzerinde şekillenmektedir: İsrail'in güvenliği ve bölgedeki petrol/enerji üretim alanları ve ulaşımın kontrolü. Bu bağlamda Suriye krizinin gittikçe derinleştiği süreç içerisinde kararsızlık sergileyen ABD sürece Hizbullah'ın müdahil olmasıyla birlikte tutum değiştirmiştir. Suriye-İran mihverinden destek gören Hizbullah'ın bu bağlantıyı kaybetme riskine yönelik hamlesi, İsrail'in, Hizbullah tehdidindeki zayıflama ve hatta kurtulma senaryo ve beklentisi ile karşılaştırıldığında ABD sertleşmesinin gerekçesi ortaya çıkmaktadır.

S. Arabistan, Katar ve Türkiye gibi bölgesel aktörlerin, Suriye'de, Rusya ve Çin gibi küresel ve İran gibi bölgesel güçlerle karşılaşmaları, sorunun bölgesel güçler eliyle çözümünü imkânsızlaştırmıştır. Gelişen süreçte ABD İsrail'in güvenlik kaygılarının giderilmesine odaklanmıştır. ABD Başkanı seçildikten sonra İsrail'e hiç ziyaret gerçekleştirmeyen Barack Obama, ikinci kez başkan seçilmesinin ardından ilk büyük çaplı yurtdışı gezisini İsrail'e gerçekleştirerek İsrail'in güvenliğinin

ABD'nin yaşamsal çıkarı olduğunu ifade etmiştir (CNN Türk, 20.03.2013). İsrail'in Türkiye'den Mavi Marmara Baskını için özür dilemesi sağlayan ve Türkiye'nin ilişkilerin normalleşmesi için talep ettiği tazminat konusunun da İsrail tarafından kabul edilmesinde rol oynayan Obama, İsrail'in bölgede çevrelenmişlik algısı ile hareket etmesini engellenmeye, güvenlik kaygılarını gidermeye çalışmaktadır. ABD'nin Mısır'da gerçekleştirilen darbeye verdiği zımni destek de bu bağlamda değerlendirilebilir.

ABD Başkanı Obama, dış/askeri politikasının ağırlığını Orta Doğu ve terörizme karşı savaştan uzaklaştırıp, Çin'in kaçınılmaz olan büyük güç statüsüne dönüş şartlarını idare etmek üzere Asya'ya çevirmektedir. "Biz çabalarımızı sadece sınırsız 'teröre karşı küresel savaş' olarak değil, daha çok Amerika'yı tehdit eden şiddet eğilimli belli aşırı uç şebekelerin dağıtılması için bir dizi tutarlı, hedefli çabalar olarak tanımlamalıyız" açıklamasında bulunmuştur (Smith J. A., 2013). Sıkıntılı ekonomik süreç yaşayan kamuoyunun algısını, maliyeti 5 trilyon dolara ulaştığı söylenen bölge eylemlerini, "Terör" söylemi ile dezenfome ederek, "toplumsal rızayı oluşturmak" olarak değerlendirmek mümkündür. Smith'in yorumlaması ile Asya'ya yönelik "yeniden dengeleme" Obama yönetiminin Orta Doğu'yu ihmal edeceğine dair küçük de olsa bir niyetinin olduğu manasına gelmemektedir. Bu, terör savaşları denilen küçük savaşların artık Washington'un birinci uluslararası önceliği olmadığı manasına gelmektedir. ABD mücadeleye devam edecek ama büyük işgal ordularıyla hazinenin trilyonlarına mal olacak şekilde değil, daha az sayıda özel kuvvetler, insansız hava aracı ve genelde "*daha ucuz vasıtalarla*" (Smith J. A., 2013).

ABD'nin Kamu Diplomasi faaliyetlerinde, Müslüman âlemine öncelik tanımaktadır. ABD'nin 1990'lı yıllardan itibaren geliştirdiği faaliyetler 11 Eylül 2001 ile birlikte artırılmış ve 2009'a gelindiğinde Amerikan'ın Orta Doğu'ya demokrasi yardımı 1991-2001 dönemine göre iki katına ulaşmıştır. NED (National Endowment for Democracy) ve NDI (National Democracy Institute)'nın liderliğinde yüksek meblağlar Arap dünyasındaki küçük NGO'lara, desteklenen zayıf siyasi partilere ve parlamentoya girebilsin diye kadınlara verilmiştir (Hamid, 2011). USAID (ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı) 1990-2008 arasındaki dönemde 120 ülkede demokrasi yönetişim programlarına 8.47 milyar dolar harcamıştır

(CFR,Council on Foreign Relations, 2008) Orta Doğu'daki NGO'lar hükümetin organize ettiği organizasyonlardır. 25 Haziran 2009'da Obama, yeni ABD Başkanı olarak Kahire'de "tarihi" olarak nitelenen konuşmasını yaparken, Müslüman dünyasında 16 ayrı program faaliyete geçirilmişti. Başkanın hedefi 25.000 kişilik bir Sivil Yardım Kolordusu yaratmaktı (Singer P. W. 2009).

Göreve başladıktan sonra ilk röportajını El-Arabiya televizyonuna veren Başkan Obama, "Benim ailemde de Müslümanlar var. En büyük Müslüman ülkede yaşadım" (Huff Post, 2009) açıklaması ile İslam dünyasında ilgi toplamıştır. ABD ile Müslüman dünya arasındaki ilişkileri iyileştirmeye yönelik tavsiyeler içeren "*Changing Course: A New Direction for US Relations with Muslim World*" raporu da Amerikan kamu diplomasisinin öncelikli hedefinin İslam Dünyası olduğunu ortaya koymuştur (U.S.-Muslim Engagement, 2009).

Batılı liderlerin İslam Toplumunu etkilemek için Müslümanlık ile bağlantılı oldukları veya "Gizli Müslüman" oldukları propagandası da dinler arası diyalog gibi yeni bir olgu değildir. I. Dünya Savaşında Kayser Wilhelm-Hacı Wilhelm, II. Dünya Savaşında Hitler-Haydar, Mussolini-Musa adıyla, Roosevelt'in Soğuk Savaş arifesinde, Prens Charles'in ise uzun zamandır gizli Müslüman oldukları (Özakıncı, 2008: 201, 292, 329; Haber 7 14.03.2013) coğrafyaya yayılmıştır.

Orta Doğu'da başlayan mezhep eksenli çatışmaları da kapsayan istikrarsızlık, yalnız ABD merkezli bir resim olarak dondurularak değerlendirildiğinde, gelişmelerin, uyguladığı emperyal politikaların başarı veya başarısızlığı, gücün gerilediği veya sıklet merkezini değiştirdiği gibi realist çerçeve arasında sıkışmaktadır. Gelişmeler genel bir jeopolitik tasavvurun bir parçası olabileceği gibi reaktif hamlelerle geçiştirilen duraksama olarak da görülebilir. Ancak diğer aktörlerin pozisyonları sonuca ulaştıran bir resim serisini ortaya çıkarabilecektir. Obama dönemi jeopolitik tektoniğin hareketlendiği bir dönem olarak diğer aktörler ile etkileşimi içerisinde ele alınması gereken bir dönem özelliğindedir.

ABD'nin kendisine hegemonya ve galibiyet getiren tarihsel tutumu incelendiğinde; bu ülkenin *tek başına* giriştiği uluslararası çatışma alanlarında zararlı çıktığı, çatışmalara tarafların gücünü "tepe noktası" na ulaşmasını müteakip, dengeyi istediği yönde değiştirecek müdahale seçeneğini tercih ederek müdahil olduğu görülmektedir. I ve II nci Dünya Savaşlarında galibiyet ve hegemonya bu yolla elde

edilmiştir. Kore, Vietnam ve en son Afganistan ve Irak gibi öncülük ettiği ya da tek taraflı girdiği belli başlı çatışma alanlarında istediği sonucu elde edemediği gibi ciddi kayıplara uğradığı görülmüştür. Nitekim ABD Genelkurmay Başkanı General Martin Dempsey, yaptığı yazılı açıklamada "ABD'nin seçmesi gereken taraf *dengeler değişeceği zaman* çıkarlarımızı desteklemeye hazır olmalı. Ancak durum şu anda bunu göstermiyor" ifadesini kullanmıştır (NTVMSNBC, 21.08.2013). ABD'nin Suriye'ye müdahalesinin neden 'sınırlı' ve çok müteredditolduğunu da Edward N. Luttwak 24 Ağustos tarihli New York Times'da şu şekilde açıklamaktadır; "In Syria, America Loses if Either Side Wins" (İki taraftan birisinin Suriye'de kazanması durumunda Amerika kaybeder) (Cengiz O. K., 2013).

Çin'in yükselişi ve Orta Doğu'yu kapsayan girişimleri Türkiye'yi de etkileyen gelişmelerin tetiklenmesinde önemli bir etkendir. German Marshall Found'un Küresel Sarkaç Devletleri arasında yer alan ve ABD'nin bu devletlerle kapsamlı bir stratejik işbirliği yaparak Çin'in yükselişi karşısında strateji belirleme önerilerinde görüldüğü gibi bu ülkenin jeopolitik etkinliğinin göreli olarak daha ayrıntılı ele alınmasında faydalı olacağını işaret etmektedir.

3.2.3.2. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Büyük Kalkınma Projesi ve Karşı Çevreleme Çerçevesinde Orta Doğu

Dünyanın jeopolitik ağırlık merkezi Asya-Pasifik bölgesine doğru kaymaktadır. Bu durum kaçınılmaz olarak siyasi bloklaşmanın yanı sıra; Avro-Atlantik değerler sisteminin, Avro-Atlantik kurucu iradesi ile şekillenmiş kurumsal sitemlerin ve işleyiş hukukunun, mekanizmalarının, uluslararası sistem işleyişine açıklamalar getiren teorilerin tartışma masasına yatırılmasını beraberinde getirmektedir.

Bütün bu değişim senaryolarının kaynağını Çin'in dünyanın ikinci büyük ekonomisi haline gelmesine bağlamak yeterli değildir. Japon ekonomisinde meydana gelen büyüme jeopolitik senaryolarda bu tür bir etkiyi dürtülememiştir.

Jeopolitik resim değişikliği, bölgesel bir yükselişi takiben küresel etkisi artan bir gücün; uluslararası ilişkilerde göreceli ağırlığının çarpanı olan, "Stratejik Zihniyet, Stratejik Planlama ve Siyasi İrade" (Davutoğlu, 2001: 17) üçlüsüne sahip

olması ile bağlantılıdır. Bunun yanısıra, küresel ölçekte yarattığı etki veya gücü kullanma iradesinin potansiyeli, tarihi ve kültürel tabanı ile destekleyen kamuoyu, mevcut hegemon sistemin sürdürülebilirliğine tehdit teşkil edecek stratejik açılımlara beraber girmesi muhtemel ülke gruplarının mevcudiyetinin ele alınması gerekir.

Stratejiyi, bir ulusun ya da uluslar topluluğunun siyasal ekonomik, askeri ve moral güçleri bir hedefe ulaşmak için birbiri ile uyumlu olarak düzenlemesi ve kullanması (Mütercimler, 2006: 38) olarak ele aldığımızda, bu tür bir hamlenin de uluslar topluluğu seviyesinde değişikliklere veya karşı hamlelere yol açacağı sonucu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Konfüçyanist bölgeden gelen hamle; uyumlu, karalı ve hedefi belirli olması bağlamında küresel güçleri hareketlendiren bir yapı arz etmektedir. Nitekim ortaya çıkan güç geçişi teorileri (*Power Transation Theory*)[26], ortaya çıkmış ve neo-realist teoriden farklılaşmış yaklaşımlar sunmaktadır. Güç geçişi teorisyenleri, ABD hegemonyasına karşı yükselişte olan Hindistan, Çin, Rusya gibi ülkeleri mercek altına almışlardır. Şanghay Uluslararası Araştırmalar Enstitüsü bilim adamlarından Jin Liangxiang Çin'in yıllardır Yakındoğuda sürdürmekte olduğu pasifliğin, yerini aktif politikaya bırakarak sona erdiğini ifade ve etmektedir (Liangxiang, 2005).

Çin Halk Cumhuriyeti'nde, 1956 yılında başlatılan radikal tarım reformu ve iki yıl sonra uygulanan "*İleriye Doğru Büyük Sıçrama Politikası*"nın tetiklediği açlık krizi sonrasında 40 milyon civarında insanın ölümü, 1978 yılından itibaren Çin Halk Cumhuriyeti'ni ideolojik tabandan ekonomik tabanlı kalkınma politikalarına kaymaya sevk etmiştir. 2010 yılında Çin Dış Ticaret Hacmi 2.974 milyar $ a ulaşmıştır. Bu 1978 yılına nazaran 143 misli bir yükselme demektir. Yılda ortalama % 16,8'lik bir büyümeye denk gelmektedir.

ABD 21. Yüzyıl Savunma Öncelikleri raporunda, Çin'i bölgesine hapsetmekten bahsediliyor olması ABD ve Bölge müttefiklerinin *tutumluluk* kuramından hareketle realist güç politikalarını caydırıcı bir kart olarak elde bulundurduğunu göstermektedir. Nye, *Yatıştırma, caydırma, tehdit* politikalarının

[26] Ayrıntılı bilgi için Margit Bussmann, "**Do Hegemons Distribute Private Goods? A Test of Power-Transition Theory**", Journal of Conflict Resolution, Vol. 51, No. 1, pp. 90–91.

yanlış zaman ve yerde uygulanmasının II. Dünya Savaşı'nın çıkmasında önemli rol oynadığını ifade etmektedir (Nye ve Welch, 2011: 182). Yine ABD'nin 1941 yılında ihtiyaç duyduğu petrolün %90'ını ithal eden Yükselen Bölgesel Güç Japonya'ya karşı uygulamaya koyduğu sert petrol ambargosu aynı yıl Pearl Harbor baskını ile karşılık görmüştür. Japonların yavaş yavaş boğulmaktansa sert bir saldırı ile sonun kendilerine yaklaşmasını beklemeden gidişatı değiştirmekten başka seçenekleri kalmadığı inancının bunda rol oynadığı belirtilmektedir (Nye ve Welch, 2011: 178). Çin'in hızlı yükselişinin bu tür uygulamaların hafızalarda canlanmasına yol açması, son resmin bu şekilde oluşacağı anlamına gelmemektedir. Ancak realist güç ve güç dengesi politikaların tarihe kaydettiği sayfalar bunlardır. Gücü elinde bulundurmak veya sahip olmak isteyenlerin farklı stratejiler üretmelerinde kilometre taşlarını oluşturmaktadır.

Çin'in bu hızlı yükselişin kaynak ve ittifak ihtiyacını karşılamada Orta Doğu'nun rolünü ve Orta Doğu'daki rolünü ortaya koymak için hegemonik güç yapısı çerçevesinde analizi gerekmektedir. Analizde Keohane'in başat güç konumuna gelmek isteyen bir ülkenin kontrol altına almak zorunda olduğu alanlar (ekonomik verimlilik, sermaye hareketlerini kontrol ve etkileme, hammadde ve enerji kaynaklarına ulaşım ve kontrol, ileri teknoloji gerektiren malların üretiminde karşılaştırmalı üstünlüğü) (Keohane, 1984: 49-64) göz önüne alınarak, Çin'in mevcut resmi ortaya konacaktır.

3.2.3.2.1.Çin Halk Cumhuriyeti Güç Unsurlarına Genel Bakış

Eleştirel bir yaklaşımla söylemi ve tarihsel birikimi kısaca ele alınacaktır. Güç unsurlarına kuvvet çarpanı olarak etki eden stratejik mimari uygulamalarını yansıtan etkinlikleri inceleme basamaklarına dâhil edilerek, Orta Doğu'daki ekonomik ve stratejik girişimlerinin önemli bir ayağını teşkil eden Suriye, Irak, İran ile ilişkilerinin mevcut konjonktürde Türkiye'ye etkileri değerlendirilecektir.

3.2.3.2.1.1. Demografik Durum, Sosyal Moral Değerler ve Söylem

ÇHC'nin demografik yapısı Tablo 1'de ana hatları itibarıyla gösterilmiştir. 2013 sayımlarına göre Çin'in nüfusu, 1.349.585.838 kişi olarak belirlenmiştir. 2008 Nüfus sayımına göre 15 yaş üzeri okur-yazarlık oranı % 92,2 olup bunun % 96'sını erkek % 88,5'ini kadın nüfus oluşturmaktadır (CIA, 2013).

2000 yılında yapılan resmi nüfus sayımına göre nüfusun çoğunluğunu % 91,6 ile Han Çinlileri oluşturmaktadır. Resmi olarak 55 azınlık gurubu tanınmakla beraber % 1,3'i Zuhang Çinlisi olan azınlık gurupların toplam nüfusa oranı % 8'den biraz fazladır. En önemli gurupları (Tartışmalı 2000 sayımlarına göre) 10,7 milyon ile Mançuryalılar 9,8 milyon ile Hui'ler ve 8,6 milyon nüfusla Uygur Türkleri oluşturmaktadır. Bunların yanı sıra 5,4 milyon Tibetli yaşamaktadır. 1953 yılında yapılan nüfus sayımında Çin'de 400 etnik grup kayda geçmiş iken bugün resmen 55 grup tanınmaktadır. 1949 yılında Sincan bölgesinde yapılan sayımlarda bölgede Han Çinli nüfus oranı % 6 iken 2000 yılında bu oran, Çin Hükümetinin asimilasyon ve göç politikaları neticesinde % 40'a yükselmiştir. Bunun yanı sıra % 90 oranındaki Uygur Türk nüfusu % 45'e düşürülmüştür. Bölgede ayrıca % 1 oranında Kırgız, Kazak ve Özbeklerden oluşan Türk soylu nüfus da yaşamaktadır (Ruschka, 2009).

1953 yılında yapılan ilk nüfus sayımında Çin'de 400 etnik gurup kayda geçmiş iken bugün resmen 55 gurup tanınmaktadır. Resmi söyleme göre, otonom bölgelerde halkın kendi dilini kullanması serbesttir. Din özgürlüğü ve geleneklerin yaşatılması Anayasal olarak koruma altındadır. Otonom bölgelerde Tek Çocuk Politikasında geniş istisnalar mevcut olup devlet, üniversite ve ordu'ya girişlerde pozitif ayrımcılık uygulandığı ifade edilmektedir. Yerel Yönetimler azınlıklarda olmakla birlikte komünist partinin eş yapılanmasının gereği yetkileri sınırlıdır. Otonomi yasasında Çin etnik politikasının genel amacı Halk Cumhuriyetinin birliğini korumak olarak belirlenmiştir (Ruschka, 2009).

Resmi olarak tanınan ve Anayasal Koruma altında bulunan beş inanç gurubu mevcuttur; Taoizm, Budizm, İslam ve Hristiyan Katolik ve Protestanlar.

Harmoni ve Heterojen iç ve dış ilişkiler vurgusuna rağmen azınlıklara yönelik sert tutum devam etmektedir. Yönetim, beş otonom bölgede, özellikle Uygur (Sincan) bölgesinde, çoğunluk nüfus olarak yaşayan ulusal azınlıkların demografik

yapısını değiştirmeye yönelik göç politikaları uygulamaktadır. Sincan bölgesinde yaşayan ve Türkçe konuşan Uygurlar Sünni mezhebindendir. 2013 yılında dini baskılarını sürdüren Çin Doğu Türkistan'da devlet memurları ve öğrencilerin Ramazan'da oruç tutmasını yasaklamıştır. Yasaklama genelgesi, bölge yönetiminin internet sitesinde yayımlandı. Genelgede, "Komünist Parti kadrolarının, devlet memurlarının (emekliler dâhil) ve öğrencilerin Ramazan ayına özgü dini faaliyetlerde bulunması yasaklanmıştır" denildi. Genelgede yasakların "Ramazan boyunca toplumsal istikrarın sağlanması amacıyla getirildiği" ileri sürülmüştür Müslüman Türklerin yaşadığı bölgede en son Turfan vilayetine bağlı Lukçün kasabasında çıkan çatışmada 150 den fazla kişinin öldüğü bildirilmiştir. Çin, olayların arkasında her zaman iddia ettiği gibi "dış güçler" olduğunu savunurken, saldırının ardından bölgedeki güvenlik önlemlerini artırmıştı. Çin yıllardır Uygur Türklerine pasaport vermeyi ve dolaysıyla yurtdışına çıkışları neredeyse imkânsız hale getirmiştir (Uygurun Sesi, 2013).

Sincan bölgesi 1,65 milyon $km^{2'}$lik yüzölçümü ile Rusya, Pakistan, Afganistan ve Moğolistan bağlantısı sağlamaktadır. Çin ekonomisinde merkezi bir önemi sahip olan bölge yer altı kaynakları bakımından çok zengindir. Bölgede kısa ömürlü iki devlet kurmuş olan Uygurlar bağımsızlık talebinde bulunmaktadır. Şekil 17 (Çin Halk Cumhuriyetinde Azınlıkların Dağılımı Haritası).

ÇHC, 2000'li yıllardan bu yana kalkınma, barış ve istikrarın temini için Konfüçyüs felsefesine ve Konfüçyüsyen değerlere yeniden sahip çıkmaya başlamıştır. Çin liderlerinin, uyumlu bir toplum oluşturmak amacındadır. Halk, devlet ve bireyler arasında uyum ve bütünlüğü sağlamak için giriştiği çabalar; Konfüçyüs ilke ve felsefesinin yeni açılan okullarda ve enstitülerde yoğun olarak işlenmesi, ailenin ahlak ilkeleri olarak topluma Konfüçyanist ilkelerin benimsetilmeye çalışılması, Konfüçyanizmin yeniden dirilişi olarak görülmektedir (Yao, 2007: 3–33, 235–242.).

Kontrol edilebilir ve itaatkâr toplum inşasında önemli bir yeri olan, gerek tarihi gerekse stratejik analizlerde kullanılan "zihniyet yapısı" kavramı, Çin Komünist Partisinin konfüçyanist olguyu neden canlandırıp hararetle kullanmaya başladığını, bu kullanımın araçsalcı bir amaç taşıyıp taşımadığını bir başka açıdan ortaya koymaktadır.

Toplumsal yapılar düzen kurma potansiyellerine dayanırlar ve her düzen açık veya saklı olarak en azından o düzende yaşamı anlamlı kılmak zorundadır (Davutoğlu, 2001: 45). Komünist sistemin yerini ister *Konfüçyanist Kapitalizm* diye ekonomik tabanda adlandırılan sistem isterse bir başka teolojik veya ideolojik merkezli yapı almış olursa olsun zihniyet yapısındaki müşterek noktaları "bilginin ana kaynağının insanoğlu dışında olduğunu ve oradan insan zihnine yansıdığını" kabul etmeleridir.

İdeolojilerin dayandığı *Otoriter Zihniyet* "bu gerçekliğin bilgisine sahip olanları toplumun geri kalanından hiyerarşik olarak farklılaştırır, yöneticiler ile yönetilenler arasında tek yönlü bir bağımlılık ilişkisi yaratır. Sert bir denetim mekanizmasını meşru hale getiren bu anlayış, sonuçta tüm yönetilenlerin homojen bir bütünlük içine alınarak yönetime tabi kılınmasını içerir." Teolojik kökenli *Ataerkil Zihniyet* ise "gerçekliği bizatihi zihinsel, giderek ulvi bir kaynakta arar. Bu nedenle ilahi gerçeklik ile sıradan insanlar arasında enformel doğal rehberliğe dayanan-aracılar-gerekir." (Mahçupyan, 2008: 92,93). Görüldüğü gibi her iki zihniyette de hiyerarşik bir yapı oluşturularak birey ikinci plana itilmektedir.

Konfüçyüs öğretileri, halka, yöneticilere saygıyı ve devlet düzenini korumayı öğütlerken bunun beraberinde doğrudan tanrısal bir inanış felsefesini getirmemektedir. Bu hem toplum düzenini korumak açısından hem de Çin Halk Cumhuriyeti'nin resmi ideolojisiyle çelişmemesi açısından önemlidir. İtaatkâr ve bireyselliğin ikinci plana atıldığı şekillendirme otoriter rejimler açısından ideal durumdur. Nitekim Devlet Başkanı Hu Jintao'nun 2005 yılından itibaren yürürlüğe koyduğu "Harmonius Society" (Ahenkli Toplum) politikası da temellerini Konfüçyüs düşüncesinden almakta ve devletin Konfüçyüs ile kucaklaşmasının önemli bir göstergesi olarak kabul edilmektedir (Tuğcu, 2011).

Başkan Hu Jintao döneminde, Çin'in kendisi ile ilgili endişeleri gidermek ve dünyaya daha güler yüzlü bir yaklaşım sergilemede kullandığı dış politika söylemi 'Barışçıl Yükseliş'in uygulanabilmesi için ülkelerin algısı önem taşımaktadır. Çin bölgeyle ilişkilerinde kültürel öğeleri de çok iyi kullanmaktadır. "Huaren" denilen, son 150 yılda Çin'den bölgeye göç etmiş ama Çin'le halen bağı olan Çin kökenli nüfusun yoğun bulunduğu Güneydoğu Asya ülkelerinde, bu tarihi ve kültürel bağlarını kuvvetlendirmek için ciddi gayret içindedir. Çin kültürünün yayılmasında

kullanılan bir diğer önemli unsur olan Konfüçyüs Enstitüleri ile Çin, bölgede ciddi bir etki alanı kazanmaktadır. Halen 105 ülkede 350 olan Enstitü sayısının 2015 yılına kadar 500'e çıkarılacağı açıklanmıştır. Maddi başarı bir kültürü ve ideolojiyi çekicileştirirken, ekonomik ve askeri başarılardaki azalmalar kendinden kuşku duymaya ve kimlik krizlerine yol açmaktadır (Nye ve Welch, 2011: 59). Çin başta bölgesi olmak üzere ABD'nin anti-terör yatırımı yaptığı ülkelere, alt yapı yatırımları ile girmekte, içişlerine karışmamakta, yatırım için seçtiği ülkelerde önyargısız karşılanmaktadır.

2000 yılı Ocak ayı sonlarında, Tiananmen Meydanı'na devasa bir Konfüçyüs heykeli yerleştirilmiştir. Çin'in politik kalbine yerleştirilen bu heykel, Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla uzaklaşılan, geleneksel Konfüçyüs düşünce sisteminin yavaş yavaş eski ihtişamına kavuşturulmakta olduğunu simgelediği ifade edilmektedir. Çin Halk Cumhuriyeti yaptığı ekonomik ve sosyal açılımlarla son otuz yıldır istikrarlı bir yükseliş içindeyken, Marksist ideolojinin etkileri gün geçtikçe zayıflamıştır. Yükselen Çin, büyük ve gelişmiş devlet idealinin ancak büyük bir medeniyet temeline dayandırılarak başarılabileceğinin farkına vardığı ve buna yönelik ciddi çalışmalar içine girmiş vaziyette bulunduğuna işaret edilmektedir (Tuğcu, 2011).

Çin'in bugünkü devlet siyasasını iki anahtar kavram üzerinden ifadeye başlamıştır: Bunlar *harmony and development*; yani uyum ve gelişme. Nitekim Çin'in ürettiği ve saatte 460 km hız yapan trene "harmony" adı verilmesi antik Çin felsefesinin modern bilimle harmanlanmasının yansıması olarak değerlendirilmektedir (Akgün, 2010).

Günümüzde "Konfüçyen Kapitalizm" olarak da adlandırılan çalışma prensibi ve iş ahlakı makro düzeyde başta Çin olmak üzere Doğu toplumlarının mali ve iktisadi başarılarını artırırken, mikro düzeyde bireylere "disiplin", "kolektivizm" ve "sosyal hümanizm" gibi Konfüçyanist değerlerle bireylere atak bir teşebbüs ruhu kazandırıldığı belirtilmektedir. 1997'den önce Japonya, Hong Kong, Tayvan gibi kimi Doğu Asya devletlerinin başarılarının altında da bu ruhun yattığına işaret edilmektedir (Sayın, 2011).

Batı modernitesi insanı bireyi merkeze alan relativist zihniyetin yükselmesini sağlamış geldiğimiz noktada yerini demokratik zihniyete bırakmıştır. Dolayısıyla

oluşturulan ve uyanışı desteklenen teolojik zihniyetli toplumsal yapı, Çin yöneticilerine Komünist hiyerarşinin mağlup mahcubiyetinden kurtulmanın yanı sıra özellikle Doğu Asya ülkelerinde saygınlık kazandırırken, yönetsel mekanizmaların etkinliğini sürdürmelerine imkân tanıyacak, Demokrat Zihniyetin ortaya koyduğu evrensel değer ve hukuk sistemi sorgulama ve tartışmaya açılabilecektir.

3.2.3.2.1.2. Doğal Kaynaklar

Çin stratejik mineral kaynakları itibarıyla sayılı ülkelerdendir. 37 ana metal ve mineralin dünyadaki önemli üreticilerindendir. Çin 22 milyar ton demir cevheri rezervine sahiptir. Bu yönüyle dünya sıralamasında üçüncü sırada bulunmaktadır. (Dünya rezervlerinin % 14'üne denk gelmektedir). Yatakların içerdiği demir içeriği itibarıyla beşinci sıraya düşmektedir (% 9,9 Dünya çapında). Dünya üretiminin % 37'sini sağlamasına rağmen dünyanın en büyük demir cevheri ithalatçısı konumundadır. 1999 yılına kıyasla demir ithalatı % 700 artmıştır (Natural Environment Research Council, 2010: 84).

Çin stratejik hammadde üretiminde dünyanın ilk on sırasında yer almaktadır. Çin elektrik üretiminin % 71'ini kömür santrallerinden sağlamaktadır. Dünyada ispatlanmış kömür rezervlerinin % 13'üne sahiptir. Talep artışı nedeniyle dünyanın en büyük üreticisi olmasına karşılık ithalatçı konuma düşebileceği değerlendirilmektedir.

Ocak 2011 verilerine göre Çin'in kanıtlanmış petrol rezervleri 20,4 milyar varil, günlük petrol tüketimi 9,2 milyon varildir. Bunun 4,3 milyonunu yurtiçi kaynaklardan sağlamaktadır. (2010). 2008 yılı itibarıyla 86,2 katrilyon btu olan Çin enerji tüketimi, 2010 yılında 104,6'ya yükselmiştir. 2015 yılında 124,2 katr. btu'ya yükselmesi beklenmektedir.

Çin stratejik mineral kaynakları itibarıyla sayılı ülkelerdendir. 37 ana metal ve mineralin dünyadaki önemli üreticilerindendir. Dünya Stratejik Mineral Üretimindeki Yeri Tablo 2'de gösterilmiştir (British Geological Surwey, 2012). Doğalgaz tüketimi 2009 yılında 3,125 milyar kübik feet iken 2010 da 3.768 milyara yükselmiştir. 2006 yılında 33 milyar kübik feet doğalgaz ithal eden ülkede bu miktar 2010 yılında 577 milyara yükselmiştir. (ÇHC Doğalgaz Verileri Şekiller 18-20) (U.S.

Energy Information Administration, 2011). Önümüzdeki döneme yönelik yapılan tahminlerde de önemli bir üretim artışı beklenmemektedir.

Dünya enerji tüketim piyasasının 2008-2035 yılları arasında %53 oranında büyümesi beklenmektedir. 2008 yılında 505 katrilyon btu olan dünya toplam enerji kullanımının, 2020 yılında 619, 2035 yılında ise 770 katrilyon btu.'e ulaşması beklenmektedir. Petrol ve diğer sıvı yakıtlarda ise 2008 yılında günde 85,7 milyon varil olan tüketimin 2035 yılında günde 112,2 milyon varile yükselmesi beklenmektedir. 1990 öncesinde petrol ihracatçısı olan Çin, 2006 yılında en büyük üç ithalatçı ülke arasına girmiştir. Mart 2012'de % 8,7 yükselmiş, 2012'nin ilk çeyreğinde ithalat % 11,4 artarak 5,66 mil. varil/güne ulaşmıştır. 2011 geneline göre petrol ithalatı yıllık % 6 artmıştır. (Çin Gümrük İdaresi, 2012) . Bugün %55 oranında olan dışa bağımlılığın önümüzdeki yıllarda %70'lere çıkması beklenmektedir (ÇHC, Petrol Üretim ve Tüketimi Şekil 21).

Çin petrol üretiminin % 15'i açık deniz yataklarında gerçekleşmektedir. Çin ve Japon Münhasır Ekonomik Bölgeleri bu sahada kesişmektedir. Çin petrol çalışmaları Doğu Çin Denizi Bohai Körfezi bölgesi ile Güney Çin Denizi (özellikle Pearl Nehri Havzası)'ne odaklanmıştır. Çin, Güney Çin Denizinde, potansiyel Hidrokarbon yatakları zengini Spratly Adaları üzerinde egemenlik iddiasında bulunmakla beraber aynı iddiayı Filipinler, Malezya, Tayvan ve Vietnam da ileri sürmektedir. Aynı sorun Paracel adalarında Vietnam ile yaşanmaktadır. Vietnam Başbakanı Nguyen Tan Dung, televizyonda da yayımlanan Ulusal Meclis konuşmasında, Paracel adalarının durumuyla ilgili ilk kez Çin'i işgalcilikle suçlamıştır (Vatan Gazetesi, 25.11.2011). İhtilaflı Deniz Havzaları Şekil 22'dedir.

3.2.3.2.1.3. Deniz Ulaşım, Nakliye ve Lojistik Destek Kabiliyeti

Üç yüzden fazla limanı olan Çin'in 200 limanı sahil şeridinde ve deniz limanı şeklindedir. Bunlardan ise, sadece 128 tanesi yabancı gemilere açık olup, bu limanlardan 45 adedi derin su çekimli gemiler için 496 adet bağlama yeri imkânı sunmaktadır. Çin ve Kore Cumhuriyeti 2010 yılında dünya gemi kapasitesinin % 72,5 oranını (DWT) inşa etmiştir ve gemi finansmanı sağlayan dünyanın en büyük iki bankasına sahiptir. 2010 yılında Çin 1413, K.Kore 526 adet gemi üretmiştir.

Tablo 3 Gemi İnşa Miktarları. (United Nations Conference on Trade And Development, 2011: 6.1).

Çin sahil şeridindeki üretim, ülkenin toplam iç üretiminin yüzde 60'ını oluşturur ve nüfusun yüzde 40'ının geçim kaynağını teşkil eder. Denizcilik, ekonomik olarak ülkedeki yaşam standartlarının yükselmesinin temel dayanak noktasıdır. Çin'in dokuzuncu beş yıllık kalkınma planında, denizcilik endüstrisi öncelikli konulardan biri olarak açıklanmıştır. Bu kapsamda 60 milyar dolardan fazla yatırım yapılmıştır ve yapılmaya devam edilmektedir. Çin, yıllık 15 milyon ton üretim kapasitesiyle 2015 yılında dünyanın en büyük tersanesi haline gelebilir.

3.2.3.2.1.4. İnci Dizisi Projesi

ABD'nin olası bir kriz durumunda deniz ulaşımını bloke edebileceğinden çekinen Çin, boğazları kontrol eden (özellikle Malaka) ülkelerde ciddi yatırımlar gerçekleştirmiş ve özellikle liman inşa faaliyetlerinde bulunmuştur. Bu tesislerin gerektiğinde askeri kullanıma dönüştürülebileceği değerlendirilmektedir (Kaneda, 2005). Çin'in "*İnci Dizisi*" adını verdiği proje; Pakistan Gwadar limanı, Maldiv Adaları Marao limanı, Sri Lanka Hambantota limanı, Bangladeş Chittagong limanı ve Myanmar Koko limanlarını kapsamaktadır (Şekil 25).

Çin'in bir diğer hedefinin, Hint Okyanusu'ndaki en önemli rakibi Hindistan'ı çevreleyerek kontrol altına almak olduğu ifade edilmektedir. Bangladeş Chittagong limanı ve Sri Lanka Hambantota limanı bu amaca hizmet edebilecek iki stratejik limandır (U.S. Office of the Secretary of Defense, 2010: 21).

Çin'in İnci dizisi/kolyesi olarak adlandırılan bu ticari amaçlı liman tesisleri inşasını ABD Savunma Bakanlığı, "Güney Çin Denizinden Orta Doğu petrol sahasına kadar önemli deniz güzergâhı boyunca, Askeri ve diplomatik bir stratejik üs dizisi inşası olarak yorumlamıştır" (Kaneda, 2005). Benzer şekilde Pakistan'ın Güneydoğusunda, Çin'in "liman operasyonu kontrolü" altında olması kaydıyla Arap Denizi kıyısında Gwadar deniz üssü inşaatına 200 milyon dolar yatırım yapmıştır. Üs, İran sınırına sadece 70 km mesafededir (Schweiz Magazin, 22.05.2011). Japon stratej Kaneda limanda istihbari dinleme tesisleri bulunduğuna dikkat çekmektedir. Bengal Körfezinde Myanmar'a ait adalarda da elektronik istihbarat tesisleri kurduğu

ifade edilmektedir. Çin Malaka Boğazına kıyıdaş devletlere, Doğu Asya Ekonomik Krizi'nden sonra, özellikle Endonezya, Malezya ve Filipinler gibi ülkelere 6 milyar dolar tutarında yardımda bulunmuştur. Endonezya'da 2004 yılında meydana gelen Tsunami felaketinden sonra bölgeye yaklaşık 110 milyon dolar yardım etmiştir.

3.2.3.2.1.5. Boru Hatları

Liman ve deniz üsleri inşası ile yetinmeyen Çin, yıllardır batılı devletlerin yaptırım uyguladıkları doğal kaynak zengini Burma/Myanmar'da (Tarihi Güney İpek Yolu'nun son durağı) milyarlarca dolarlık yatırımlar gerçekleştirmektedir. Hint Denizinden başlayarak bütün Burma'yı geçip Yunnan/Çin bölgesine ulaşacak şekilde, Burma/Myanmar petrol ve doğal gaz boru hattı inşasına başlayan Çin, inşaatın 2013 yılında tamamlanmasını planlamıştır. 1631 km.'si petrol boru hattı, 1727 km.'si gaz hattından oluşacaktır. Petrol, Afrika (Angola, Sudan) ve Orta Doğu'dan (Suudi-Arabistan, İran) gemilerle Bengal Körfezindeki Kyaukpyu-(Koko)/Myanmar limanına taşınarak boru hattına ulaştırılacaktır.[27] Boru hatlarının Çin sınırına bağlantı bölgelerinde oturan Müslüman Arakan halkı bölgeden uzaklaştırılmak maksadıyla etnik temizlik eylemlerine maruz kalmaktadırlar (Dünya Bülteni, 01.04.2013; Haberdar, 21.07.2012).

Pekin Yönetimi yıllık kapasitesi 40 milyar m^3 (bcm) olan Türkmenistan-Kazakistan ve Özbekistan üzerinden geçen boru hattı inşası için 40 milyar $'lık projeyi finanse etmektedir. İnşaat 2007 yazında başlamıştır. Toplam uzunluğu 1200 kilometreyi bulan ve Kazakistan'ın Aksu kentinden başlayan Çin'de kurulan ilk sınır ötesi petrol boru hattı olan Çin-Kazakistan petrol boru hattı, Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ndeki Alashan Sınır Kapısı'ndan Çin'e girerek, Karamay merkezli Petro China Dushanzi Petrokimya Şubesi'nin tesislerine ulaşmaktadır. Çin-Kazakistan petrol boru hattından Temmuz 2006'dan bu yana toplam 40 milyon ton petrol nakledildiği bildirilmektedir (China Radyo International, 24.12.2011). (Şekil 26 Boru Hatları).

[27] Petrol boru hattı kapasitesi 22 milyon ton/yıl, gaz hattı 12 milyar kübikmetre/yıl kapasitesinde, 1250 km uzunluğunda olup 2000 m. Rakımı aşmaktadır. Çin kaynaklarınca belirtilmese de petrol boru hattının 1,5-2,5 milyar $, gaz hattının 1 milyar $ civarında maliyet getirdiği öne sürülmektedir.

3.2.3.2.1.6. Bilimsel ve Teknolojik Gelişme

Çin nükleer teknolojiye ve uzay teknolojisine sahip bir ülkedir. Çin 2009'da, dünyanın lider otomobil üreticisi ve otomobil pazarı olarak ABD'yi geçmiştir.

Asya ülkeleri 2009'da, uzaya 14 uydu yerleştirmiştir, bu Avrupa'nın yerleştirdiğinin iki katıdır. Hem Çin hem de Hindistan iddialı uzay programları gerçekleştirmeye çalışmaktadır (Hille ve Kazmin, 2010). Çin, Amerika ve Rusya'dan sonra uzaya astronot gönderen üçüncü ülke olma sıfatına sahiptir. Çin ilk insanlı uzay aracını 2003 yılında fırlatmıştır. Bu ülke 2020 yılına kadar da bir uzay istasyonu inşa etmeyi hedeflemektedir. Çin'in 2011 yılında açıklanan beş yıllık uzay planı çerçevesinde; uzaya insan gönderme çalışmaları hızlandırılacak, yeni nesil roketlerle yeni tür uydular geliştirilecektir. Çin 2020 yılına kadar, bir uzay istasyonu kurmayı ve Ay'a "Taykonot" (Çin'de astronot-kozmonot) göndermeyi planlamıştır. Gözlemciler, raporda, Rusya, Brezilya, Fransa ve İngiltere ile işbirliğinden söz edilmesini ve ABD ile uzay alanında diyalogun sürdürüleceğinin vurgulanmasını Batı'nın Çin'in uzay faaliyetlerinden duyduğu kaygıyı yatıştırmaya yönelik olduğunu belirtmektedir. 2007'de Çin'in ömrünü tamamlayan bir meteoroloji uydusunu yerden fırlatılan bir füzeyle vurması bazı Batı başkentlerinde endişe yaratmıştır.

Çin Uluslararası Radyosu'nda yer alan haberlerde, Çin tarafından GPS sistemine alternatif olarak planlanan Beidou Navigasyon Sistemi 27 Aralık 2011'de servis testlerine başlamış ve en fazla 10 metre sapmayla Asya-Pasifik bölgesinin çoğunu kapsamıştır. 2011 yılında sistem için 3 uydu fırlatan Çin, 2012 yılında 6 uydu daha fırlatmayı planlamıştır. Üç aşamadan oluşacak sistem, 2020 yılında toplam 35 uyduyla tüm dünyayı kapsama alanına alacaktır (Küre web tv, 2011). Nitekim Çin, bu yıl GPS sistemi Beidou için ilk kez tek roketle iki uyduyu uzaya gönderdi. Çin, tek roketle ilk kez iki uyduyu birden uzaya gönderen ülke unvanını da kazanmış bulunmaktadır (Hürriyet web tv, 30.04.2012).

Bilimsel ve teknolojik gelişme seviyesindeki değişimi içeren sayısal verilere baktığımızda, 2010 yılında patent işbirliği kapsamında menşe ülkeler arasında Çin en fazla patent alan 4-ncü ülke konumuna yükselmiştir. Raporda yer alan bilgiye göre, Amerika 44,855 patent başvurusu ile birinci, 32,156 başvuru ile Japonya ikinci, 17,171 başvuru yapan Almanya üçüncü, 12,337 başvuru yapan Çin ise dördüncü

sırada yer almaktadır (Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü WIPO, 2011). 2012 yılında Japonya, Rusya Federasyonu, Birleşik Krallık (UK) ve Amerika Birleşik Devletleri ilk sıraları almıştır. 2013 başvurularında Çin'de %12 azalma gözlenmiştir. Almanya 6,702 başvuru ile birinci, ABD 5,125 başvuru ile ikinci sıradadır. Çin 1,866 başvuru ile 8.sırada yer almıştır (WIPO, 2012).

3.2.3.2.1.7. Askeri Güç

Çin Askeri harcamaları 2001 yılından beri GSYİH nın % 2 düzeyinde sabit bir seyir izlemektedir. Askeri harcamaları ekonomik büyüme oranına bağlantılı artmaktadır. Bu bağlamda 2002'den bu yana reel olarak % 170 artış gerçekleşmiştir. 2011 yılında 143 milyar $'lık savunma harcaması yapılmıştır (Global Security, 2011). (ABD 711 milyar $). 2012 yılında bir önceki yıla göre *yüzde 11,6* artış göstererek 2013 yılında 114.300 milyar $ ayırmayı planlamaktadır. ABD aynı dönem için kongreye 613,9 milyar $'lık teklif sunulmuştur (Global Security, 2013). Çin teknolojik olarak ABD'nin 1-2 nesil gerisinden geldiği ifade edilmektedir (SIPRI, 2011).

Çin donanmasının karşı kuvvet yapılanmasını denizaltı filosu alanında gerçekleşmiştir. Balistik füze yeteneklerine sahip denizaltılar inşa etmektedir. Ancak Çin hala bir kıyı gücüdür; çünkü küresel gücün temel özelliklerinden olan açık denizlerde sürekli harekât kabiliyetine henüz sahip değildir. Ancak deniz gücünün şu anki gelişme hızını sürdürmesi halinde dünyanın büyük deniz güçlerinden olacağı değerlendirilmektedir (Kaneda, 2005). Çin, halen 66 olan denizaltı sayısını 2020'den önce 78'e çıkarmayı başarabilirse, nicelik bakımından ABD ile denge sağlanmış olacaktır (Kaplan, 2010).

Çin sahip olduğu Orta ve Kıtalararası menzilli Füzeler ile dünya ölçeğine ulaşmaktadır. Çin ilk atom bombasını Kasım 1964, ilk hidrojen bombasını Haziran 1967'de patlatmıştır.

Savunma harcamaları konusunda matematiksel olarak Çin, vatandaşı başına 70 $ savunma harcaması yaparken, ABD'de bu miktar 2.199 $'a tekabül etmektedir. Çin ondört ülke ile komşu olup bunlardan dördü nükleer silah sahibidir. Çin sahip olduğu topraklarda km^2 başına 9.534 $ harcama yaparken ABD'de bu miktar 68.936

$'dır. Dünyanın en büyük ordusu iddialarına karşılık "ülkesinde 585 vatandaşa bir asker düşerken ABD'de bu sayının 1/198 olduğunu" belirtilmektedir (Teng, 2011).

Gelişen konjonktür Rus-Çin askeri ilişkilerinde de hareketlenmelere yol açmaktadır. Çin ve Rusya'ya ait savaş gemileri ve denizaltılar, 22 Nisan 2012'de Sarı Deniz'de düzenlenen "Deniz'de İşbirliği-2012" adlı ortak tatbikat icra etmişlerdir. Çin ayrıca kendi imalatı olan gemi ve denizaltıları da kamuoyuna tanıtmıştır. Çin Milli Savunma Bakanlığı'ndan yapılan açıklamada "Tatbikatın kesinlikle üçüncü bir tarafa gözdağı ya da gövde gösterisi niteliği taşımadığı" açıklanmıştır.

Çin'in bu açıklamasının hedefinde, Asya-Pasifik'te askeri etkinliğini artıracağını açıklayan ABD'nin bulunduğu değerlendirilmiştir. "Denizde İşbirliği-2012", Çin ve Rus donanma kuvvetlerinin son on yılda Sarı Deniz'de düzenlediği yedinci ortak tatbikattır (Hürriyet Planet, 22.04.2012). Ayrıca ABD Savunma Bakanı Panetta Çin'i, Kuzey Kore'nin Nükleer Programına destek vermekle suçlamıştır (Euronews, 20.04.2012).

Çin'in değişen deniz gücü stratejisine vurgu yapan Doğu Denizi Filosu'nun komutan yardımcısı Zhang Huachen, "Deniz stratejimizdeki son değişikliklerle birlikte, kıyı savunmasından uzak deniz savunmasına doğru bir geçiş" yaşadıklarını ifade etmektedir (Mellenthin, 2010). 1998 yılında Ukrayna'nın Rusya'dan satın alıp Çin'e sattığı Warjag Uçak gemisinin 2005 yılından bu yana süren modernizasyonu tamamlanıp deneme seferine de çıkmıştır (Welt Online, 09.06.2011). Bu Çin donanmasına kısmi de olsa stratejik harekât yeteneğine geçişte önemli bir gelişme sağlamıştır.

Çin Halk Cumhuriyeti, Somali açıkları ve Aden Körfezine üç gemiden oluşan bir filo göndermiştir. Aden körfezi Çin deniz ticaretinde % 40'lık kullanım payına sahiptir. Çin'in modern tarihinin ilk deniz aşırı deniz operasyonu olması nedeniyle bu açılım önem taşımaktadır. Açık denizlerde ulusal çıkarlarını tehdit eden durumlarda askeri harekât düzenleme meşruiyetini dolaylı bir şekilde ilan etmektedir.

2011 yılında silah ithalatına en büyük harcamayı yapan Hindistan Çin'i endişelendirmektedir. Bu miktar dünya genelinde yapılan harcamanın yüzde 10'una tekabül etmektedir. Hindistan'ı, dünya silah ithalat miktarının tek başına % 6'sını gerçekleştiren Güney Kore ve % 5 ile Pakistan takip etmektedir (SIPRI, 2012).

Hindistan'ın, Çin ve Pakistan arasındaki işbirliğinden rahatsız olduğu, bu nedenle de Japonya ve ABD ile ilişkilerini geliştirerek dengeleme sağlamayı düşündüğü çeşitli değerlendirmelerde yer almaktadır.

3.2.3.2.1.8 Çin Ekonomik Gücü

1997 yılında Hong Kong 'un ÇHC'ne katılımı, Çin ekonomisinde önemli bir rol oynamıştır. 50 yıl süreyle demokratik ve serbest piyasa ekonomisini sürdürme şartıyla sağlanan birleşme sonrasında özel bölge olarak özgürlüğünü 2047 yılına kadar koruyacaktır. Çin'in Kalkınmasında Hong Kong etkisi Tablo 4'te gösterilmiştir.

2010 yılında Çin Dış Ticaret Hacmi 2.974 milyar $'a ulaşmıştır. Bu 1978 yılına nazaran 143 misli bir yükselme demektir. Yılda ortalama % 16,8'lik bir büyümeye denk gelmektedir. Amerika Birleşik Devletleri, Almanya ve Çin-dünya mal ticaretinin% 28'ini gerçekleştirmektedir. Bölgesel olarak dünya mal ticaretinin % 30'u Asya'da gerçekleşmektedir. Aynı şekilde Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, İngiltere, Çin ve Japonya dünya hizmet ticaretinin üçte birini temsil etmektedir. Avrupa toplam ticari hizmet ticaretinin % 45'ini gerçekleştirmektedir. Çin 2010 yılında Dünya Mal Ticaretinde ikinci sıraya yerleşmiştir. Çin gerek yönetim gerekse şirket tasarrufları ile küresel yatırım gücünü koruyan bir ülkedir. Ancak kişi başına düşen 4.270 $ gelir ile dünya ekonomik gelişme sıralamasında 121'nci, (Japonya 41.850 $ ile 28'nci, Türkiye ise 9.890 $ ile 80'nci) sırada bulunmaktadır (Dünya Bankası, 2012: 24).

1991-2010 yılları arasında 15 yaş üstü istihdam oranı % 75'den % 71'e, 15-24 yaş arası istihdam oranı % 72'den % 57'ye düşmüştür. (Dünya Bankası, 2012:54). Kentsel fiyatlara dayalı olarak günlük 2$ altı geliri olan nüfus oranı 2008 yılında 29,8; 1.25 $ altında günlük geliri olan nüfus oranı ise % 13,1'dir.WDI Tablo 2,8: 69).

Küresel krizden etkilenmeye başlayan Çin ekonomisinin 2013 yılının Nisan ve Haziran ayları arasındaki dönemde yüzde 7,5'ta kalan büyüme hızı, art arda iki çeyrekte düşüş göstermeye başlamıştır (BBC Türkçe, 15.07.2013).

3.2.3.2.1.9 Stratejik Projeleri

Çin, 1991 yılından beri Tarihi İpek Yolu'nu yeniden inşa ederek; Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan köprü olan Orta Doğu'da, otoyollar, boru hatları ve demiryolları ağı ile Orta Asya ve Avrupa ülkelerine bu tarihi koridor vasıtasıyla yeniden bağlanmak istemektedir. Bu nedenle Şam'a Beijing'in ilgisi yenilenmişti. Eski İpek Yolu'nun göreneksel terminal düğümü olan Suriye o dönemde uluslararası toplumdan dışlanmış durumuna rağmen, Çin tarafından önemli bir ticaret merkezi ve Çin'in ilgi alanları olan Afrika, Avrupa ve Orta Doğu'da partneri olarak görülmüştür. Esasen Çin'in İpek Yolu stratejisinde seslendirdiği "Ning Jiu Li" yani "Birleştirici/Kaynaştırıcı Güç" Politikası ile Suriye'nin "Look East" (Doğuya Bakış) stratejisi birbirleriyle örtüşmüştür (Gulf News, 11.05.2009; Lin, 2010).

Suriye mihverinin tamamlayıcı noktası olarak Akdeniz'in en büyük ticaret limanlarından biri olan Pire Limanı'nın 2-nci bölümü 3,3 milyar € karşılığında 35 yıllığına Çin'in en büyük ticaret firması COSCO (China Ocean Shipping Group Company)'ya kiralamıştır (The Daily Telegraph, 09.07.2010).

Çin'in Suriye üzerinden, AB pazarına kayma stratejisi, Balkanlara yönelik stratejisine benzerlik göstermektedir. Geçtiğimiz yıllarda Sırbistan gibi Balkanlardaki; Bosna, Slovenya, Makedonya, Moldova ve benzeri küçük ülkelerde altyapı projeleri ve finansal alanda Çin yatırımlarında bir artış görülmektedir. Dusan Reljic gibi bazı Avrupalı analistler uluslararası ve güvenlik meselelerinde Çin'in Balkanlardaki varoluşunu, Avrupa'ya arka kapıdan girmeye çalışması olarak değerlendirmektedirler.

Çin, planlı stratejik kalkınma hamlelerinin üzerinde uzun süre çalışıp adım adım uygulayan kalkınma yönetimi ve iradesine sahiptir. Stratejik Mimari olarak adlandırılan bu tutum kaynaklarla desteklenerek Çin'i geleceğe taşımaktadır. Nitekim İpek Yolu mimarisi ciddi bir analiz süreci geçirmiştir.

Kuzeybatı Üniversitesi Dünya Tarihi Bölümü tarafından 1996 yılının başında kod adı "96BSS007" olan ve Orta Asya–Orta Doğu ve Batı Asya bölgelerini kapsayan "İpek Yolu'nun Batı Kısmının Tarihi Araştırmaları" başlıklı bir rapor hazırlanmıştır. Çin Ulusal Sosyal Bilimler Fonu tarafından kabul edilerek Haziran 1996 tarihinde Felsefe-Sosyal Bilimler Planlama Ofisi tarafından uygulamaya

geçirilmiştir. Bu projede yer alan Li Jishun "İpek Yolu'nun Tekrar Canlanması ve Çin'in Kuzeybatı Bölgesinin Batı'ya Açılışı" raporunda Çin'in Orta Asya'dan Batı Avrupa'ya kadar uzanma stratejisini ortaya koymuştur.

Rapora göre, kısa vadede Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Rusya'ya giriş hedeflenmeli; Orta vadede Orta Doğu ve Doğu Avrupa'ya yayılmalı; Uzun vadede ise Batı Avrupa son hedef olarak seçilmelidir. Raporda bu hedefe ulaşmanın Orta Asya, Orta Doğu ile Rusya ve Doğu Avrupa ile Batı Avrupa olarak üç aşamada gerçekleşebileceği de belirtilmiştir. Ayrıca, girişimlere başlamadan önce bu bölgelerin tarihi, dini, sosyal yapısı, toplum psikolojisi, siyasi politikası, ekonomik yapısı ve jeopolitik ile jeoekonomik, ikili ve çok taraflı işbirliği gibi alanlarında inceleme yapılması gerektiği de ifade edilmekteydi. Sonuç olarak, bu süreç takip edildiği takdirde Çin'in ekonomik kalkınmasına büyük katkıda bulunulacağını ve bunun en kısa yol olduğu belirtilmiştir (Jishun, 1997: 520-530).

Çin, halen 7500 km uzunluğu ile dünyada önde gelen Hızlı Tren iç ulaşım ağını 2012 yılında 13.000 km'ye, 2025 yılına kadar 16.000 km'ye uzatmayı planlanmıştır. Bu projeler sadece iç hatlar ile sınırlı değildir. Laos, Tayland, Malezya, Kamboçya ve Myanmar'a uzanan hatlar planlama, ya da inşa aşamasındadır. Bunun yanı sıra Çin hızlı tren ağını Avrupa'ya kadar uzatmak istemektedir. Pekin-Londra 48 saat olarak sloganlaştırılan Çelik İpek Yolu'nun, Rus Evraz Şirketine sipariş edilen projesinin muhtemel güzergâhı Şekil 24'de gösterilmektedir (Randelhof, 2011).

Bunun yanı sıra Aralık 2010'da Çin, Bulgaristan ve Türkiye'ye Avrupa Demir Yolu üzerinde birlikte çalışmayı teklif etmiştir. Bu alternatif Güney Rotası Hindistan – Pakistan üzerinden Türkiye'ye ulaşmaktadır. Ancak Hindistan bu teklife sıcak bakmamaktadır. Güney yolu Guangzhou'dan İstanbul, Van, Tahran, İslamabat, Yeni Delhi, Dakka ve Kunmig güzergâhını içermektedir. Bu ana şebeke Hanoi ve Ho Chi Minh, Bangkok, Kuala Lumpur ve Singapur kollarına ayrılacaktır. Diğer bir alternatif; Pekin Moskova Berlin hattı olarak düşünülmektedir. Bu hat halen mevcut Trans Sibirya hattını içermektedir (Randelhof, 2011).

3.2.3.2.2 Önemli İkili İlişkileri

Çin ikili ilişkilerinde yatırımları ile destekleyerek işbirliğine gireceği ülkelerin geçmiş blok bağlantılarını dikkate alan bir seçicilik içerisindedir. Özellikle dönemin bağlantısızlar hareketi içerisinde olan veya kendisi ile yakın irtibat halinde olduğu ülkeleri tercih konusu yaptığı gözlenmektedir. Özellikle arka bahçesinde ekonomik yayılma içerisinde bulunduğu Sovyet ardılı ülkelerle ilişkilerini geliştirmektedir.

3.2.3.2.2.1. Çin-Rusya İlişkilerinde Son Gelişmeler

Rusya Başbakanı Vladimir Putin'in talimatıyla iki liberal ekonomist Yaroslav Kuzminov ve Vladimir Mau başkanlığında hazırlanan "Rusya'nın 2020 Stratejisi" başlıklı yarı resmi raporda, Çin'in, büyüyen ekonomisi ve bölgesel statüsü nedeniyle Rusya için tehdit oluşturduğu ifade edilmiştir (NTVMSNBC, 22.03.2012)

Çin'in para birimi yuan'ın uluslararası alanda artan etkisinin, Rusya'nın para birimi rublenin kullanım alanını sınırlandıracağı belirtilen raporun uluslararası ticaret ve dış politika bölümünde, Çin ile ilgili şu noktalara işaret edilmektedir; "Çin'in uluslararası alanda faaliyet gösteren sanayi kuruluşları ve ticaret hacmi, Rus şirketlerinin faaliyet alanını kısıtlıyor. Çin'in bölgedeki varlığı, Rusya'nın Orta Asya ülkeleriyle bütünleşme çabalarını engelliyor." Buna karşılık "Rossiya v Globalnoy Politike" (Global Politikada Rusya) dergisinin editörü Fedor Lukyanov ise, şimdiye kadar hazırlanan bu tür üst düzey raporlarda Çin'in tehdit olarak nitelendirilmediğini, bunun bir ilk olduğunu belirtmektedir (Umruk, 2012). İki ülkenin, İran ve Suriye konularında paralel hareket ettiklerinin altı çiziliyor. Çin'in Rusya için tehdit mi yoksa en önemli stratejik ortak mı olacağı tartışmaları devam ederken, yeniden SSCB dönemindeki gibi küresel güç olmak isteyen Rusya'nın, bunu ancak Çin ile yapacağı işbirliği sayesinde başarabileceği belirtilmektedir.

Amerikan düşünce kuruluşu Carnegie'nin Moskova bürosu direktörü Dimitri Trenin, Avrasya Birliği'nin bir siyasi proje olarak değerlendirilmesine temkinli yaklaşarak, Rusya'nın komşularının Kremlin'in siyasi tahakküm kurma girişimlerinden endişe etmek için gerekçelerinin olduğu ifade etmektedir (Umruk,

2012) . Avrasya Birliği projesinin ŞİÖ'nü olumsuz yönde etkileyebileceği düşünülmektedir.

3.2.3.2.2.2. Çin-ABD İlişkileri

Günümüzde Çin ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki en önemli mesele görünürde Tayvan/Taipei meselesidir. ABD Kongresi'nin 1979'da kabul ettiği The Taiwan Relations Act belgesi ile ABD'nin Tayvan'ı tanımama kararı almış olmasına rağmen bu yönetimle resmi olmayan ilişkiler kurmanın hukuki zeminini de hazırlamıştır. Çin Denizini kontrol eden doğal uçak gemisi pozisyonu ile Tayvan'ın Çin'den bağımsız kalma isteği (Her ne kadar Çin ile Ticaret hacmi 100 milyar $'a ulaşsa da), ABD'ye stratejik durum üstünlüğü sağlamaktadır. 1960 yılında Mao Zedong tarafından ortaya atılan tek ülke – iki sistem formülü halen Çin'in resmi politikası olarak devam etmektedir.

İnsan haklarına saygı ile vatandaşlık haklarının korunması bağlamında Çin yönetiminin azınlıklara uyguladığı şiddet ve asimilasyon politikası ABD tarafından tepki görmekte ve uluslararası platformlarda kullanılmaya hazır kart olarak elde tutulmaktadır.

Halen devlet destekli 800 kurumu ile Afrika'da faaliyet gösteren Çin bu kıtanın 36 ülkesinde 300 proje yürütmektedir. Siyasi/ideolojik hegemonya içermeyen, ekonomik çıkarları önceleyen bu ilişki tarzı, Çin'in ilişki kurduğu ülkelerde memnuniyetle karşılanmaktadır. Çin-Afrika İşbirliği Forumu (FOCAC)'nun 2000 yılında faaliyete geçmesinden iki yıl sonra ABD tarafından *Pan-Sahel* projesi hayata geçirilmiştir. AFRICOM, ABD Savunma Bakanlığına bağlı olarak çalışan Birleşik Komutanlıkların altıncısıdır. 2013 yılında 35 Afrika ülkesine askerini konuşlandıracağını askerlerin öncelikle yerleştirileceği ülkelerin Mali, Sudan, Cezayir, Nijerya, Kenya ve Somali olduğunu ilan etmiştir (Erdoğan A.: 2013).

Pekin, Washington'un Yakın Doğu politikasının Çin'i kuşatmasından ve demokratik olmayan rejimlere karşı "yaratılmış olan norm"un dolaylı/örtük olarak Çin Komünist Partisinin meşruiyetini inkâr etmesinden korkmaktadır. Jin Liangxiang

“ABD stratejik mülahazaları Yakın Doğu'da Çin ilgi alanlarını dikkate almazsa bu gerçekçi olmaz” demektedir (Liangxiang, 2005: 3-10).

Başkan Obama 5 Ocak 2012’de ABD’nin Küresel Liderliğini Sürdürmek: 21. Yüzyıl Savunma Öncelikleri (The Secretary of Defence) raporuna dayalı olarak yaptığı konuşmada *stratejik ağırlığın Asya Pasifik bölgesine kaydırılacağını* söylemiştir. İlk kez, bir ABD Başkanı’nın yeni savunma stratejisini bizzat Pentagon’a gelerek açıklama yapması dikkat çekmiştir (Yıldızoğlu, 2012). Raporun Obama’nın konuşmasında yer almayan ABD Kuvvetlerinin Temel Görevleri bölümünde Çin, İran ile birlikte anılmaktadır:

> *“Çin ve İran gibi devletler **asimetrik** araçların kullanımını sürdürerek, güç projeksiyonu kapasitemize karşı çıkmaya devam edeceklerdir, bunu yaparken de karmaşık silah sistemleri ve teknolojilerinin **devlet dışı aktörlere** yayılmasına yardımcı olmayı da sürdüreceklerdir. Bu nedenle ABD ordusu gereken yatırımları yaparak, girişimi engelleme (Anti-Access) ve bölgeye hapsetmede (Area Denial) (A2/AD) etkin bir şekilde faaliyetlerini sürdürmenin yollarını arayacaktır (The Secretary of Defense-USA, 2012).*

“Asya Pasifik yeniden dengeleme stratejisi” olarak adlandırılan, bu süreçte “yeniden dengeleme” konusunun Çin’in yeni Devlet Başkanı Şi'nin endişelerini arttırdığı ifade edilmektedir. Çin’in, Amerikan hâkimiyetine, en azından açıkça, meydan okumayan ancak son derece bağımsız politika izlediğine dikkat çeken Smith, Çin’in teorik olarak tek kutuplu (bir ülkeye ait) dünya liderliğine karşı olduğunu ve gelişmiş ve gelişmekte olan çok sayıda ülke gibi çok kutuplu sistemi tercih ettiğini ifade etmektedir. ABD, küresel güç bakımından Çin'in rolünü sınırlandırmak için bu çabada üç gücünü bir araya getirmektedir. İttifaklar, para/ticaret ve askeri güç. yörüngesi içinde bulunan çoğu Asya/Pasifik ülkesini birleşik bir mücadeleye katılmak üzere örgütleyen ABD, Güney Çin Denizi'ndeki toprak ihtilaflarında, koruyucularına daha minnettar olmaları için hep Pekin'in muhaliflerinin tarafını tutmuştur. Trans-Pasifik Ortaklık (TPP) olarak adlandırılan süreçte TPP tüm üyelerine iktisadi faydalar getirecektir ama asıl hedefi, Amerika Birleşik Devletleri'ne iktisadi olduğu kadar siyasi olarak da bölgede büyük bir oyuncu olmak için önemli bir araç sağlamak ve böylece Doğu Asya'da Çin'e rakip olmaktır. Çin, Batı Pasifik'te dağınık küçük adalardan kuzeydoğuda Japonya ve Güney Kore'ye, güneydoğuda Filipinlere, batıda Afganistan'a kadar, fiili olarak yıllardır ABD donanması, hava ve kara üsleriyle kuşatılmış durumdadır (Smith J. A., 2013).

Bunların yanı sıra Çin'in Yumuşak Güç kapasitesini artırmasına önemli ölçüde etki eden Konfüçyüs enstitülerinin ABD'nin hedefinde olduğundan söz edilmektedir. ABD'nin, enstitülerin ülkesindeki çalışanlarına karşı vize sorunu çıkarmaya başladığı belirtilmektedir (TRT Türk Haberdar, 25.05.2012). ABD Dışişleri Bakanlığınca açıklanan 2011 yılı İnsan Hakları raporunda Çin'i; muhalefete karşı yürüttüğü susturma politikası, güvenlik güçlerinin yasadışı cinayetler ve rejim muhaliflerinin hapishanelerde belirsiz koşullarda tutulması konularında kınamıştır (AFP, 24.05.2012).

Yaklaşık 200 ülkede insan hakları ihlallerini ortaya koyan "2011'de Dünya İnsan Hakları Raporu"nun ardından, Pekin de "2011'de ABD'de İnsan Hakları Kayıtları" başlıklı bir rapor yayımlayarak, ABD'deki insan hakları ihlallerine ilişkin görüşlerini açıkladı. Raporda yer alan değerlendirmede, "ABD, kendisini özgürlükler diyarı olarak lanse ederek, kendi vatandaşlarını kandırıyor. 'Wall Street'i işgal et' olaylarında, New York polisi, ABD vatandaşlarına kaba kuvvet kullanarak, insanların protesto hakkını kullanmasına mani olmuştu. Bu ve benzeri olayların kendi ülkelerinde meydana gelmesi bu ülkenin tutumu, dünyadaki diğer insanların, ABD'nin özgürlükten ne anladığı konusunda bilgi sahibi olması için yetiyor" demiştir. "Kendilerinde olmayan basın özgürlüğünü bahane ederek, yeri gelince bunu diğer ülkeler üzerinde diplomatik baskı aracı olarak kullanıyorlar" ifadeleri yer almıştır. Aynı raporda "ABD'nin, vatandaşlarının can ve mal güvenliğini garanti altına alma noktasında yetersiz" olduğu belirtilerek, "ABD'de insanların siyasi, ekonomik, kültürel, sosyal ve etnik hakları, görmezden geliniyor" görüşü savunulmuştur (Milli Gazete, 26.05.2012).

3.2.3.3.2.3. Çin-Orta Doğu İlişkileri

2003 yılında ABD'nin Irak'a müdahalesinden itibaren Çin'in Orta Doğu'da Amerikan Hegemonyasını takip etmekte daha aktif hale gelerek "karşı çevreleme / kuşatma politikası" uygulamaya başladığı ileri sürülmektedir (Blumenthal, 2005'den aktaran Lin 2010).

Dönemin Çin Dışişleri Bakanı Qian Qichen, China Daily'de yayınlanan bir makalesinde; ABD'nin Büyük Orta Doğu Reform Programı'na tepki göstererek

“Müslüman ve Arap Dünyası, ABD’nin Irak olayı bağlamında Büyük Orta Doğu Projesi’nin kendilerini hedef aldığına inanıyor.” demektedir (China Daily, 01.11.2004). Beijing, Washington'un Orta Doğu stratejisinin, Çin'i sarmasından ve demokratik olmayan durumlara karşı rejim değişikliğinin bir normunu yaratarak Çin Komünist Partisinin meşruiyetine meydan okumasından korkuyor. Bu mücadele bağlamında Çin’in bölge ülkeleri ile ekonomik ve diplomatik ilişkileri artmış Çin-GCC Serbest Ticaret Bölgesi kurma çalışmaları başlamıştır.

Çin, petrol ithalatının % 47’sini Hürmüz Boğazı üzerinden Orta Doğu ülkelerinden yapmaktadır (2010). Petrol ithalatında en büyük iki kaynağı Suudi Arabistan ve Angola olup 2011 yılında İran’dan ithalatı % 30 artmıştır. Bu bağlamda ABD’nin İran’a yönelik petrol ambargosu kararına karşı çıkmıştır. Ancak 2012 yılının ilk üç ayında Çin yuan ile alıma başlamış olmasına rağmen İran’dan ithalatının % 50 azaldığı belirtilmektedir (BBC Türkçe, 08.05.2012).

BM Güvenlik Konseyi’nin 4 Şubat 2012’de Suriye konusunda karar alınmasını Rusya ile birlikte engellemiş olup aynı tutumunu sürdürmektedir. İsrail, Rusya'dan sonra Çin'in en büyük ikinci askerî tedarikçisi konumuna yükselmiştir. Çin'in bu bağlamda Batı'dan temin edemediği askerî malzeme ve teknolojileri İsrail sayesinde elde ettiği, hatta bu satışlar dolayısıyla zaman zaman en yakın müttefiki Amerika ile karşı karşıya geldiği de iddia edilmektedir (Uygurun Sesi, 21.05.2012).

3.2.3.2.2.3. Çin-Türkiye İlişkileri

1971 yılına kadar Milliyetçi Çin Hükümetini (Tayvan) yasal temsilci olarak tanıyan ve diplomatik ilişki sürdüren Türkiye, ÇHC’nin SSCB ile arasına mesafe koymasından sonra, 5 Ağustos 1971 tarihinde bu ülkeyi resmen tanımıştır. ABD’nin 1974 yılında uyguladığı ambargosunu takiben çok yönlü ilişkiler geliştirme politikası kapsamında ÇHC ile yakınlaşma sürecine girmiştir. Ancak bir yandan Çin Hükümetinin Uygur Türklerine yönelik kanlı eylemleri, diğer yandan Türkiye’nin Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile ilişkilerini geliştirmesi iki ülke arasındaki ilişkileri uzun süre düşük profilde tutmuştur.

Başbakan Yardımcısı sıfatıyla 2000 yılında Devlet Bahçeli, 2007′de Dış Ticaretten sorumlu Devlet Bakanı Kürşat Tüzmen, 2009′da Cumhurbaşkanı Abdullah

Gül ve dönemin Devlet Bakanı Zafer Çağlayan, 2010′da Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, 2012 yılında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Uygur Bölgesine ziyaret gerçekleştirmiştir.

2009 yılında Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün ziyaretinden sonra Urumçi'de yaşanan olaylar tansiyonun tekrar yükselmesine ve Başbakan'ın "soykırım" çıkışı ile şok bir sarsıntıya sebep olmuştur (Haberler, 10.07.2009).

Çin ile Türkiye arasında 2001'de 900 milyon dolar olan ticaret hacmi, 2006'da 10 milyar dolara, 2011'de ise 24,2 milyar dolara ulaştı. 2012 Ocak-Şubat verileri çerçevesinde yılsonunda ticaretin 30 milyar dolara ulaşmasının beklendiği ifade edilmektedir. Türkiye 2011 yılında Çin'e 22 milyar dolarlık açık vermiştir.

Hâlihazırda Türkiye'de 30 bin yabancı sermayeli firma bulunmaktadır, fakat bunlardan sadece 432 tanesi Çin menşelidir. Çin'in dünyada ikinci büyük ekonomi olması, trilyonlarca dolarlık döviz rezervi ve yıllık ticaret fazlası taban alındığında, Türkiye'ye yapılan Çin yatırımlarının miktarı oldukça az bulunmaktadır (Tınmaz, 2012).

3.2.3.3. Rusya Federasyonu ve Dengeleme Politikası

Rusya Federasyonu (RF) Anayasaya göre, eşit haklara sahip olan 21 cumhuriyet, 6 büyük bölge, 49 vilayet, 2 federal kent, 1 özerk bölge, 10 özerk yöreden oluşmaktadır. Yasamanın hem Yürütmenin üstünde yer alan bir Başkanlık sistemi bulunmaktadır. Rusya Federasyonu toplam 21 etnik cumhuriyetten oluşmaktadır. Bu cumhuriyetlerin anayasalarında cumhuriyete adını veren halkın kendi öz dili o cumhuriyetin resmi dili kabul edilmektedir. Ayrıca etnik kimliğe dayalı 10 idari yapıda da benzer bir uygulama görülmektedir. Etnik Dağılım: % 81,5 Rus, %5 Yahudi, %4 Azerbaycanlı, % 3,8 Tatar, % 3 Ukraynalı, % 1,2 Çuvaş, % 0,9 Başkurt, %0,8 Beyaz Rus, % 0,7 Moldovya'lı ve diğerleri şeklindedir (Mikail, 2004).

2000 yılında 146 milyon olan Rusya Federasyonu nüfusu 2005'de 143 milyona gerilemiş, 2012'de ise bu rakamın aynı düzeyde kaldığı görülmüştür. Rusya nüfusunda 60 yaş üstü nüfusun oranı da, 2000'de 18,5 iken 2012'de 22,7'ye yükseldi. Rusya Federal Devlet İstatistik Kurumu (Rosstat) mevcut trende göre 2031'de bu oranın 28,9'a çıkacağını öngörmektedir. Ülkede nüfus sorunu olan

bölgelerde ailelere doğum başına 50 bin ruble (3 bin TL) ve üçüncü çocuğu yapanlara da aylık 7 bin ruble (400 TL) teşvik veriliyor. Kremlin, 2013'de bu şekilde 19 milyar dolarlık harcama yapmayı öngörmektedir (Milliyet Gazetesi, 07.03.2013).

Bugün Rusya'nın nüfusunun 142,8 milyon kişi olduğu değerlendirilmektedir. Ülkenin demografik politika konseptinde sağlık sisteminin iyileştirilmesini ve ailelere destek gösterilmesini hedefleyen pek çok tedbirlerin gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Rusya Sağlık ve Sosyal Gelişme Bakanlığının tahminlerine göre 2015 yılına doğru Rusyalı'ların sayısı 142-143 milyon düzeyinde istikrar bularak 2025 yılına doğru 145 milyona çıkacaktır. Devlet tarafından önümüzdeki dört yılda demografik projelerin uygulanmasına 50 milyar dolardan fazla kaynak ayrılmıştır (Rusya'nın Sesi, 30.08.2011). 2001 yılında Rusya Federasyonu içinde yer alan 89 federal idari birimden sadece 15'inde nüfusun az da olsa artış göstermesi demografik krizin boyutlarını yansıtmaktadır. Asya, Afrika ve Latin Amerika'da yer alan birçok gelişmekte olan ülke nüfusunu hızla artırırken, Rusya'daki ulusal nüfusun gerilemesi bazı önemli küresel etki ve sonuçlara yol açmaktadır. Bugün nüfus sıralamasında dünya sekizincisi olan Rusya 2050 yılında 101 milyonluk nüfusu ile 18 sıraya gerilemiş olacaktır. Bir başka anlatımla 2050 yılında dünya karaların %12,5ine sahip olan Rusya, dünya nüfusunun %1'ini temsil etmede zorlandığı görülecektir (Atasoy, 2011: 159).

Rus yetkililerine göre, artış olmasa da sadece nüfusun azalmaması için doğum oranı (yani bir kadına düşen doğum oranı) 2,152,2 olması gerekirken bu rakam Rusya'da 1,3'tür. Bu yüzden Rusya'da doğum oranını arttırmak amacıyla ikinci çocuğa 10 bin dolar yardım verilmesi gibi teşvik politikaları hazırlanmaktadır. Demografik sorun, ülkenin büyük sorunlarından birisi olan alkolizmle birlikte ülkenin iş gücünü olumsuz etkilemektedir. Çarlık döneminde başlayan ve Sovyetler döneminde de devam eden Ruslaştırma ve "Sovyetleştirme" politikaları gereği eski Sovyet coğrafyasına yerleştirilen Rusların günümüzde Rusya'daki ağır demografik sorunu çözmek üzere Rusya'ya dönmeleri teşvik edilmektedir (Nagayeva, 2007).

Geçiş Dönemi Ekonomi Enstitüsü'nün (GDEE) hazırladığı "Ocak 2006'da Rusya'nın ekonomik-sosyal durumu" raporuna göre, önümüzdeki 20 yıl içinde Rusya'nın yaklaşık 25 milyon göçmene ihtiyacı olacaktır. Aksi takdirde çalışabilir nüfusunun azalmasından dolayı ülke ekonomisi durma noktasına, emeklilik sistemi

de çökme noktasına gelecek. Nitekim raporda çalışabilir nüfusun yılda 300 bin azaldığı belirtilirken, 2010-2018 yıllarında bu rakamın yılda 1 milyon olacağı tahmin ediliyor. GDEE uzmanlarına göre bu açık, ancak dışarıdan gelen iş gücü ile kapatılabilecektir (Nagayeva, 2007).

1992 yılına kadar Boris Yeltsin'in Kafkasya danışmanlığını yapan ve insan hakları konusunda hassasiyetleri ile tanınan ünlü siyasetçi Galina Starovoitova 20 Kasım 1998 tarihinde bir faili meçhul cinayete kurban gitmiştir. Starovoitova Çeçenistan'da self-determinasyonu savunan isimlerden biriydi. St. Petesburg'taki evinin önünde kiralık bir katil tarafından öldürülmeden kısa bir süre önce Rusya'da yapılacak Cumhurbaşkanlığı seçimlerine aday olacağını açıklamıştır (Cherniavsky, 2000, s. 94). Bu olay Rusya'nın politik tercihlerini kritik edecek kişilerin her an Federal Güvenlik Servisi (FSB)'nin boy hedefi haline gelebildiğini göstermiştir (Mikail, 2004: 84).

Vladimir Putin 2000 yılında kazandığı Devlet Başkanlığı seçimini takiben birkaç ay içerisinde Çin ile "Anlayış Muhtırası" imzalamış ve Çin'e Tayvan Boğazı'nda hizmet edecek destroyerler satan Putin'in bu tutumu, ABD'yi hayli rahatsız etmiştir. Putin'in Çin'le askeri ittifakta ısrarlı olması, Çin yönetimini de cesaretlendirmiştir. Asya-Pasifik bölgesinde Çin'in yanı sıra ABD'nin hedef tahtasında olan Kuzey Kore'yle de askeri ilişkiler geliştirmeye yönelen Putin'in Kuzey Kore'ye yaptığı ziyaret dikkat çekmiştir.

Yeni Avrasyacı Alexander Dugin ile yakınlığı bilinen Putin'in bu fikirlerden etkilenerek paralel politikalar takip ettiği ileri sürülmektedir. Dugin'in Beyaz Rusya ve Kazakistan ile birleşme vizyonunu Avrasya Projesi ile hayata geçirmeye çalışan Putin (Financial Times, 09.05.2011), Orta Asya ve Kafkasları arka bahçesi olarak görmekte ve SSCB dönemi hegemonyasını canlandırmaya çalışmaktadır. George Friedman, Avrupa'da Almanya ile ilişkilerini geliştiren Rusya'nın bir ittifak ilişkisine girmesinden çekinen ABD Başkanı Obama'nın, diğer Avrupa devletlerini güçlendirmek ve özellikle Polonya'yı desteklemek fikrinde olduğunu ifade etmektedir (Friedman, 04.03.2012). 2012 yılında hazırlanan ve 2018 yılına kadar olan devreyi kapsayan Rusya Dış Politika Konsepti, SSCB ardılı Orta Asya ülkeleri ile entegrasyona öncelik vermektedir. Dış politika teknolojisi "Yumuşak Güç" olarak

nitelendirilmektedir. Rusya'ya uluslararası politikanın ve küresel ekonominin "dengeleyicisi" rolü biçilmektedir (Rusya'nın Sesi, 14.12.2012).

Rusya'nın başlattığı yeni bir ortaklık oluşumu Avrasya Birliği'dir. Avrasya Birliği'ne dönüşmesi planlanan Avrasya Ekonomik Topluluğu (EurAsEc) 10 Ekim 2000 tarihinde Rusya, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan arasında imzalanan anlaşmayla kuruldu. EurAsEc'a 2006'da katılan Özbekistan 2008'de üyeliğini geçici olarak askıya aldı. Avrasya Birliği'nin şu an aktif beş üyesi olan EurAsEc zemini üzerine inşa edilmesi planlanıyor. EurAsEc'nin gözlemci üyeleri ise Ermenistan, Moldova ve Ukrayna'dan oluşmaktadır.

Putin'in bir nüfuz alanı olarak Orta Doğu'yu yeniden kazanma politikasının öncelikli ayağı bölgede ABD'yle sorun yaşayan devletlerle yakın ilişkiler geliştirmek olmuştur. Bu bağlamda Putin, dönemi boyunca, İran, Irak ve Libya'yla ekonomik ve özellikle de askeri alanda işbirliği anlaşmaları imzaladı (Rose ve Munro, 2002: 78).

Kissenger'e göre Rusya tarihi boyunca hep fırsatçı bir ülke olmuştur. Komünizm sonrası Rusya, kendisini tarihte benzeri olmayan sınırlar içerisinde bulmuştur. Avrupa gibi Rusya'da enerjisinin çoğunu kimliğini yeniden tanımlamaya harcayacaktır. Rusya'nın bundan sonra imparatorluk siyasetini canlandırmaya çalışması veya Ağırlık Merkezini Doğu'ya kaydırması, Orta Doğu'daki çalkantılara hangi metot ve prensiplerle yaklaşması, Yeni Dünya Düzeni'ne tehdit olup olmayacağını belirleyecektir. Almanya Avrupalı ortaklarının denge kuramayacağı ölçüde güçlenmiştir. Almanya ve Rusya birbirlerine çok yakın olurlarsa, ortak hakimiyet korkusu yaratırlar. "*Amerika ve Avrupa'nın, Almanya ve Rusya'nın gem vurulmamış ulusal politikalarının kıtanın merkezinde çekişmelerini engellemekte ortak çıkarı vardır. Amerika olmadan Büyük Britanya ve Fransa, Batı Avrupa'da politik dengeyi savunamaz; Almanya milliyetçiliğe kayabilir ve Rusya'nın küresel rakibi olamaz*" (Kissinger, 2011: 17, 798).

Friedman, Putin'in eski KGB eğitimi almış bir kişi olarak duruma ideolojik değil jeopolitik yaklaştığını ifade etmektedir. Baltık ülkelerinin NATO'ya alınması ile St. Petersburg ile NATO ülkeleri arasındaki mesafe 1600 km. den 160 km.ye inmiştir. 2004 Turuncu Devrimi ile Ukrayna'nın Rusya'dan koparılması sonucunda Ukrayna ve Kazakistan arasındaki Rusya topraklarının derinliği sadece 480 km. kalmıştır. Tüm boru hatlarının geçtiği bu alanın dışında Gürcistan'ın Rusya'dan

uzaklaşması ile Güney Kafkasya bağlantısı kopmuştur. Rusya kendisini SSCB döneminden daha dar bir alanda kuşatılmış hissetmiştir. Gürcistan-Çeçenistan bağlantısı sonucunda Çeçenistan'ın birlikten kopması domino etkisi yaratabilecek bir hareketi tetikleyebilirdi. Önemli bir boru hattı da Grozni'den geçmektedir. Putin 25 Nisan 2005'teki Ulusa Sesleniş konuşmasında "SSCB'nin çöküşünün yüzyılın harika bir jeopolitik felaketi" olduğunu ifade etmiştir (Friedman, 2011: 162-169).

Rusya Federasyonu'nu oluşturan ülkelerin aralarında kültür birliği mevcut değildir. Rusya yerleşimine tepeden bakıldığında geniş bir alana yayılmış birbirinden kopuk ve bağlantısız mega kentler dikkat çekmektedir. Metal, enerji ve tahıl ihracatına dayalı ekonomisi ileride de kendinden büyük bir ölçekli orduyu destekleyecek girdiyi sağlama kapasitesine sahip değildir. Nükleer ve uzay sistemlerine sahip teknolojisi yenileştirme ihtiyacı göstermekte olup kurumsal olarak BMGK'ndeki veto yetkisi dışında Yumuşak Güç yaratma becerisi ancak karşıtlıkların desteklenmesi suretiyle oluşabilecek özellik taşımaktadır.

Vladimir Putin 2007 yılındaki 43. Münih Güvenlik Konferansı'nda yaptığı konuşmada uluslararası sistemdeki "tek kutupluluk" algısından şikâyetçi olmuş ve Rusya'nın bu yöndeki rahatsızlıklarını dile getirmiştir. SSCB'nin dağılmasının ardından Merkezî Asya ülkeleri üzerinde de ABD ile ekonomik ve politik çıkar çatışması içerisine giren Rusya, "ikinci büyük oyun" teorilerinin ortaya atılmasına neden olmuştur. ABD'nin uluslararası sistem üzerindeki başatlığından duyduğu rahatsızlığı ilk kez bu kadar üst düzeyde ifade etmiş olması Soğuk Savaş'ın geri döndüğüne yönelik tezlerin de ileri sürülmesine sebep olmuştur.

Putin konuşmasında ayrıca, silahsızlanma konusunda şeffaf olduklarını ancak ABD ve birçok ülkede bu şeffaflığı göremediklerini, demokrasiyi öğretmeye çalışanların, demokrasinin gereğini yerine getirmediklerini, ABD'nin her şeyin üzerinde davranıp, ulusal güvenliği gerekçe göstererek ulusal sınırları tanımadığını. hiç kimsenin uluslararası hukuka saygı göstermediğini ifade etmiştir (Bilâ, 2007).

Rusya, Kaddafi'nin devrilmesi sürecinde ve devrilmesinin ardından Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov bu durumu daha sonra "Libya'da bize verilen sözler tutulmadı" şeklinde özetleyecektir. Libya'daki siyasal sürecin dışında bırakılmasının tepkisini 2011 Suriye olaylarında göstermiştir (Zaman Gazetesi, 11.02.2013). Rusya, ABD'nin Afganistan müdahalesine destek verirken alınan kararın arkasındaki en

önemli etkenlerden birisi de Taliban'ın bölgeye "radikal İslami eğilimleri" ihraç etme potansiyelinin önüne geçebilmek olarak ifade edilmektedir. Suriye meselesi ile Orta Doğu politikasının uluslararası bir aktörü olarak beliren ancak bu etkinliği sadece BM Güvenlik Konseyi daimi üyeliği bağlamında şekillenmektedir. Putin, iki dönem Cumhurbaşkanlığı'nın ardından 2008 yılında koltuğunu kendi desteklediği aday Dimitry Medvedev'e terk etmiş, daha sonra Başbakanlık görevini alan Vladimir Putin yeniden Cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. Rusya anayasasına göre 2018 yılında ikinci dönem Cumhurbaşkanlığı için yeniden aday da olabilecektir. Dolayısıyla 2012'den 2024'e kadar sürecek Putin'li yeni dönem başlamıştır. Putin'in Cumhurbaşkanlığı'na yeniden seçilmesini takiben Almanya Dışişleri Bakanı Guido Westerwelle yaptığı açıklamada "Rusya ile stratejik ortaklığı sürdürme arzusunu" dile getirmiştir. Alman Rus ilişkilerinin görüntüsü hem rekabet, hem ortaklık, hem de karşılıklı silahlanma ve savunma programlarını kapsayan karmaşıklık içermektedir (Diplomatik Gözlem, 21.03.2012).

Rusya Federasyonu'nda valilerini devlet başkanının tayin edeceği yedi askeri ve idari bölgeye bölünerek federal reformlar gerçekleştirilmiştir. İçeride iktidarı giderek elinde toplayan Putin, oligarklarla ve medya tekelleriyle de başarılı bir mücadele gerçekleştirmiştir. Rusya'nın en büyük iki oligarkı Boris Berezovski (Yahudi-2013 Mart'ında evinde ölü bulundu) ve Vladimir Gusinski (Yahudi)'nin mal varlıklarına el konularak yurt dışına kaçmak durumunda bırakmıştır. Oligarklar SSCB'nin dağılma sürecinde ve sonrasında doğru yerde, doğru zamanda ve doğru kişilerle dostluklar kurarak bugünkü servetlerine ulaşmışlardır. Sovyetlerin dağılmasından sonra yapılan özelleştirme sonucunda bugün Rusya'nın en büyük 64 kuruluşunun kontrolünün yüzde 85'inin 8 büyük oligark gurubunun elinde toplandığı görülmektedir. Bu guruplar arasında, Mihail Hodorkovski (Yahudi) (Yukos), Roman Abramoviç (Yahudi) (Ruski Aliminyum, Sibneft), Mihail Fridman (Yahudi) (Alfa Grup), Oleg Deripaska (Ruski Aliminyum, Bazovıy Element), Vladimir Potanin (interros) bulunmaktadır. Sinan Oğan, Putin'in oligarklarla mücadelesine Yahudi asıllı işadamları ile başlamasının basit bir değildir. Zira Putin'in Rusya'sında, aslında tesadüflere pek yer olmadığını ifade etmektedir (2003: 7). SSCB'nin egemen sınıfının ayakta kalan kesimi, Nomenklaturadır (buna Rusçadan Batı terminolojisine Siloviki olarak da geçen ordu, FSB, İçişleri Bakanlığı ve diğer güvenlik örgütleri

temsilcileri ile Dışişleri ve üst düzey Kremlin bürokrasisi temsilcileri dâhildir). Rusya'da son on yıl içerisinde devasa imkânlara kavuşan oligarkların sahip oldukları finansal ve politik güçler sebebiyle bürokrasi ve siyasetin kontrol edebileceği boyutların çok ötesine geçmesini içlerine sindirememektedir (Oğan, 2003:. 11).

3.2.3.4. İran İslam Cumhuriyeti, Tehdit ve Caydırma Stratejisi

İran'ın etnik nüfusu hakkında güvenilir resmi bir istatistiksel veri bulunmamaktadır. Bu yüzden etnik nüfusu konusunda söylenen sayılar tahmine dayalıdır. Bu sayılar konusunda İran resmi tutum olarak karartma uygulamaktadır. İran Etnik Yapı Haritası Şekil 28'de dir.

İran İstatistik Merkezi 2013 yılında ülke nüfusunun 77 milyon 176 bin 930 kişiye ulaştığını ilan etmiştir (İslami Davet, 24.02.2013). Günümüzde İran nüfusunun %39'unu Farslar, %37'sini Türkler, %8'ini Kürtler, %6'sını Gilaki-Mazenderanlar, %4'ünü Araplar, %3'ünü Lurlar, %2'sini Beluciler, %1'ini ise diğer etnik guruplar oluşturmaktadır (Kayğusuz, 2008). Bilgehan Gökdağ, "Dünya Bankası ülke profilleri veri tabanına göre 66,1 milyonluk İran nüfusunun %42'sini Türkler oluşturduğunu bu oranın yaklaşık 25 milyonluk bir Türk nüfusuna denk geldiğini ifade etmektedir (Gökdağ, 2006: 1). Azeri nüfusun 30-35 milyon civarında olduğunu belirten kaynaklar da bulunmaktadır.[28]. İran'da Azeri Türkleri'nden sonra diğer Türk topluluğunu oluşturan Türkmenlerin nüfusu ise 2-2,5 milyon civarındadır (Dünya Türkmenleri Eğitim Vakfı). İran'da Türklerin yoğun olarak yaşadığı üçüncü bölge ülkenin merkezi kısmından güneybatısına doğru yayılış gösteren Kaskay Türkleri'dir. Kaskay Türklerinin nüfusu da 3 milyon olarak tahmin edilmektedir. CIA verilerine göre ise 2013 yılı itibarıyla İran'ın nüfusu 79.853.900 olup bunun resmi bildirimlere göre %53'ü Fars, %18'i Azeri ve Türkçe konuşan gruplardan oluştuğu ifade edilmektedir.

İran'da Türkler'den sonra en fazla nüfusa sahip etnik gurup olan Kürtler, Batı Azerbaycan Eyaleti'nin batısı ve güneyi, Kürdistan, Kirmanşah ve İlam Eyaletleri ile Horasan Eyaleti'nin kuzey bölgelerinde yaşamaktadırlar (Qasımlo, 1991: 9).

[28] Ayrıntılı bilgi Rafael Blaga, İran Halkları El Kitabı, 1997, Yeni Zamanlar Yy

Yaklaşık 5-6 milyon nüfusuyla İran nüfusunun %8'ini oluşturan İran Kürtleri, etnik gruplar içinde etnik kimliklerine en çok sahip çıkan, devletten çok kendi aşiret sistemlerine bağlı bir topluluk olarak tanımlanmaktadır (Kayğusuz, 2008).

İran nüfusunun % 98'i Müslüman'dır. Müslümanların da % 90'ı Şiî, % 10'u Sünni'dir. Müslümanların yanı sıra % 2 oranında Hıristiyan, Yahudi ve Zerdüşt bulunmaktadır (Balbay, 2006: 118).

İran'da nüfusun %60'ı kentlerde %40'ı ise kırsal alanlarda yaşamaktadır. Toplam nüfusun %10'unu oluşturan göçebelerin çoğu Türk'tür (Gerçeksever, 2005: 162). Genel nüfusun %70'i 30 yaşın altındadır. Ülkedeki genel okuryazar oranı %79,5, 6-29 yaşlar arasındaki okuryazar oranı ise %92,8'dir. Kırsal kesime gidildikçe bu oran %20'lere kadar düşmektedir (Kayğusuz, 2008).

Yüzyıllardır İran'ın karşı karşıya kaldığı ikilem, milli varlığını devam ettirmek ve Osmanlı ile Rus imparatorluğu gibi bölgesel güçlere karşı otonomidir. Bu büyük imparatorluklara karşı her zaman daha zayıf olmasına rağmen, coğrafya, doğal kaynaklar ve diplomasi sayesinde varlığını devam ettirebilmiştir.

Günümüzde İran'ın tehditkâr tavrı "tehdit unsuru oluşturmak" olarak okunmaktadır ve etkili caydırma stratejilerinden birisidir. Bunu başarmak için olduğunuzdan daha güçlüymüş gibi bir izlenim yaratmanız gerekir. Düşmanlarınız sizinle uğraşmanın bedelinden emin olamazlarsa, belki de öğrenmek istemeyeceklerdir (Greene ve Elffers, 2007: 240). İran, ordusunu teçhiz ettiği balistik füze sistemleri ve saldırı teçhizatıyla muharebe gücü potansiyeli değerlendirmelerinde ciddiye alınan bir ülke konumuna gelmiştir. Bu stratejinin saldırı boyutu da vardır. ABD'nin Irak'tan çekilmesi İran'ın dolduracağı bir vakum etkisi yaratmıştır. Bölge jeopolitiği belki de tarihte ilk kez İran'a bir kapı açmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı'nın, daha sonra Sovyetler Birliği'nin çökmesi, Irak'ın devlet sistemindeki çöküş İran'ın çevresindeki baskıyı ortadan kaldırmış, kendisine bölgede meydan okuyacak güç bırakmamıştır. Bunların yanı sıra ABD kuvvetlerinin İran körfezinden ve Afganistan'dan çekilmesi durumu ABD'nin İran'a karşı baskı vasıtalarını da sınırlandırmış olacaktır.

George Friedman, İran'ın ABD'yi Irak'ta bir tuzağa düşürdüğünü ifade etmektedir. 2003 Irak harekâtında Amerika'nın bir direnişle karşılaşmayacağına dair en fazla istihbaratın İran'dan geldiğini belirten Friedman, İran'ın Sünni direnişçilere

silah sağlayarak ABD'nin Şii'ler ile dayanışmasını teşvik ettiğini dile getirmektedir. Birleşik Devletlerin İran'ı dengeleyecek bir güç olmadan bölgeden çekilmesini önemli bir sorun olarak nitelendirmektedir[29] (2011: 97-98).

İran, rejim ihracı için yoğun çaba harcamasına rağmen istediği başarıyı elde edememiş ve devrim yaptıracak altyapıyı oluşturamamıştır. Daha sonra devrim ihracı hedefinden vazgeçerek Şii nüfusun bulunduğu ülkelerdeki etkisini artırma ve bir 'Şii hilali'[30] oluşturma gayretine yönelmiştir. İran tehdidi söylemi gerek Batılı ülkelerin bölgeye müdahalesini meşrulaştırmak gerekse kriz içerisindeki sanayilerini kurtarmak için yararlı bir araç haline gelmiştir. Batılı güçlerin bir ülkenin siyasetini ve bölge jeopolitiğini şekillendirmede etnik, ideolojik veya dini grupları kullanması, özellikle Müslüman dünyasında çok kolay karşılık bulmaktadır. Şekillendirmenin hem siyasal, hem de ekonomik açıdan büyük getirisine bir örnek körfezde oluşan/oluşturulan "Şii tehdidi" söyleminde kendisini göstermiştir.[31]

ABD ve İsrail karşıtlığı, İran'ın iç siyasetinde de güçlü zemin bulan bir politikadır. Bu siyaset, hem İslam dünyasında hem de ABD ile o veya bu ölçüde sorun yaşayan ülkeler arasında İran'ın itibarını artırmakta iç siyasi gündemi tehdit söylemi ile şekillendirerek uyumlandırmaktadır.

Tahran ve Moskova birbirlerine büyük önem vermektedirler. Rusya, İran'ın nükleer programını desteklemektedir. ABD'nin Orta Doğu'daki varlığı, Türkiye'de

---

[29] İran'ın Afganistan üzerindeki etkisini fark eden ABD, Afganistan yönetimi ile anlaşarak sadece NATO birliklerinin çekileceği yönünde dönüş yapmıştır. Sayısı 150 bin'i bulan NATO askerlerinden 15 bin'inin 2014'ten sonra da kalacağı açıklanmıştır (Zaman Gazetesi, 01.04.2013; Anadolu Ajansı, 23.04.2013). Çelişkili açıklamaların ortaya çıkması pazarlık sürecini işaret etmektedir. Türkiye de 2014'ten sonrada bölgede kalacağını açıklamıştır (Anadolu Ajansı, 23.04.2013).

[30] Şii hilali kavramı ilk olarak Ürdün Kralı Abdullah tarafından dile getirilmiştir. Kral Abdullah 2004'ün Aralık ayında verdiği bir demeçte Sünni Arap ülkelerinin Şii hilali tarafından kuşatıldığını belirtmiştir. Kral'a göre hilal İran'dan başlamakta, son dönemde Şii hâkimiyetinin oluştuğu Irak'ı kapsayarak, Alevi elitlerin yönettiği Suriye'den ve Şii nüfusunun giderek arttığı Lübnan'a kadar devam etmektedir.

[31] ABD, 2009 yılında Suudi Arabistan'a tarihindeki en büyük silah satışını (60 milyar $) gerçekleştirmiştir. Bu satışın ABD'nin neredeyse tamamında (44 eyaletinde) 600'ü aşkın tedarikçi firmayı doğrudan etkileyeceği, ekonomiye de yılda ortalama 3,5 milyar dolarlık bir katkı sağlayacağı tahmin edilmektedir (Özkan, 2012). 2011 yılında Almanya gündeminin üst sıralarında, Suudi Arabistan'a 200'den fazla Alman zırhlı tankı satılacağı iddiası yer almıştır. 2013 yılında da toplam tutarı 100 milyon € değerinde NBC (Nükleer Biyolojik Kimyasal) zırhlı keşif aracı satışı gündemdeki yerini korumaktadır (Deutsche Welle, 30.12.2012). Alman silah sanayii ve yan kuruluşlarının bu kriz ortamında hemen hemen tam istihdam seviyesine yakın bir oranda faaliyete geçtiği bildirilmektedir.

Malatya'nın Kürecik ilçesine füze kalkanı radarı yerleştirmesi ve Batı'nın Suriye'de Esad rejimini devirmeye çalışması da iki başkenti yakınlaştıran diğer unsurlardan bazıları olmuştur. Rusya, İran ile Suriye arasındaki stratejik ittifak ilişkisinden memnun olduğunu her fırsatta yinelerken, İran da Suriye'nin Tartus limanındaki Rus deniz üssü ve savaş gemilerini, Suriye için olduğu gibi kendisi için de bir güvence olarak algılamaktadır (Doster, 2012: 50).

İran pragmatik bir politika izlemektedir. Arap dünyasına yönelik olarak ABD ve İsrail karşıtlığı söylemini, Filistin'de Hamas'a, Lübnan'da Hizbullah'a verdiği desteği öne çıkarmaktadır. ABD destekli Sünni Arap rejimlerin Filistin davasındaki çekingen, etkisiz tutumları ve İsrail karşısındaki zayıf konumları da, İran'ın Arap dünyasına seslenirken elini güçlendirmektedir. İran Şii Azerbaycan ile Hristiyan Ermenistan arasındaki anlaşmazlıkta Ermenistan'ı desteklemiştir. İran ayrıca, Azerbaycan'la Hazar'ın statüsü nedeniyle anlaşmazlık yaşamaktadır. Bu İran'ın teolojik olmayan pragmatik yaklaşım güttüğünün belirgin örneğini oluşturmaktadır.

Türkiye, İran'ın bölgesel güç olmasından, bölgede bir Şii kuşağına liderlik etmesinden çekinmektedir. İki ülke ilişkilerini son dönemlerde en çok geren iki olay Malatya'nın Kürecik ilçesine yerleştirilen füze kalkanı radarı ile ABD ve Batı dünyasının Suriye'ye yönelik baskı politikasıdır. İran, radar istasyonunun kendisine karşı yerleştirildiğini, İsrail'i korumayı amaçladığını ve ülkesine yönelik bir saldırı durumunda bu radarı vuracağını, defalarca açıklamıştır. Suriye konusunda da Türkiye'yi ABD emperyalizmiyle işbirliği yapmakla suçlamıştır (Doster, 2012: 47-50).

İran Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'nı (NPT) 1968'de imzalamış, 1970'de onaylamıştır. İran 15 Mayıs 1974'te Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu'nun (UAEK) güvenlik denetimi antlaşmasına dâhil olmuştur 2005'te UAEK, İran'ın Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'nın (NPT) güvenlik denetimi antlaşmasını ihlal ettiğini saptaması İran'ın kendi petrol borsasını kurarak euro para birimini kullanacağı açıklaması ile aynı yıla denk gelmektedir. Ancak İran nükleer enerji programının bir parçası olarak Ar–Ge çalışmalarına devam edeceğini bildirmiştir (SETA, 05.09.2002). İran'ın şu anda ulaştığı zenginleştirme oranı bomba yapmaya uygun seviyelere gelmiştir. Bu ülkemiz milli güvenliğini ilgilendiren ve dikkatle izlenmesi gereken bir durum olarak da değerlendirilmektedir

(Yalçın, 2007). Değerlendirilmesi gereken bir husus İran'ın gerçekten nükleer silaha mı yoksa geliştirme programına mı sahip olmasının onu bu dönemde etkin kılacağıdır. Birinci hareket tarzı ülkeyi direkt hedef noktasına taşırken ikinci hareket tarzı ciddi bir kozu elde tutma sürecini işaret etmektedir.

İran, ABD'nin Basra Körfezi'nde deniz kuvvetleri bulundurmaması, Hürmüz Boğazı'ndan uçak gemisi ve donanma geçirmemesi yönünde uyarılar yapmaktadır. Washington yönetimi ise Hürmüz Boğazı'nın her durumda açık bulundurulması için ne gerekirse yapılacağını belirtmekte, Hürmüz Boğazı'nın kapatılmasını "kırmızıçizgi" olarak değerlendirmektedir. İsrail'in savaştığı Hizbullah ve Hamas gibi örgütlerin en büyük destekçilerinden biri de İran'dır. Camp David süreci sonrası oluşan siyasal yapının, Arap dünyasında yarattığı hayal kırıklığı ile birleşmesi İran'ı bölgedeki en etkili güçlerden birisi haline getirmiştir. 2006 yılında İsrail'in Lübnan'a müdahalesinde Hizbullah'ın gösterdiği direnişin esas örgütleyicisi ve lojistik destek sağlayıcısı olarak görülen İran Arap/İslâm toplumlarından ciddi bir destek ve müzaheret görmüştür. Diğer taraftan 2006'da gerçekleştirilen Filistin seçimlerinden zaferle ayrılan HAMAS, hükümeti kurduktan sonra sistem tarafından "görmezden gelinirken" İran'ın ekonomik ve siyasal açıdan HAMAS'a verdiği destek Arap dünyasında İran'a duyulan güvenin artmasını sağlamıştır.

Suudi Arabistan Mısır, Ürdün, Körfez ülkeleri Irak'ta Şiilerin siyasal olarak Bağdat'ta etkin ve belirleyici bir konuma gelmeleri ve İran'ın bölgesinde Lübnan, Filistin ve Yemen'in ardından Irak'ta stratejik üstünlüğü elde etmesini Türkiye ile dengelemek istemektedir. Bu durum Türkiye'nin mezhep eksenli politikalara yöneldiği izlenimi uyandırmıştır.

Suriye ve son dönemlerde Irak'la yakın ilişkileri bulunan İran, bölgesel güç konumunu geliştirebilmek için, Arap ve İslam coğrafyasında daha etkili olmak zorunda olduğunun bilincindedir. İsrail'le ilişkileri gerginleşen Mısır'la yakınlaşmaya çabasına girmiş ancak Mısır Askeri darbesiyle kesilmiştir.

Rusya ve İran ABD'nin Afganistan'daki varlığından rahatsızdır. Moskova, ABD'nin Suriye ve İran üzerinden kendisini kuşatmak/çevrelemek istediğini fark ederek Suriye konusunda açıktan tavır almaktadır. İran da kendisinin kuşatılmak istendiğinin, Suriye'nin ve Hizbullah'ın direncinin kırılmak istendiğinin farkındadır. Barış Doster, ABD başta olmak üzere Batı'nın Suriye'de denetlenebilir istikrarsızlık

yaratmak, kontrollü kaos çıkarmak, olmadı "Salvador Seçeneği" denen yöntemle rejimi değiştirmek istediğini görmektedir. Esad giderse yerine Müslüman Kardeşler'in Suriye kolunun gelmesinden, El Kaide'nin ülkedeki etkisinin artmasından endişelenmektedir (Doster, 2012: 50).

Petrol, İran'ın mali kaynağının yüzde 60'ını oluşturmaktadır (Şekil 29). Economist Intelligence Unit göre, İran'ın toplam ihracat gelirlerinin yüzde 80'i ve devlet gelirlerinin yüzde 50-60'ını oluşturmaktadır (EIA, 2013). Akaryakıt tankerlerinin dünya genelinde %95 ini sigortalayan Avrupa şirketlerinin ambargoya uyması sonucunda 2012 Temmuz ayında Japonya, Kore, Çin ve Hindistan'a yapılan ihracat günlük en az 1 milyon varil/ düşmüştür. Bunun üzerine İran, gemilere devlet garantisi vermeye başlamıştır.. İran'ın ambargo uygulamalarına karşı en büyük ithalatçısı Çin ve Hindistan'ın kararlara uymama ancak azaltma yönündeki eylemleri ülke ekonomisine oldukça zarar vermiş durumdadır. İran petrol üretimi 1989 yılından buyana ilk kez. 2012 yılında düşmüştür. İhracattaki keskin düşüşe rağmen, 2012 yılında ilk on ihracatçı arasında kalmıştır. 2011 ihracat geliri 95 milyar $ iken 2012'de bu rakam 69 milyar $a gerilemiştir (EIA, 2013).

Çin ve Hindistan'ın, ilk etapta Amerikan yönetimi ile sorunlu olan petrol zengini ülkelerle stratejik bir ilişki kurmaya veya varolan ilişkiyi sürdürmeye gayret ettiği görülmektedir. İran, Libya, Saddam döneminde Irak, Vietnam ve Myanmar hükümetleri ile ekonomik, politik ve askerî ilişkiler kuran Çin ve Hindistan hükümetinin öncelikli hedefleri arasında bu ülkelerdeki rezervlerden güvenli bir şekilde yararlanma söz konusuydu. Bu ülkeler arasında enerji rezervleri itibarıyla en fazla önemsenen ülke ise İran'dır. Pekin yönetimi, Tahran'ın silah sistemlerini geliştirme projelerine Rusya'dan sonra en büyük destekçi konumundadır.

1990'ların ortasında İran Hükümeti, Hindistan ve Pakistan'a İran Doğalgaz Boru Hattı Projesi'ni teklif etmiş; ancak Keşmir sorunu dolayısıyla proje uygulamaya geçmemişti. 2700 kilometre uzunluğunda doğalgaz boru hattı, İran'ın Basra Körfezi'ndeki "Güney Pars" yatağından Pakistan üzerinden Hindistan'a kadar uzanacaktı. Fakat Yeni Delhi, Washington'un baskısı sonucu projeden vazgeçti. Ancak enerji yetersizliği nedeniyle her yıl GSYH'sı %4 zarar eden Pakistan, ABD'nin baskısına rağmen projeden vazgeçmedi. Pakistan'ın yeni Petrol Bakanı

Şahid Han Abbasi, İslamabad yönetiminin İran ile imzalanan doğalgaz boru hattı anlaşmasını hayata geçireceğini belirtmiştir (İslami Davet, 20.06.2013).

İran askeri, ekonomik, kültürel ve askeri yapısı ile bölgesel bir güçtür. Türkiye'nin dengelemesi beklenen bu ülkeye karşı kullanacağı söylem ilkesel olmak durumundadır. Pragmatik uygulamaların tarihi, kültürel iç siyasi yapı çerçevesinde mezhepsel ve anti-hegemonal olması gerçekçi görülmemektedir.

3.2.3.5. Mısır Arap Cumhuriyeti ve Statükonun Muhafazası

2013 yılı verilerine göre Mısır'ın nüfusu 85.294.388 kişidir. Hıristiyanlık ile İslamiyet'in hâkim olduğu Mısır'da %91 oranında Müslüman, %8 oranında ise Kıpti kökenli Ortodoks, Rum kökenli Ortodoks, Arap kökenli Marunî ve çeşitli Avrupa ülkelerinden Mısır'a yerleşmiş olan Katolik ve Protestan Hıristiyan yaşamaktadır. Demografik anlamda Müslümanların çoğunluğu teşkil ettiği Mısır'ın resmi dini İslam'dır. Genç bir nüfusa sahip Mısır'ın % 50,3'ü 0-24 yaş grubuna girmektedir. Kıptiler, Hıristiyanlığı kendi milli kimliklerine mal etme çabaları ve Hıristiyan dünyasında yaşanan teolojik tartışmalar sonucunda diğer Hıristiyan toplumlardan ayrılarak kendi özgün kimliğine sahiptirler. Hıristiyanlığın zaman içinde farklı mezheplere bölünmesi sonucunda Doğu Hıristiyanlığı içinde yer alan Kıptiler bugün, Kıpti dili ve Kıpti takvimi gibi gelenekleri uygulayan, merkezi Kahire'de olan ve başında bir patriğin bulunduğu bağımsız bir kiliseye sahip olan bir topluluktur (CIA, 2013; İbiş, 2013). Kentlerde yaşayan Müslümanların büyük bölümü Hanefi mezhebindendir.

Mısır'ın İngiltere'nin işgalinden bağımsızlığına uzanan süreçte, ekonomisi ve ordusuna darbe vurarak Batı kontrolüne girmesinde Osmanlı Hanedanlığının büyük payı olduğu gözlenmektedir. 1832 savaşlarında mağlup olup, Lübnan ve Suriye bölgelerini Mısır'a kaybeden Osmanlı'nın, 1838 yılında İngiltere ile yaptığı ve hâlâ nedenleri tartışma konusu olan Ticaret Anlaşması (Balta Limanı) sonrasında, Osmanlı toprakları kabul edilen Mısır'da, ekonomi dolayısıyla ordu güç kaybına uğramıştır. (Arı, 2008: 97: Küçükömer, 1969: 68-69).

Reform yanlısı girişimlere karşı nüfuzunu kaybetmek istemeyen Hidiv'in işbirliği ile İngiltere 1882 yılında Mısır'ı işgal ederek 1952 yılına kadar sürecek fiili

denetime başlamıştır. 1948 İsrail yenilgisini takiben Mısır Milliyetçisi ideolojisine sahip Hür Subaylar hareketi, Kral Faruk'u darbeyle uzaklaştırmıştır. Cemal Abdül Nasır ile başlayan otoriter dönem Enver Sedat ve Hüsnü Mübarek ile devam etmiş, demokrasi tecrübesi yaşanmamıştır. Nasır Döneminde Süveyş Kanalı konusunda Batı'ya karşı çıkışı, 1956 yılında İngiltere, Fransa ve İsrail karşısındaki yenilgisine rağmen Mısır'ın itibarını yükseltmiş, 1 Şubat 1958'de Suriye'de iktidardaki Arap Milliyetçileri vasıtasıyla iki ülke birleşerek kısa ömürlü Birleşik Arap Cumhuriyeti ilan edilmiş, kısa süre sonra Yemen birliğe katılmıştır. 1967 savaşından sonra SSCB ile ilişkilerini geliştiren Mısır, 1971 yılında imzalanan Dostluk ve İşbirliği Anlaşması ile doğu bloğuna yakın bir ülke konumuna girmiş ancak 1976 yılında anlaşmayı fes ederek ABD yörüngesinde bir politika uygulamaya başlamıştır.

Mısır'ın Arap dünyasındaki yükselişi 1977 yılında Enver Sedat'ın Kudüs ziyareti, Mübarek'in 1978 yılında Camp David anlaşmasını imzalaması ve İsrail'i resmen tanıması ile büyük darbe almıştır. 1970'li yıllar boyunca Mısır, İsrail dışında ABD'den en fazla dış yardım alan ikinci ülkedir. Yıllık ortalama iki milyar dolarlık yardımın üçte ikisi ise Mısır ordusuna tahsis edilmiştir (Hanieh, 2012: 17-23).

ABD hegemonyasının Mısır ordusunu gözeterek yaptığı yardımın arkasındaki en önemli dinamik, ordunun kritik yönetim kadrolarının ekonomik yardımlarla oluşan klientalist[32] ağa çekilmesidir. Bu durum Mısır ordusunun, Mısır hükümetinden önce ABD'yi dikkate alacak bir teşkilata bürünmesine imkân sağlanmıştır. Kapitalist mantığının tahakkümündeki bu tip çıkar ilişkileri, ABD'nin bölgesel çıkarlarının korunmasını, Ordu-ABD arasında ittifakı kuvvetlendirmiştir (Chossudovsky, 2013).

30 yıl süren Hüsnü Mübarek iktidarı 25 Ocak 2011'de başlayan halk hareketi ile son bulmuştur. Devrimde yer alan aktörler sosyalist gruplardan gençlik hareketlerine, İslami topluluklarından sıradan halk kitlelerine kadar toplumun her kademesinden gelen kişilerden oluşmuş olmakla birlikte ileriye dönük ideolojik birliktelik ve tasavvurları yoktur. Devrimin ardından gelen ilk süreçte Yüksek Askeri Konsey yönetimi ele almış, Haziran 2012'de gerçekleşen ilk demokratik Cumhurbaşkanlığı seçimlerini Muhammed Mursi %53 oyla kazanmıştır. Muhammed Mursi'nin Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından ülkede yıllarca ezilen, dışlanan ve

[32] Patronaj ilişkisi

marjinalleştirilen İslami kesimler siyaset sahnesinde kendilerine yer bulmuşlar, sosyal anlamda da Mısır'da bir aktör olarak kabul edilme şansını yakalamışlardır.

"İhvan" (Kardeşlik) olarak isimlendirilen Müslüman Kardeşler 1928'de Hasan El-Benna tarafından sosyal ve siyasal örgüt olarak kurulmuştur. Yaşar N. Öztürk bu teşkilatın İngiliz Süveyş Kanalı Şirketi'nin desteği ile kurulduğunu, milliyetçi Nasır dâhil İngilizlere karşı her türlü oluşuma karşı kullanıldığını, Benna'nın aynı zamanda hilafeti kaldırmasından ötürü Atatürk'e düşmanlık beslediğini de ifade etmektedir. Nasır'dan sonra gelen Enver Sedat İhvan üyesi olmasına rağmen yollarını bu örgütten ayırmıştır (Öztürk, 2008: 120-123).

Mısır başta olmak üzere tüm Arap dünyasında aktif bir sivil toplum örgütü olarak faaliyetlerini sürdüren grup kurulduğu günden bu yana sosyal anlamda güçlenerek büyüdüyse de bu süreçte büyük baskılara, kısıtlamalara ve yasaklamalara maruz kalmıştır. İhvan Hareketi teorisyenlerinden Seyyid Kutub ve Müslüman kardeşler cemiyetinin kurucusu Hasan el-Benna El Ezher üniversiteden mezun olmuşlardır. Kutub selefi geleneğinden gelmektedir. Cahili (pagan, inanmayan) Müslüman yöneticilere karşı şiddet kullanmanın doğru olduğunu, "Mısır'daki rejimin cahili olduğunu dolayısı ile meşru şekilde devrilebileceğini" söylemiş ve tutuklanarak idam edilmiştir. İslami değerler ile Batı değerleri arasında herhangi bir benzerlik bulunmadığını savunmuştur (Black, 2010: 444, 445). Kutub'a göre metodolojik olarak; "Önce akide davasını anlatmalı ve sağlam bireyler yetiştirmeliyiz. Bu bireyler aceleci olmamalı, fitneden korkmamalı ve sabırlı olmalıdır. Asla taviz verilmemelidir. Saflar iyice netleşmeli, yollar ayrılmalıdır. Akide yerleşmeden iktidar istenmemelidir. İktidar olunsa bile bu boşunadır. Çünkü iktidar ilk ve tek hedef değildir." Kutub'un yaklaşımına göre temel taktik misyonerliktir. İfade özgürlüğü tehdit altında olmadığı sürece barışçıl yöntemler kullanılacaktır. Kalmadığı zaman fiziksel cihat gereklidir (Moussalli, 1992: 201, 211, 227; Binder, 1988: 181). İslam'ın sosyal adalet düzeninin kendi başına yeterli bir düşünce olduğunu savunan Kutub'a göre, "İslam, bütün hükümdarların ve başkanların çeşitli güç ve kuvvetlerini ellerinden alarak, her türlü kanun koyma hakkını (teşri) Allah'a tevdi etmiş ve bu kanunları yürütecek kişileri seçme hususundaki her türlü yetkiyi de millete devretmiştir." Demokrasinin temel esası olan 'halkın hâkimiyetini reddederken, demokrasiyi halkın yönetime katılmasını sağlayan

bir yönetim biçimi olarak görenlere de İslam'ın içinde cevap vermektedir (Üncal, 2012). Tayyar Arı 1930'lu yıllarda Müslüman Kardeşler örgütünün aşırı dinci militan bir örgüt haline geldiğini ifade etmektedir (Arı, 2008: 190). Moussalli, Kutub'un şiddet kullanmaya eğilimli İslami grupların kuramsal esin kaynağı olduğunu ifade etmektedir (Moussalli, 1992: 244).

1952'de Kral Faruk'un askeri bir darbeyle devrilişinin ardından iktidara gelen Cemal Abdül Nasır ile ilk etapta işbirliği yapan İhvan Hareketi, 1954'te Nasır'a suikast girişimiyle ilişkilendirilmiş, ardından yoğun bir baskı ve tutuklama süreci ile karşılaşmıştır. 1970'de Enver Sedat, grubun faaliyetlerine bir nebze olsun rahatlama getirmiş ancak Sedat'ın suikastla öldürülüşünün ardından Mübarek'in iktidara gelmesi ile yeniden baskılar artmıştır.

Müslüman Kardeşler yönetimi iki noktada hem eski rejim aktörlerini, hem de uluslararası ve bölgesel aktörleri rahatsız etmiştir. Birincisi, eski rejimin bürokrasi, yargı, medya ve iş dünyası başta olmak üzere birçok alana nüfuz eden aktörleri, İslami siyasetin iktidar olması ile Mübarek dönemi boyunca ele geçirdikleri tüm ayrıcalıkların "ellerinden kayıp gidecek" olmasından korkarak İhvan yönetimini kabullenmemişlerdir. İkinci olarak, Amerika ve İsrail başta olmak üzere Batılı aktörler bölgede sorunsuz yürüttükleri siyasetin en önemli unsuru olan Mısır'daki Mübarek rejiminin yerine, bundan çok farklı olan ve onların çıkarlarını önemli derecede sarsacak İhvan yönetiminin gelmesinden rahatsız olmuşlardır (Miş ve Telci, 2013: 21).

Muhammed Şankıdi, Mısır devriminin diğerlerine nazaran daha şaibeli bir şekilde doğmuş olduğunu ve devrim mantığına aykırı durduğunu öne sürmektedir. Şankıdi'ye göre Mısır devrimi, daha gelişimini tamamlamadan yani prematüre doğmuş yanında ilk günden beri koruyucu sıfatı bahanesiyle askerler bulunmuştur. "Askerler Hüsnü Mübarek'i savurup atmış, sonra ona dünyanın gözü önünde yedi yıldızlı bir yargı süreci sağlamıştır" (Şankıdi, 2013).

2011'de 36 milyar dolarlık rezerve sahip Mısır'da bu rezervler 2013'ün ilk altı ayında 13 milyar dolara kadar erimiştir. Mayıs ayında Katar ve Libya'dan gelen dış yardımlar da rezervleri ancak 16 milyar dolara yükseltmesine rağmen bu rakam Mısır'ın ancak 3 aylık ithalatını karşıladığı için büyük dış açık oluşmuştur. Bu dış açıkla birlikte yabancı petrol şirketlerine Mısır'ın olan borcu katlanarak artmış ve

Kredi derecelendirme kuruluşları Mısır'ın notunu "çöp" seviyesine kadar indirmiştir. Enflasyon 2012 Aralık ayında yıllık yüzde 5 seviyesine kadar çekilmiş iken Mayıs ayında enflasyonun yüzde 8,2'ye kadar yükselmesi, özellikle gıda fiyatlarındaki artış hane halklarını zor durumda bırakmıştır. Credit Suisse'in rakamlarına göre Mısır'da hane halkı gelirinin yüzde 50'si gıdaya gitmektedir. Enflasyonun artmasıyla birlikte 2009'da nüfusun yüzde 21'i yoksulluk sınırının altındayken bu rakam Mursi'nin son dönemlerinde yüzde 25'e kadar çıkarak 80 milyonluk Mısır'da her dört kişiden birini yoksulluk sınırının altına çekmiştir. Mübarek'in devrilmesinin ardından 4500 fabrikanın kapandığı Mısır'da resmi işsizlik rakamı yüzde 9'dan yüzde 14'e yükselmiştir. Uzmanlar suç oranındaki artış ve karaborsadaki patlamayla, işsizliğin resmi rakamlardan daha fazla olduğunu öngörmektedir (Haber7, 15.07.2013).

Emad Mekay, Washington ve Tel-Aviv'in, Mursi'nin seçilişinden sonraki süreçte, içerideki İhvan karşıtlarını da kullanmak suretiyle rejimden bir şekilde kurtulmanın hesaplarını yaptıklarını öne sürmektedir. Bunlara Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Kuveyt gibi Müslüman Kardeşlere geleneksel olarak mesafeli Körfez ülkelerinin eklenmesi ve aynı şekilde Mısır'daki iç muhalefete fonlar aktarması, Mursi'ye karşı eski rejimin elinin önemli ölçüde güçlenmesini sağlamış ve İhvan'ı olası bir istikrarsızlık karşısında kırılgan duruma düşürmüştür (Mekay, 2013'den aktaran Miş ve. Telci, 2013: 21). Chomsky ise küresel gücün Orta Doğu yaklaşımını daha net bir şekilde dile getirmektedir "Arap baharıyla ilgili bakınca, kamuoyu son derece önemli. ABD o yüzden bölgede işleyen demokrasi olsun istemiyor**"** (Chomsky, 2013)

Her ne kadar Türkiye, Katar ve Libya gibi bölge ülkeleri Mısır'daki Müslüman Kardeşler yönetimine destek olmaya çalışsa da bu durum yeterli olmamış, son yaşananlarla birlikte ülkede yürütülen ve büyük kısmı vekâleten sürdürülen mücadelede, eski rejim gücünü tekrar pekiştirmeyi başarmıştır (Miş veTelci, 2013: 21).

Mursi yönetimi 03 Temmuz 2013 tarihinde gerçekleştirilen askeri darbe ile yönetimden uzaklaştırılmıştır. Şankıdi'ye göre; Mısır'da İslamcı ve laik güçlerin yaptıkları ölümcül hata, devrim içerisinde yer alan siyasi rakiplerinin birbirlerini düşman, devrim dışındakileri ise dost görmeleri olmuştur. Şankıdi'nin iddiasına göre, Mısır ordusu -ne kadar büyük olursa olsun- halkın malını yağmalayan ve Amerikan

sermayesiyle geçinen, vatanı koruma ve ülke için kendini feda etme ruhunu taşımayan tüccar generaller tarafından yönetilmektedir. Mısır yargısı ise -ne kadar adil olursa olsun- Mübarek'in atadığı ve 30 yıl boyunca halkına yaptığı zulme meşruiyet kazandıran isimler tarafından yönetilmektedir. Mübarek çekildiği zaman bu iki kurum yani ordu ve yargı, devrimi koruyan, onu planlayan ve yöneten en güçlü, en iyi iki kurum haline gelmiştir (Şankıdi, 2013).

Tarık Ramazan Mısır toplumunun darbe için şekillendirilmesinde Halkla İlişkiler/Kamu Diplomasisi uygulamasına dikkat çelmektedir. "Ordu, insanların çağrısına 'demokratik biçimde' karşılık verdi ifadesini gerçek olamayacak kadar güzel olarak nitelendiren Ramazan, kronik elektrik kesintileri, benzin ve doğal gaz kıtlığının Cumhurbaşkanı'nın devrilmesinden sonra sihirli bir şekilde aniden sona erişine dikkat çekmektedir. Mısır ordusunun siyasete dönmediğini, çünkü zaten siyaseti terk etmemiş olduğunu belirten Ramazan, "Hüsnü Mübarek'in devrilmesi, yeni nesil subayların sivil hükümet perdesi arkasında yeni bir tarzda siyasete girmelerine izin veren askeri bir hükümet darbesi" olduğunu öne sürmektedir. "Silahlı kuvvetler, daha sonra, Le Monde'da doğrulandığı üzere uluslararası medyaya askeri helikopterlerden çekilmiş, Mısır halkını neşe içinde, askeri kurtarıcılarını kutlarken gösteren fotoğraflar sağlayarak müdahalesine halkla ilişkiler kampanyaları eklediğini belirtmektedir (Ramazan, 2013). Mısır medyası planlanmış darbe sürecinin birincil aktörleri olarak görülmektedir. Bu anlamda Medya, düzmece haber ve belirli bir plan çerçevesinde sürdürülen yorumlarla Mursi yönetimini sorunsallaştırmakta önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Buna karşın İslami medya kanalları ise adeta var olabilme mücadelesi vererek neredeyse hiç reklam almadan yayınlarını zor şartlarda sürdürmeye çalışmışlardır (Miş ve Telci, 2013: 22).

Nebi Miş, iş dünyasının en zengin aktörlerinin Mübarek döneminin zenginleştirdiği işadamlarından oluştuğunu ve bu kişilerin sadece İhvan karşıtı kanallara reklamlar verdiklerini belirtmektedir. Ben Hubbard, Necip Saviris gibi bu aktörlerin sahip oldukları medya organları ile de rejimin yıpranması için ellerinden geleni yaptıklarını, hatta darbeye giden son aylarda Saviris'in Mursi karşıtı birçok grubu maddi olarak destekleyip, televizyonlarda yayınlanmak üzere darbe yanlısı klipler çektirdiğini ifade etmektedir (Hubbard ve Kirkpatrick, 2013). Numan Telci Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin göreve gelmesinden sonra daha da

belirginleşen muhalefet saflarının genel hatlarıyla liberal ve seküler devrimci gruplar, Mübarek döneminden kalma ve özellikle yargı gibi devlet bürokrasisinde kümelenen aktörler ve Kıpti gruplardan oluştuğunu ifade etmektedir. Siyasetin alması gereken kararların, yargı-ordu işbirliğine dayanan bürokratik bir yapı tarafından alınması amaçlanmış ve yargı-ordu denetiminde vesayetçi bir yapı korunmaya çalışılmıştır (Telci, 2013: 85).

Mısır'da darbeye yönelik olarak "sistemin" takındığı tutum, Orta Doğu ve Müslüman ülkelere karşı bundan sonra da takınılacak tutumlara "rehber" niteliği taşımaktadır. Temel tasavvurlar, İslami siyasetin ve birlikteliklerin önüne geçilmesi, yargı ordu vesayeti, İsrail'in güvenlilik algılamaları ve çevrelenme duygusuna kapılmaması, Körfez Hanedanlıklarının varlıklarının sürdürülmesine tehdit teşkil edecek örnek olay yaratılmaması olarak gözlenmektedir. Darbeye darbe denememekte, ordunun Mısır'da " demokrasiyi yeniden inşa ettiği" söylemi ortaya atılmaktadır (BBC, 02.08.2013). ABD Dış İşleri Bakanı John Kerry "darbenin 'milyonlarca ve milyonlarca kişinin' isteğiyle" yapıldığın belirterek, "Hepsi ülkenin kaosa, şiddete sürüklenmesinden korkan milyonlarca ve milyonlarca insan ordudan müdahale etmesini istedi. Bize göre ordu şu ana dek yönetimi devralmadı. Ülkeyi yöneten sivil bir hükümet var. Pratikte demokrasiyi geri getiriyorlar" demiştir. Stimson Enstitütü üyesi ve Brookings Enstitüsü ile de ortak çalışmalar yapan Geneive Abdo, Kerry'nin açıklamalarını "Amerikan karşıtı olan Mısır halkının düşüncelerini doğrulamakla kalmıyor, İslamcı gruplara, 'seçim sandığında kazansanız bile bu, ülkeyi sizin yöneteciğiniz anlamına gelmez' şeklinde bir mesaj gönderiyor" şeklinde eleştirmiştir (Anadolu Ajansı, 06.08.2013).

Mısır darbe yönetiminin Gazze'ye karşı takındığı tutumu İslami veya milliyetçi çizgide ele alarak açıklamak güçtür. Mısır ordusu, 3 Temmuz'daki darbenin ardından, İsrail ambargosu altındaki Gazze'ye yakıt, yiyecek ve inşaat malzemelerinin temin edildiği Mısır-Gazze sınırındaki tünellerin çoğunu kapatmıştır. Refah'tan Gazze'ye yakıt naklinde kullanılan toplama havuzunu ve yakıt pompalarını ağır iş makineleriyle kullanılamaz hale getirmiş yaklaşık 200 bin litre yakıtı da imha ettiği bildirilmiştir (Dünya Bülteni, 04.08.2013). Gazze halkının temel ihtiyaçlarını karşılama vasıtalarına karşı takınılan düşmanca tutumun, darbe yönetiminde Mısırlı

kişilerin bulunduğunu ancak Müslüman Arap veya Mısırlıların olmadığını ortaya koymaktadır.

Ramazan uygulanan stratejiyi; "birbirlerine düşürmek ve istikrarsızlaştırmak için farklı İslami eğilimler arasında ayrılık tohumları ekmek" olarak nitelendirmektedir. Aynı strateji, Sünni siyasi örgütler arasındaki çekişmelere de odaklanır ve Şiilerle Sünniler arasındaki ayrılığı büyütür. Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'nın, Körfez ülkelerindeki Selefilerin siyasi İslam'ıyla (ve bunların demokrasiyi reddetmeleri, azınlıklara saygı göstermemeleri, kadınlara karşı ayrımcılık yapmalarıyla) bir problemi yoktur. Bunlar baskıcı ve gerici iç politikalar tatbik ederken onların jeostratejik ve bölgesel ekonomik çıkarlarını korurlar. Bu politikalar içeride uygulandığı sürece Batı için fazla problem teşkil etmez (Ramazan, 2013).

Mursi'nin bazı hatalarından bahsedilebilecekse de, yaşananlar, Mursi ile karşıtları arasında cereyan eden bir demokrasi mücadelesinden daha çok, eski rejimle yeni rejim arasındaki bir hesaplaşmadır. Askeri yönetim düzenlediği saldırılarda yüzlerce Mursi taraftarı protestocuyu katletmiştir. İhvan yönetimini şiddet sarmalı içerisine çekmeye çalışmıştır. Müslüman Kardeşler yönetimi ise bu tuzağa düşmeyerek barışçıl gösterilere devam etmiştir (Dünya Bülteni, 27.07.2013). Darbe yönetimi örgütü terörize etmeyi müteakip siyaset sahnesinden silmeyi hedeflemektedir. Mısır'ın başarısı bir taraftan bölgede devrimi gerçekleştiren grupları demokratikleşme yönünden cesaretlendirirken, aynı zamanda Körfez ülkelerindeki Monarşi yapılarını da sarsabilecek bir etkiye sahipti. Ancak gelinen noktada Tunus, Mısır, Libya, Yemen ve Suriye'de yaşanan Arap Baharı'nın bölgeye getireceği dönüşüm potansiyeline büyük bir darbe vurulmuş olmaktadır. Darbenin gerçekleşmesi, bir taraftan Arap baharının başarısızlığı olarak gösterilecek ve İslam ve demokrasi sorgulamasını yeniden üretecek, diğer taraftan da bölgede diğer ülkelerdeki yaşanabilecek yeni halk hareketlerinin önünü kesecektir (Miş ve Telci, 2013: 27).

3.2.3.6. İsrail Devleti ve Yahudi Seçkinler Siyaseti

Filistin'deki İngiliz Manda Yönetimi'nin sona ermesinden bir gün önce, 14 Mayıs 1948'de bağımsızlığını ilan ederek kurulan İsrail Devleti, kuruluşunun üzerinden sadece 65 sene geçen genç bir devlettir. İsrail, dini ve tarihsel kökenlerini Tevrat'ta bahsedilen "İsrail Toprakları"na (*Eretz İsrail*) kadar götürür. M.Ö. 11. yy'da kurulduğu sanılan İsrail Krallığı'nın, İsrailoğulları'nın bu topraklardaki ilk siyasi varlığını temsil ettiği ve bu krallıktan sonra İsrailoğulları'nın aralıklı olarak kısa süreli krallıklar kurduğu düşünülmektedir. Musevilerin bu topraklardaki siyasi hâkimiyeti çok kısa sürmesine ve bu toprakların Süryani, Babil, Pers, Yunan, Sasani, Bizans ve son olarak kısa süreli Haçlı işgalleri hariç, Hz. Ömer'in Bizanslıları yendiği 637 yılından itibaren Müslüman devletler tarafından yönetilmiştir. Müslüman ordularının bölgeyi değişik aralıklar ile ele geçirmelerinin ardından Yahudiler her defasında bölgeye çağrılarak iskânlarına izin verilmiştir (Arı, 2008:. 111-112). Buna rağmen Yahudiler, bu topraklara dini ve milli sahiplik iddiasını yüzyıllar boyu sürdürmüşlerdir.

Dini kaynaklı "Eretz İsrail"e (İsrail Toprakları) dönme ülküsü, İsrail Devleti'nin kuruluş ideolojisinde önemli bir yer bulmaktadır. İsrail Devleti'nin milli-ideolojik temelleri, 19. yüzyıl sonunda ortaya çıkan siyasi Siyonizm hareketi tarafından atılmıştır. Siyonizm'in kurucu akımı siyasal Siyonizm, Fransa'da Yahudilerin özgürleştirilmesi (*emancipation*) ve antisemitizmin kontrol altına alınması çabalarının başarısızlığa uğramasının akabinde vücut bulmuştur. 1950'de kabul edilen Geri Dönüş Yasası, dünyadaki tüm Yahudilere ve eşlerine İsrail'e göç etme, yerleşme ve vatandaşlık hakkı vermektedir. 1970'lerin ortalarında Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkelerinden gelen Yahudiler, nüfus dengesini Sefaradlar-Mizrahiler lehine çevirdiyse de özellikle Sovyet Rusya'dan göç edenlerle birlikte Eşkenaziler sayı olarak Sefaradları geçmiştir.

1931 yılında Filistin nüfusunun %82'sini Araplar teşkil etmekteyken uygulanan eylemler neticesinde bu oran 1946 yılında %67'ye düşmüştür. 1948 yılında Irgun örgütünün gerçekleştirdiği katliam sonrası 400 bin Filistinli kaçmıştır. 1948 Arap-İsrail savaşı sonunda ise 900 bin ila 1 milyon Filistinli Mülteci durumuna düşmüştür (Arı, 2008: 321). 1949 yılında İsrail sınırları içerisinde sadece 160 Arap

kalmıştır. (Cleveland, 2008: 282,299). Bugün İsrail nüfusunun % 75,5 (5.770.900)'lik kesimini Yahudiler, % 20,2 (1.559.000)'sini Müslüman Araplar, % 4,2'lik kesimini ise Dürzî, Çerkez ve diğerleri: oluşturmaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2013). İsrail'deki yaklaşık 5,5 milyonluk Yahudi nüfusun, %65'i İsrail doğumlu iken, geri kalan %35'lik kısmı ise başka bir ülkede doğup İsrail'e göç edenler teşkil etmektedir (Ulutaş, Bölme, ve diğerleri., 2012: 16,21). İsrail Merkez İstatistik Bürosu'nun 20 yaş üzerindeki İsrailliler üzerinde yaptığı ankete göre, İsrail toplumunun %42'si kendisini seküler (*hiloni*), %38'i geleneksel (*mesorati*), %8'i dindar (*dati-Orthodoks*) ve %12'si ise aşırı dindar (*Haredi- Ultra-Orthodox*) olarak tanımlamaktadır. Seküler kesim ile %20'lik dindar kesim arasında uyuşmazlık mevcuttur (The Jerusalem Post, 16.05.2010).

Henry W. Nevinson, İngilizlerin, İncil'den dolayı, Filistin ve "Seçilmiş Ulus" olarak Yahudiler ile özdeşleşmiş olduğunu yazmaktadır. "Bu onların manevi evidir. Savaşmadan Müslümanlar'a bırakamazlar! Haçlı ruhu bizimledir ve bu mücadele içimizi kavurmaktadır!" demektedir (1930: 226). Nitekim General Allenby Filistin'i fethinden sonra " en son Haçlı seferinin muzaffer şövalyesi" olarak takdim edilecektir (Öke, 1990: 427). İsrail kurulmasında İngiliz toplumunun ve ayakta kalkmasında Amerikan evanjelistlerin ruhani yaklaşımları etkili olmuştur.

Manda yönetimlerinin teşkili ile Osmanlı dönemindeki imtiyazları ile karşılaştırıldığında içine düştükleri durumu anlamaları sonucunda, Kuva-yı Milliye hareketi ve Mustafa Kemal Paşa'nın zaferleri Filistin halkında heyecan uyandırmıştır. Mustafa Kemal'in "Suriye ve Filistin Kuvva-yı Osmaniye Heyeti" kurdurduğu ve Filistinli Mültecilere silah ve cephane yolladığı bunların İstihbarat tarafından ele geçirildiği, Dr. Weizmann'ın "Türk Tehlikesi"ni işaret ettiği kayıtlarda mevcuttur.[33]

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasından sonra 1948 yılında kurulan İsrail'i tanıyan ilk devletler arasında yer almıştır. İsrail nezdindeki ilk diplomatik temsilciliği, ilk misyon şefi Seyfullah Esin'in 7 Ocak 1950'de güven mektubunu İsrail Cumhurbaşkanı Hayim Weisman'a sunmasıyla resmen açılmıştır.

---

[33] Kamu Kayıtları Bürosu (Public Record Office), Londra, Foreign Office, 406/43, s. 72, no. 56/1,Paris, 02.02.1920, aktatarn M. K. Öke, 1990, : 427

1950 yılında Elçilik olarak açılan temsilciliğimiz, Süveyş Kanalı savaşı sonrasında 26 Kasım 1956 tarihinde maslahatgüzarlık seviyesine indirilmiş, bilahare ilişkilerde yaşanan olumlu gelişmelere paralel olarak 1963 Temmuz ayında yeniden Elçilik, 1 Ocak 1980 itibariyle Büyükelçilik seviyesine yükseltilmiştir. Ancak 1980 yılında İsrail'in Doğu Kudüs'ü ilhak ve Kudüs'ü ebedi başkent ilan etmesi üzerine, 30 Kasım 1980 tarihinde temsil seviyesi bu defa İkinci Kâtip seviyesine düşürülmüştür. 1980'li yıllar boyunca radikal bir tutum değişikliğine gidilmese de İsrail'le ilişkiler zaman zaman olumluya dönmüştür. Bunun en önemli nedeni Türkiye'nin Suriye ile sorunlarını çözerken İsrail'in desteğini alma politikası olmuştur. Bunun yanı sıra Likud yönetimindeki Lübnan'ı işgali sırasında İsrail ve Türkiye, ASALA kamplarını temizleme noktasında işbirliği yapmıştır. Özal döneminde bir yanda İsrail'le ilişkiler normalleştirilmeye çalışılırken öte yandan 1987'de İntifada sonrası Filistin Devleti tanınmıştır (Ulutaş, Bölme vd., 2012: 83). İsrail Türkiye'nin bölgede yükselen bir güç olma ihtimalinden rahatsızlık duymaktadır. İsrail PKK ilişkisi takip altına alınan önemli bir husustur (Milliyet Gazetesi, 07.01.2012; Aktifhaber, 10.01.2013).

1990'ların ilk yarısında İsrail-Filistin sorununda Madrid Konferansıyla oluşmaya başlayan olumlu tablonun da etkisiyle 1991 yılında diplomatik ilişkiler yeniden Büyükelçi seviyesine yükseltilmiştir. İsrail'in, sivil toplum örgütleri tarafından Gazze'ye düzenlenen insani yardım konvoyuna 31 Mayıs 2010 tarihinde uluslararası sularda gerçekleştirdiği ve 9 Türk vatandaşının hayatını kaybettiği saldırı iki ülke ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Saldırı sonrasında Türkiye'nin Tel Aviv Büyükelçisi Merkez'e çağrılmıştır. 2013 yılı itibarıyla Türkiye İsrail'de Geçici Maslahatgüzar seviyesinde temsil edilmektedir 2008 yılında 3,4 milyar Dolar, 2011 yılında ise 4,4 milyar Dolar seviyesinde gerçekleşen Türkiye-İsrail ticaret hacmi, 2012 yılında yine 4 milyar Dolar'ı geçmiştir (Dışişleri Bakanlığı).

İsrail 65 yıldır simetrik/asimetrik savaş içerisinde yaşayan ve kamuoyu algısının şekillendirilmesinde bu durumu kullanan bir ülkedir. Arap-İsrail merkezli 8 konvansiyonel savaş sadece İsrail'i veya savaştığı ülkeleri üzerinde değil aynı zamanda bölgeselliği aşan düzeyde etkiler yaratmıştır. Asimetrik müdahaleleri yürütme ve yönetme kapasitesi çok yüksektir. Bu gücü büyük ölçüde diasporası ile bunların kontrol ettiği ve etkili olduğu uluslararası kuruluşlar ve finans

merkezlerinden almaktadır. İsrail'in dış politikası, güvenlik ağırlıklı olarak şekillendirilmektedir. İsrail, Arap Dünyası ile ilişkilerini, günümüzde de sıfır-toplamlı oyun temelinde realist kurama dayanarak düzenlemektedir. Dış Politikanın belirlenmesinde baskın olan ünite Dışişleri Bakanlığından ziyade Savunma Bakanlığı ve Başbakanlıktır. Askeri konsepti taarruzi/saldırgan strateji temelli olan İsrail'in bu tutumu uluslararası kuralları çiğnemesine de neden olmaktadır. İsrail, her ne koşulda olursa olsun, ABD'den koşulsuz destek elde etme arayışındadır (Efegil, 2013: 57,59).

Suriye, Mısır, Lübnan ve Ürdün'e karşı yürütülen savaşın sonunda 1949'da savaşı bitiren ateşkes anlaşmaları, müstakbel Filistin Devleti'nin Batı Şeria toprakları arasındaki ayrımı belirleyen Yeşil Hat'tı (1967 sınırlarını) meydana getirmiştir. 1967 yılı Haziran'ındaki Altı Gün Savaşları sonunda Mısır'dan Sina'yı, Suriye'den Golan Tepelerini ve Ürdün'den Batı Şeria ve Doğu Kudüs'ü ele geçirmiştir. 1973 Yom Kippur savaşında ABD yardımı ile bekasını sağlamakla kalmamış savaşın son safhasında inisiyatifi ele geçirmiştir.

1982 yılında Lübnan'ın güneyinden başlatılan FKÖ eylemlerini gerekçe göstererek bu ülkeyi işgal etti. 2000 senesine kadar süren işgal neticesinde, İsrail, Filistin Kurtuluş Örgütü'nü (FKÖ) Güney Lübnan'dan çıkardı. 2006'da Lübnan'ı bir daha işgal etmek girişimi ve uğradığı yenilgi, Hizbullah'ın Lübnan'da etkin bir güç haline gelmesine sebep olmuş, yenilmezlik imajını zedelemiştir. İsrail'in sınır yerleşim merkezlerine 4 bin civarında Katyuşya roketi fırlatması Hizbullah'ın konvansiyonel gücünün önemli bir göstergesi olmuştur (Zaman Gazetesi, 12.12.2008).

Camp David düzeni İsrail'in güvenliğini merkeze alan ABD tasarımı olarak sürdürülmesi gerekliliği ABD tarafından önem verilen bir husustur. Camp David Anlaşmasıyla birlikte dış yardımlarla bağımlı hale getirilen Mısır'ın garantör olduğu bir bölgesel sistem meydana getirilmiştir (Ulutaş, Bölme,vd., 2012: 27). 13 Eylül 1993'te imzalanan Oslo Anlaşması ise ve İsrail- FKÖ Prensipler Deklarasyonu İsrail'in, FKÖ'yü Filistin halkının meşru temsilcisi olarak kabul etmesi ve FKÖ'nün de İsrail'in güvenli sınırlar içinde var olması hakkını tanıması ile sonuçlanmıştır. Deklarasyon ayrıca İsrail Hükümeti ile FKÖ arasında, İsrail askerlerinin Gazze Şeridi ve Eriha'dan çekilmeleri ile başlayan beş yıllık bir geçiş dönemi uygulanması

için anlaşma yapılmasını ve Batı Şeria'nın büyük bir kesiminde yönetimin, savunma ve dış ilişkiler hariç Filistin otoritesine teslim edilmesiyle sonuçlanacak geçici bir dönemin belirlenmesi gibi maddeleri içermektedir. 1994 yılında İsrail ile Ürdün arasında imzalanan barış anlaşması ile Ürdün İsrail'i Mısır'dan sonra tanıyan ikinci Arap Ülkesi olmuştur. Oslo Anlaşmasını imzalayan Başbakan İzhak Rabin 1995 yılında toprak karşılığı barış fikrine karşı olan gruba ait bir şahıs tarafından suikast ile öldürülmüştür (Ulutaş, Bölme vd., 2012: 28).

İsrail, nükleer silahlara sahip bir Yahudi devletidir ve kendisini dünyadaki yegâne Yahudi devleti olarak tanımlamaktadır. İsrail'in yönetim sistemi, yazılı olmayan anayasaya dayanmaktadır. İsrail'in siyasal hayatını, göreceli olarak az sayıda Yahudi elitler kendi kontrolleri altında tutmaktadır. Bu elitler de oldukça homojen bir dünya görüşüne sahiptir. Siyasal elitler sivillerden, yüksek-düzeyli askeri yetkililerden ve dini unsurlardan oluşmaktadır (Abramov, 1976'dan aktaran Efegil, 2013: 49, 55). İran'ın balistik füze kapasitesindeki artış ve nükleer silah edinme gayretleri İsrail'in öncelikli dış politik sorunu mahiyetini almıştır (İnternethaber, 15.07.2013). Elindeki nükleer silah sistemleri ve askeri teknolojik kapasite ile bölgede önemli bir aktör olan İsrail'in elinde 400 adet nükleer başlık olduğu iddia edilmektedir (A Haber, 05.07.2012).

3.2.3.7. Suriye Arap Cumhuriyeti: Karşı Çevrelemenin Kırılma Noktası

Birinci Dünya Savaşı sırasında yapılan Sykes-Picot anlaşmasıyla önce İngiltere'nin hâkimiyetine verilmesi tasarlanan Suriye, Savaş'tan sonra İngiltere ve Fransa arasında yapılan anlaşma bağlamında Fransa'ya devredilmiştir. Fransa, Milletler Cemiyeti döneminde Suriye'de bir manda rejimi tesis etmiştir. Suriye Mandası, Fransa'nın idaresine girmesiyle çeşitli etnik ve dini gruplara dayalı devletlere bölünmüştür. Şam devleti, Halep Devleti, Nusayri merkezli Alevi devleti, Dürzî merkezli Jabal Durize, sonradan Türkiye Cumhuriyetine katılan Hatay Cumhuriyeti ve Lübnan Devleti olmak üzere altı yapılı yönetim oluşturulmuştur (Arı, 2008: 141-142, 157). 1946′daki bağımsızlık ilânından sonra, 1958 Şubat'ında, Mısır ile Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır. Bu birliktelik, ancak 3 yıl sürmüştür ve iki ülke 1961 yılında ayrılmışlardır.

2011 yılı verilerine göre ülkenin nüfusu 23,7 milyon kişidir. Suriye etnik yapı olarak; % 77-83 Arap, % 7-8 Kürt ,% 5-6 Türk ,% 2 Ermeni, % 1 Çerkez, % 1 diğer unsurlardan, ayrıca Filistin ve Iraklı mülteciler den oluşmakla birlikte Türk ve Kürt nüfusun resmi rakamların üstünde olduğu değerlendirilmektedir. Dini gruplar: Sünni (%74), Nusayri (%12), Hıristiyan (%10), Dürzî (%3) ve az sayıda diğer Şii İslami hizipler (İsmaili, Caferi), Yahudi ve Yezidi'dir. Resmi dili Arapça olup, etnik nüfuslar yoğunluklarına göre kendi bulundukları bölgelerde Kürtçe, Türkçe ve Ermenice gibi dilleri konuşmaktadır. Orta Doğu bölgesinin dışlanmış halk kesimlerinin sığındığı ve yurt edindiği bir coğrafya olan Suriye'nin, etnik ve kültürel yapısı daha çok coğrafyasının bir sonucudur. Rejim, en üstte küçük bir Nusayri[34] gruptan, Sünni elit bir kesimden ve ülkedeki diğer azınlıklardan oluşmakta olup bu bağlamda rejimin otoriter bir 'azınlık rejimi' olduğunu söyleyebilmek mümkündür (AFASAM, 2012). Demokratik dönüşüm sürecinin Etnik-mezhepsel ayrışmaları körüklediği bir örnek görüntüsü vermektedir.

1517′de Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı devletine katılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu, Suriye ve Lübnan'ı; Şam, Halep, Trablus ve Sayda olarak dört eyalete ayırmıştır. Lübnan kavramı 1860'da çıkan ayaklanmalar sonunda büyük devletlerin girişimleri ile ortaya çıkmıştır. Nüfus çoğunluğunu Dürzîlerin oluşturduğu Lübnan'da, Dürzî ailelerin Hıristiyanlığı seçmeleri sonucu bu durum zayıflamıştır. Hıristiyan Katolik mezhebini benimsemiş olan Marunîlerin Roma kilisesi ile yakın ilişkileri Haçlı seferlerine kadar uzamakta olup, bu ilişkilerin etkisiyle ekonomik ve siyasi olarak güçlenmeleri Dürzîleri etkisiz hale getirmiştir. 19. yüzyıl sonunda Avrupa'da başlayan milliyetçilik akımlarının Orta Doğu'da karşılık bulduğu Arap bölgesi bu alan olmuştur (Arı, 2008:106-108).

1831′de, Osmanlılara başkaldırarak Mısır'da ayrı bir yönetim kurmuş olan Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın eline geçen Suriye, 1840′ta gerçekleştirilen halk ayaklanmasından sonra yeniden Osmanlı devletine bağlanmıştır. İttihat ve Terakki'nin Arap Eyaletlerinde, kurulu toplumsal ve siyasi düzeni bozucu uygulamaları (Cleveland, 2008: 158) ve Fransa'nın Beyrut Konsolosluğuna bırakılan

[34] Nusayri'lik Hıristiyanlığa daha yakın bulunmakta olup Anadolu Aleviliği ile bağlantısı olmadığı ifade edilmektedir. http://www.hristiyangazete.com/2012/03/nusayrilik-islama-mi-yoksa-hristiyanliga-mi-yakin-taha-dagli/

belgelere dayanarak Cemal Paşa'nın 1915 ve 1916 yıllarında Beyrut ve Şam'da gerçekleştirdiği idamlar, Arap Toplumu ile Osmanlı arasındaki siyasi kırılma noktasını oluşturmuştur. Arap seçkinleri bu olaylardan sonra İttihat ve Terakkiyi Türkleştirici bir hükümet olarak görmeye başlamışlardır (Cleveland, 2008: 148, 158, 173). Öke, tarihçilerin "Arap uyanışı" adını verdikleri olayın, Beyrut Gizli Cemiyetinin Osmanlılar aleyhine giriştiği propaganda ile başladığını söylediklerini belirtmektedir. Beyrut Gizli Cemiyeti üyeleri Hristiyan olup, dağıttıkları broşürlerde tarihte ilk kez laik ve ulusal bir Arap Devleti kurulması savunulmuştur. Vatan olarak ilk adımda Suriye, Filistin ve Lübnan düşünülmüş ise de daha sonra genişletilmiştir. II nci Abdülhamid'in uyguladığı İslamcılık siyaseti karşısında etkili olamayan bu söylemler İttihat ve Terakki döneminde karşılık bulmuştur (Öke, 1990: 73).

Arı, *El Nahdah* (Uyanış) hareketinin başlıca katalizörlerini yabancı Hıristiyan misyonerlik faaliyetleri ve matbaa olarak belirtmektedir. Mısır'ın Suriye'yi işgali sırasında (1831-1840) başlayan ABD'nin Protestan, Fransızlar'ın Katolik ve Rus'ların Ortodoks misyonerlik faaliyetleri bölgeyi derinden etkilemiştir. Presbiteryenler 1860'a kadar Beyrut, Kudüs ve Lübnan köylerinde 33 okul açmışlardır. Beyrut'ta ABD desteği ile 1866 yılında Beyrut Protestan Koleji açılmış daha sonra Üniversiteye dönüştürülmüştür. Getirilen matbaalarda din ve okul kitaplarının yanısıra Arapça gazete de basılmıştır. Bu eğitim ve şekillendirme sürecinin imkânlarından Müslümanlar'da yararlanmışlardır (Arı, 2008: 146-148).

1920′de Fransızlar'ın işgali üzerine Halk bu işgale karşı çıktıysa da Fransızlar on binlerce insanın canına kıyarak ve büyük şehirleri bombalayarak halk ayaklanmalarını bastırdılar. Ancak halkın işgal karsısındaki direnişi devam etti. Fransızlar 1943′te Suriye'den çekilmek ve 1 Ocak 1944′te de bu ülkenin bağımsızlığını tanımak zorunda kaldılar (Arı, 2008: 157-168).

Mart 2011'de Dara'da başlayan Yönetim karşıtı gösteriler, ülkenin büyük bölümüne yayılmış, bu gösterilere karşı Rejim güçlerinin ve Rejime bağlı paramiliter grupların başvurdukları şiddetin etkisiyle Suriye bir şiddet sarmalının içerisine girmiştir. Suriye'deki krizin aşılmasına yönelik uluslararası çabaların koordine edilmesi amacıyla Suriye Halkının Dostları Grubu (SHDG) oluşturulmuştur. Grubun 24 Şubat 2012 tarihinde Tunus'ta yapılan ilk toplantısında, Suriye Yönetimi ile muhalefet arasında ulusal diyalog konferansı düzenlenmesi suretiyle siyasi dönüşüm

sürecinin başlatılmasına yönelik Arap Ligi'nin planı temelinde çözüm bulunması kararlaştırılmıştır. Rejime yaptırımlar yoluyla daha fazla baskı yapılması, Suriye Ulusal Konseyi'nin (SUK) "Suriye halkının meşru bir temsilcisi" olarak tanınması hususlarında mutabık kalınmıştır.

Uzun süre biraraya gelemeyen Suriyeli muhalif gruplar Kasım 2012 tarihinde Katar'ın başkenti Doha'da oluşturdukları çatı yapılanmasının (Suriye Devrimi Muhalefet Güçleri Koalisyonu) ardından Suriye Ulusal Koalisyonu 114 ülke ve 13 uluslararası kuruluş tarafından Suriye halkının meşru temsilcisi olarak tanınmıştır (TC Dışişleri Bakanlığı).

Suriye Devrim ve Muhalif Güçleri Ulusal Koalisyonu'nun (SUKO) 13 Mart 2013 tarihinde İstanbul'da bir araya gelen 73 üyesi, hem İslamcıları hem de liberalleri memnun edebileceği düşünülen ve ABD'de yaşayan işadamı Hasan Hitto'yu geçici Başbakan seçti. Başbakan'ın Suriye'de muhaliflerin kontrolündeki bir bölgede görev yapacağı belirtilmiştir. Suriye'deki krizin barışçıl bir şekilde çözüme kavuşturulması yönünde çalışmalar yürüten ülkelerin ve uluslararası kuruluşların katılımıyla 30 Haziran 2012 tarihinde Cenevre'de "Suriye Eylem Grubu" adı altında uluslararası bir toplantı düzenlenmiştir. Söz konusu toplantı sonucunda, Suriye'de geçiş sürecine ilişkin olarak Özel Temsilci Annan tarafından belirlenen ilkeleri de içeren nihai bildiri mutabakatla kabul edilmiştir. Toplantı, Suriye Rejimine destek veren Rusya Federasyonu'nun (RF) Esad sonrası döneme dair planlamaların yapıldığı bir uluslararası girişime katılımının sağlanmış olması bakımından önem taşımaktadır. Ancak nihai bildiride ortaya konulan geçiş dönemine ilişkin ilkelerin bugüne kadar hayata geçirilmesi mümkün olamamıştır. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın önce "ipe un sermek" olarak nitelediği ancak ABD Başkanı Barack Obama ile görüşmesinin ardından fikrini değiştirdiği, II. Cenevre Konferansına ve Suriye Hükümet temsilcilerinin de katılması beklenmektedir. Toplantı öncesi bir araya gelen Suriye Halkının Dostları grubu bu girişimle ilgili ilkesel tavrını ve koşullarını belirlemiştir. Ürdün'de yapılan Suriye Halkının Dostları grubu toplantısında alınan kararlara göre: siyasi çözümün başlıca unsuru olarak "geçici yönetim oluşturulması ve icra yetkisinin bu yönetime devredilmesi" mesajını verdi. Ayrıca; Esad müzakereye yanaşmazsa muhalefete destek artacak, Esad tüm icra yetkisini devredecek, eli kana bulaşan rejim yetkilisi süreçte yer almayacaktır

(BBC, 2013). Bildirgede, yabancı terör unsurlarının Suriye'deki varlığından duyulan endişe de dile getirilirken, bu çerçevede özellikle Hizbullah üyelerinin Suriye'de rejim adına çatışmalara müdahil olmasının, Suriye'nin egemenliğinin açık bir ihlali olduğu ve bu durumun bölge istikrarına da tehdit teşkil ettiği hatırlatıldı. Hizbullah'ın Kusayr ve diğer bölgelerdeki operasyonlarına işaret edilerek, Hizbullah üyeleri, İran'dan gelen militanlar ve rejim yanlısı diğer güçlerin derhal Suriye topraklarından çıkmaları çağrısında bulunuldu. Bildirgede ayrıca Suriye rejiminin muhaliflere karşı kimyasal silah kullandığına ilişkin giderek artan haberler ve "güçlü emarelerden" de derin kaygı duyulduğu ifade edildi. Birleşmiş Milletler'in (BM) konuyla ilgili kapsamlı bir soruşturma yapması istenen bildirgede, iddiaların doğrulanması halinde bu durumun ciddi sonuçları olacağı uyarısında bulunuldu. Toplantıya katılan bakanlar, siyasi çözüm bulunmaması durumunda muhalefete verilen desteğin artırılacağı ve gereken bütün adımların atılacağı da kaydedildi (Anadolu Ajansı , AA, 23.05.2013).

Rusya, Çin ve İran üçlüsü Esad'sız bir çözüm formülüne karşı çıkmaya devam etmektedir. İran ve Lübnan Hizbullahı aktif olarak savaşa müdahil olurken Rusya Federasyonu lojistik ve moral desteği sağlamayı sürdürmektedir. Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, Suriye'ye saldırı helikopteri taşıyan Rus gemisinin İngiltere'nin baskısıyla geri dönmek zorunda bırakılmasına sert tepki göstererek, Moskova'nın, AB'nin Suriye'ye uyguladığı ambargoya uymayacağını söylediği (Hürriyet Gazetesi, 22.06.2012) günden bu yana tutumunu değiştirmemiştir.

Başbakan Erdoğan'ın Mayıs ayında ABD'de gerçekleştirdiği temaslarda ABD yönetiminden beklediği desteği alamadığı ifade edilmektedir. Bu konuda görüşlerini dile getiren Onur Öymen, ABD Suriye konusunda Türkiye'nin beklentilerine destek olmadı. Obama,"elimizde sihirli değnek yok" diyerek kısa vadede yapabileceği fazla bir şey olmadığını, muhaliflere öldürücü silah verilmeyeceği yolundaki politikasını değiştirmeyeceğini, uçuşa yasak bölgeler ilanına yanaşmayacağını ortaya koydu. Hedefinin Rusya'yla vardığı mutabakat çerçevesinde düzenlenecek Cenevre konferansında bir siyasi çözüm aramak olduğunu gösterdi. Mevcut Suriye yönetiminin muhaliflerle birlikte muhatap alınacağını teyit etti" (Öymen, 2013) tespitlerinde bulunmuştur.

Mehmet Yeğin, Suriye konusunda ABD ile farklı görüşlere sahip olunduğunu ve ABD'nin çözüm meselesini ağırdan aldığını söylemektedir. ABD'nin olaya çekimser yaklaşmasının sebeplerini, ABD kamuoyunun Irak ve Afganistan savaşlarından sonra üçüncü büyük bir savaş istememesi ve Kongre'nin Libya tecrübesinden yola çıkarak duymuş olduğu endişeleri gösterdiğini, ABD'nin "bekle-gör" politikasının Türkiye için "bekle-zarar gör" politikasına dönüşmeye başladığını ifade etmektedir (Yeğin, 2013). Türkiye'nin en büyük kaygısı ise bu girişimin Esad tarafından zaman kazanmak ve muhalifler arasında görüş ayrılıklarını derinleştirmek amacıyla kullanılma olasılığıdır. Bu nedenle, Türkiye'nin getirdiği en temel koşul bu sürecin ucu açık olmaması gerektiği yönündedir. Buna karşın Rusya ise Cenevre sürecinin bir tarih aralığıyla kısıtlanmaması gerektiği düşüncesindedir.

Türkiye'nin bu konudaki endişelerini BND haklı çıkarmakta ve Rusya'nın süreci sürüncemeye sokarak Esad rejimine zaman kazandıracağına ışık tutacak bilgi yayınlamıştır. Alman İstihbarat Teşkilatı BND, 2013 ilk aylarında Esad rejiminin çökeceğine ilişkin tahminini değiştirerek, silah akışında ciddi destek gören Suriye Hükümet birliklerinin ilerlemeye başladığını ve muhaliflerin kontrolündeki bölgeleri geri almaya başladığını ifade etmektedir. Bu konuda muhalefetin tanksavar ve uçaksavar sistemlerindeki zafiyetinin büyük rol oynadığına dikkat çekmektedir (Gebauer, 2013). Bu konuda Spiegel dergisine mülakat veren Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) komutanı General Salim İdris, Batı'nın silah desteği sağlanmadığı takdirde birkaç ay içerisinde savaşı kaybedebileceklerini ifade etmiştir (Gebauer ve Putz, 2013). Radikal İslamcı grupların eline geçmesinden korkan Batılı ülkeler muhalefetin silah taleplerine olumlu bakmamaktadır.

Washington merkezli Stratejik ve Uluslararası Etütler Merkezi CSIS'in Türkiye masası direktörü Dr. Bülent Alirıza da, ABD yönetiminde önceliğin El Kaide ile bağlantılı El Nusra gibi grupların kuvvet kazanmaması olduğunu, bu tür aşırılık yanlısı gruplar konusunun Esad'ın gitmesinden bile daha öncelikli bir hal almaya başladığını söylemiştir. İki başkentin Suriye konusundaki önceliklerinin farklı olduğunun altını çizmiştir (BBC, 2013).

Suriye'nin mezhepsel ve etnik olarak heterojen yapısı, 2003 yılından itibaren ortaya çıkan mezhep eksenli politikaların ve Kürtçülük akımının yükselişi, bu ülkedeki çatışmalarda tarafların niteliğine yansıması ve eklemlenmesi, bölgede siyasi

kırılmalara yol açmıştır. 2003 yılından sonra derinleşen bölgesel eksenlerin aktörleri özellikle Suudi Arabistan ve Katar gibi bazı Körfez ülkeleri, Suriye'deki değişimin İran'ın bu ülke ile ilişkilerini olumsuz etkileyeceğini ve dolayısıyla İran'ın Körfezdeki etkisini kıracağını hesaplayarak Suriye'de muhalefeti desteklemişlerdir (Ayoob, 2012). Diğer yandan İran, Arap dünyasındaki müttefikini ve dolayısı ile Hizbullah üzerinden İsrail'i etkileme olanağı ile Akdeniz'e bağlantısını kaybetme riskinin, hem içyapısal etkileme gücüne hem de bölge politiğinde nüfuz gücüne stratejik bir darbe indireceğini görerek, Esad rejimini yoğun ve asimetrik vasıtalarla desteklemeye başlamıştır. Lübnan ve Irak'ta gerçekleşen stratejik/mezhepsel güç mücadelesi alan değiştirerek Suriye üzerinden vekâleten sürdürülmeye başlanmıştır.

Batılı ülkelerin radikal gruplar, çatışmaların şiddetlenmemesi vs. söylemlerinin doğruluk ve ciddiyeti tartışılması gereken bir olgudur. Ambargodan etkilenmeyen ve halka şiddet uygulamasına rağmen ayaklanmayı kontrol altına alamayan bir yönetime karşı, bu yönetimi düşürme potansiyeline sahip ancak gücünün "tepe noktasına" ulaşmış, destek bekleyen muhalefete tek taraflı ambargo uygulamasının getireceği sonuç, bölgedeki askeri durumun denge noktasına getirilmesidir. Bu dengeye etki ederek durumdan istifade edecek, 2003 Irak olaylarının benzeri bir şekilde hegemonyanın aracını oluşturacak aktör ise PYD veya Kürt gruplar olarak kendisini göstermektedir.

Daha önceki dönemden farklı olarak, özellikle üç aktörün pozisyonlarındaki kaymalar bu mücadeleyi bu dönemde daha da derinleştirdiği görülmektedir. İlk olarak, daha önceki dönemde iki eksenle de mezhepsel siyaseti dışlayıcı ilişkiler geliştiren Türkiye'nin, Suriye muhalefetini çok aktif bir biçimde desteklemesi ve özellikle Suriye Müslüman Kardeşler'i ile yakın ilişkileri, Sünni/mezhep eksenli politikalara yöneldiği algısını yaratmıştır. İngiliz düşünce kuruluşu Chatham House'ın Türkiye uzmanlarından Fadi Hakura, "Önemli olanın Türkiye'nin izlediği politikanın Sünni eğilimli olması değil, Sünni eğilimli olarak görülüp görülmemesi, başka bir ifadeyle de "bu yöndeki algılar" olduğunu" söylemektedir. Hakura'ya göre "Araplar ve İranlılar arasında Türkiye'yi Sünni eğilimli olarak algılayanların sayısının çoğaldığına dair göstergeler artmaktadır" (BBC, 25.12.2012).

Bu gelişme bir yandan bölgede ve Suriye'de Türkiye'nin etkisinin kısıtlı olduğu değerlendirmelerine yansırken, bölgesel kırılmaların daha da derinleşmesine

yol açmıştır. Yapılan kamuoyu araştırmaları yürütülen dış politikaya iç desteğin azaldığını da göstermiştir. (Al Monitor, 11.02.2013) İkinci olarak Hamas'ın Suriye'den çıkması ve askeri kanadının lideri Halid Meşal'in Suriye'den ayrılarak Katar'a yerleşmesi, bölgesel mücadelenin mezhebi boyutunu güçlendirmiştir. Washington'un liderlerin devrildiği diğer ülkelerdeki gelişmelerden rahatsızlığı ve Suriye'de de Esad rejiminden sonra yaşanacaklara ilişkin kaygıları, ABD'nin Suriye politikasını ve bu bağlamda kendi çıkarlarını nasıl tanımladığını etkilemektedir. Ancak son dönemde Suriye'deki gelişmelerin yayılma riskinin artması ve buradaki artan istikrarsızlığın olası etkilerinden de endişe duymaya başlayan Washington'un, bir yandan da Esad'ın kendisi dışında var olan rejimin bazı aktörlerinin de parçası olacağı bir geçiş sürecinin hazırlamaya çalıştığı görülmektedir (Altunışık. 2013: 77). Diğer yanda ABD'nin bu tutumunu Suriye'de olası bir İslami bütünsel yapı doğmasını, İsrail'in güvenlik kaygısı açısından değerlendirerek, muhalefeti gerçekten desteklemek istemediği yönünde değerlendirmelerin arttığı da izlenmektedir (Muflih, 2013).

Üçüncü yılına girmiş bulunan Suriye iç savaşında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR) tarafından yaptırılan araştırmada, Suriye'de rejim karşıtı gösterilerin başladığı 15 Mart 2011 ile 30 Kasım 2012 tarihleri arasında 59 bin 648 kişinin hayatını kaybettiği belirtildi. Tamamlanması yaklaşık 5 ay süren araştırmada, yedi farklı kaynaktan gelen toplam 147 bin 349 ölüm bilgisinin önce kayıtlara geçirildiğini, ölü sayısının tespit edilmesinde en az dört kaynak tarafından doğrulanmayan ölümlerin listeye alınmadığı kaydedilmektedir (TRT Haber, 03.01.2013). 25 Temmuz 2013'de yapılan yeni açıklamada Ban Ki Moon Suriye'deki çatışmalarda şu ana dek 100 binden fazla kişinin öldüğünü, çatışmalar nedeniyle 1,7 milyon Suriyeli'nin de komşu ülkelere kaçmak zorunda kaldığını açıklamıştır (BBC, 25.07.2013). Türk Hükümeti BM açıklamasına paralel olarak gösterdiği tepkide "Birleşmiş Milletler Suriye'de kanı durduracağı yerde gözyaşını dindireceği yerde çatışmalara son verecek işlerin yapılması gerektiği yerde, şu ana kadar yaptığı Suriye'de ölü sayıcılığıdır. Kaç kişi öldü onu raporlarını tutuyor" ifadelerini kullanmıştır (Anadolu Ajansı, 30.07.2013).

Bosnalaştırma sürecine girdiği görülen Suriye'nin, bölünme söyleminin arttığı ve uzun süredir sözü edilen Lazkiye merkezli Nusayri devleti ile ilgili olarak

Esad yönetiminin İsrail ile görüşmelere başladığı, Alevi nüfusunun yoğun olduğu bölgelerdeki Sünnilerin etnik temizlik korkusu yaşadığı basında yer almaya başlamıştır (The Guardian, 22.07.2013). Söz konusu bölünmeye yönelik grupların kontrol altında tutuğu alanlar ile çatışma bölgeleri Şekil 27'de dir. Suriye rejimi ile İsrail arasındaki yakınlığın Baba Esad dönemine dayandığına geçtiğimiz yıl (2012) dikkat çekmiş olan Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) Askeri Konsey Komutanı Tuğgeneral Mustafa eş-Şeyh, iki taraf arasındaki ortaklık anlaşması gereğince İsrail'in Suriye ordusuna ve müttefiklerine yardım ettiğini iddia etmiştir. "İsrail'in kendi sınırlarını korumak için daha önce Hafız Esad'dan daha vefakâr bir muhafız bulamadığını, şimdi ise oğul Esad'dan daha iyisini bulamayacağını" söyleyerek, İsrail'in Suriye ordusuna ve onun müttefiklerine yardım ettiğini ileri sürmüştür (Star Gazetesi, 13.11.2012).

Gelişmeler ve yaşanan olaylar 1980'li yıllarda gündeme gelen *"1980'lerde İsrail İçin Strateji"* başlıklı rapor içeriği ile örtüşmektedir. *Kivunim* (Yönler)'de aynı yılın şubat ayında yayınlandı. Raporu hazırlayan Oded Yinon'a göre, İsrail'in Orta Doğu'da giderek "emperyalist güç" olmasının yolu, ancak, çevresindeki Arap-Müslüman devletlerin bölünmesiyle açılacaktır. Irak bir numaralı tehditti ve mutlaka Kürtler, Sünniler ve Şii'ler arasında bölünmeliydi. Yinon, Suriye'nin Alevi-Sünni ekseninde Suudi Arabistan ve petrol emirliklerinin de Şii-Sünni çatışmalarıyla bölünmeleri "gerektiğini "savunmaktadır[35].

Suriye'nin bölünerek Lazkiye merkezli Alevi bir devlet kurulması fikrine İsrail ve ABD'nin yanısıra Rusya'nın da sıcak baktığı değerlendirmeleri ortaya çıkmaktadır. Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad'ın yakın arkadaşı ve eski danışmanı olan Eymen Abdül Nur'un "Rusya ve İsrail, Alevi devleti istiyor. Eğer Alevi devleti kurulursa, Rusya bu ülkenin kurucusu olarak, onun manevi babası olacak. Bir Alevi devleti bir Sünni devleti kurulacak. Kürt devleti de kurulacak. Ayrıca, Rusya ABD'nin kolunu bükmüş olacak" değerlendirmeleri Rusya'nın denklemin dışında kalmayarak Doğu Akdeniz kapısını açık tutmanın tek alternatifi görülen bu kıyı devletine duyduğu ihtiyaç ile örtüşmektedir (Nur, Röportaj,2012). Nitekim Suriye

[35] Ayrıntılı bilgi için bkz. http://cosmos.ucc.ie/cs1064/jabowen/IPSC/articles/article0005345.html (erişim 01.03.2012),

Kürtleri'nin ayrışmasını destekleyen bir açıklamada bulunan Rusya Dışişleri Bakanlığı, "Suriye'de Kürtler ile PYD'nin başını çektiği Kürt grupların Cenevre'de yapılması planlanan ikinci konferansa katılması gerektiğini" bildirmiştir (Dünya Bülteni, 07.08.2013).

Suriye Milli Hareketi Siyasi Büro Başkanı İmadeddin El-Raşid gerek PYD güçlerinin giriştiği bölücü eylemler gerekse Alevi Devleti kurulmasına yönelik açıklamalarında ABD'nin Suriye'de laik bir yönetim istediğini söylemiştir. Suriyeli muhalif, "ABD kendi görüşüne göre laik bir yönetim, İsrail ve bölge için güvence oluşturur. Şu ana kadar ABD Suriye devrimini gerçek anlamda desteklemedi. Sırf Müslümanların yönetime gelmemesi için Suriye'de yönetimin yaptığı birçok cinayetlerin üzerini örttü. ABD bu tavrıyla siyasi grupların değil, Suriye halkının karşısında duruyor" değerlendirmesinde bulunmaktadır (El-Raşid, 2013).

15 Mart 2011 tarihinde başladığı kabul edilen Suriye iç savaşı jeopolitik rekabetin en önemli düğüm noktalarından biri olarak görülmektedir. Çin'in "Büyük Kalkınma Stratejisinde" kilit rolü bulunan, aynı zamanda Rus Donanmasının Akdeniz'de tek üssü olma özelliğine sahip olan, Lübnan Hizbullah'ı vasıtasıyla İsrail'i etki alanında tutan, Irak üzerinden İran'ı Akdeniz'e bağlayan Suriye, jeopolitik şekillendirme stratejilerinin analizinde mihenk taşıdır.

Soli Özel'in değerlendirmesine göre, bölgesel güç mücadelesinde mezhepsel söylem, Türkiye'nin bölge üzerindeki etkisini olumsuz yönde etkilemiştir. Bölgesel hatta küresel güç olma iddiaları ise bir hayli hasar görmüştür. Bölge dışı güçlerin de bu mücadeleye taraf olmasıyla Suriye, yeni jeopolitik rekabetin esas mücadele alanlarından birisi haline gelmiştir. Yeni dönemin gerçekleri ve bölgesel güç mücadelesinin çok oyunculu hale gelmesi, Türkiye açısından en başta özerk bir politika uygulaması için gerekli alanın daralması anlamına gelecektir. Devrimci hareketle karşı devrimin, demokratik ulusal egemenlik arayışlarıyla ulus altı kimlikler üzerinden mezhep temelinde yapılan iktidar mücadelesinin birbirine karıştığı Suriye, bu bakımdan da Arap isyanlarının tüm risk ve potansiyellerini bünyesinde barındırmaktadır. Özel'e göre Türkiye'nin dış politikada etkileme gücünün sınırlarını ortaya çıkarması bakımından *örnek olay Suriye'dir* (Özel, 2013: 2).Özel'in tespitlerinde mezhepsel söylemin "öyle algılandığı" açısından değerlendirilmesi daha uygun olacaktır. Zulme uğrayanların sadece Sünni kesimden

olduğu ve bu niteliklerinden ötürü 150 bin'in üzerinde insanın öldürüldüklerini düşünmek, yönetici sınıfın tahakkümü elden bırakmama mücadelesini, olayın jeoekonomik boyutunu ve bu sınıfın (bu sınıf mezhepsel olarak oluşmamıştır ve Sünni destekçileri de vardır) hedef gözetmeksizin halkına yaptığı zulme indirgemeci yaklaşım anlamı taşır. Bunun yanısıra mazlum noktasında Alevilerin olması halinde Türkiye'nin ne tür bir politika izleyeceğini önceden varsaymak da doğru değildir. Aksi takdirde mezhep, muhalif halk kitlelerinin oligarşinin tedhişine hedef olması noktasında temel insan haklarının savunulmasını sınırlayıcı bir faktör haline getirilmektedir.

Suriye Çin'in kalkınma politikalarında terminal noktası özelliği taşımıştır. Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerine, Avrupa'nın arka kapısı olarak adlandırılan doğu bloğundan kopmuş ülkelere ve Arap ülkelerine sıçrama tahtası oluşturmuştur. İran ve Hizbullah bağlantısı ile İsrail'i çevrelenmişlik endişesine itmiş, Türkiye ve diğer komşuları ile geliştirmeye başladığı ortaklılar vasıtasıyla kültür havzasında bölge içi yapılanmaların önem kazanmasında rol oynamıştır. Türkiye yönetimi bu süreçte mezhepsel bir yaklaşımla Suriye yönetimine uzak durmamıştır. Jeokültürel tabanda yaratılan kırılma ile sorunların ortadan kaldırılması mantığına özgü müdahaleye uğradığı düşünülebilir.

SONUÇ

Soğuk Savaş'ın sonrasında meydana gelen dönüşümler özde "Güç ve Mekân" sorunlarını etkilemiştir. Mekân'daki yerel kaynakların kullanımı ve dağıtımı yeni problem sahaları oluşturmuş, yapısal ve kurumsal güç jeopolitik şekillendirmede önemli bir rol oynarken, yumuşak güç kullanımı yoğunlaşmış ve asimetrik etki değerlendirmeleri ön plana çıkmıştır. Mekânsal yaklaşım bağlantılı kültür coğrafyasını merkeze alan politika artarak anlam ve önem kazanmakta, istikrarsızlıkların kültürel tabanda üretilmesi şekillendirmenin temel vasıtasını oluşturmaktadır.

21. yüzyılın jeopolitiği, toprak kazanımı ve teritoryal egemenlik iddiasında değildir. Yeni jeopolitik resimde hegemonyanın ulaşmak istediği nihai nokta, "küresel sömürü adacıkları" üretmek üzerinde şekillenmekte, devletler üstü bir nitelik taşımakta, devlet dışı aktörleri dikkate almakta, asimetrik güç uygulamalarına zemin hazırlamakta iken yükselen diğer güçler beklenmedik asimetrik etkiler üretebilmektedir. Özellikle Çin'in Suriye gibi ağırlık verdiği ülke ve Sahra altı Afrika gibi bölgelerdeki mevcudiyeti istikrarsızlık üretilmesinde paratoner etkisi yaratmaktadır.

Bir yanda ulusların Soğuk Savaş'ın üstünü örttüğü eski medeniyet gruplarını "yeniden keşfettiği" ve kimliklerini "yeniden anlamlandırdıkları" öne sürülürken, diğer yanda bunun kurgulanmış bir durum olduğunu, kendisini yeniden üretmede "öteki" ihtiyacını duyan hegemonyanın jeopolitik kimlik inşasında "öteki"yi yeniden tesis sürecine girdiğini bölgesel krizlerde gözlemlemek mümkün hale gelmiştir. "Öteki", "medeniyetler" tabanında üretilmekte iken medeniyetler de kendi içerisinde bölünmekte çözüştürülmektedir. Medeniyetin üyelerinin birliktelik geliştirip rakip bir blok olarak ortaya çıkması, egemen güçler nezdinde en kötü senaryoyu oluşturmaktadır. Özellikle Konfüçyen medeniyet bölgesinden Çin'in yükselişi ve İslam Medeniyeti bölgesinde ayrışmayı ortadan kaldıracak birlikteliklerin oluşumu, neo-liberal ağın genişlemesinde engellenmesi gereken bir durumu işaret etmektedir.

21 nci yüzyıl başlangıcında Türkiye'nin de dış politikasında hâkim görüş, yeni bir düzen arayışının ortaya çıktığı bu dönemde, bütün toplumların seçkinlerinin,

toplumun kendi tarihi birikimini ve coğrafi mekânını yeniden anlamlı çerçeveye oturtması gerekliliği yönündedir. Buna göre içinde bulunulan dönemin dinamikleri, "tarih ve coğrafya derinliklerinin" stratejik alan üzerindeki etkilerini ani ve seri hamlelerle su yüzüne çıkarmaktadır. Reel politik alana yansıyan tarih ve kültür parametrelerinin ülkelerin iç ve dış güç yapılanmalarını doğrudan etkilediği öngörülmektedir. Türkiye'de öngörülen bu yaklaşım, jeoekonomi ve jeokültüre dayalı, kurgusal öteki oluşturma–yerelleştirme–etnikleştirme stratejisi ile ironik bir biçimde örtüşmüştür.

Türkiye'de dış siyaset üzerinden iç siyasetin şekillendirildiği eleştirilerine de rastlanılmaktadır. Esasen Türkiye'de asimetrik güç ilişkileri yeniden düzenlenmektedir. Kurulu güç ilişkileri asimetrik olarak sistematikleştirilerek sürdürülebilir hale geldiğinde hükümranlık ya da tahakküm ilişkilerinden söz edilebilir. Asimetri toplumsal olarak kaynaklara ve fırsatlara erişimde farklılıkların yaratılması ile ortaya çıkmaktadır. İdeoloji anlamın yeniden üretimi, iletimi ve anlamlandırmanın sağlanmasında kurumsal mekanizmalar üreterek, toplumsal düzeni yeniden inşa eden değerler ve inançlar kümesi olarak kavramsallaşmaktadır. Dolayısıyla dış siyasetin konu alınarak iç siyasetin yapılandırılması iddiası sınırlı bir bakış açısıdır. Bundan ziyade ideolojik bir yapılanmadan söz edilmesi daha kapsayıcı olacaktır. Tahakküm ilişkilerinin kurulması, hâkim kişi ve grupların lehine olan bir toplumsal düzenin üretilmesidir Günlük söylemlerden karmaşık imgelere kadar "anlamın" yeniden inşa edilerek gücün hizmetine sunulması toplumsal düzeni yeniden üretmeye hizmet etmektedir. İç siyasetten yansıyan resim budur.

Hegemonya, uluslararası sistemin kuralları ve normlarını kendi motivasyon ve isteklerine göre değiştirme yeteneğine ve gücüne sahip olma durumudur. Türkiye'nin de etkisi altında olduğu ekonomik küreselleşme dalgasının arka planında yer alan ekonomik bölge düzenlemeleri ya da "bölgeselleştirme" politikası, "etnikleştirmeyi" tetikleyerek hizipleşme üretmektedir. Türkiye yönetiminin buna karşı uyguladığı stratejik yaklaşımın bu dönüşümü yabancı kurgulamasına fırsat vermeden kendi inisiyatifi ile şekillendirme yönünde olduğu son tahlilde göze çarpmaktadır. Diğer yanda kamusal alanın özelleştirilmesi siyasi egemenlik bölünmesine de yol açabilmektedir.

Hizipleşme değişik tahrik ve teşviklerle "jeopolitik tektonik plakalar" üzerinde bulunan ülkelerde ulusal dayanışmaları zayıflatmakta, bölgesel/etnik/mezhepsel sütunlaşma ve kırılmalara neden olmaktadır. Bu kırılma aynı medeniyet dairesi içerisinde yer alan ülkelerin birbirine karşı aldıkları tutumlarda da açık bir şekilde görülmektedir. Soğuk Savaş'ın bitimini müteakip bir duraksama olmaksızın esasen ideolojik tabanda oluşturulmuş çatışma hatları olan, Doğu-Batı ve Kuzey-Güney hatlarının yeri, sözde özgün medeniyet çatışma hatları ile değiştirilmiştir. Orta Doğu ve İslam coğrafyası bu gelişmelerden etkilenen bölgelerin başında yer alarak "bölünmüş kuşak" oluşturmaktadır.

Yeni bir aidiyet düzeni jeokültürel tabanda yaratılırken, yerelleştirme ve teritoryal boyutun, sınırlar üzerinden toplumsal ayrım ve çatışma hatlarını keskinleştirmekte olduğuna dikkat çekilmektedir. Küresel neoliberal elitlerin ağ örüntüsü, etnikleştirme ve bölgeselleştirme üzerinden ulus devleti hedef alırken, uluslararası küresel ve bölgesel kurumların kuralları demokrasi açığı yaratmaktadır. Söylem, liberal bireyselcilik, demokrasi ve ekonomik küreselleşmenin kaçınılmazlığı üzerinden evrenselleştirilmektedir.

Politik parçalanma ve eşzamanlı olarak çoğullaşma, Türkiye ve içinde bulunduğu heterojen bölgenin temel sorunu haline gelmiştir. Bu bağlamda çevreleme jeostratejik alanda düşünce veya değerleri teşvik etmek biçiminde yumuşak güç kullanılarak icra edilmektedir. Tek bir evrensel doğru ve Batı gelişme modelleri sunan modernizmin karşısına, hoşgörü ve toleransın hâkim olduğu çok kültürlü toplumsal yaşam vaadi ile çıkan post-modernizm'in aslında kendi içinde bölünmeyi, ayrılığı ve değişik bir biçimde biz ve öteki" ayrılığını getirdiği görülmektedir. Bu duruma karşı birleşme ve bütünleşmede yeni bir söylem ve değerler dizisi üretilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Ulusüstü kapitalist sınıfın veya Cox'un adlandırması ile dünya ekonomi politiğini ve düzenleme biçimini belirleyen, politikanın şekillendirilmesinde etkin olan Nébuleuse'ün Türkiye'deki uzanımı (uluslararası şirketlerin yönetici kadroları, ulusal temelli büyük işletmelerle sanayi gruplarını kontrol edenler ve mahalli temelli küçük kapitalistler) Türkiye'nin içyapısal dinamiklerini her türlü vasıta ile etkileme gayretini sürdürdüğü görülmektedir. Bu sınıfın yeni duruma kendisini uyumlandırıp, Türkiye'nin dış politikasının belirli eksenler üzerine oturtulmasında, diğer ülkelerde

görülen sosyal hareketlere benzer oluşumlar gerçekleştirerek hegemonya'nın şekillendirme araçsallığını sürdüreceği göz önüne alınması gereken bir dinamiktir. Muhalif gösterilerde ve çatışmalarda muhalefet etmenin ötesinde ideolojik paydaşlığı bulunmayan "grup kalabalıkları" dikkat çekmektedir. Muhalif bildiriler geçmiş dönemlerin tersine "kuşe" kâğıtlara basılarak dağıtılmaya başlanmıştır. Grupların heterojenliği, eleştirel jeopolitikçilerin vurguladığı küreselleşmenin çözüştürme etkisini göstermektedir. İdeolojik paydaşlığa sahip geniş halk kitleleri yerini müşterek bir yol haritası olmayan kalabalık gruplara bırakmıştır.

Türkiye'de başlatılan, anayasal özne kimliği üzerine tartışmalar, liberal bireyselcilik baskısı ile hassasiyet oluştururken, etnik grup haklarının "bireyin topluluk lehine ortadan kalkması" sonucuna doğru yönelim göstermesi birbiri ile çelişki oluşturmakta, istikrarsızlık hedefli jeokültürel çevrelemeye zemin hazırlamaktadır. Demokrasinin etnik grup hakları ile özdeşleştirilmeye çalışılması demokratik sistemin merkezinde yer alan bireyselliği tehdit etmektedir. Çok sayıda etnik, dinsel ve mezhepsel topluluğun bulunduğu ülkelerde, toplum yapısının demokrasinin temel öncülleri ile uzlaştırılması sürecinde meydana gelebilecek; stratejik yön kaybı ve doğal toplumsal zeminde zorlama, sosyal örüntünün bozulmasına, çatışma ortamının yayılarak genişlemesine yol açma riski taşımaktadır. Ayrıca bu çoğullaşma, dış politik karar sürecini baskı altına alacak, grup sayısını artırarak hükümet politikalarının belirlenmesinde kararsızlık oluşturmaktadır.

2002 yılından itibaren Türkiye'de yaşanan "Merkez" ve "Çevre"nin yeniden şekillenme süreci, beraberinde geleneksel çevre değerlerini merkeze taşımış, buna paralel olarak kültür coğrafyasına yönelik yeni bir açılımı beraberinde getirmiş, "Suriye ve Filistin ve Mısır iç mesele, ya da iç meseleye yakın birer mesele" haline gelmiştir. Bu durum yaşanılan mekânda küresel çözüştürme etkisine karşı birleştirici bir rol oynamaktadır. Ancak iç politikada meydana gelen açılım süreçleri, dış politik kararlara etnik ve mezhepsel olarak ayrışmaya başlayan toplumsal grupların tepki ve baskısını ortaya çıkarmıştır. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde kamuoyunun dış politika yapımına etkisi bugüne kadar fazla göz önüne alınan bir faktör olmamıştır. "Türk" kimliğinin dış politik manevra ve açılımlarda kısıtlayıcı etkisi olduğunu düşünerek "Türkiye" terimi ile başlanan dış siyaset planlamalarına içeriden müdahil kimlik ve aktör sayısının artacağının öngörülmediği değerlendirilmektedir. Türkiye'de yaşanan

Başkanlık sistemi tartışmaları, yürütmenin güçlendirilmesi yoluyla yönetimin rahatlamak isteğinden kaynaklandığını düşündürmektedir. Çok kültürlü güçlü ülkelerin sistemsel özelliklerinin bu yönde olduğu görülse de Türkiye'deki siyasal kültürün kişisel sadakate yönelimli olduğu eleştirisi dikkate alınması gereken önemli bir konuyu işaret etmektedir.

Ulus devlet güç ve motivasyonu kırılgan bir sürece girerken, diğer yandan uzun vadeli güçlü devlet projeleri ve milli hedefler sunulması, eylem ve söylem asimetrisi oluşturmaktadır. Heidelberg Üniversitesi CONIS araştırma grubunca "dil" farklılıklarının olduğu ülkelerde çatışma riskinin artmakta olduğunu belirlenmiştir. Bireysel düzeyde kullanılacak grup haklarının, bireyselliği ortadan kaldıracak grup baskısına dönüşme riski, bireylerin temel demokratik haklarını tehdit ederken" bir olalım, iri olalım, diri olalım" söylemi ile çelişki ortaya çıkarabilecektir. Etnik topluluklarla demokrasi temelinde grup hakları olarak düzeltme politikalarına yönelen devletlerin önünde ortaklıkçı demokrasi veya federalizm gibi iki seçeneğin bulunduğu görülmektedir. Ortaklıkçı demokrasi Hollanda örneğinde toplumsal içe kapalılık ve sütunlaşmaya yol açarken, Türkiye'nin federalizm veya adı konmamış federatif mekanizmalar oluşturulmasının sonuçlarını kontrol gücünün yeterliliği tartışmalıdır. Uç grupların, etnik baskın çoğunluğu suskunluk sarmalına itmesi önlenmelidir.

2003 yılında itibaren Türkiye güneyinde etkinleşen Kürt kuşağının iç siyaset üzerinden etkilenmesi girişimleri, Güney Doğu Anadolu bölgesinin örgüt bayrakları ile donatılması noktasına ulaşmıştır. Bu resim açılım olarak adlandırılan sistemik dönüştürme sürecinin kontrolden çıkması durumunda ülkeyi nereye götürebileceğinin açık işareti olmuştur. Farklılıklardan oluşan kültürel zenginlik yaklaşımı, Türkiye'nin üniter yapısında değişim sürecine dönüşmüş görülmektedir. Yaklaşık on yıl önce PKK-PJAK-PYD üzerinden konfedere yapı oluşturulacağının açık kaynaklarda ifade edilmesine rağmen, sürpriz bir olgu gibi karşılanması, istihbarat ve analiz yeteneğine sahip, bu duruma göre önceden pozisyon alan, aktif veya proaktif seçenekler üretecek dış politika yapımı zafiyetini göstermektedir. Yapılan saha araştırmalarında Türkiye'de Kürt vatandaşların baskın çoğunluğunun federatif talep ve eğilimi olmadıkları görülmektedir. Toplumun doğal zemininden kaynaklanmayan uç grup söylemlerinin dikkate alınmaması gerekmektedir. Bağımsız

bir Kürt Devleti oluşumunun hegemonya tarafından istendiği noktasında da kuşku bulunmaktadır. Hegemonya prensipte bütünlük içerisindeki ulus devlet yapısını tasfiye gayretindedir.

Asimetrik araçlar ve devlet dışı aktörlerin kullanılacağı yeni nesil bir savaşın çağımızı şekillendireceği göz önüne alınarak hassasiyetlerin, ulusal güç unsurlarını çözüştürmeden, uzlaşmacı ve ilkesel tavır ile giderilmesi gerekmektedir. Ülkenin siyasetini ve bölge jeopolitiğini şekillendirmede etnik, ideolojik veya dini grupların asimetrik ve holistik vasıtalar olarak kullanılması ülkelerin siyasi sınırları zorlamaktadır. Gerçekleştirilen şekillendirmenin hegemonya'ya hem siyasal, hem de ekonomik açıdan büyük getirisi olmaktadır. Dolayısı ile ayrılıkları körükleyen gerginlik ve çatışma ortamının devam edeceği değerlendirilmektedir.

Jeopolitik tasarıya giden yol haritasının aşamaları jeopolitik tasavvurlar halinde irdelenerek, bu tasavvurları şekillendirme araçları belirlenmekte ve strateji oluşmaktadır. Bu tasarıda her ülke kendi payına düşen kareleri anlamak, bu tasarıyı ortaya çıkarmak, kendi kabul ve retlerine göre pozisyon almak zorundadır. Bu noktada, eleştirel jeopolitik, siyasi, kültürel ve radikal coğrafya tabanlı yapısökümlerinden istifade ederek hareket tarzlarının oluşturulmasında durum muhakemesi imkânı sunmaktadır.

Durum muhakemesinin sağlığı verilerin toplanmasına, doğruluk ve güvenilirliğinin iyi değerlendirilmiş olmasına, faraziyelerin isabetliliğine bağlıdır Örneğin bir alanda söylemin karşılık bulacağı ve kabul göreceği faraziyesi gerçekleşmediği durumda o plan ve seçilen hareket tarzı çöker. Durum değiştikçe ve bilgiler netleştikçe varsayımlar değerlendirmeye alınır, süreçte tadilata gidilir. Geçerli bilginin faraziyeyi tamamen geçersiz kıldığı durumlarda plan işlemez, çöker. Subjektif kabuller üzerine hareket tarzı üretilerek dış politika stratejisi geliştirilmesi hatadır. Dolayısı ile varsayımların mümkün oldukça gerçekçi belirlenmesi ve objektif tutum takınılması gerekmektedir. Stratejide yapılan hata taktik başarılar ile düzeltilemez.

Doğru ve geçerli bilgilerin kaynağından nasıl temin edilebildiği ve yeterliliği sorununu gündemde önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye'nin uzun süre önce kopmuş olduğu bölgeyi (yakın kara havzasını) iddia edilenin tersine, gerektiği gibi takip edemediği ve yeterli ölçüde tanımadığı anlaşılmaktadır. Bu durum o ülkenin sosyal

güçlerinin etkinlik ve etkileşiminin objektif verilerle analiz edilemediğini, yerelle ile iletişim kurulamadığı sonucuna götürmektedir.

Türkiye ve Suriye yönetimlerinin birkaç yıl kadar bir süre içerisinde stratejik ortaklık resmini düşman şablonuna dönüştürmesi olağan karşılanacak gelişmeler serisinin sonucu olarak görülmemektedir. Türkiye iç savaşta "taraf" olduğunu ilan ederek stratejik bir karar vermiş daha sonra gelişmelere müdahil olmuştur. Temel insan haklarını ve halkını koruma sorumluluğunu ihlal eden otoriter rejiminin tasfiyesi ve demokratik bir yapılanmanın gerçekleştirilmesi söylemi üzerine inşa edilen siyasi tutum, etik, normatif ve kaçınılmaz bir duruştur. Ancak bu iki farklı duruş iki yönetimin kendi tercihleri sonucunda doğal olarak ortaya çıkmamıştır. Gelinen nokta tarafların jeopolitik öngörü sınırlılığını ve önleme gücünün olmadığını göstermektedir.

Konvansiyonel kuvvetler kullanılmaksızın zorlama ve şiddet yoluyla, hedef ülke rejiminin şekillendirilmesi veya değiştirilerek müzahir yeni bir yapı oluşturulmasına ve desteklenmesine yönelik asimetrik harekât uluslararası hukukun açık ihlalidir. Hedef ülkenin bu durumda düzeni sağlamada başlatacağı eylem "İstikrar Harekâtı" adını almakta olup sivil halkın çoğunlukla etkilendiği bir harekât türüdür. Durum bu şekilde tespit edilirse üretilecek dış politik yaklaşımın "yatıştırma evresinde" tek taraflı olmaması gerekmektedir. Müteakip safhada, farklı çıkarların jeopolitik çekişmesinin vekâlet savaşına dönüştüğü bir mekân'da olaylara eylem bazında müdahil olmak, herşeyden önce iç kamuoyunda anlamlı desteğe muhtaçtır ve oluşturulması etkili bir rıza üretimi gerektirmektedir.

Tarihi süreç asimetrik eylemlerin Türkiye açısından değerler sistemine uyumlu tercihlerde bulunulması durumunda kabul edilebilir olduğunu, güç ölçeğinde imkân ve kabiliyetlerin de ancak asimetrik mücadeleye müsait olduğunu ortaya koymaktadır. Bu asimetrik mücadele terör ve halka şiddet içermeyip, hasmın güçlü yönünden kaçınarak, farklı araçlar (devlet dışı kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları, baskı grupları gibi), zaman, mekân ve strateji ölçeğindeki mücadele türüdür. Kitlesel Göç'e zorlanan insan kitlelerine ayrım göstermeksizin insani yardım ve bu çerçeve ile sınırlı organizasyon imkânı sunulması evrensel değerlerin gereğidir. Buna karşılık asimetrik mücadelede taraf olmak; durumun ve dış dinamiklerin sağlıklı analizine, çatışmanın özelliğine uygun asimetrik vasıtaların yeterliliği ve güvenilirliği ile

bunları kontrol yeteneğine bağlıdır. Zaman boyutu itibarıyla söylemin gereğini neticelendirme süresinin taşınabilirliği; siyasi, ekonomik ve askeri gücün imkânları dâhilinde olmasına, kapsamlı analiz ve muhakeme sonucu verilen kararı, aşamalı ve çok yönlü stratejik plana dönüştürüp uygulayacak siyasi iradeye ve teşkilata ihtiyaç duyan stratejik bir tercihtir.

Diplomasi yoluyla çözülemeyen sorunlarda silahlı güç kullanmanın şartları Birleşmiş Milletler Anlaşmasında belirlenmiştir. Uluslararası hukuk ve normların gözardı edilerek üstünler hukukunun öne çıktığı ortamda gücün yerinde zamanında ve yeterli derecede kullanılmaması, hatalı varsayım, söylem–eylem–değerler dizgesinde asimetri oluşumu, stratejik yön kaybı gibi sebeplerden sorunun çözümünde dış müdahalelerin beklenilmesi, inisiyatif kaybının göstergesidir. Taraf olarak geliştirilen planda başlangıç varsayımının; Batı'nın ve uluslararası kurumların otoriter rejimin halkına uyguladığı şiddet ve zulme karşı tavır alarak gerektiğinde kısıtlayıcı askeri seçenekleri zorlayacağı, Esad rejiminin kısa sürede çökeceği, ABD'nin bölge istikrarında Türkiye'ye inisiyatif tanıyarak rol almasını destekleyeceği şeklinde belirlenmesi, ancak bu varsayımın geçersizliğinin ortaya çıkması, Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunarak rejimin değiştirilmesi ve demokratik düzenin kurulması tasavvurunu çökertmiştir. Bu durumda bir yanda Batı ülkelerinin Suriye gibi öncelikli bir sorunları olmadığı diğer yanda da İsrail'in çıkarlarını ve güvenliğini merkeze alan yaklaşımın etkili olduğu görülmektedir. Türkiye'nin stratejik tasavvurunun çöküşünün başlangıç aşamasındaki bedeli, sürekli artan maliyetler, iç kamuoyunda baş gösteren huzursuzluk ve destek kaybı, sınır olaylarında ve terör eylemlerinde can kaybı, bölgede nüfuz kaybı olarak belirmektedir. Bölge dışı aktörlerin rol almasının kabul edilemez olduğu söylemi, Batı kaynaklı dış müdahale çağrısına dönüşmüştür.

İktisadi kayıpların, terör eylemleri ve benzeri istikrarsızlık hareketlerinin artması, kamuoyu desteğinin daha da azalması, Türkiye'nin egemen güçlerin jeostratejik tasavvurlarına uyumlanma durumunu ortaya çıkarabilir. Türkiye'nin taraf olma stratejik kararından kökten dönüşün söylem ve değerler çerçevesinde bölge üzerinde güven kaybını beraberinde getireceği gibi kendisine yöneltilen hatalı dış politika üretimi eleştirilerini doğrulayacaktır. Esasen stratejik kararların bu nedenle

dönüşü olamaz. Operatif[36] karar noktalarında karar verilememesi, "bekle–gör" yaklaşımı karar alıcıların aleyhinedir. Karar noktası plan aşamasında tespit edilen ve bir sonraki aşamaya geçilmesini gerektiren "beklenilen olayların" gerçekleştiği, mekân, zaman veya güç değişim noktalarıdır. Bu nedenle jeostratejik hamleler uzun soluklu şekillendirme sürecini takip eden güçlü devlet eylemleridir.

Ambargodan etkilenmeyen ve halka şiddet uygulamasına rağmen ayaklanmayı kontrol altına alamayan bir yönetime karşı, bu yönetimi düşürme potansiyeline sahip iken kinetik gücünün "tepe noktasına" ulaşmış heterojen bir muhalefete tek taraflı ambargo uygulanması bölgedeki askeri durumu Esad yönetimi lehine "denge noktası "na taşımaktadır. Üstünlük sağlayacak taraf, derecesi ve yeri ancak denge noktası tesis edildiğinde belirli bir "tasarı"ya göre düzenlenebilir. Suriye'de dengeye etki ederek gelecekte Suriye'nin iç ve dış çizgilerini belirlemekte kullanılacak müstakbel yerel aktör, 2003 Irak olaylarında olduğu gibi hegemonyanın vekâletini taşıyacak vasıta, PYD veya Kürt gruplar olarak kendisini göstermektedir. Bu durum Türkiye'nin iç siyasası açısından da kullanılabilir bir unsur niteliği içermektedir. Dengeyi değiştirecek diğer bir dış etki ise bir tarafın lehinde çatışmaya doğrudan veya dolaylı askeri müdahale, lojistik destek veya uluslararası siyasi kurumsal destektir.

15 Mart 2011 tarihinde başladığı kabul edilen Suriye iç savaşının jeopolitik rekabetin en önemli düğüm noktalarından biri olarak görülmesi gerekirken, bir iç mesele yakınlığı ile algılanarak geliştirilen söylem ve eylem stratejik sonuç yaratmamıştır. Emperyalist olarak tanınan ülkelerle çözüm ortaklığına girilme mecburiyetinin doğması, mezhep eksenli politikalar uygulandığı algısının yükselmesi ile siyasi manevra ve etki alanının daraltılması bunun yanısıra asimetrik mücadele alanında yeterliliği sorgulanabilir destek, Türk dış politikasında geçmişte uzun bir süre gözlenen başarısız söylem-eylem asimetrisini hatırlatmaktadır. Türkiye mevcut uluslararası sisteme söylemde ağır eleştiriler getirirken, eylem düzeyinde sistem karşıtı bir uygulama gerçekleştirmemiştir. Söylem gerek Batı'da gerekse otoriter Doğu yönetimleri seviyesinde karşılık bulmamaktadır. Türkiye'nin 2013 yılının ilk

[36] Operatif, strateji ve taktik arası seviyedir. Stratejik eylemin kavşak noktalarını tesis ederek taktik hareketlere başarı zemini hazırlar.

yedi aylık diliminde Kafkaslar ve Arap Ülkelerine ihracatı %13 azalmıştır. Büyük enerji ihalelerinden Arap şirketlerinin çekilmekte olduğu görülürken Mısır'da Türk yatırımcılar endişe içerisindedir.

2008 yılında Irak ile 48 anlaşma, 2009 ve 2010 yılları arasında Suriye ile 50 anlaşma, 2011 yılında Mısır ile 40 anlaşmayla, "Yüksek Düzeyli *Stratejik* İşbirliği Konseyleri" (YDSİK) tesis edilmiştir. Yine aynı şekilde Lübnan ile 2010 yılında YDSİK, Türkiye-Suriye-Ürdün-Lübnan ile 2011 yılında "Washington"da "Yüksek Düzeyli Dörtlü İşbirliği Konseyi" tesis edilerek stratejik ilişkiler başlatılmıştır. Birkaç yıl gibi, strateji kavramı için çok kısa bir sürede, bu ülkeler ile hasım olunmasının nedenlerini, küresel ve bölgesel güçlerin jeopolitik tasarısının çözümlenememiş olması ve/veya Türkiye'nin bölgeyi iyi tanımaması olarak düşünmek *etik* açıdan en uygun izahtır. Aksi takdirde, eleştirel izah, Strauss Hupe'un ilkeselleştirdiği "küçük devletlerin jeopolitiği ve jeostratejik setleri yoktur, küçük devletler büyüklerin jeopolitiğinin bir parçasını oluşturur" realist söyleminin Türkiye dış politikasında karşılığını bulması demektir. Bu durumda uygulanan politikaların, Türkiye dış politikasını egemen güçlerin araçsalı durumuna indirgediği kabul edilmek zorundadır. Çin ve Rusya gibi bölgesel güçler ile Türkiye gibi etkili aktörlerin iktisadi ilerlemesini olumsuz etkileyen bölgesel istikrarsızlık, aynı zamanda bölge ülkelerinin oluşturmaya başladığı ortaklıklara ciddi darbe vurarak "medeniyet" grubunun bütünselliğini sona erdirmiştir. Uluslararası cari rejim, normatif standartları adalet sahasına aktarmamaktadır.

Dünya politikasında çatışmayı yönetmenin ve işbirliğini geliştirmenin önemli yapısal araçlarından olan hukuk ve örgütlenme, Suriye ve Mısır olaylarında ikircikli ve klasik jeopolitik manevraların baskısı altında kalmıştır. Mısır, Batı'nın evrensel söyleminin eylem boyutundaki asimetrisini ortaya çıkartarak Suriye'nin geleceğine ışık tutmaktadır. Halkın iradesi ve demokrasi söyleminin sınırlarının belirleyicisinin jeopolitik tasavvurlar ve hâkim sınıflar olduğu görülmüştür. Türkiye nüfus ve kültürel özellikleri itibarıyla medeniyet havzasının mikro kozmosunu bünyesinde taşımaktadır. Kurtuluş Mücadelesi döneminde eylem, söylem ve değerler matrisinde asimetri oluşmamış bölgede de etki alanı genişlemiştir. Batı'nın asimetrik yaklaşımının tersine, ilkesel söylemin, değerler dizini ile simetri içerisinde olması ve bunun arkasında durulması gerekmektedir. Ancak "değerler" sistemi halk (çevre) ve

yönetici sınıf (merkez) açısından bölgede farklılık içermektedir. Bölgedeki otoriter ve yönetici elit nébuleuse'ün bir uzanımıdır. Çevre değerlerinin merkeze taşınması kısa dönemde beklenilmemektedir.

Suriye'de istikrarsızlık jeokültürel tabanda üretilmiştir. Asimetri, söylem, eylem ve değerler evrenine hâkim iken Türkiye, "çevreler" tabanında kültürel değerler paydaşı olduğu bölgede, geçmişte söylem, eylem ve değerler simetrisi içerisinde etkili olduğu dönemde uluslararası kapitalist sınıf ile bağlantılı otoriter rejimler bulunmamaktadır. Otoriter bölge yönetimleri ile pragmatik çerçevede başlatılan işbirliği ve bölge dışı tasavvurların şekillendirmelerine karşı çıkan söylem, halk hareketlerine dönüşen ortamda ilkeselleşerek simetrisini kaybetmiştir. Yönetimler ve halk ayrımı gözetilerek yürütülmeye başlanan ilkesel söylem ise karşı propaganda ile mezhepsel eksen algılarının yaratılması neticesinde geniş bir alanda değer paydaşlığı oluşturmada yetersiz kalmaktadır. Suriye olayları, Türkiye'nin bölge üzerinde gerek stratejik planlama gerekse eylem ve söylem dizgesinde inisiyatif kaybına neden olmuş, söylem simetrisini bozarak dış politikada manevra sahasını daraltmıştır.

Türkiye'nin bölgesel olaylarda çözüm ortağı olarak kabullendiği egemen güçlerin jeostratejik tutumunun tarihsel süreçteki analizi, bazı kesintiler yaşanmakla beraber, tarafların gücünün "tepe noktası"na ulaşmasını müteakip oluşan dengeyi çıkarları yönünde değiştirecek müdahalelerde bulunduklarını ve pozitif asimetri sağladıklarını göstermektedir. Bu genel çerçevede alt ortakların ilkesel söylemleri önem taşımamaktadır.

Kimlik, kültür, aidiyet, söylem ve eylem üzerinden hegemonya yaklaşımı çerçevesinde gerçekleştirilmeye çalışılan eleştirel jeopolitik analizde gelinen noktada; Türkiye'nin ilkesel değerler, eylem ve söylem simetrisini yeniden tesis edebilmesi otoriter yönetimlerin hâkim olduğu bölgede rejim değişikliklerinin gerçekleşmesine bağlıdır. Suriye dışında, bölgedeki ülkelerin "merkez" yapılarını hedef almayan söylemin mazlumun hakkını savunmanın ötesine geçerek liberal veya cumhuriyetçi demokrasi ilkeleri içermesi, bugün itibarıyla çıkarlara uygun görülmemektedir. Gerek devletlerin gerekse uluslararası kurumların ifade edemediği söylemler günümüzde devlet dışı organizasyonlar vasıtası ile gerçekleştirilmek suretiyle çıkar kayıplarına uğranılmaması sağlanmaktadır. Bu surette tabanda

kaynağı belli etki yaratılırken, yönetimler ortaya çıkacak olumsuzluklardan kendilerini vareste tutabilmektedir. Dolayısıyla resmi söylemin yansıtamadığı simetri kuruluşlar vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir.

Türkiye iç ve dış politikada kendi inisiyatifi ile başlattığı açılımları sürdürecek maddi ve sosyal güç kaybına maruz kalmamak zorundadır. Aksi takdirde içyapıda laik ve dindar ayrışması, Kürtlerin grup haklarını kullanım seviyesi ve kutuplaşma, ekonomik güvenliğin alacağı şekil ve buna karşılık daha kapsamlı uluslararası ve bölgesel rol alma çabası, bölgede yaratılmaya çalışılan jeokültürel istikrarsızlığı bünyesine taşımasına neden olabilecek riskler taşımaktadır. Türkiye önümüzdeki yakın bir gelecekte egemen güçlerin jeopolitik tasavvurları istikametinde dış politik dönüşüme mecbur kaldığı takdirde bekâ sorunu ile karşılaşabileceği gibi bölge halkları nezdinde yine Batı'nın Truva atı algısını canlandırabilecektir. Realizmin hüküm sürdüğü bölgenin göz önünde bulundurulması gereken davranış özetini Machiavelli 1513 yılında "Kuvvetli bir müttefikin gücü ona başvuracak kişiler için yararlı ve iyidir... ama ona bağımlı olanlar için tehlikelidir." sözleri ile vurgulamıştır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Ahsan, A. A. (1988). *The Organization of the Islamic Conference (OIC): An Introduction to an Islamic Political Institution.* Herndon, USA: The International Institute of Islamic Thought.

Akdağ, M. (1977). *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi* (Cilt I). İstanbul: Barış.

Altunışık, M. (1998). Turkey and the Changing Oil Markets in Eurasia . L. Rittenberg içinde, *The Political Economy of Turkey in Post-Soviet Era: Going West and Looking East?* pp.157-175. Londra: Preager.

American Heritage College Dictionary. (1997). American Heritage .

Arı, T. (2008). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş, Diplomasi* (4 b.). İstanbul: Mkm.

Arjomand, S. A. (1984*). The Shadoe of God and the Hidden Imam: Religion, Political Order and Societal Change in the Shi'ite Iran from the Beginning to 1890.* Chikago: Chikago Uni.

Arrighi, G. (2000). *Uzun Yirminci Yüzyıl.* Ankara: İmge, aktaran Su, 2006, Eleştirel Teori Çerçevesinde Hegemonya ve Alt Hegemonya.

Aslan, Ö. (2005). *Kamu Personel Rejimi, Statü Hukukundan Esnekliğe.* Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.

Atasoy, E. (2011). *Demografi, Jeopolitik ve Etnocoğrafya Işığında Rusya* . İstanbul: Mkm.

Atatürk Araştırmaları Merkezi. (1997). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri* (Cilt II). Ankara: Ankara Üniversitesi.

Avcıoğlu, D. (1974). *Milli Kurtuluş Tarihi.* İstanbul: Tekin.

Aykan, M. B. (1994). *Turkey's Role In The Organization Of The Islamic Conference: 1960 – 1992.* New York: Vantage Press.

Bahadır, G. (2002). *Batı'dan Doğu'ya Uzanan Çizgide Balkanlar ve Türkler.* Konya: Çizgi.

Balbay, M. (2006). *İran Raporu.* İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

Bauman, W. (2001). Geopolitik – ein zeitgemäßer Beitrag zum gesamtstaatlichen Führungsverfahren. Wien: *BMLVS Wissenschaftliche Publikationen*.

Baumann, W. ve Hauser, G. (2002). *Mitteleuropa-im geopolitischen Interesse Österreichs.* Wien: Austria-Medien-Service.

Bayramoğlu, S. (2010). *Yönetişim Zihniyeti.* İstanbul: İletişim.

Beck, U. (1986). *Risikogesellschaft - Auf dem Weg in eine andere Moderne.* Frankfurt a.M: Suhrkamp Verlag aktaran Heinz Nissel, Kritische Geopolitik, 2010.

Beck, U. (1993*). Die Erfindung des Politischen: Zu einer Theorie reflexiver Modernisierung.* Frankfurt a. M.: Shurkampf'dan aktaran Heinz Nissel, Kritische Geopolitik, 2011.

Best, S ve Kellner, D. (1998). *Postmodern Teori-Eleştirel Soruşturmalar*: 263-264.Çev M. Küçük. İstanbul: Ayrıntı.

Binder, L. (1988). *Islamic Liberalism: A Critique of Development Ideologies.* Şikago: Chicago Uni.

Black, A. (2010). *Siyasal İslam Düşüncesi Tarihi.* Çev. S. Çalışkan, H. Çalışkan. Ankara: Dost.

Blij, H. J. (1967). *Systematic Political Geography* . New York: John Wiley and Sons Inc.

Bostanoğlu, B. (2008*). Türkiye ABD ilişkilerinin Politikası* (2 b.). Ankara: İmge.

Bostanoğlu, B.ve Okur, A. (2009). *Uluslararası ilişkilerde Eleştirel Kuram* (2 b.). Ankara: İmge.

Bottomore, T. (1990). *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi.* Ankara'dan aktaran İdris Demirel, 2007, Epistemolojik Açıdan Dünya Sistemleri Analizi.

Bourdieu, P. (1991). *Die feinen Unterschiede : Kritik der gesellschaftlichen Urteilskraft* (4 b.). (B. S. Russer, Çev.) Frankfurt am Main: Suhrkamp'dan aktaran Heinz Nissel, Kritische Geopolitik, 2010.

Brockhaus Enzyklopädie. (1989). Manheim

Brockhaus Enzyklopädie (2001). Zweiter Band. Leipzig/Mannheim: F.A. Brockhaus.

Brzezinski, Z. (2004). *Tercih.* Çev C. Küçük. İstanbul: İnkılâp

Brzezinski, Z. (2010). *Büyük Satranç Tahtası/ Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri.* Çev. Y. Türedi. İstanbul: İnkılap.

Brzezinski, Z. (2012). *Stratejik Vizyon* (1 b.). Çev. S. Yalçın; A. T. Orhan İstanbul: Timaş.

Chomsky, N. (2002). *Medya Gerçeği* (2 b.). Çev.A Yılmaz; O. Akınbay İstanbul: Everest.

Choueiri, Y. (1997). *Islamic Fundamentalism.* Londra: Pinter.

Cleveland, W. L. (2008). *Modern Orta Doğu Tarihi.* (M. Harmancı, Çev.) İstanbul: Agora Kitaplığı.

Cox, R. W. (1981). Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory. *Millennium, 10*(2), pp.127-155'den aktaran Hummel Hartwig, 2000*, Der neue Westen*.

Cox, R. W. (1986). Social Forces, States and World Orders: Beyond InternationalRelations Theory, with a Postscript'den aktaran R. O. Keohane, *Neorealism and Its Critics.:* (pp. 204-254). New York: Columbia University Press.

Cox, R. W. (1993). "Structural Issues of Global Governance: Implications for Europe. S. Gill içinde, Gramsci, Historical Materialism and International Relations. Cambridge and Victoria: Cambridge University Press'den aktaran Su, 2010, *Eleştirel Teori Çerçevesinde Hegemonya*.

Cox, R. W. (1997). Some Reflections on the Oslo Symposium. S. Gill içinde, Globalization Democratization and Multilateralism (s. 245). Tokyo, New York, Paris: United Nations University'den aktaran A.Ercan Su, *Eleştirel Teori Çerçevesinde Hegemonya*.

Cömert, S. (2001). *Jeopolitik ve Türkiye'nin Yer Aldığı Yeni Jeopolitik Ortam.* İstanbul: Harp Akademileri.

Creveld, M. v. (1999). *The Rise and Decline of the State.* Cambridge: Cambridge Uni.

Çağan, K. (2003). *Popüler Kültür ve Sanat.* Ankara: Altınküre.

Dalacoura, K. (2001). Islamist Movements as Non-state Actors and their Relevance to International Relations. D. Josselin, ve W. Wallace içinde, *Non State Actors in World Politics* (pp. 235-251). New York: Palgrave.

Dangschat, J. (1996). Raum als Dimension sozialer Ungleichheit und Ort als Bühne der Lebensstilisierung? O. Schwenk içinde, *Lebensstil zwischen Sozialstrukturanalyse und Kulturwissenschaft.* (pp. 99-135). AG SPAK'dan aktaran Reuber ve Wolkersdörfer, 2001.

Davutoğlu, A. (2001). *Stratejik Derinlik* (1 b.). İstanbul: Küre.

Dedeoğlu, B. (2002). *Ortadoğu Üzerine Notlar.* İstanbul: Derin.

Dye, T. R. (2002). Understanding Public Policy. New Jersey: Prentice-Hall'dan aktaran Fatih Demir, 2011.

Encyclopaedia of Islam. (1960). (H. G. ve diğerleri, Dü.) Brill.

Everest, L. (2004). *Oil, Power and Empire: Iraq and the U.S. Global Agenda.* Monroe, ME: Common Courage Press.

Fischer, F. (2000). *Citizens, Experts, and the Environment: The Politics of Local Knowledge,.* Durham ve Londra: Duke University,aktaran Fatih Demir, Kamu Politikası ve Politika Analizi Çalışmalarının Teorik Çerçevesi, USAK, Ağustos 2011,s.111.

Friedman, G. (2011). *Gelecek 10 yıl* (1 b.). Çev T. Törüner. İstanbul: Pegasus.

Fuller, G. E. (2011). *Yükselen Bölgesel Aktör Yeni Türkiye Cumhuriyeti* (8 b.). Çev.N.Akbıyık. İstanbul: Timaş.

Garaudy, R. (2000). *Siyonizm Dosyası* (3 b.). Çev.N. Uze. İstanbul: Pınar.

Genelkurmay Bşk.lığı. (2001). *MT 145-1 Müşterek Harekat.* Ankara: Genkur.Basımevi

Genkur. ATASE Başkanlığı. (1966). *Türk İstiklal Harbi* (Cilt IV). Ankara: Genkur. Basımevi.

Giddens, A. (1988). *Die Konstitution der Gesellschaft.* Frankfurt a.M.: Campus Verlag'dan aktaran Reuber ve Wolkersdörfer, 2001:. 4.

Gill, S ve Law, D. (1988). *The Global Political Economy,Perspectives, Problems, and Policies.* New York, London, Harvester, Wheatsheaf: Johns Hopkins University Press'den aktaran Su (2006).

Gill, S ve Law, D. (1993). Global Hegemony and the Structural Power of Capital. S. Gill içinde, *Gramsci, Historical Materialism and International Relations* (pp. 93–124). Cambridge, New York: Cambridge Uni. Press.

Gill, S. (1990). *American Hegemony and the Trilateral Commission.* Cambridge: Cambridge Uni.

Gill, S. (1994). Structural Change and Global Political Economy: Globalizing Élites and the Emerging World Order. Y. Sakamoto içinde, *Global Transformation: Challenges to the State System* (pp. 169-199). Tokyo, New York, Paris: United Nations Uni.

Goldschmidt, A ve Davidson, L. (2008). *Kısa Orta Doğu Tarihi.* (A. Güler, Çev.) İstanbul: Doruk.

Gökdağ, B. A. (2006). *Salmas Ağzı.* Çorum: Karam

Gönlübol, M. (1982). *Olaylarla Türk Dış Politikası, 1919-1973.* Ankara: AÜ SBF Yayınları.

Gözler, K. (2012). *Kısa Anayasa Hukuku* (6 b.). Bursa: Ekin.

Gramsci, A. (2007). *Hapishane Defterleri: Felsefe ve Politika Sorunları –Seçmeler.* Çev. A. Cemgil.İstanbul: Belge

Greene, R ve Elffers, J. (2007). *33 Stratejide Savaş.* Çev. F. Doruker.İstanbul: Altın Kitaplar.

Gregory, D.ve Urry, J. (1985). Introduction. D. Gregory ve J. Urry içinde, *Social Relations and Spatial Structures* (s. 1-8). London: Lincoln'den aktaran Reuber ve Wolkersdörfer, 2001.

Groepler, E. (1999). *Anti-Semitizm Antik Çağdan Günümüze Yahudi Düşmanlığı Tarihi.* Çev S. Kaya. İstanbul: Belge.

Hall, S ve Lumley, B. (1985). *Siyaset ve İdeoloji: Gramsci.* Düz.G. McLennan. Çev. S. Emrealp. Ankara: Birey ve Toplum Yayınlar'dan aktaran Su, 2006, Eleştirel Teori Çerçevesinde Hegemonya ve Alt Hegemonya.

Hallsel, G. (2002). *Tanrıyı Kıyamete Zorlamak..*Çev.M. Acar ve H. Özmen. İstanbul: Kim.

Halm, H. (1991). *Shiism.* Edinburgh: Edinburgh Uni.

Hanieh, A. (2012). *Körfez Ülkelerinde Kapitalizm ve Sınıf.* Çev B. Ahıska, ve S. Akdoğan Ankara: Nota Bene.

Herick, J C. (2010). Non-State Actors: A Comparative Analysis of Change and Development within Hamas and Hezbollah. B. Korany içinde, *The Changing Middle*

East: A New Look at Regional Dynamics (s: 381-681). Kahire : AUC Press'den aktaran Recep, 2012

Howard, F. (1993). *Global communication International Relations.* Michigan : Wadsworth Pub. Co.

Hummel, H. (2000*). Der neue Westen, Der Handelskonflikt zwischen den USA und Japan unddie Integration der westlichen Gemeinschaft*. Dü: D. Forschungsgemeinschaft, Münster. Agenda Verlag.

International Webster's Comprehensive Dictionary. (2003). *The New International Webster's Comprehensive Dictionary of the English Language,* Trident Pr Intl.

Isaac, J. C. (1992). Beyond the Three Faces of Power: A Realist Critique. T. E. Wartenberg içinde, *Rethinking Power* (pp. 32-55). New York: State University of New York Pres.

J.S.Nye, D. A. (2011). *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak* (2. Baskı b.).Çev. R. Akman, İstanbul: İş Bankası.

Jäger, T. ve Viehrig, H. (2008). *Die amerikanische Regierung gegen die Weltöffentlichkeit?* Wiesbaden: VS Verlag Für Sozialwissenschaften

Jessop, B. (2009). *Kapitalist Devletin Geleceği.* Çev A. Özcan. Ankara: Epos.

Keohane, R. O. (1984). *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy.* Princeton, N.J., ABD: Princeton University Press.

Keskin, M. (1997). *Emperyalizm ve Ön Asya*. Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etütler Başkanlığı.

Kırpık, G. (2009). *Doğunun ve Batının Gözünden Haçlılar.* İstanbul: Selenge.

Kissinger, H. (2011). *Diplomasi* (10 b.). Çev. B. Bayram. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Koloğlu, O. (1979). *Mazlum Milletler Devrimleri ve Türk Devrimi.* Ankara: Kaynak.

Küçük, C. (1985). Osmanlılarda "Millet Sistemi" ve Tanzimat. *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi* (ss. 1007-1024). içinde İstanbul: İletişim.

Küçükömer, İ. (1969). *Düzenin Yabancılaşması, Batılılaşma.* İstanbul: Ant.

Lemisch, J. (1975). *On Active Service in War and Peace: Politics and Ideology in the American Historical Profession.* Toronto: New Hogtown'dan aktaran Chomsky, 2002, Medya Gerçeği.

Lewis, B. (1996). *Ortadoğu (Hristiyanlığın Doğuşundan Günümüze Ortadoğu'nun 2000 Yıllık Tarihi.* İstanbul: Yeni Bin Yıl.

Lewis, B. (1998). *Ortadoğu'nun Çoklu Kimliği.* İstanbul: Sabah .

Luttwak, E. N. (1994). *Weltwirtschaftskrieg: Export als Waffe – aus Partnern werden Gegner.* Hamburg: Reinbek.

Mahalli, H. (2012). *Orta Doğu'da Kanlı Bahar* (7 b.). İstanbul: Destek.

Mahçupyan, E. (2008). *Batıyı Anlamak, Zihniyet,Değişim ve Kriz.* İstanbul: İletişim.

Mamdani, M. (2005). *İyi Müslüman, Kötü Müslüman: Amerika, Soğuk Savaş ve Terörün Kökenleri.* Çev. S. Altınçekiç. İstanbul: 1001 Kitap.

Manheim, J. B. (1994). *Strategic Public Diplomacy and American Foreign Policy: The Evolution of Influence.* Oxford Uni.'den aktaran Ostrowski, 2010,Die Public Diplomacy.

Marcuse, H. (1975). *Tek Boyutlu İnsan.* (T. T. A. Timuçin, Çev.) İstanbul: May.

Meier, C., Roßmanith, R ve Schäfer, H.-U. (2003). *Wörterbuch zur Sicherheitspolitik.* Hamburg: Mittler.

Memiş, E. (2002). *Kaynayan Kazan Ortadoğu,.* Konya: Çizgi Kitabevi.

Moberly, F. J. (1928). *Irak Seferi 1914-1918 (Ekli Haritalar)* (Cilt 1). (O. Binbaşı Mehmed Cemal, Çev.) İstanbul: Matbaa-i Askeriye'den aktaran Sakin ve Deveci,2011:.287.

Moussalli, A. S. (1992). *Radical Islamic Fundamentalism: The Ideological and Political Discourse of Sayyid Qutb.* Beyrut: American Uni. of Beirut.

MT 145-1 (2001). *Müşterek Harekât*. Genelkurmay Basımevi. Ankara

Mütercimler, E. (2006). *Geleceği Yönetmek, Yüksek Stratejiden Etki Odaklı Harekata.* İstanbul: Alfa.

Nye, J. S. (2003). *Amerikan Gücünün Paradoksu.* Çev G. Koca. Literatür Yayıncılık.

Nye, J. S. (2005). *Yumuşak Güç, Dünya Siyasetinde Başarının Yolu.* (R. İ. Aydın, Çev.) Ankara: Elips.

Nye, J ve Welch, D. A. (2011). *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak* (2. b.).Çev.R. Akman. İstanbul: İş Bankası.

Onuf, N. G. (1998). Constructivism: A User's Manual. V. Kubalkova, N. G. Onuf, ve P. Kowert içinde, *International Relations in a Constructed World* (pp. 57-78). New York: M.E. Sharpe.

Orallı, L. E. (2005). Dinsel Temeller Işığında Siyasal Yahudilik ve Arz-ı Mevud. T. Yılmaz, M. Şahin ve M. Taştekin içinde, *Ortadoğu Siyasetinde İsrail.* Ankara: Platin.

Oßenbrügge, J. (2000). Entwicklungslinien der Politischen Geographie nach 1945. I. Diekmann içinde, *Geopolitik. Grenzgänge im Zeitgeist.* (ss. 383-402). Potsdam

Overbeek, H. (1993). *Restructuring Hegemony in the Global Political Economy. The Rise of Transnational Neo-Liberalism in the 1980s.* London.: Routledge.

Overbeek, H.,van der Pijl, K. (1993). Restructuring Capital and Restructuring Hegemony: Neo-Liberalism and the Unmaking of the Post-War Order. H. Overbeek içinde, *Restructuring Hegemony in the Global Political Economy. The Rise of Transnational Neo-Liberalismin the 1980s* (pp. 1-27). Londra: Routledge'den aktaran Hummel, 2000, Der Neue Westen.

Öke, M. K. (1990). *Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar, İhanetler, Komplolar, Aldatmalar.* İstanbul: Çağ.

Öke, M. K. (2012). *Musul Komplosu (1918-1926)* (6 b.). İstanbul: İrfan.

Önder, A. T. (2007). *Türkiye'nin Etnik Yapısı* (32 b.). Ankara: Fark.

Özcan, N. A. (1999). *PKK (Kürdistan İşçi Partisi), Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi.* Ankara: Asam.

Özey, R. (1996). *Dünya Denkleminde Ortadoğu Ülkeler İnsanlar Sorunlar.* İstanbul: Öz Eğitim.

Öztürk, Y. N. (2008). *Türkiye'yi Kemiren İhanet: Allah İle Aldatmak* (35 b.). İstanbul: Yeni Boyut.

Öztürk, Y. N. (2009). *Arapçılığa Karşı Aklım Öncüsü İmamı Azam Ebu Hanife* (17 b.). İstanbul: Yeni Boyut.

Öztürk, Y. N. (2010). *Kuran'ın yarattığı Mucize Devrimler.* İstanbul: İnkılap.

Pijl, K.v.d. (1994). The Cadre Class and Public Multilateralism. SakamotoYoshikazu içinde, *Global Transformation: Challenges to the State System* (pp. 200–227).

Tokyo, New York, Paris: United Nations University, aktaran Hummel, 2000, Der Neue Westen:.48.

Punch, K. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar.* Çev D.Bayrak, H.B.Arslan ve Z. Akyüz, Ankara: Siyasal.

Qasımlo, A. (1991). *İran Kürdistanı* . İstanbul: Belge.

Reuber, P.,Wolkersdörfer, G. (2008). Politische Geographie. H. Gebhardt içinde, *Geographie: Physische Geographie und Humangeographie.* (pp. 751-771). Heidelberg: Spektrum Akademischer Verlag.

Robert Cox, M. G. (2002). *The Politikal Economy of a Plural Word.* Routledge.

Rose, R., Munro, N. (2002). *Elections without Order. Russia's Challenge to Vladimir Putin.* Cambridge : Cambridge University.

Roy, A. (2001). Savaş Barıştır. A. Demirhan içinde, *ABD, Terör ve İslam.* İstanbul: Vadi.

Ruelland, J. G. (2004). *Kutsal Savaşlar Tarihi.* (T. Tunçdoğan, Çev.) İstanbul: İletişim.

Sancar, G. A. (2012). *Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler* (1 b.). İstanbul: Beta.

Schaller, C. (2005). *Private Sicherheits- und Militaerfirmen in bewaffneten Konflikten.* Stiftung Wirtschaft und Politik. Berlin: SWP.

Schlögel, K. (2009). *Im Raum lesen wir die Zeit. Über Zivilisationsgeschichte und Geopolitik.* Frankfurt: Fischer.

Schneckener, U. (2006). Fragile Statehood, Armed Non-state Actors and Security Governance. M. C. Alan Bryden içinde, *Private Actors and Security Governance* (pp. 23-40). Cenevre: Centre for the Democratic Control of Armed Forces, DCAF.

Sevim, C. (2012). *Küresel Enerji Stratejileri ve Jeopolitik.* Ankara: Seçkin.

Shelley, F. M. (1996). *et.al., Political Geography of the United States.* (F. M. ve diğerleri, Dü.) Londra, New York: The Guilford Press.

Singer, P. W. (2003). *Corporate Warriors, The Rise of the privatized Military Industry.* Ithaca: Cornell Uni.

Smith, A. D. (2009). *Milli Kimlik* (5 b.). Çev B. S. Şener. İstanbul: İletişim.

Strausz Hupe, R. (1942). Geopolitics: The Struggle for Space and Power. aktaran Friedrich W. Korkisch: *Globale Strategie: Die Geopolitik der USA*, Österreichische Militärische Zeitschrift, In dieser Onlineausgabe, Şubat 2010:, erişim 20.02.2013

Şenel, A. (1996). *Siyasi Düşünceler Tarihi* (Kısaltılmış 6 b.). Ankara: Bilim ve Sanat.

Şeriati, A. (2005). *Dine Karşı Din.* (H. Hatemi, Çev.) İstanbul: İşaret.

Thurow, L. (1993). *Kopf an Kopf. Wer siegt im Wirtschaftskrieg zwischen Europa, Japan und den USA.* Düseldorf: Econ.

Todorova, M. (1995). The Ottoman Legacy in the Balkans. G. G. Özdoğan, ve KemaliSaybaşılı (Dü) içinde, *Balkans A Mirror of the New International Order* (pp. 55-74). İstanbul: Eren.

Toynbee, A. (1980). *Medeniyetler Yargılanıyor.* İstanbul: Yeryüzü .

Tuathail, G. Ó. (2006). *The Geopolitics Reader* (2 b.). Düz. G. Ó. Tuathail ve diğerleri. New York: Routledge.

Tuathail, G. Ó. ve Shelley, F. (2004). Political Geography: From the 'Long 1989' to the End of the Post-Cold War Peace. G. Gale, ve J.Willmott içinde, *Geography in America at the Dawn of the 21st Century.* New York: Oxford University

Tuch, H. N. (1990). *Communicating with the World: US. Public Diplomacy Overseas.* New York: St. Martins Press,aktaran Daniel Ostrowski." Die Public Diplomacy der deutschen Auslandsvertretungen weltweit, Teil.2 Theoretische Einordnung Wiesbaden:" VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2010.

Turan, O. (1978). *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi* (2 b., Cilt I). İstanbul: Nakışlar.

Turan, Ö. (2003). *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu.* İstanbul: Yeni Şafak.

Türköne, M. (2011). *Siyaset.* İstanbul: Etkileşim.

Uygur, Z. (1997). *Tarih Boyunca İnkılâplar-İhtilâller ve Siyonizm* (4 b.). İstanbul: Divan.

Ülman, H. (1991). *Türk-Amerikan münasebetleri.* Ankara: Sevinç.

Üstel, F. (1999). *Yurttaşlık ve Demokrasi.* Ankara: Dost.

Vural, İ. (2003). *Evanjelizm Beyaz Saray'ın Gizli Dini.* İstanbul: Karakutu.

Wagschal, U., Croissant, A., Metz, T., Trinn, C.,Schwank, N. (2010). *Kulturkonflikte in inner- und zwischenstaatlicher Perspektive.* Zeitschrift für Internationale Beziehungen. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft

Wallerstein, I. (2010). *Gücün Retoriği Avrupa Evrenselciliği.* (A. Kılıç, Çev.) İstanbul: BGST yayınları.

Wallerstein, I. (2011). *Dünya Sistemleri Analizi* (2 b.). (N. E. Ender Abaoğlu, Çev.) İstanbul: Bgst.

Walz, K. N. (2009). *İnsan,Devlet ve Savaş.* Çev. E. Bozkurt vd. Ankara: Asil.

Wendt, A. (2006). *Social Theory of International Politics.* Cambridge: Cambridge Press.

Wittfogel, K. A. (1929). *Geopolitik, geographischer Materialismus und* Marxismus'dan aktaran Jürgen Oßenbrügge. Die neue Geopolitik und ihre Raumordnung.

Yalvaç, F. (1996). Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapısalcı Yaklaşımlar. A. Eralp (Dü.) içinde, *Devlet,Sistem ve Kimlik, Uluslararası İlişkilerde Temel yaklaşımlar* İletişim. İstanbul (1 b) : 131-148.

Yao, S. (2007). *Konfüçyen Kapitalizm.* Çev Z. Savan. İstanbul: Küre.

Yıldırm, M. (2005). *Şifre Çözücü, Project democracy, Sivil Örümceğin Ağında* (5 b.). İstanbul: Can.

Young, O. R. (1994). *International Governance: Protecting the Environment in a Stateless Society.* New York: Cornell University Press.

YAYINLANMAMIŞ TEZLER

Akgemci, E. (2011). *Chavez Döneminde Venezuela'nın ABD'ye Yönelik Dış Politikası.,* Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. *(*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/6110/esra_akgemci_tez.pdf. (11.05.2013)

Demirel, İ. (2007). *Epistemolojik Açıdan Dünya Sistemleri Analizi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ereker, F. (2010, 12 27). *Dış Politika ve Kimlik.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Innerhoffer, J. (2008, Şubat). *Private Military Firm im Dienste.* (Yayınlanmamış Master Tezi). Innsbruck Universty.

MAKALELER

Abramov, Z. (1976). Perpetual Dilemma: Jewish Religion in the Jewish State. Rutherford, Farleigh Dickonson Uni.'den aktaran Ertan Efegil, İsrail'in Dış Politikasının Belirleyicileri, *Orta Doğu Analiz*, Ocak 2013, (5) : 49-55.

Acer, Y. (2008). *Azınlıklar ve Hakları: Biraz da Hukuk Konuşsun.* http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=378. (13.04.2012).

Acı, E. (2008). Sosyal Devletten Üçüncü Sektöre Doğru Kalkınma Sürecinin Değişen Aktörleri: Proje Örneklerinden Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *Kocaeli Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 16(2): 1-20.

Aişe, H. (tarih yok). *Metot Meselesi ve Seyyid Kutub.* http://www.ilimdunyasi.com/tekfir-meselesi/metot-meselesi-ve-seyyid-kutup/?imode. (20.04.2013)

Akdağ, E. (2013). *Transatlantik İlişkilerde Yeni Atılım.* http://www.tusiad.org.tr/bilgi-merkezi/fikir-*ureten*-fabrikadan/transatlantik-iliskilerde-yeni-atilim--transatlantik-ticaret-ve-yatirim-ortakligi-ve-ab-turkiye-gumruk-birligi/ (19.06.2013).

Akgün, B. (2010). *Çin İzlenimleri I:Ejderin Ayak Sesleri.* http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/cin-izlenimleri-i-ejderin-ayak-sesleri/567 . (01.05.2012)

Altunışık, M. B. (2013). Ortadoğu'da Bölgesel Düzen ve "Arap Baharı". *Orta Doğu Analiz, 5*(53), (ss. 71-78). http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2013513_ melihabenli.pdf (20.06.2013)

Armitage, R ve Nye, J. (2011). A Smarter, More Secure America 2007. J. K. Glenn içinde, *Die Umsetzung von Smart Power in Zeiten der ökonomischen Krise.* Fredrich Ebert Stiftung, http://library.fes.de/pdf-files/id/07910.pdf (01.05.2012).

Atmaca, A. Ö. (2011). Yeni Dünyada Eski Oyun, Eleştirel Prespektiften Türk Amerikan İlişkileri. *Ortadoğu Etütleri, 3*(1), 157-191. http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2011713_ayseomuratmaca.pdf (22.03.2013).

Ayoob, M. (2012). *The Arab Spring: It's Geostrategic Significance.* http://www.ispu.org/pdfs/Ayoob-geostrategic_significance.pdf. (21.06.2013).

Bach, M. (2013). *Video Games: The Government's New Propaganda Tool*. http://lewrockwell.com/orig13/bach-m1.1.1.html (10.06.2013).

Bachrach, P ve Baratz, M. (1962). Two Faces of Power. American Political Science Review*, 56*(4), (pp. 947-952)'den aktaran Haluk Özdemir, *Uluslararası İlişkilerde Güç*, 2008: 121.

B.Cohen, S. (1994). "Geopolitics in the New World Era: "Perspective on an Old Discipline. G.J.Demko, ve W.B.Wood içinde, *Reordering the World* (pp. 52-54)'den aktaran Jürgen Oßenbrügge, 2000, Entwicklungslinien der Politischen Geographie nach 1945.

Bağcı, H ve Sinkaya, B. (2006). Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye: Ak Parti'nin Perspektifi. *Akademik Orta Doğu, 1*(1): 21-37.

Bal, İ. (2007). PKK Terör Örgütü, Tarihsel Süreç ve 28 Mart Diyarbakır Olayları Analizi. *Uluslararası Hukuk ve Politika, 2*(8) (ss. 75-89), http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi /OG7bDiq14rOCg6sd8LOfReGdCltBqg.pdf (13.05.2012).

Barber, B. (1996). Jihad vs. MacWorld. New York: Ballantine Books, aktaran Keyman, 2006, Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler ve Hegemonya, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 3(9) (ss. 1-20), http://www.uidergisi.com/?p=891 (02.11.2012)

Bengio, O ve Özcan, G. (2001). Old Grivances New Fears: Arab Perceptions of Turkey and its Alignment with Israel. *Middle Eastern Studies, 37*(2): 50-92.

Bıyıklı, M. (2007). Bir Merkez Dünya olarak Afri Avrasya Stratejiler Çemberinde Türkiye ve Ortadoğu. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*(10)'den aktaran S. Sakin ve C. Deveci, 2011, Ortadoğu Kavramı ve Sınırları Üzerine Bir Değerlendirme.

Blumenthal, D.(2005). Providing Arms: China and the Middle East. *Middle East Quarterly*, (pp.11-19)'den aktaran Christina Lin, " Syria in China's New Silk Road Strategy"

Bonß, W. (1993). Die uneindeutige Moderne. *Mittelweg 36*(4): 15-34.

Bush, G. (1990). Oklahoma State University Commencement Address (excerpts) 4 May 1990. *Survival: Global Politics and Strategy* 32(4) : 364'den aktaran A.Ö. Atmaca. 2011.

Cox, R. W. (1983). Gramsci, Hegemony, and International Relations: An Essayin Method. *Millennium, 12*(2): 162-175.

Çaman, E. (2006). Uluslararası İlişkilerde (Neo)Realist ParadigmanınAlmanya'daki Gelişimi ve Evrimi: Kindermann ve Münih Okulu. (USAK, Dü.) *Uluslararası Hukuk ve Politika ,* 2(8): 36-52.
http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/JigOrGLAzhif6qVnP2ZPOe8s6h F7AF.pdf: (03 03.2013)

Dadallı İ. (2013). "Global Swıng States: Brazıl, Indıa, Indonesıa, Turkey And Future of Internatıonal Order" Başlıklı Rapor Hakkında. Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV).*Ekonomi Araştırmaları Merkezi Bilgi Notu* No: 1. (ss.1-2),
http://tasav.org/usr_img/eka_bnotu_1_sarkac_devletler_dadalli_ son.pdf (13.03.2013).

Dayı, E. D. (Kasım 2006). Milli Mücadele Döneminde Elviye-i Selase ve Nahçıvan. *Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi*(64-65-66). http://atam.gov.tr/milli-mucadele-doneminde-elviye-i-selase-ve-nahcivan/?s=Misak (03.06.2013)

Dear, M. J. (1994). Postmodern Human Geography: an Assessment. *Erdkunde*(48),(ss. 2-13),'den aktaran Heinz Nissel, Kritische Geopolitik, 2010.

Demir Fatih, Kamu Politikası ve Politika Analizi Çalışmalarının Teorik Çerçevesi, Dumlupınar Üni. *Sosyal Bilimler Dergisi* (30), Ağustos 2011.(ss.107-120), http://sbe.dpu. edu.tr/dergi/30/10.pdf (12.03.2013)

Doster, B. (2012). Bir Bölgesel Güç Olarak İran'ın Ortadoğu Politikası. *Orta Doğu Analiz*(44): 44-51.

Efegil, E. (2013). İsrail'in Dış Politikasının Belirleyicileri. *Orta Doğu Analiz* : 53-61.

Eğilmez, M. (2013). C*ari Açığın Oluşumu ve Finansmanı*. http://www.mahfiegilmez .com/2013/01/cari-acgn-olusumu-ve-finansman.html (20.06.2013).

El-Hurub, H. (2008). *Laiklik Ve Şeriat Arasında Filistin İslam'ı ve İç Çekişmeler.* http://www.ydh.com.tr/HD5640_laiklik-ve-seriat-arasinda-filistin-islam-i-ve-ic-cekismeler.html (04.12.2012).

Erkmen, S. (2013). Suriye'de PYD ile Muhalifler Arasındaki Çatışmanın Gidişatı ve Olası Stratejik Sonuçları *ORSAM Dış Politika Analizleri.* http://orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=4606. (24.07.2013).

Friedman, G. (2012) *Obamas Strategie ist keine Stabile Grundlage für Langfristige Aussenpolitik der USA*. http://zettelsraum.blogspot.com/2012/03/stratfors-analysen-obamas-strategie-ist.html. (10.01.2013).

Gebhardt, H. Mattissek, A. Reuber, P. ve Wolkersdörfer, G. (2007). Neue Kulturgeographie? Perspektiven, Potentiale und Probleme. *Geographische Rundschau, 59*(7/8): 12-19.

Gill, S. ve Law, D. (1989). Global Hegemony and the Structural Power of Capital. *International Studies Quarterly 33*(4).

Glenn J. K. (2011). *Die Umsetzung von Smart Power in Zeiten der ökonomischen Krise*. Friedrich-Ebert-Stiftung. http://library.fes.de/pdf-files/id/07910.pdf (14.03.2013).

Grange, D. L. (2000). Asymmetric Warfare: Old Method, New Concern. *National Strategy Forum Review*. http://www.admin.ch/opc/de/federal-gazette/2007/5575.pdf (12.05.2013).

Gökay, B. (2008). *Petrodolar'ın Sonunun Başlangıcı: Irak'ı İran'a Bağlayan Nedir?*. http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content view=article&id=70:petrodolarn -sonunun-balangc-irak-rana-balayan-nedir&catid=77:ortadogu-analizler&Itemid=150 (21.12.2012).

Gözen, R. (2012). *Türkiye'nin Orta Doğu Politikası: Gelişimi ve Etkenleri.* Türkler Ansiklopedisi, 17.C. Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, (ss. 233-268)'den aktaran http://strateji.cukurova.edu.tr/ORTA_DOGU/04.htm . (12.06.2013).

Gürlesel, C. F. ve Alkin, K. (2004). Dünya Ekonomisine Yönelik Global Tehditler; Dünyada Güvenlik ve Tehdit Kavramının Evrimi ve Global Güvenlik. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi, 3*(6)'den aktaran M. Levent Yılmaz. ,Ekonomi Güvenliği Raporu, Türkiye Ne kadar Güvende, SDE Rapor, Ankara, 2013.

Hacısalihoğlu, Y. (Güz 2008). Kuramsal ve Kavramsal Bir Çözümleme: Mekan - Güç – Çatısma ve Jeopolitik. *Beykent Üni. Stratejik Araştırmalar Dergisi, 1*(2): 22-44.

Haddick, R. (2012). Advice to the US on Syria.*The Next Proxy War Foreign Policy* http://www.foreignpolicy.com/articles/2012/08/10/advice_to_the_us_on_syria (04.03.2013)

Hamid, S. (2011). The Struggle for Middle East Democracy. *Cairo Review of Global Affairs*. http://www.brookings.edu/research/articles/2011/04/26-middle-east-hamid (12.05.2012).

Hummel, H. ve Wehrhöfer, B. (2004). Geopolitische Identitäten. Heinrich-Heine-Universität Philosophische Fakütaet *Welt Trend, 12*. http://www.phil-fak.uni-duesseldorf.de /fileadmin/Redaktion/Institute/Sozialwissenschaften/Geopolitische_Identitaeten.pdf (01.03.2012).

Huntington, S. (1993). Clash of Civilizations. *Foreign Affairs.* 'den aktaran Hartwig Hummel, Birgit Wehrhöffer, 2004, Geopolitische Identitaeten.

İbiş, H. (2013). *Kıpti Kavramının Ortaya Çıkışı*. http://turcograecus.wordpress.com /2012/11/04/kipti-kavraminin-ortaya-cikisi-kiptilerin-demografik-yapisi-kipti-kimliginin-olusmasi-bagimsiz-kipti-kilisesinin-olusmasi-kipti-ortodoks-kilisesinin-hiristiyanliga-olan-katkilari/ (11.07.2013).

İşcan, İ. H. (2004). Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları. *Uluslararası İlişkiler, 1*(2): 47-79.

Jung, D. (2005). Turkey and Arab World; Historical Narratives and New Political Realities. *Mediterranean Politics, 10*(1): 1-17.

Kalyon, L. (11.06.2010). Truman Doktrini Üzerine Bir Analiz. Harp Akademileri *Stratejik Araştırmalar Dergisi:*7-27.

Kaneda, H. (2005). *Der Aufstieg Chinas zur „Seemacht.* 04 30, 2012 tarihinde http://www.project-syndicate.org/commentary/the-rise-of-chinese--sea-power-/german (12.03.2012).

Kaplan, R. D. (2013)*Anarchy and Hegemony.* http://www.stratfor.com/weekly/anarchy-and-hegemony?utm_source=freelist-f&utm_medium=email&utm_campaign=20130425&utm_term=Kweekly&utm_content=readmore&elq=d8266121cde84aef90f705862f170b7a (20.05.2013).

Karadjis, M. (2006). *Hizbullah: Kökenleri ve Amaçları.* Greenleft.org.au adresinden Sendika.Org tarafından çevrilmiştir, http://www.sendika.org/2013/05/hizbullah-kokenleri-ve-amaclari-michael-karadjis/ .(11.07.2013).

Kardaş, İ. (2013). *Savaş içinde Savaş: Suriye.* http://pgchallenges.org/wp-content/uploads/2013/07/Sava%C5%9F-i%C3%A7inde-Sava%C5%9F-_-Suriye-3.pdf. (24.07.2013).

Kardaş Ş. (2013) "Küresel Sarkaç Devletler ve Türkiye" *USAK Analist*, Şubat 2013/24. (ss.44-46).
http://www.usakanalist.com//images_upload/files/sayi24/index.html#/46/ (11.04.2013).

Kaygalak, İ. (2011). Postmodern Eleştirilerin Coğrafi Düşünce ve Yeni Mekân Kavrayışları Üzerine Yansımaları. *Coğrafi Bilimler Dergisi, 9*(1): 1-10.

Kayğusuz, H. (2008). *İran Azerbaycanı-nın Sosyo-Kültürel Yapısı ve Siyasal Coğrafyası*.
http://www.gunaskam.com/tr/index.php?option=com_content&task=view&id=308 (11.07.2013).

Keyman, F. (2006). Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler ve Hegemonya. *Uluslararası İlişkiler, 3*(9): 1-20.

Kılıç, D. (2008). Ortadoğu'nun Dini Jeopolitiğ ve Günümüze Yansımaları Üzerine Bir Deneme. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(13/1): 65-86.

Kırpık, G. (2012). Haçlılar ve İpek Yolu. *Bilig*(61): 173-200.

Korkisch, F. (1987). Geopolitik – Geostrategie – Geoökonomie. *ÖMZ, Österreichische Militärische Zeitschrift*(1)*:*18-27.

Korkisch, F. W. (2010). Globale Strategie: Die Geopolitik der USA. *Österreichische Militärische Zeitschrift*(2): 3-17.

Köse, A. H. (2004). Yuvarlak Masa. *Mülkiye, XXVIII*(242), 12-13.

Kurubaş, E. (2013). Arap Baharında Eklemlenen Kürt Bölgeleri ve Türk Dış Politikasına Etkileri. *Orta Doğu Analiz :*17-25.

Küçükşahin, A. (2008). Türkiye'nin Güvenlik Strateji Belgesi Nasıl Hazırlanmalıdır? Dü A. Küçükşahin vd. Harp Akademileri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2008,(7): 7-38.

Levy, M. A. (1994). *The Study of International Regimes, Working Paper.* http://webarchive.iiasa.ac.at/Admin/PUB/Documents/WP-94-113.pdf. (11.04.2013)

Liangxiang, J. (2005). Energy First: China and the Middle East. *Middle East Quarterly, 12*(2): 3-10.

Lin, C. (2010). *Syria in China's New Silk Road Strategy.* http://www.jamestown.org/programs/chinabrief/single/?tx_ttnews%5btt_news%5d=36264&cHash=-ac6dfc2626#.Ue 2NHo30GSo .(01.04.2012).

Lind, W. S. (1989). The Changing Face of War: Into the Fourth Generation . *Marine Corps Gazette*: 22-26.

Lossau, J. (2001). Anderes Denken in der Politischen Geographie: DerAnsatz der Critical Geopolitics. Dü. P. Reuber ve G. Wolkersdörfer *Politische Geographie. Handlungsorientierte Ansätze und Critical Geopolitics 2001.* 57(112): 57-76.

Mackinder, H. (1904). The geographical Pivot of History. (Dü. John Gerard Ruggie,.) *Geographical Journal, 1*(23): 421-444.

Mau, S. (2006). Die Politik der Grenze. *Berliner Journal für Soziologie, 16*(1): 115-132.

Mekay, E. (2013). *Exclusive: US Bankrolled Anti-Morsi Activists*. (Al Jazeera)'dan aktaran Nebi Miş, İ.N. Telci, Orta Doğu Analiz, Ağustos 2013. 5(56): s.21.

Mellenthin, K. (2010). *Usa und China: Feinde von Morgen? (Teil-II).*, http://www.knutmellenthin.de-/artikel/archiv/china/usa-und-china-feinde-von-morgen-teil-ii-752010.html (11.04.2012).

Mert, N. (2007). Yeni Soğuk Savaş. *Doğudan*(2). http://dogudandergisi. blogspot.com/2008/04/yeni-souk-sava-nuray-mert.html (05.03.2012).

Mikail, E. H. (2004). *Rus Dış Politikası ve Yeni Çar Putin.* http://www.turansam.org/ yeni_carlar_ve_rus_dis_politikasi.pdf. (11.05.2013).

Miş, N. ve Telci, İ. N. (2013) Devrimden Darbeye: Mısır'da Askeri Vesayet Dönemi. *Orta Doğu Analiz, 5*(56): 21-29.

Müller, M. J. (2013). Bedeutungswandel der Grenze: Serbien-Kroatien. Tübingen Uni. *GWSP, Working Papers.* http://tobias-lib.uni-tuebingen.de/volltexte/2013/6693/ pdf/GSWP_6_2013_Martha_Mueller.pdf (12.07.2013).

Münkler, H. (2004). Die neuen Kriege. *Der Bürger im Staat, 54*(4): 179-184.

Münkler, H. (2004). Symmetrische und asymmetrische Kriege. *Merkur, 58*(664): 649-659.

Nagayeva, A. (2007). *Rusya'nın Sorunu Nüfus ve Dil.* http://www.kafkasevi.com /index.php/article/detail/57. (11.05.2013).

Nevinson, H. W. (1930). Arabs and Jews in Palestine. Foreign Affairs, VIII(2)'den aktaran K. Öke, *Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar*, Çağ, 1990.

Newman, D. (2005). The lines that continue to separate us: borders in our `borderless' world. A. o. Geographers (Dü.), Progress in Human Geography Konferansı Denver: *SAGE Journal*, 2006. (30): 143-161.

Nissel:, H. (2005). Die Macht geopolitischer Leitbilder heute. *ÖMZ*(3): 269-338.

Nissel, H. (2010). Kritische Geopolitik. Landesverteidigungsakademie-Wien. *ÖMZ*(1), 2010: 11-21.

Oğan, S. (2003). *Rusya'da Siyaset ve Oligarşi.* Ankara: ASAM. http://www.turksam.org /en/kitap4.html (11.04.2012).

Oğan, S. (2005). *NGO Devrimlerinin Yeni Rotası: Orta Doğu'da Sedir Devrimi.* t http://www.turksam.org/tr/yazdir229.html. (11.04.2012).

Oğan, S. (2011). *Turuncu Devrimler Kitabı: Birinci Bölüm, Sivil Toplum Kuruluşları.* http://www.turksam.org/tr/a2349.html (24.03.2013).

Oßenbrügge, J. (1996). *Die neue Geopolitik und ihre Raumordnung*. http://www.geowiss.uni-hamburg.de/i-geogr/personal/ossenbruegge/polgeo/geopolitik _aktuell. (10.03.2013).

Ostrowski, D. (2010). *Die Public Diplomacy der deutschen Auslandsvertretungen weltweit, Teil.2.* (J. Ü. Köln, Dü.) http://www.jaeger.uni-koeln.de/fileadmin/templates/lehre/WS1011 /Ostrowski_Public_Diplomacy_Kapitel_ Theoretische_Einordnung.pdf. (10.03.2013).

Özçelik, S. (2012, Nisan). *Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 7*(1): 231-250.

Özdemir, H. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme. *Ankara Üni. SBF Dergisi, 63*(3): 113-144.

Özel, S. (2011). *Mağrip ve Maşrık ülkelerindeki ayaklanmalar ve Türkiye'ye etkileri.* (H. B. Stiftung, Dü.) http://www.tr.boell.org/web/110-1184.html (17.07.2013).

Özen, Ç. (2006, Kış). Neogramşiyan Hegemonya Yaklaşımı Çerçevesinde Güç ve Global Finans: Pax Britannica'daki Büyük Dönüşüm. *Uluslararası İlişkile rDergisi, 2*(8): 3-31.

Özel, S. (2013). *"Arap Baharı" ile Ortadoğu'da Değişen Dış Politika Dengeleri.* www.tr.boell.org/web/111-1448.html. (21.07.2013).

Öztürkler, H. (2012). Körfez Arap Ülkelerinin İşbirliği Konseyi ve Birleşik Bir Suudi Arabistan ve Bahreyn'in Ekonomik Açıdan Önemi. *Orta Doğu Analiz, 4*(42): 77-83.

Pfanner, T. (2005). Asymmetrical Warfare from the perspective of HumanitarianLaw and Humanitarian Action. *International Review of the Red Cross, 87*(857)'den aktaran Federal Gazette Schweiz, 2007, http://www.admin.ch/opc/de/federal-gazette/2007/5575.pdf (11.02.2012).

Randelhof, M. (2011). *Die neue Seidenstraße: von China nach Europa mit der Eisenbahn,* http://www.zukunft-mobilitaet.net/2403/zukunft/eisenbahn-china-europa-hochgeschwingigkeitszug-trasse-planung/ (28.06.2012).

Reuber, P ve Wolkersdörfer, G. (2001). *Die neuen Geographien Des Politischen und Die neue Politische Geographie – Eine Eınführung.* http://www.eduhi.at/dl/Reuber_Einfuehrung _PolGeo2001.pdf (21.03.2013).

Reuber, P. ve Wolkersdörfer, G. (2003). Macht, Politik und Raum. Münster Uni. *Politische Geographie Forschungsjournal*, (pp.6-12), http://www.politische-geographie.de /Docs/PolGeoForschungsjournal.pdf (11.12.2012).

Ruschka, M. (2009). *Minderheiten in China: Das Beispiel der Uiguren.* http://www.integrationsfonds.at/laenderinformation/minderheiten_in_china_dasbeispiel_-der_uiguren/ (01.12.2012).

Sakin, S. ve Deveci, C. (2011). Ortadoğu Kavramı ve Sınırları Üzerine Bir Değerlendirme. *History Studies*: 281-293.

Sayın Y.(2011, 2013). Konfüçyüs'ün Yeniden Keşfi ve Çin'in Dış Politikasında Dönüşüm. Selçuk Üni. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 29: 224-237.

Schwank, U. W.vd. (2010). Kulturkonflikte in inner- und zwischenstaatlicher Perspektive. (Heidelberg. Uni. Dü.) *Zeitschrift für Internationale Beziehungen*(1) http://www.zib.nomos.de/?id=1473 (01.03.2013).

Sevgi, C. (1988). Jeopolitik ve Jeostratejinin Tarihsel Gelişimi Açısından Türkiye'nin Stratejik Konumu. *Ege Üni. Coğrafya Dergisi*. 4: (1988).214-249 http://cografya.ege.edu.tr / dergi_4_.html (11.04.2013).

Sevim, B. A. (2010, Bahar). Walter Benjamin'in Kavramlarıyla Kültür Endüstrisi: "Aura", "Öykü Anlatıcısı" ve "Flâneur". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3*(11): 509-516.

Signitzer, B.ve Coombs, T. (1992). Public Relations and Public Diplomacy: Conceptual convergences. *Public Relations Review,* Elsevier Inc. Summer 1992*, 18*: 137–147.

Sindjoun, L. (2001). Transformation of International Relations: Between Change and Continuity: An Introduction. *International Political Science Review, 22*(3): 219-228.

Singer, P. W. (2009). *New Year's Resolutions for the Pentagon.* 02 10, 2013 tarihinde http://www.brookings.edu/research/opinions/2009/12/22-pentagon-singer (11.03.2012).

Singer, P. W. (2005). Outsourcing War. *Foreign Affairs, 84*(2): 120.

Smith, J. A. (2013). Obama, China, and the Middle East. *Foreign Policy Journal* http://www.foreignpolicyjournal.com/2013/06/25/obama-china-and-the-middle-east/. (07.07.2013).

Snidal, D. (1985). The Limits of Hegemonic Stability Theory. *International Organization, 39*(4): 590-592.

Strange, S. (1987). The Persistent Myth of Lost Hegemony. *International Organization, 41*(4): 551-574.

Su, A. E. (2006). *Eleştirel Teori Çerçevesinde Hegemonya ve Alt Hegemonya.* http://www.belgeler.com/blg/t4q/elestirel-teori-cercevesinde-hegemonya-ve-alt-hegemonya-almanya-ve-japonya-ornegi-hegemony-and-sub-hegemony-within-the-framework-of-critical-theory-germany-and-japan-case (20.12.2012).

Sümer, G. (2010). Dış Politikada Süreklilik-Değişim Çekişmesi. USAK *Uluslararası Hukuk ve Politika, 6*(23): 73-98.

Tanrıverdi, N. (16.05.2012). *Bahreyn Krizi ve Körfez Birliği.* http://www.orsam.org.tr/tr /yazigoster.aspx?ID=3491. (01.06.2012).

Şen, H. (2004). Çoklu Sadakat Ekseninde Türk Göçmenleri . *Sosyoloji Dergisi*(12-13): 35-60.

Tanyer, T. (1995). Tophane-i Amireden, Makine Kimya Endüstrisi Kurumu'na. *MKEK Dergisi, , 45. yıl özel sayısı:* 57-80.

Tartsch, T. (2012). *Krieg der vierten Generation.* (G. S. Stiftung, Dü.) http://www.stresemann-stiftung.de/publikationen/diskussions-papiere/thomas-tartsch-krieg-der-vierten-generation/: (10.12.2012).

Tavukçu, S. (2011) *İran-Suriye İlişkilerine Teo-Politik Bir Bakış-II.* http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/iran-suriye-iliskilerine-teo-politik-bir-bakis-ii/968 (13.07.2012).

Tekinalp, Ş. (2005). Küreselleşen Dünyanın Bunalımı: Çokkültürlülük. *Journal of istanbul Kültür University, 3*(1): 75-87.

Telci, İ. N. (2013). Devrim Sonrası Mısır'da Güç Mücadelesi: "İslamcı İktidar vs. Seküler Muhalefet". *Ortadoğu Analiz, 5*(49): 78-89.

Teng, F. S. (2011). *The Mathematics of Military Balance.* http://chinausfocus.com/peace-security/the-mathematics-of-military-balance/ (05.05.2012).

Tınmaz, S. (2012). *Başbakan Erdoğan'ın Ziyareti ve Türkiye-Çin İlişkileri*. Bilgesam http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=2118:babakan-erdoann-ziyareti-ve-tuerkiye-cin-likileri&catid=92:analizler-uzakdogu&Itemid=140 (12.09.2012).

Tuathail, Dalby. (1996). The criticalGeopolitics Constellation: problematizing fusions of geographical knowledge and power. *Political Geography*,(15): 451-456.

Tuğcu, A. (2011) Çin'de Konfüçyüs Öğretisinin Dirilişi. *Usak Stratejik Gündem* http://www.usakgundem.com/yorum/365/ (13.12.2012).

Üncal, F. (2012) *Mısır İhvan-ı Müslimin ve Seyyid Kutup*. http://www.tarihsuuru.com /misir-ihvan-i-muslimin-ve-seyyid-kutup.html. (21.07.2013).

Weidenhausen, G. (2008,). *Die Renaissance der Geopolitik Teil I: Das Geopolitische Triumvirat der USA*. http://www.diedrei.org/Heft_4_08/04%20Weidenhausen-Geo2politik.pdf .(20.02.2013).

Weiss, L. (1997). Globalization and the Myth of the Powerless State. *New Left Review(I)*(225). http://newleftreview.org/I/225/linda-weiss-globalization-and-the-myth-of-the-powerless-state JPRI Critique Vol. V No. 4 (May 1998) http://www.jpri.org/ ublications /critiques/critique_V_4.html (11.01.2012).

Wendt, A. (1987). The Agent-Structure Problem in International Relations Theory. *International Organization, 41*(3): 353-370.

Williams, P. (2008). *Violent Non-state Actors and National and International Security.* http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?id=93880&lng=en (04.12.2012).

Wieser, C. (2013). *Lexikometrischen Diskursanalyse als Kritische Geopolitik am Beispielen der Arabischen Frühling.* Tübingen: Institute of Geography, Tübingen Uni. http://tobias-lib.uni-tuebingen.de/volltexte/2013/6645/pdf/GSWP_C._Wieser.pdf (12.07.2013).

Yavuz, C. (2009). *Türkiye ve Asrın "Stratejik" Enerji Hatlarına Gelinen Aşama.* http://www.enerji2023.org/index.php?option=com_content&view=article&id=275:tuerkye-ve-asrin-qstratejkq-enerj-hatlarina-gelnen-aama&catid=15:stratej&Itemid=126.(07.06.2013).

Yeğin, M. (2013). *USAK Amerika Araştırmaları Merkezi Başkanı Mehmet Yegin Başbakan Erdoğan'ın Amerika Ziyaretini Değerlendirdi*. (USAK) http://www.usak.org.tr/duyuru.asp?id=1139. (22.05.2013).

Yıldızoğlu, E. (2012). *ABD'nin Yeni Savunma Stratejisi*. http://erginyildizoglu. blogspot.com/2012/01/abdnin-yeni-savunma-stratejisi-i.html (22.04.2013).

Yılmaz, H. (2004). Uluslararası Tahkim Örgütlenmeleri. *Ankara Barosu Dergisi*(2): 75-104.

Yılmaz, M. L. (2013). *Güvenlik Kavramında Yeni Bir Boyut; Ekonomi Güvenliği, Türkiye ne kadar güvende?* Ankara: SDE, Stratejik Düşünce Enstitüsü. http://www.sde.org.tr/tr/ newsdetail/guvenlik-kavraminda-yeni-bir-boyut-ekonomi-guvenligi-turkiye-ne-kadar-guvende/3298 (13.06.2013).

Yurdigül, A.ve Yurdigül, Y. (2012). Yeni Medya Yapılanmasında Ekonomik Krizlerin Etkisi. *Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi II*, (ss.1922-1951), http://iys.inonu.edu.tr/?web=ozal.congress&mw=7908&dil=tr . (20.05.2013).

Zalewski, M. ve Enloe, C. (1995). Questions about Identity in International Relations. (Steve Smith. Ken Booth, Dü.) *International Relations Theory Today, Welt Trend 12*: 278-305.

RAPORLAR

Akpınar, M. (2012,). Orta Doğu Neresidir? Orta Doğu'nun Coğrafi-Beşeri Özellikleri. Düz. Kayhan Mutlu, R. Taş, M. Akpınar. Turgut Özal Üni. ESSAM. *Orta Doğu Raporu (ss.* 46-96). http://www.turgutozal.edu.tr/contents/files/ortadoguraporu(1).pdf (30.03.2013)

Dinçer, Osman B. Kutlay, Mustafa. (2012). Türkiye'nin Orta Doğu'daki Güç Kapasitesi. *Rapor. USAK* 20 Nisan 2012, Ortadoğu ve Afrika Araştırmaları Merkezi. ANKARA. http://www.usakgundem.com/haber/72386/usak-d%C4%B1%C5%9F-politika-kapasite-raporu-%E2%80%9Ct%C3%BCrkiye%E2%80%99nin-ortado%C4%9Fu%E2%80%99daki-g%C3%BC %C3%A7-kapasitesi-m%C3%BCmk%C3%BCn%C3%BCn-s%C4%B1n%C4%B1rlar%C4% B1%E2%80%9D.html (12.06.2013)

Gulf News. (2009, 05 11). Die syrische Report'dan aktaran C. Lin 2010

Jishun, L. (1997). Shifan Daxue Lishix Xibeishi Yanjiu (Kuzeybatı Bölge Tarihi Hakkında Araştırmalar). X. Yanjiu içinde, *Xibei Shifan Daxue Lishix* (pp. 520-530). Lanzhou: Lanzhou Daxue Chubanshe.

Karyakin, V. (2012). *Üçüncü Dalga, Postmodernizmin Jeopolitiği.* ORSAM Rapor No: 131, The Black Sea International Rapor No.26. Ankara: Orsam.

Sandıklı, A. (2011). *Jeopolitik ve Türkiye: Riskler ve Fırsatlar.* Rapor No. 27. İstanbul: Bilgesam http://www.bilgesam.org/tr/images/stories/rapor/jeopolitikveturkiye.pdf. (07.03.2012).

Taş, R. (2012, 10 25). Orta Doğu'daki Gelişmelerin Ekonomik Anlamı. Turgut Özal Üni. ESSAM *Orta Doğu Raporu*, 9-35. http://www.turgutozal.edu.tr/contents/files/ortadoguraporu(1).pdf (30.03.2013).

Ulutaş, U., Bölme, S. M. Torlak, F. vd. (17.12.2012). *İsrail Siyasetini Anlama Klavuzu.* Ankara: SETA http://setav.org/tr/israil-siyasetini-anlama-kilavuzu/rapor/2356 (17.04.2013).

BİLDİRİLER

Aybars, E. (1996). Ortadoğu, Emperyalizm, Petrol ve Türkiye. (Dü. Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etütler Başkanlığı), Değişen Dünya Dengeleri İçinde Askerî ve Stratejik Açıdan Türkiye. *Beşinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri I. 1996* Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

Filla, B. (2005). *Formen privatisierter Gewalt: von mafiotischer Gewalt bis zu* kommerzialisierter Sicherheit *Rahmenbedingungen und Besonderheiten des Einsatzes von Private Military Companies (PMC).* Araştırma Semineri Dü.P. D. E. Kreisky. http://evakreisky.at/onlinetexte/Filla_Formen_Privatisierter_Gewalt.pdf (01.03.2012).

Gölbaşı, Ş. ve Urhan, V. (2010). Söylemin Düzeni ve Akademinin Söylemi. *Karaburun Bilim Kongresi Bildirileri.* İzmir: Karaburun Gündelik Yaşam Bilim ve Kültür Derneği.
http://www.kongrekaraburun.org/eski/tam_metinler_2010/b_4/04_Sukran_Golbasi_ve_Veli_Urhan.pdf (04.03.2013).

İNTERNET SÜRELİ YAYINLARINDAN DEMEÇLER

NPQ Türkiye. (Mart 2002). Bush Doktrini ve Irak Üzerine Savaş. *NPQ Türkiye*, 12-18 http://www.npq.com.tr/icindekiler/arsiv/cilt/4/sayi/4/bush-doktrini-ve-irak-uzerine-savas# (12.03.2012).

İNTERNET SÜRELİ HABER KAYNAKLARI

A Haber. (05.07.2012). *İsrail'in Nükleer Silah Depoları Deşifre Oldu*. http://www.youtube.com/watch?v=gJk7d9XwR3s (05. 05. 2013).

AFP. (24.05.2012). *USA Prangern Schlechte Menschenrechtslange in China An.* http://de.nachrichten.yahoo.com/usa-prangern-schlechte-menschenrechtslange-china-172620310.html (04.12.2013).

Akşam Gazetesi. (21.12.2012). *Erkler Yetki İhlaline Gitmesin*. http://www.aksam.com .tr/siyaset/erkler-yetki-ihlaline-gitmesin/haber-166219 (02. 10. 2013).

Akşam Gazetesi. (14.05.2013). *Kılıçdaroğlu: Al Bir Diktatörü Vur Öbürüne!* http://www.aksam.com.tr/siyaset/kilicdaroglual-bir-diktatoru-vur-oburune/haber-205721 (15. 05. 2013).

Aktifhaber. (10.01.2013). *İran ve İsrail PKK ile Görüşecek*. http://www.aktifhaber.com/iran-ve-israil-pkk-ile-gorusecek-717529h.htm (05.11.2013).

Anadolu Ajansı. (23.04.2013). *Afganistan'da Kalacağız.* http://www.aa.com.tr/tr/s/165947--afganistanda-kalacagiz (05.09. 2013).

Anadolu Ajansı. (09.05.2013). *ABD, Afganistan'da Daimi Üs İstemiyor*. http://www.aa.com.tr/tr/s/175984--abd-afganistanda-daimi-us-istemiyor (05.09.2013).

Anadolu Ajansı. (23.05.2013). *Suriye'de Geçici Yönetim Oluşturulsun*. http://www.aa. com.tr/tr/s/184869--suriyede-gecici-yonetim-olusturulsun (05 24, 2013).

Anadolu Ajansı. (04.07.2013). *Mısır Halkı Tarihi Bir Başarı Gerçekleştirdi*. http://www.aa. com.tr/tr/dunya/200590--misir-halki-tarihi-bir-basari-gerceklestirdi (04.07.2013).

Anadolu Ajansı. (05.07.2013). *Dünya Tarihinde İlk Kez Bir "Darbe" Darbe Değil*. http://www.aa.com.tr/tr/haberler/200909--dunya-tarihinde-ilk-kez-bir-darbe-darbe-degil (06 07,2013).

Anadolu Ajansı. (27.07.2013). *Katliam Diyemediler*. http://www.aa.com.tr tr/s/208844--katliam-diyemediler . (27.07.2013).

Anadolu Ajansı. (30.07.2013). *BM'nin Yaptığı Suriye'de Ölü Sayıcılığıdır*. http://www.aa.com.tr/tr/politika/210221--ak-parti-gazete-ilanlariyla-iktidar-olmadi. (30.07. 2013.

Anadolu Ajansı. (06.08.2013). *Uzmanlar Mısır'da Yaşananları AA'ya Değerlendirdi*. http://www.aa.com.tr/tr/manset/212564--abdli-uzmanlar-misirda-yasananlari-aaya-degerlendirdi (08 06, 2013).

ANKA Haber Ajansı (02.07.2011) Libya Büyükelçisi Salim Levent Şahinkaya Merkeze Alındı.http://www.haberdar.com/libya-buyukelcisi-salim-levent-sahinkaya-merkeze-alindi-2897166-haberi (03.02.2013)

BBC. (26.01.2012). *Analiz: Arap Birliği Nedir?* http://www.bbc.co.uk /turkce/haberler/2012/01/120126_arab_league2.shtml#page-top .(17.07.2013).

BBC (08.05.2012). *Çin İran'dan Yuanla Petrol Alıyor*. http://www.bbc.co.uk /turkce/haberler/2012/05/120508_china_iran.shtml 06 11, 2013.

BBC. (25.12.2012). *Türkiye'nin Orta Doğu Politikasında 'Mezhep Faktörü'*. http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/12/121221_turkey_foreign_policy_sectarian.shtml .(02 02, 2013).

BBC (15.07.2013). *Asya'nın Devi Tökezledi*. http://www.bbc.co.uk/turkce/multimedya /2013/07/130715_dg_cin_ekonomi.shtml (20.07.2013).

BBC. (25.07.2013). *BM: Suriye'de Ölü Sayısı 100 bini Aştı*. http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2013/07/130726_suriye_olu.shtml (26.07 2013).

BBC. (02.08.2013). *Kerry: Mısır Ordusu Demokrasiyi Geri Getirdi.* http://www.bbc.co .uk/turkce/haberler/2013/08/130802_kerry_misir.shtml (04.08.2013).

BBC. (07.08.2013). *Times: Türkiye'de Derin Devletin İslamî Modeli*. http://www.bbc.co. uk/turkce/haberler/2013/08/130807_times_turkiye_erdogan.shtml (08 08. 2013).

China Radyo International. (24.12.2011). *Çin-Kazakistan Boru Hattından 40 milyon ton Petrol Nakledildi* http://turkish.cri.cn/781/2011/12/24/1s137386.htm (03.07.2012).

CNBC-e. (19.06.2013). *K. Irak'tan Türkiye'ye Yeni Boru Hattı*. http://www.cnbce.com /haberler/dis-haber/k-irak-tan-turkiye-ye-yeni-boru-hatti (15.07.2013).

CNN Türk. (19.04.2010). *"Başkanlık Sistemi" Türkiye Gündemine Gelebilir*. http://www.cnnturk.com/2010/turkiye/04/18/baskanlik.sistemi.turkiye.gundemine.gelebilir/572599.0/index.html (11.02.2013).

CNN Türk. (31.10.2012). *Abdullah Gül: "Çift Başlılık Diye Bir Şey Olmaz"*. http://www.cnnturk.com/2012/turkiye/10/31/abdullah.gul.cift.baslilik.diye.bir.sey.olmaz/682583.0/index.html (12.04.2013).

CNN Türk. (20.03.2013). *Obama'dan Bir İlk: İsrail Ziyaretine Başladı*. https://www.cnnturk.com/2013/guncel/03/20/obamadan.bir.ilk.israil.ziyaretine.basladi/700850.0/index.html (23.06.2013).

CNN Türk. (30.06.2013). *ABD, AB'nin Ofislerini de Dinlemiş*. http://www.cnnturk.com /2013/dunya/06/30/abd.abnin.ofislerini.de.dinlemis/713629.0/ (01.07.2013).

CNN Türk. (01.07.2013). *Petrol Rezervinin Ömrü 4 Yıl Uzadı*. http://www.cnnturk.com /2013/ekonomi/genel/07/01/petrol.rezervinin.omru.4.yil.uzadi/713699.0/index.html (10.07.2013).

CNN Türk. (23.07.2013). *ABD'den Suriyeli Muhaliflere Siilah Yardımına Onay.* http://www.cnnturk.com/2013/dunya/07/23/abdden.suriyeli.muhaliflere.silah.yardimina.onay/716714.0/ (24.07.2013).

CNN Türk (07.08.2013). *Washington'dan "Ergenekon" Yorumu*. http://www.cnnturk.com /2013/dunya/08/07/washingtondan.ergenekon.yorumu/718632.0/ (08.08,2013).

Daily News Egypt. (2011, 07 26). Google Tells Arab Youth to Get their Hands Dirty, aktaran İman Recep. *Dünya Bülteni*. (03.04.2012) http://www.dunyabulteni.net/?aType=yazarHaber&ArticleID=17622 (03.02.2013).

Der Tagesspiegel. (06.08.2013). *„Die Nation wird das letzte Wort haben"*.http://www.tagesspiegel.de/meinung/portraet-ilker-basbug-ex-generalstabschef-tuerkei-die-nation-wird-das-letzte-wort-haben/8597954.html 08.08.2013).

Deutsche Welle. (15.09.2011). *Mısır'da Erdoğan'a Laiklik Eleştirisi* http://www.dw.de/m%C4%B1s%C4%B1rda-erdo%C4%9Fana-laiklik-ele%C5%9Ftirisi/a-15388018 (12.04.2012).

Deutsche Welle. (30.12.2012). *Saudis wollen wieder Panzer.* http://www.dw.de/saudis-wollen-wieder-panzer/a-16487844 (10.04.2013).

Deutsche Welle. (16.04.2013). *Doğalgaz Doğu Akdeniz'de Dengeleri Değiştirdi*. http://www.dw.de/do%C4%9Falgaz-do%C4%9Fu-akdenizde-dengeleri-de%C4%9Fi% C5%9Ftirdi/a-16747467 (12.05.2013).

Deutsche Welle (05.07.2013). *Afganistan'ın Hazineleri*. http://www.dw.de/afganistan %C4%B1n-hazineleri/a-16931926 (12.07.2013).

Die Welt. (17.01.2013). *Öl-Schwemme der USA wird Nahen Osten verändern*. http://www.welt.de/politik/ausland/article112852474/Oel-Schwemme-der-USA-wird-Nahen-Osten-veraendern.html. (22.05.2013).

Diplomatik Gözlem. (21.03.2012). *Bir Daha Putin….* http://www.diplomatik gozlem.com/TR/belge/1-9048/bir-daha-putin.html (12.07.2013).

Diyadin net. (08.08.2012). *İran, Gürbulak Sınır Kapısı'nda Geçici Vize Uygulamasına Başladı.* http://www.diyadinnet.com/HABER-33847-iran-g%C3%BCrbulak-s%C4%B1n% C4%B1r-kap%C4%B1s%C4%B1nda-ge%C3%A7ici-vize-uygulamas%C4%B1na-ba%C5 %9Flad%C4%B1 (12.06.2013).

Dünya Bülteni (25.05.2013). *Obama Terörle Mücadelede Makas Değiştirdi.* http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=261218. (25.05.2013).

Dünya Bülteni. (22.07.2013). *ABD PYD'nin Açıklamalarından Kaygılı* http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=268303 (23.07. 2013).

Dünya Bülteni. (27.07.2013). *İhvan: Bizi Öldürüyorlar Ama Biz Öldürmeyeceğiz*. http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=268916 (28.07.2013).

Dünya Bülteni. (04.08.2013). *Mısır Ordusu'ndan Gazze'ye Ağır Darbe*. http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=269879 (04.08.2013).

Dünya Bülteni. (07.08.2013). *Rusya: Suriyeli Kürtler Cenevre'ye Bağımsız Katılmalı.* http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=270231 (07.08.2013).

Dünya Bülteni. (03.04.2012. *Yeni Aktörler: Ortadoğu'da Devlet Dışı Sivil Yapıların Rolü.* http://www.dunyabulteni.net/?aType=haberYazdir&ArticleID=17622&tip=yazar

Dünya Gazetesi. (14.06.2013). *Artık Hiçbir Şey Eskisi Gibi Olmayacak*. http://www.dunya.com/artik-hicbir-sey-eskisi-gibi-olmayacak-195194h.htm (17.06.2013).

Euronews. (19.03.2011). *Körfez Birlikleri Bahreyn İçin Yolda.* http://tr.euronews.com /2011/03/19/korfez-birlikleri-bahreyn-icin-yolda/ (21.03.2013).

Euronews. (20.04.2012). *Amerika Birleşik Devletleri Çin'i Kuzey Kore'nin Nükleer Programına Yardım ile Suçladı*. http://tr.euronews.com/2012/04/20/abd-cin-i-kuzey-kore-nin-nukleer-programina-yardim-etmekle-sucladi/ (21.04.2012).

Euronews. (18.05.2012). *Bahreyn'de Suudi Arabistan ile Birleşme Protestosu.* http://tr.euronews.com/2012/05/18/bahreyn-de-suudi-arabistan-ile-birlesme-protestosu/ (20.05.2012).

Frankfurter Allgemaeine Zeitung. (28.04.2013). *Aktive Soldaten arbeiten illegal für Sicherheitsunternehmen*. http://www.faz.net/aktuell/politik/inland/bundeswehr-

aktive-soldaten-arbeiten-illegal-fuer-sicherheitsunternehmen-12164557.html (30.04.2013).

Haber Türk. (14.09.2011). *Laiklik Ateizm Değil, Korkmayın!* http://www.haberturk.com/ dunya/haber/669311-laiklik-ateizm-degil-korkmayin: (04.04.2012).

Haber Türk. (19.06.2013). *Tepki Verme Hakkına Sahibiz*. http://www.haberturk.com/ gundem/haber/853593-tepki-verme-hakkina-sahibiz (19.06.2013).

Haber Türk. (04.07.2013). *Körfez Ülkelerinden Mısır'a Tam Destek*. http://www.haberturk. com/dunya/haber/857816-korfez-ulkelerinden-misira-tam-destek (07 07,2013).

Haber 7 14.03.2013. *Prens Charles 'Müslüman mı oluyor?'*http://www.haber7.com /avrupa/haber/1001917-prens-charles-musluman-mi-oluyor (21.04.2013).

Haber7. (15.07.2013). *Asıl Darbeyi Mısır Ekonomisi Yedi*. http://ekonomi.haber7.com /dunya-ekonomisi/haber/1045904-asil-darbeyi-misir-ekonomisi-yedi (21.07.2013).

Haberler. (10.07.2009). *Başbakan Erdoğan: "Çin'deki Olaylar Soykırım"* http://www.haberler.com/basbakan-erdogan-cin-deki-olaylar-soykirim-1-haberi/ (10.02.2013).

Haksöz Haber. (08.06.2013). *Taksim'de Soros ve Faiz Lobisi Parmağı* http://www.haksozhaber.net/taksimde-soros-ve-faiz-lobisi-parmagi-38091h.htm#.Ud_cqvn 0GSo (01.07.2013).

Huffingtonpost. (27.02.2009). *Obama On Al-Arabiya*. www.huffingtonpost.com /2009/01/26/al-arabiya-obama-does-fir_n_161087.html:(05 03, 2013).

Hürriyet Planet. (22.04.2012). *Çin ve Rusya Savaş Gemileri Ortak Tatbikata Başladı.* http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/printnews.aspx?DocID=20396473 (05 05, 2012).

Hürriyet web tv. (30.04.2012). *Çin Tek Roketle İki Uyduyu Uzaya Gönderdi*. http://webtv.hurriyet.com.tr/2/31589/0/1/cin-tek-roketle-2-uyduyu-uzaya-gonderdi.aspx (10.05.2012).

Hürriyet Gazetesi. (22.06.2012). *Lavrov: Suriye'ye Yönelik Ambargoya Uymayacağız*. http://www.hurriyet.com.tr/planet/20815306.asp (02.05.2013).

Hürriyet Gazetesi. (10.08.2012). *Kürt Petrolünün Boru Hattı Hangisi?* http://www.hurriyet .com.tr/ekonomi/21197400.asp (12.07.2013).

Hürriyet Gazetesi. (07.06.2013). *ABD'de Şimdi PRİZMA Bombası Patladı*. http://www.hurriyet.com.tr/planet/23456393.asp (08.06.2013).

Hürriyet Gazetesi. (25.06.2013). *Erdoğan İle Obama Arasında Sürpriz Görüşme*. http://www.hurriyet.com.tr/gundem/23576713.asp (26.06.2013).

Hürriyet Gazetesi. (26.06.2013). *AB Büyükelçilerinden Gece Yarısı Açıklaması*. http://www.hurriyet.com.tr/planet/23586853.asp (27.06.2013).

Hürriyet Gazetesi. (12.07.2013). *ABD: Türkiye'ye Demokratik Değerleri Telkin Etmeye Devam Edeceğiz*. http://www.hurriyet.com.tr/planet/23710553.asp (12.07.2013).

Hürriyet Gazetesi. (20.07.2013) Filistin Neden Bölündü? http://www.hurriyet.com.tr/strateji /6732796.asp?gid=202 (20.07.2013).

İnternethaber. (12.07.2012). *Barzani, Suriye Kürtleri'ni Birleştirdi!* http://www.internethaber .com/barzani-suriye-kurtlerini-birlestirdi--442370h.htm. (09.06.2013)

İnternethaber. (23.06.2013) *NSA, Bu Merkezin Yanında Hiç Kalır*. http://www.internethaber .com/nsa,bu-merkezin-yaninda-hic-kalir-550504h.htm (23.06.2013).

İnternethaber. (15.07.2013). *CNN İnternational Türkiye'den Özür Diledi!* http://www.internethaber.com/CNN-international-turkiyeden-ozur-diledi-559963h.htm (15.07.2013).

İnternethaber. (15.07.2013). *İsrail'den İran'a Müdahale Sinyali*. http://www.internethaber com/israilden-irana-mudahale-sinyali-560069h.htm (17.07.2013).

İslami Davet. (24.02.2013). http://www.islamidavet.com/2013/02/24/iranin-nufusu-77-milyon-176-bin-930-kisiye-ulasti/ (19.07.2013).

İslami Davet. (20.06.2013). *Pakistan'ın Yeni Petrol Bakanı: İran'la Yaptığımız Doğalgaz Anlaşmasına Bağlıyız*. http://www.islamidavet.com/2013/06/20/pakistanin-yeni-petrol-bakani-iranla-yaptigimiz-dogalgaz-anlasmasina-bagliyiz/ (12.07.2013).

Küre web tv. (27.12.2011). *Çin Uzaya 21 Araç Gönderdi*. http://www.kure.tv/webtv/794-teknoloji/cin-uzaya-21-arac-gonderdi/236-Bolum/108040/. (10.04.2012).

Milli Gazete. (26.05.2012). *ABD Dünyayı Kandırıyor*. http://www.milligazete.com.tr/haber/ABD_dunyayi_kandiriyor/236324#.UfADYo30GSo (12.01.2013).

Milliyet Gazetesi. (1966). Johnson Mektubu. *Milliyet*. Aktaran Levent Kalyon, Truman Doktrini üzerine bir Analiz,2010: 19.

Milliyet Gazetesi. (14.06.2010). *Afganistan'da Devrim Yaratacak Maden Rezervleri Bulundu.* http://www.milliyet.com.tr/afganistan-da-devrim-yaratacak-maden-rezervleri-bulundu/dunya/sondakika/14.06.2010/1250684/default.htm (21.06.2012).

Milliyet Gazetesi. (17.01.2012). *İsrail PKK'ya Yardım Ediyor!* http://dunya.milliyet.com.tr /israil-pkk-ya-yardim-ediyor-/dunya/dunyadetay/17.01.2012/1489910/default.htm (22.04.2012).

Milliyet Gazetesi. (07.03.2013). *Putin'in Nüfusla Sınavı: Muslukları Açtı!* http://dunya.milliyet.com.tr/putin-in-nufusla-sinavi-musluklari-acti-/dunya/dunyadetay /07.03.2013/1677407/default.htm (04.12.2013).

Mynet Haber. (14.06.2013). *Erdoğan: Suriye'de mezhep savaşı başlamıştır*. *Cihan Haber*. Ajansından http://haber.mynet.com/politika/erdogan-suriyede-mezhep-savasi-baslamistir-702761-1 (17.06.2013).

NTV-MSNBC. (25.11.2004). Felluce Bilançosu: 2 bin 85 Ölü http://arsiv.ntvmsnbc.com news/297864.asp?cp1=1 (02.02.2013).

NTVMSNBC. (22.03.2012). *Putin'in Raporu Çin'i Tehdit Gösterdi* http://www.ntvmsnbc .com/id/25333068/ (10.07.2013).

NTVMSNBC. (18.06.2013). *Yahoo!: NSA Müşteri Bilgilerini İstedi.* http://www.ntvmsnbc .com/id/25449740/ (20.06.2013).

Radikal Gazetesi. (30.10.2012) *Erdoğan: Çift Başlı Bir Yönetimle Bu Ülke Bir Yere Varmaz*.
http://www.radikal.com.tr/politika/erdogan_cift_basli_bir_yonetimle_bu_ulke_bir_yere_varmaz-1105905 (12.04.2013).

Radikal Gazetesi. (14.07.2013). *Mısır'a Yeni Körfez Dopingi.* http://www.radikal.com.tr /dunya/misira_yeni_korfez_dopingi-1141689 (15.07.2013).

Radikal Gazetesi. (25.07.2013). *Davutoğlu, Radikal Gruplara Kızdı 'Suriye Devrimi'ne İhanet Ediyorlar"*. http://www.radikal.com.tr/politika/davutoglu_radikal_gruplara_kizdi suriye_devrimine_ihanet_ediyorlar-1143259 (25.07.2013).

Rusya'nın Sesi. (30.08.2011) *Demografi Problemi*. http://turkish.ruvr.ru/2011/08/30/ 55383398.html (11.04.2013).

Rusya'nın Sesi. (2012, 12 14). *Rusya'nın Dış Politikası Açık ve Kesin Olarak Belirlendi*. http://turkish.ruvr.ru/2012_12_14/Rusyanin-dish-politikasi/ (02.02.2013).

Sabah Gazetesi. (2009, 04 11). *Felluce Katliamı Bilgisayar Oyunu Oldu*. http://arsiv.sabah.com.tr/2009/04/11/haber,C970A5A110124DCDB7D0B646E4CF8 6EE.html (26. 06. 2013).

Schweiz Magazin. (22.05.2011). *Pakistan offeriert China Marinestützpunkt.* http://www.schweizmagazin.ch/nachrichten/ausland/7236-Pakistan-offeriert-China-Marinesttzpunkt.html (30.04.2012).

Star Gazetesi. (13.11.2012). *'İsrail ve Suriye Anlaştı'*. http://haber.stargazete.com /dunya/israil-ve-suriye-anlasti/haber-703982 (22.02.2013).

T24. (20.02.2013*). Öcalan: Yıllardır Ortadoğu'da Konfederasyon Hazırlığı Yapıyorum* .http://t24.com.tr/haber/ocalan-yillardir-ortadoguda-konfederasyon-hazirligi-yapiyorum /226075. (12.04.2013)

The Daily Telegraph. (09.07.2010). *Chinas neue Seidenstraße nach Europa*. http://www.presseurop.eu/de/content/article/289801-chinas-neue-seidenstrasse-nach-europa (05.02.2012).

The Guardian. (01.05.2011). *HSBC Under Fire over Leading Role in Land Deals for Mubarak Regime* http://www.theguardian.com/business/2011/may/01/hsbc-egypt-corruption-mubarak-property (12.05.2012).

The Guardian. (17.01.2013). *"Government Pushes Propaganda Through Video Games*." http://www.globalresearch.ca/government-pushes-propaganda-through-video-games/5319342: (21.03.2013).

The Guardian. (22.07.2013). *Syrian Sunnis Fear Assad Regime Wants to 'Ethnically Cleanse' Alawite Heartland.* http://www.theguardian.com/world/2013/jul/22/syria-sunnis-fear-alawite-ethnic-cleansing?INTCMP=SRCH (30.07.2013).

The Independent. (13.10.2011) HSBC Accused of Helping Egypt Generals Stifle Dissent. http://www.independent.co.uk/news/world/africa/hsbc-accused-of-helping-egypt-generals-stifle-dissent-6255002.html (22.03.2012).

The Jerusalem Post. (16.05.2010). *42% of Jews Identify as Secular*. http://www.jpost.com/Israel/42-percent-of-Jews-identify-as-secular (03.12.2012).

TRT Haber. (18.11.2012). *"Amacımız Gazze'yi Ortaçağa Geri Götürmek"*. http://www.trthaber.com/haber/gundem/amacimiz-gazzeyi-ortacaga-geri-goturmek-63686. html (12.12.2012).

TRT Haber. (03.01.2013). *BM Suriye Raporunu Açıkladı*. http://www.trthaber.com/haber/ dunya/bm-suriye-raporunu-acikladi-69429.html (04.01.2013).

TRT Haber. (13.02.2013) *İsrail'in Nüfusu Ne Kadar?* http://www.trthaber.com/haber/ dunya/israilin-nufusu-ne-kadar-74699.html (02.04.2013).

TRT Haber. (16.06.2013). *Kod Adı İstanbul İsyanı*. http://www.trthaber.com/haber/ gundem/kod-adi-istanbul-isyani-89677.html (17.06.2013).

TRT Haber. (17.06.2013,). *Mehmet Şimşek 2009 Yılında Dinlendi*. http://www.trthaber.com /haber/gundem/mehmet-simsek-2009-yilinda-dinlendi-89717.html (18.06.2013).

TRT Türk Haberdar. (25.05.2012). *ABD Vizeler Aracılığıyla Konfüçyus Enstitülerini Hedef Alıyor*. http://www.trtturkhaberdar.com/haber/abd-vizeler-araciligiyla-konfucyus-enstitul erini-hedef-aliyor-4847.html (12.05.2013).

TRT Türk Haberdar. (21.07.2012). *Müslümanları Diri Diri Yaktılar*. http://www.haberdar. com /muslumanlari-diri-diri-yaktilar-3530609-haberi: (21.03.2013).

Turkishny. (18.06.2013). *Kırılan Prizma, Takip Skandalını Açığa Çıkardı*. http://www.turkishny.com/local-news/6-local-news/125878-kirilan-prizma-takip-skandalini-aciga-cikardi#.Ud7ayvn0GSo (18.06.2013).

Vatan Gazetesi. (25.11.2011).*Vietnam İlk Kez Çin'i Suçladı* http://haber.gazetevatan.com /vietnam-ilk-kez-cini-sucladi/413324/30/Haber (01.05.2012).

Welt Online. (09.06.2011). *Ein Flugzeugträger als Symbol des neuen China*. http://www.welt.de/politik-/ausland/article13422118/Ein-Flugzeugtraeger-als-Symbol-des-neuen-China.html (11.04.2012).

Yeni Asya Gazetesi. (12.06.2013). *Faiz, Rant, Soros*.http://www.yeniasya.com.tr/yazi_detay. asp?id=11491 (01.07.2013).

Yenişafak Gazetesi. (29.11.2004). *Felluce'de 5 bin Sivil Kimyasal Silahtan Öldü*. http://yenisafak.com.tr/arsiv/2004/kasim/29/d01.html (26.06.2012).

Zaman Gazetesi. (22.12.2008). *Hizbullah'ı Büyüten Savaşın Anatomisi*. http://www.zaman. com.tr/null/hizbullahi-buyuten-savasin-anatomisi_773017.html (23.06.2012).

Zaman Gazetesi. (11.02.2013). *Lavrov: Libya'dan Ders Aldık*. http://www.zaman.com.tr /dunya_lavrov-libyadan-ders-aldik_2052608.html (11.06.2013).

Zaman Gazetesi. (01.04.2013). *Karzai: NATO Birlikleri 2014'ten Sonra da Ülkede Kalmaya Devam Edecek*. http://www.zaman.com.tr/dunya_karzai-nato-birlikleri-2014ten-sonra-da-ulkede-kalmaya-devam-edecek_2072598.html: 09.05, 2013).

Zaman Gazetesi. (03.06.2013).Hizbullah Suriye'de Ne İçin Savaşıyor? http://www.zaman.com.tr/dunya_hizbullah-suriyede-ne-icin-savasiyor_2096456.html (07.06.2013).

SÜRELİ HABER YAYINLARINDA YORUM VE DEMEÇLER

Akel, A. (25.12.2008). Çok Kutuplu Bir Dünyada ABD Ne Yapacak? *Yeni Şafak Gazetesi*. http://yenisafak.com.tr/yorum-haber/cok-kutuplu-bir-dunyada-abd-ne-yapacak-24.1.2009%20-158542 (11.08.2012).

Atwan, A. (16.11.2004). *Felluce Toplu Mezar*. *NTVMSNBC*. http://arsiv.ntvmsnbc.com/ news/297170.asp?cp1=1 (02 10, 2013).

Akkiraz, S. (15.12.2012). Alevilerin 4 Temel Sorunu. *Hürriyet Gazetesi,* http://www.hurriyet.com.tr/gundem/22162000.asp (06.12.2013).

Akyol, T. (02.11.2012). İki Başlı. *Hürriyet Gazetesi,* http://www.hurriyet.com.tr /yazarlar/21841144.asp (04.12.2013).

Al-Qassemi, S. S. (09.02.2013). Katar'ın İhvan'la İlişkileri, Körfez Ülkelerini Birbirine Düşürüyor. *Yakın Doğu Haber* http://www.ydh.com.tr/HD11472_katarin-ihvanla-iliskileri-korfez-ulkelerini-birbirine-dusuruyor.html (07.12.2013)

Bilâ, F. (11.02.2007). Putin'in Tarihi Çıkışı; Tek Güç Kabul Edilemez. *Milliyet Gazetesi* http://www.milliyet.com.tr/2007/02/11/yazar/bila.html (23.12.2012).

C. Çandar. (16.05.2013). Suriye'nin Mezhep Çatışmasının Türkiye'ye Etkileri. *Al Monitor* http://www.al-monitor.com/pulse/tr/contents/articles/opinion/2013/05/syria-turkey-spillover-sectarian.html (06.12.2013).

Cengiz, A. (08.05.2013)'Ekonomik NATO'; ABD'nin Yeniden Yapılanması. *Evrensel Gazetesi* http://evrensel.net/news.php?id=55351 (13.06.2013).

Cherniavsky, S. (2000). *The Caucasus Vector of Russian Diplomacy.* http://www.turansam.org/yeni_carlar_ve_rus_dis_politikasi.pdf (11.05.2013).

Chomsky, N. (20.01.2013). Chomsky: "ABD, Ortadoğu'da Demokrasi İstemiyor". (*Hrant Dink İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü Konferansı*) http://www.gazetecileronline.com /newsdetails/8932-/GazetecilerOnline/chomsky-abd-ortadogu39da-demokrasi-istemiyor (04.02.2013).

Chossudovsky, M. (04.07.2013). *Was Washington Behind Egypt's Coup d'Etat?* http://www.globalresearch.ca/was-washington-behind-egypts-coup-detat/5341671? utm_source=feedly. (11.07.2013).

Clinton, H. R. (02,2013). *21'inci Yüzyılda Enerji Diplomasisi.* www.turkakademisi.org.tr. (11.06.2013).

Clover C. (13.05.2011). Putin's Grand Vision and Echoes of '1984'. *Financial Times* http://www.ft.com/intl/cms/s/2/2917c3ec-edb2-11e0-a9a9-00144feab49a.html#axzz1Zs8qlAG0 (13.05.2013).

Çandar, C. (03.04.2007). Özal Federasyonu İstemedi Ama Tartıştı Eyaleti İstedi Ama Sustu. *Hürriyet Gazetesi* http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=6058509 (12.04.2013).

El-Raşid, İ. (04.08.2013). Suriye'de Alevi ve Kürt Devleti Kurulacak. Cihan Haber Ajansı, Röportaj, http://www.radikal.com.tr/dunya/suriyede_alevi_ve_kurt_devleti_kurulacak-1144887 (06.08.2013).

Erdoğan, A. (2013, 02 13). *Müslüman Afrika'nın Kalbi: Mali.* http://media.dunyabulteni.net /file/2013/mali-dosyasi.pdf: (15.02. 2013).

Erdoğan, R. T. (2011, 09 23). *BM Genel Kurul Konuşması.* http://www.basbakanlik.gov.tr /Forms/pDetay.aspx (22.05.2013).

Evren, G. (04.04.2013) Dünya Tersine Döndü, Apo'nun vazgeçtiği Federasyonu Başbakan Erdoğan Öneriyor. *Yarımadanın Sesi Gazetesi*. http://www.yarimadaninsesi.com /haberdetay.asp?ID=1650 (06.05.2013).

Feichtinger, W. (2004). Asymmetrie als politik- und kriegsbildbestimmendes Phänomen. J. Schröfl, ve T. Pankratz içinde, *In: Schröfl, Josef / Pankratz, Thomas: Asymmetrische Kriegführung. – ein neues Phänomen der Internationalen Politik?* (ss. 85-93). Baden-Baden:Nomos'dan aktaran Bmlv. http://www.bmlv.gv.at/pdf_pool/publikationen/09 _vu1_02_apk.pdf (13.12.2012).

Fisk, R. (05.07.2013). Dünya tarihinde İlk Kez Bir "Darbe" Darbe Değil! *Independent*. http://www.aa.com.tr/tr/dunya/200909--dunya-tarihinde-ilk-kez-bir-darbe-darbe-degil (06.07.2013).

Gebauer, M. (22.05.2013). BND prognostiziert Vormarsch der Assad-Armee.*Spigel Online* http://www.spiegel.de/politik/ausland/syrien-bnd-rechnet-mit-offensive-der-assad-truppen-im-buergerkrieg-a-901132.html. (25.05.2013).

Güleçyüz K. (13.06.2013). Faiz, rant, Soros, *Yeni Asya Gazetesi*. http://www.yeniasya.com.tr/yazi_detay.asp?id=11491 (21.06.2013).

Güner, E. (2012, 03 15). *İşte Turgut Özal İle Baba Bush'un Tarihe Geçen Telefon Konuşması.* http://www.habervitrini.com/haber/iste-turgut-ozal-ile-baba-bushun-tarihe-gecen-telefon-konusmasi -76017/ (11.06.2013).

Gürsel K. (2013, 02 22). AKP hükümeti Suriye politikasına iç destek bulamıyor. *Al Monitor.* http://www.al-monitor.com/pulse/tr/contents/articles/opinion/2013/02/poll-davutoglu-akp-syria-policy-unpopular-turkey.html (06.17.2013).

Hafidh, H. Faucon, B. (25.07.2011). Iraq, Iran, Syria Sign $10 Billion Gas-Pipeline Deal. *The Wall Street Journal*. http://online.wsj.com/article/SB10001424053111903591104576467631289250392.html (30.03.2013).

Halaçoğlu, Y. (Mayıs 2012). Türkiye Cumhuriyeti mozaik değildir. (S. Yeşiltuna, Röportajı Yapan) http://www.turksolu.org/364/halacoglu364.htm (10.06.2012).

Hille, K ve Kazmin, A. (18.03.2010)). Asians Jockey for Influence in Orbit. *Financial Times*.(01.02.2011). http://search.ft.com/search?queryText=Asians+Jockey+for+Influence+in+Orbit (14.04.2012).

Ischinger, W. (06.08.2012). *Kreuzung unterschiedlicher Interessen* http://news.orf.at/stories /2133902/2133889/ (01.09.2012).

Höges, C., Zand, B., ve Zuber, H. (25.01.2011). *Tunisia's Worrying Precedent: Arab Rulers Fear Spread of Democracy Fever.Spiegel,* http://www.spiegel.de/international/world/tunisia-s-worrying-precedent-arab-rulers-fear-spread-of-democracy-fever-a-741545.html. (13.02.2012).

Hubbard, B ve Kirkpatrick, D. D. (10.07.2013). Sudden Improvements in Egypt Suggest a Campaign to Undermine. *New York Times*. http://www.nytimes.com/2013/07/11 /world/middleeast/improvements-in-egypt-suggest-a-campaign-that-undermined-morsi.html? pagewanted=all&_r=0 (12.07.2013).

Johnson, K ve Gold, R. (13.06.2013). ABD'nin Petrol Üetimi, Rekor Düzeyde Yükseldi. *The Wall Street Journal http://www.wsj.com.tr/article/SB10001424127887323734304578542690418304304.html* (21.06.2013).

Karaca K. (13.06.2013). AP'nin Gezi Parkı Kararı Ankara'yı Kızdırdı., *Deutsche Welle* http://www.dw.de/apnin-gezi-park%C4%B1-karar%C4%B1-ankaray%C4%B1-k%C4%B1zd%C4%B1rd%C4%B1/a-16878958 (14.06.2013) (14.06.2013).

Kall R. (14.01.2013). "And the Winner of the Golden Globes is... The MIIC".http://www.opednews.com/articles/And-the-Winner-of-the-Gold-by-Rob-Kall-130114-839.html (03.03.2013).

Kazim H. (05.08.2013). Urteile im Ergenekon-Prozess: Erdogan erlegt die Wölfe. *Der Spiegel* http://www.spiegel.de/extra/a-632138.html.(08 08,2013).

Kılınç, T. (17.02.2011). *İran'a alternatif bir Şii devleti... Neden olmasın!* http://www.usasabah.com/Yazarlar/taha_kilinc/2011/02/17/irana_alternatif_bir_sii_devleti_neden_olmasin .(15.07.2013).

Lüleci T Turk (2013, 01 16). *Güç savaşında petrolün yerini kaya gazı mı alacak?* Arab News, http://www.turkarabnews.com/tr/2013/01/16/guc-savasinda-petrolun-yerini-kaya-gazi-mi-alacak.html (12.06, 2013).

Muflih, G. E. (2013, 08 01). *Washington, Cenevre-2 ve Yeni Koalisyon.* http://www.dunyabulteni.net/?aType=yazarHaber&ArticleID=19204 .(08.04.2013).

Nur, E. A. (11.09.2012). Suriye'de bir Alevi devleti kurulacak. (T. Tekerek, Röportajı Yapan) *Taraf Gazetesi*, http://www.taraf.com.tr/haber/suriye-de-bir-alevi-devleti-kurulacak.htm (10.05.2013).

Nye, J. S. (27.06.2011). Mächtige Umverteilung. (K. Ridderbusch, Röportajı Yapan) *drradio,* http://www.dradio.de/dlf/sendungen/andruck/1492095/ (01.09.2012).

Nye, J. S. (11.01.2010). *Wird militärische Macht obsolet?* 04 04, 2012 tarihinde http://www.project-syndicate.org/commentary/is-military-power-becoming-obsolete/german: (02.04.2012).

Oliver, D. G. (18.09.2007). Der verbotene pivate Krieg. *Süddeutsche Zeitung*. http://www.sueddeutsche.de/,tt5l2/ausland/artikel/634/133386/ (11.03.2009).

Onatlı, M. (22.03.2013). Öcalan'ın Konfederalizmi ve Yeni-Osmanlıcılık Kesişmesi. *Demokrat Haber*: http://www.demokrathaber.net/guncel/ocalanin-konfederalizmi-ve-yeni-osmanlicilik-kesismesi-h16823.html (01.05.2013).

Örmeci, O. (18.09.2009). *İslam Konferansı Teşkilatı ve Türkiye.* http://ydemokrat.blogspot.com/2009/09/islam-konferansi-orgutu-ve-turkiye.html (06.06.2013).

Öymen, O. (21.05.2013). Başbakanın Amerika Ziyaretiyle İlgili Düşünceler. http://www.gerceksozcu.com/makale/onur-oymen/basbakanin-amerika-ziyaretiyle-ilgili-dusunceler/190.html (10.06.2013).

Özay, M. (01.04.2013). Myanmar'da Müslümanlar ve Toplumsal Güvenlik Sorunu. *Dünya Bülteni* http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=254100 (11.07.2013).

Özkan, N. (09.01.2012) USA Sabah. *http://www.usasabah.com/Yazarlar/nur_ozkan /2012/01/09/abdnin-yeni-savunma-stratejisini-dogru-okumak* (11.01.2012).

Pilger, J. (14.03.2013). *The new propaganda is liberal.* http://johnpilger.com/articles/the-new-propaganda-is-liberal-the-new-slavery-is-digital (20.03.2013).

Putin, V. (27.02.2012). Wladimir Putins außerpolitischer Beitrag. *RIA Novosti.* (A. Druzhin, Röportajı Yapan) http://de.rian.ru/politics/20120227/262779910.html (18.04.2012).

Qidwai, M. A. (13.10.2003). *Organization of Islamic Conference – Vision for 2050* http://world.mediamonitors.net/layout/set/print/content/view/full/1493 (20.03.2013).

Ramazan, T. (24.07.2013,). *Mısır:Hükümet Darbesi, İkinci Perde.* http://www.tariqramadan.com. adresinden aktaran http://www.dunyabulteni.net /?aType=haber&ArticleID=268219 (30.07.2013).

Recep, I. (03.04.2012. *Yeni Aktörler: Ortadoğu'da Devlet Dışı Sivil Yapıların Rolü.* http://www.dunyabulteni.net/?aType=yazarHaber&ArticleID=17622 (17.06.2013).

Soldz, S. (2008). Felluce, Bilgi Savaşı ve ABD Propagandası. ABD Ordu Ulusal Kara İstihbarat Merkezi, Nisan 2004 Felluce saldırısıyla ilgili İstihbarat Analizi. *Dünya*

*Bülteni*http://www.dunyabulteni.net/?aType=haberYazdir&ArticleID=32954&tip=ar haber (12.04.2012).

Şankıdi, M. E. (15.07.2013). *Mısır'da Devrim Dönekliği ve Türk Darbesinden Dersler.* http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=267315 (21.07.2013).

Trenkamp P. ve M. Oliver. (05.08.2013). Ergenekon-Prozess in der Türkei: Erdogan Rechnet ab., *Spiegel Online* http://www.spiegel.de/politik/ausland/erdogan-rechnet-ab-ergenekon-prozess-in-der-tuerkei-a-914788.html . (06.08.2013).

Umruk, O. (24.03.2012). Avrasya Birliği 2015'te Geliyor. *Dünya Gazetesi* http://www.dunya.com/avrasya-birligi-2015te-geliyor-149321h.htm (12.06.2013).

Yalçın, C. (08.10.2007). Nükleer Terör, Uranyum Zenginleştirilmesi İran ve Türkiye. *Hürriyet Gaztesi*. http://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/7445205.asp (12.02.2012).

Yeşiltaş, M. (05.01.2013). Küresel Sarkaç ve Türkiye. *Star Gazete:* http://haber.stargazete.com/acikgorus/kuresel-sarkac-ve-turkiye/haber-717396 (17.01.2013)

Yetkin, M. (03.11.2004). Birey Hakkı-Grup Hakkı. *Radikal* http://www.radikal.com.tr /yazarlar/murat_yetkin/birey_hakki_grup_hakki-727560 (23.05.2013).

KURUMSAL İNTERNET YAYINLARI

AFASAM. (15.10.2012) *Suriye'nin Demografik – Etnik Yapısı ve Esad Sonrasında Suriye*. (Afro-Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi) http://afasam.org/tr/featured/suriyenin-demografik-etnik-yapisi-ve-Esad-sonrasinda-suriye/ (13.05.2013).

AKP. (06.08.2011). *Başbakan Erdoğan; Suriye Meselesi Bizim İç Meselemizdir.* http://www.akparti.org.tr/site/haberler/suriye-meselesi-bizim-ic-meselemizdir/11521. (06.11.2012).

BİLGESAM. (2012). *Terörle Mücadelede Toplumsal Algılar.* Ankara: Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi. http://www.bilgesam.org/tr/images/stories/rapor/Rapor51 _terorlemucadeledetoplumsalalgilar.pdf ((12.06.2013)

British Geological Surwey. (2012). *http://www.bgs.ac.uk/mineralsuk/statistics/world Statistics.html* . (01.05.2012).

CFR, Council on Foreign Relations. (2008, 09 04). *Foreign Policy Symposium: Democracy and America's Role in the World,*. http://www.cfr.org/democracy-promotion/2008-foreign-policy-symposium-democracy-americas-role-world-audio/p17445 (03.03.2013).

CIA. (2013, Haziran). *CIA World Factbook, (01.05.2012)* https://www.cia.gov/library/ publications/the-world-factbook/ (01. 05. 2012).

Çin Gümrük İdaresi. (11.04.2012). http://www.e-to-china.com/2012/0411/101427.html (10.05.2012).

Der Stiftung Weltbevölkerung. (2012). *Soziale und demographische Daten Weltweit.* Hannover: der Stiftung Weltbevölkerung, http://www.weltbevoelkerung.de/ fileadmin/user_upload/PDF/Datenreport/Datenreport_11.pdf (12.01.2012).

Fischer Welt Almanach 2011. *Bahrain.* http://www.bpb.de/nachschlagen/lexika/fischer-weltalmanach/65635/bahrain (06.06.2013).

Freedom House. (2013). *Dünyada Özgürlük 2013.* http://www.freedomhouse.org /report/freedom-world/2013/turkey: (07.07.2013).

Deputy Secretary of State for Management and Resources.(2010) *The First Quadrennial Diplomacy and Development Review (QDDR): Leading Through Civilian Power.* http://www.state.gov/documents/organization/153635.pdf (02.02.2012).

Deutscher Bundestag. (2011). *Abgabe einer Regierungserklärung durch die Bundeskanzlerin: zum G-8-Gipfel.* Deutscher Bundestag, 111. Sitzung. Berlin: http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/17/059/1705951.pdf. (10.04.2012).

Dışişleri Bakanlığı. (2013). *Ülke Künyesi*. http://www.mfa.gov.tr/israil-kunyesi.tr.mfa (07 21, 2013).

Dışişleri Bakanlığı. (tarih yok). *Türkiye - İsrail Siyasi İlişkileri*. http://www.mfa.gov.tr/ turkiye-israil-siyasi-iliskileri.tr.mfa . (21.07.2013).

Dünya Bankası. (2012). *World Development Indicators 2012, http://data.worldbank.org /sites/default/files/wdi-2012-ebook.pdf* (12.06.2013).

Dünya Bülteni
http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=266563:(12.07.2013).

Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü WIPO. (2011). http://www.wipo.int/export/sites/www/ freepublications/en/general/1007/wipo_pub_1007_2011.pdf. (10.06.2012).

Dünya Türkmenleri Eğitim Vakfı. (tarih yok). *İran Türkmenleri*. http://www.dtev.org/v2/index.php?ms=sayfalar&sg=detay&bi=29 (11.07.2013).

EIA. (2013, 03 28). http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=IR (12.07.2013).

Enerjiline.com. (2013, 02 09). *Ekolojik ayak izi nedir?* http://www.enerjiline.com /haberdetay/Ekolojik-ayak-izi-nedir_---nasil-azaltiriz_-/172: (14.04.2013).

GENAR. (Nisan 2013). *Türkiye Sosyal, Ekonomik ve Politik Analiz 8.* http://www.genar.com.tr/files/Turkiye_sosyal_ekonomik_analiz8.pdf (06.07.2013).

Global Security. (2013). China's Defense Budget. http://csis.org/event/global-security-forum-2013-has-budget-crisis-shattered-cold-war-consensus-defense-budgets (05.07.2013).

Transparency International. (09.07.2013). Arap Baharı Ülkelerinde Yolsuzluklar Artmış!

Mazlum Der. (11.07.2009). *Felluce'de Yaşanan Katliamı Unutmayacağız!* http://istanbul.mazlumder.org/faaliyetler/detay/basin-aciklamalari/1/fellucede-yasanan-katliami-unutmayacagiz/824. (26.06.2013).

Kadir Has Üni. (2011). *Türkiye Sosyal - Siyasal Eğilimler Araştırması.* Kantitatif Araştırma Özeti. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi. http://www.khas.edu.tr/uploads/pdf-doc-vb/Sosyal-Siyasal-Egilimler-rapor.pdf (10.03.2013).

Natural Environment Research Council. (2010). *Mineral Information and Statistics for the BRIC countries 1999-2008.* (Düz. P. E. Pitfield, T. J. Brown, ve N. E. Idoine) http://nora.nerc.ac.uk/11019/1/BRIC_report_FINAL.pdf (06.12.2012).

PEW. (Aralık 2011). Pew Research Center *http://www.pewinternet.org/Trend-Data-(Teens)/Online-Activites-Total.aspx* (11.05.2013).

PEW. (2012, 12). Pew Research Center *http://www.pewinternet.org/Static-Pages/Trend-Data-(Adults)/Online-Activites-Total.aspx* (11.05.2013).

SETA. (05.09.2002). *İran, İsrail ve Türkiye'de Nükleer Tesisler*. (Dü.Greenpeace) http://arsiv.setav.org/ups/dosya/23957.pdf (10.05.2013).

SIPRI. (19.03.2012). *Rise in International Arms Transfers is Driven by Asian Demand, Says* http://www.sipri.org/media/pressreleases/pressreleases/2012/rise-in-international-arms-transfers-is-driven-by-asian-demand-says-sipri . (16.04.2013).

Sol Portal. (21.03.2012). *Gazeteler Petrol Fiyatlarındaki Artışın Gerçek Nedenini Gizliyor.* http://haber.sol.org.tr/ekonomi/gazeteler-petrol-fiyatlarindaki-artisin-gercek-nedenini-gizliyor-haberi-52900 (15.04.2012).

TBMM. (2013). *Türkiye Büyük Millet Meclisi Milletvekilleri Dağılımı*. http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.dagilim (07.01.2013).

TC Dışişleri Bakanlığı. (tarih yok). *Türkiye Suriye Siyasi ilişkileri*. http://www.mfa.gov.tr/turkiye-suriye-siyasi-iliskileri-.tr.mfa. (22.05.2013).

T.C. Dış İşleri Bakanlığı. (2013). Arap Birliği http://www.mfa.gov.tr/arap-ligi.tr.mfa. (17.07.2013).

TESEV. (2012). *Anayasaya Dair Tanım ve Beklentiler Saha Araştırması.* Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı. İstanbul:. http://www.tesev.org.tr/tr/haber/anayasaya-dair-tanim-ve-beklentiler-saha-arastirmas (18.04.2013).

The Secratary of Defense-USA. (09.01.2012). *ABD'nin Küresel Liderliğini Korumak İçin 21. Yüzyılın Savunma Öncelikleri*. http://www.defense.gov/news/Defense_Strategic_ Guidance.pdf . (12.04.2012).

TÜİK. (17.09.2012). *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2011*. http://www.tuik.gov.tr/ PreHaberBultenleri.do?id=10902 (10.02.2013).

U.S. Energy Information Administration. (19.09.2011) Internatıonal Energy Outlook 2013. *http://www.eia.gov/forecasts/ieo/nat_gas.cfm* (05 01. 2012).

U.S. Office of the Secretary of Defense. (2010). *Military and Security Developments Involving the People's Republic of China.* http://www.defense.gov/pubs/pdfs /2010_CMPR_Final.pdf (10.04.2013).

U.S.-Muslim Engagement. (Şubat 2009). *Changing Course: A New Direction for US Relations with Muslim World.* www.usmuslimengagement.org/storage/usme/documents /Changing_Course_Second_Printing.pdf (03.05.2013).

UNDP- HDRO. (2007-2008). *Herausforderungen des 21 Jahrhunderts*. http://hdr.undp.org/en/media/HDR_20072008_DE_chapter1.pdf (12.04.2013).

United Nations Conference on Trade And Development. (Haziran 2011). *Review of Maritime Transport 2011*. http://unctad.org/en/Docs/rmt2011ch1_en.pdf (11.05.2012).

Uygurun Sesi. (21.05.2012). *İsrail-Çin İlişkileri*. http://www.uygurunsesi.com /?mxz=haber&hid=1151 (12.06. 2013).

Uygurun Sesi. (2013, 07 10). *Doğu Türkistan'daki Oruç Yasağına Tepki*. http://www.uygurunsesi.com/?mxz=haber&hid=1603 (11.07.2013).

WIPO. (2012). *Madrid international Registrations by Origin.* http://www.wipo.int/export /sites/www/freepublications/en/marks/940/wipo_pub_940_2012.pdf (07 03, 2013).

WWF. (2012). *Yaşayan Gezegen Raporu.* Washington DC: World Wide Fund for Nature, http://www.wwf.org.tr/?1413 (03.03.2013).

WWF Türkiye. (2013) *Ayak İzinin Azaltılması,* http://www.wwf.org.tr/ne_yapiyoruz/ayak_izinin_azaltilmasi/ (03 03, 2013).

Kafkas Dernekleri Federasyonu. (2009, 09 29). *Etnik Unsurlar'dan Açılıma Farklı Tepkiler*. http://www.kafkasfederasyonu.org/haber/tr_basin/2009/290909_acilim.htm: (11.05.2013).

EKLER

EK1: Tablolar

Tablo 1: Çin Demografik Durumu

2011 nüfus (milyon)	**1,349,585,838**
Doğum Oranı /1000	12
Ölüm Oranı /1000	7
Doğal Büyüme Oranı (%)	0.5
Toplam Doğurganlık Oranı	1.5
Nüfus <15 yaş (% olarak)	17
Nüfus> 64 yaş (% olarak)	9
Doğumda Yaşam Beklentisi (yıl)	74
Doğumda Yaşam Beklentisi (yıl)-Erkek	72
Doğumda Yaşam Beklentisi (yıl)-Kadın.	77
Nüfus Projeksiyonları (milyon) 2025	1404.2
Nüfus Projeksiyonları (milyon) 2050	1312.6
2011 Katları Olarak 2050 yılında Nüfus	0.98
100,000 Canlı Doğumda Anne Ölüm Oranı	38
15-19 Yaşları Arasındaki 1000 Kadın Başına Doğum	1
Bebek Ölüm	
15-49 (2009) Yaşları HIV Enfekte Kişilerin Oranı	0.1
Mil kare Başına Düşen Nüfus	141
Nüfus Oranı (% olarak) 2000/2009 Günlük 2 Doların Altında Yaşayan	36

Kaynak**:** Deutsche Stiftung Weltbevölkerung, Daten Report 2011[37]

[37] Deutsche Stiftung Weltbevölkerung, "***Daten Report 2011"***, http://www.weltbevoelkerung.de/oberes-menue/publikationen-downloads/zu-unseren-themen/datenreport.html (10.04.2012).

Tablo 2: ÇHC'nin Dünya Stratejik Mineral Üretimindeki Yeri

Mineral	Dünya	Çin
Boksit	219.000.000	30.000.000
Alüminyum	85.600.000	28.939.000
Antimon	147.000	129.000
Bizmut	3.500	1.465
Bromin*	657.000.000	150.000.000
Kadmium	22.300	7.200
Kömür (her çeşit)	7.153.000.000	3.240.000.000
Bakır	16.200.000	1.191.200
Altın*	2.540.000	340.800
Demir cevheri	2.611.000.000	1.071.555.000
Pik demir	1.085.000.000	590.218.000
Ham Çelik	1.418.000.000	626.959.000
Kaolin	28.200.000	3.000.000
Kurşun	4.200.000	1.851.000
Lityum	Avustralya dan sonra 2.üretici	43.000
Magnezit	21.800.000	14.000
Gümüş*	23.713.000	3.500.000
Kalay	276.000	129.700
Titanyum ilmenit	10.300.000	1.000.000
Uranyum	54.200	827
Vanadyum	67.000	17.803

*Kg.

Kaynak: British Geological Surwey.

http://www.bgs.ac.uk/mineralsuk/statistics/worldStatistics.html

Tablo 3: Gemi İnşa Miktarları

Rank		Tankers	Bulk carriers	Other dry cargo/ passenger	Offshore	Others	Total 1000 dwt	Accumulated market share percentage	Number of ships
1	China	23.8	65.7	9.7	0.4	0.3	61 499	41.1	1 413
2	Republic of Korea	40.6	34.7	23.0	1.6	0.0	46 924	72.4	526
3	Japan	29.7	59.2	11.0	0.0	0.0	32 598	94.2	580
4	Philippines	12.5	64.2	23.4	0.0	0.0	1 859	95.4	34
5	Romania	12.7	60.0	16.8	9.6	0.8	897	96.0	43
6	Viet Nam	1.9	75.4	20.8	0.9	1.1	840	96.6	132
7	Denmark	0.0	97.0	3.0	0.0	0.0	751	97.1	8
8	Taiwan Province of China	0.0	0.0	99.3	0.0	0.7	661	97.5	21
9	Croatia	67.5	19.6	11.8	0.0	1.0	531	97.9	16
10	Germany	7.1	6.3	82.3	2.3	2.0	524	98.2	36
11	Turkey	58.6	18.7	16.8	4.6	1.2	497	98.6	94
12	United States	71.3	0.0	1.0	25.7	2.0	332	98.8	76

Kaynak: United Nations Conference on Trade and Development, http://unctad.org/en/Docs/rmt2011ch1_en.pdf

Tablo 4: Çin Kalkınmasında Hong Kong Etkisi

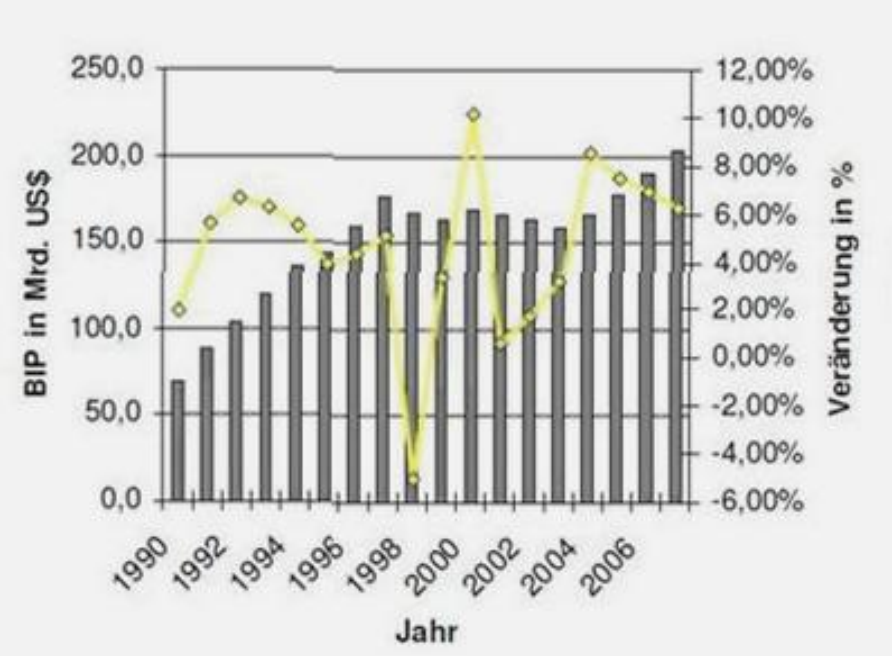

Kaynak: Münih Kültürel Ticaret Okulu
http://www.munich-business-school.de/intercultural/index.php/Die_Auswirkungen_des_WTO-Beitritts_auf_die_wirtschaftliche_Entwicklung der_Volksrepublik_China

EK2: Şekiller

Şekil 1: Jeopolitik ve Alt Bölünümü

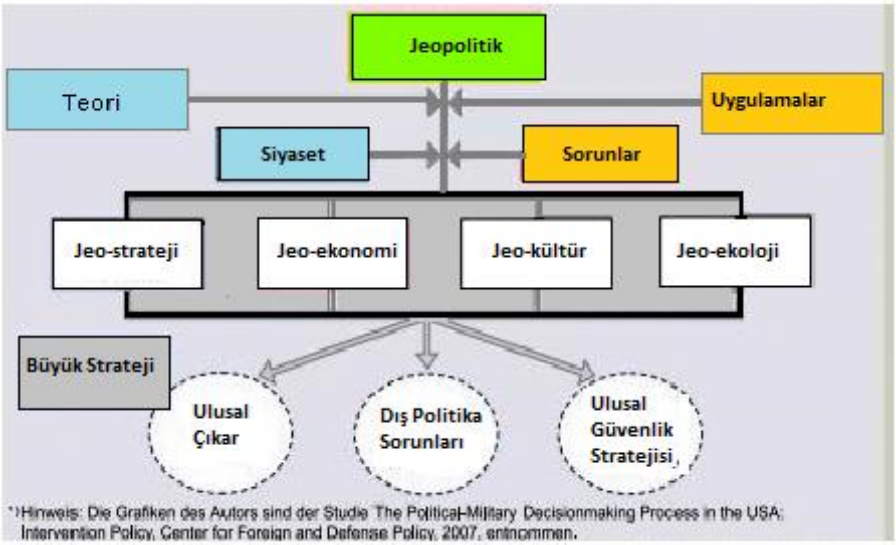

Kaynak**:** Friedrich W. Korkisch, Globale Strategie: Die Geopolitik der USA, Österreichische Militärische Zeitschrift, Şubat 2010: 4 (20.03.2013)

Şekil 2: Eleştirel Jeopolitik Yapısöküm Grafiği

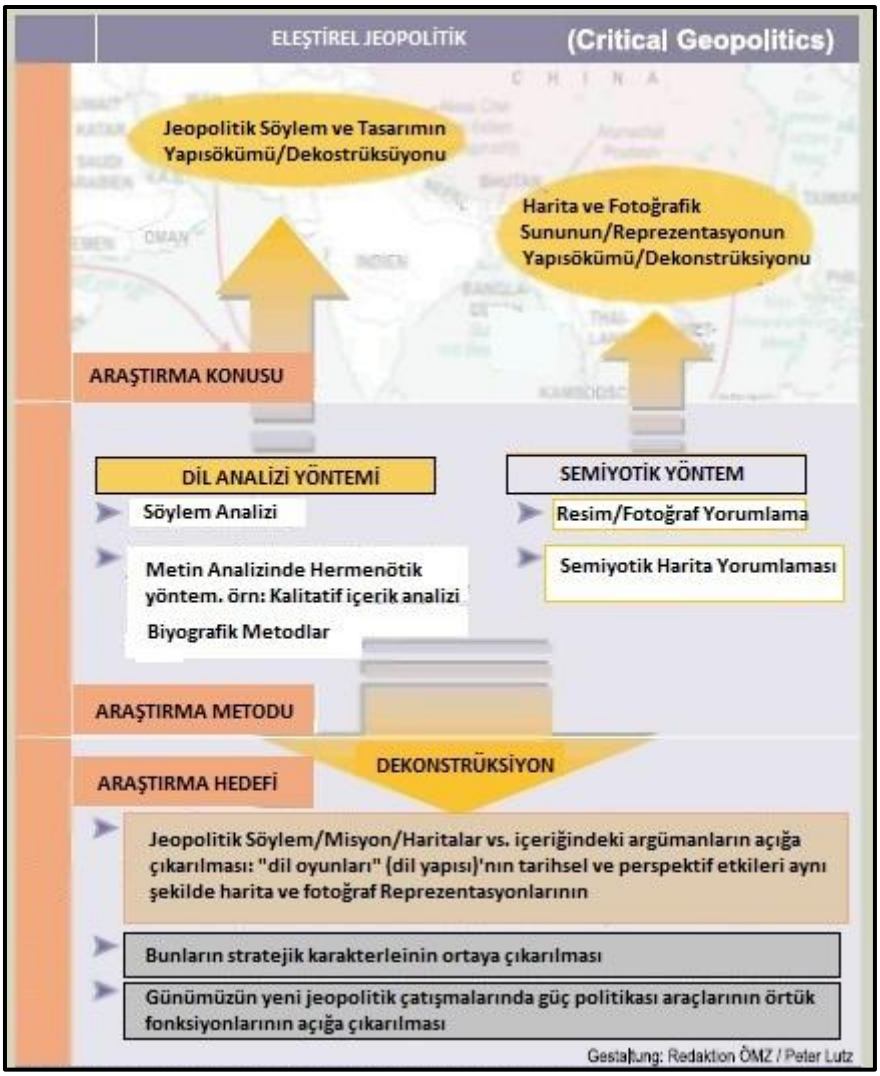

Kaynak: Paul Reuber, Die Politische Geographie nach dem Ende des Kalten Rieges Neue Ansaetze und aktuelle Forschungsfelder. Geographische Rundschau 54, 2002, Heft 7/8: 4-9.

Şekil 3: Analiz Grafiği

--

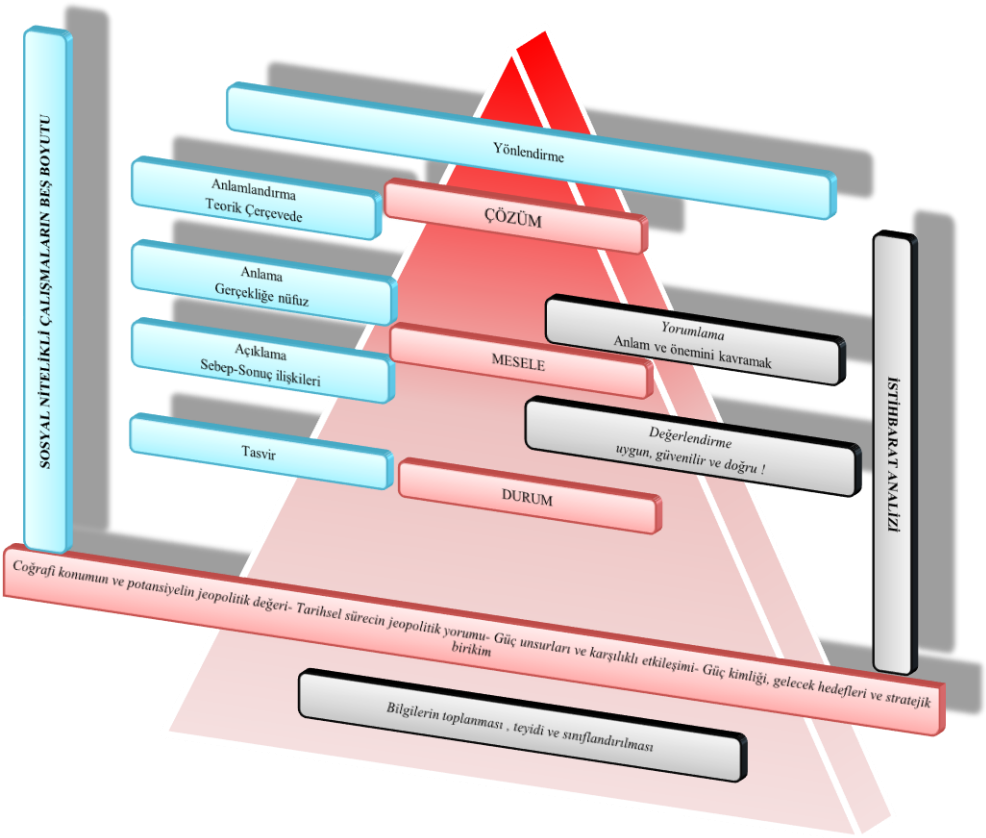

Kaynak: Grafiğe Dönüştürülen metinler: (Davutoğlu, 2001: 1-11), (KKT 30-5 İstihbarat: 4-1), (Hacısalihoğlu, Kuramsal ve Kavramsal Bir Çözümleme: Mekan - Güç – Çatısma ve Jeopolitik, 2008: 31)

Şekil 4: Saul Kohen Dünya Bölümlemesi

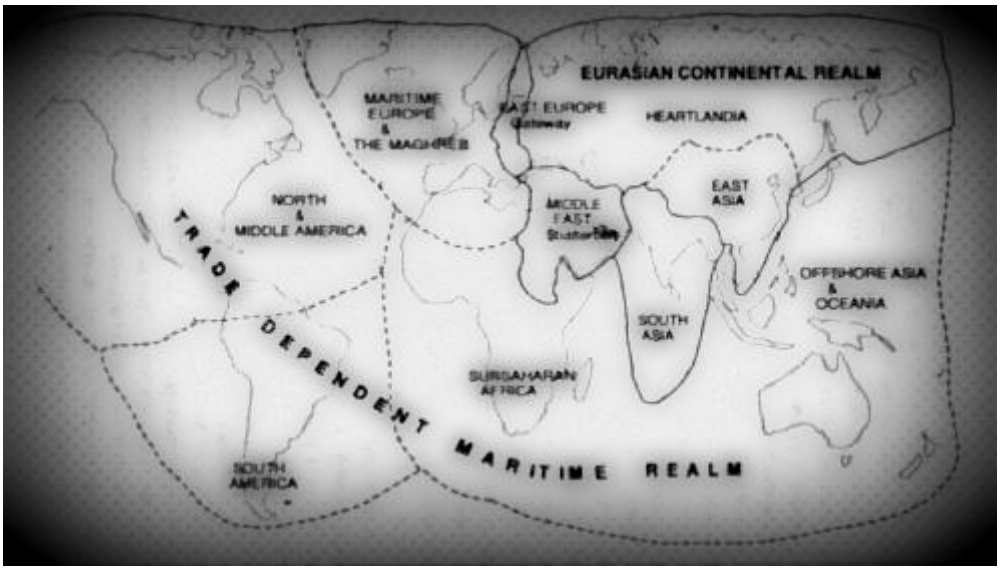

Kaynak: John A. Agnew, Geopolitics, Re-Visioning World Politics, Londra, 1998: 45

Şekil 5: Huntington Medeniyet Sahaları

Kaynak: John A. Agnew, Geopolitics, Re-Visioning World Politics, Londra, 1998: 45

Şekil 6: Misak-ı Milli Haritası

Kaynak: http://www.ensonhaber.com/taha-akyol-kosesine-yayinladi-misak-i-milli-haritasi-2013-03-23.html, 23.03.2013, (12.06.2013)

Şekil 7: Moberly Haritası

Kaynak: F.J. Moberly, Irak Seferi 1914-1918, C. 1, Osmanlıcaya Çeviren: Binbaşı Mehmed Cemal, *Matbaa-i Askeriye*, İstanbul 1928 (Ekli Haritalar)'dan aktaran Sakin ve Deveci, Ortadoğu Kavramı ve Sınırları Üzerine Bir Değerlendirme, 2011: 287, Moberly"nin haritası dikkate alınarak yeniden çizilmiştir. (Çizen: Öğr. Gör. Ömer Okur, Erciyes Üniversitesi Mustafa Çıkrıkçıoğlu MYO, Kayseri).

Şekil 8: Doğu Akdeniz Doğal Gaz Yatakları

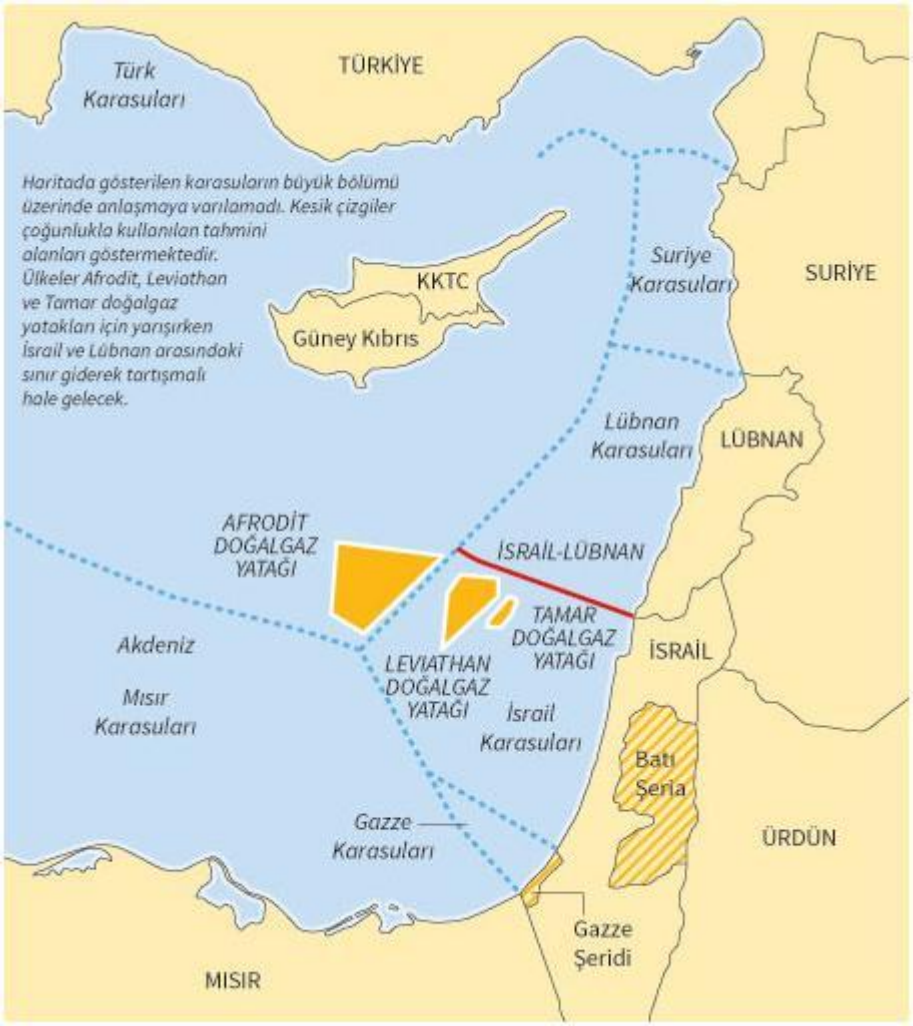

Kaynak:http://enerjienstitusu.com/2013/04/01/dogu-akdenizde-enerji-dugumu.(12.07.2013).

Şekil 9 Filistin İsrail Sınırlarında Değişim

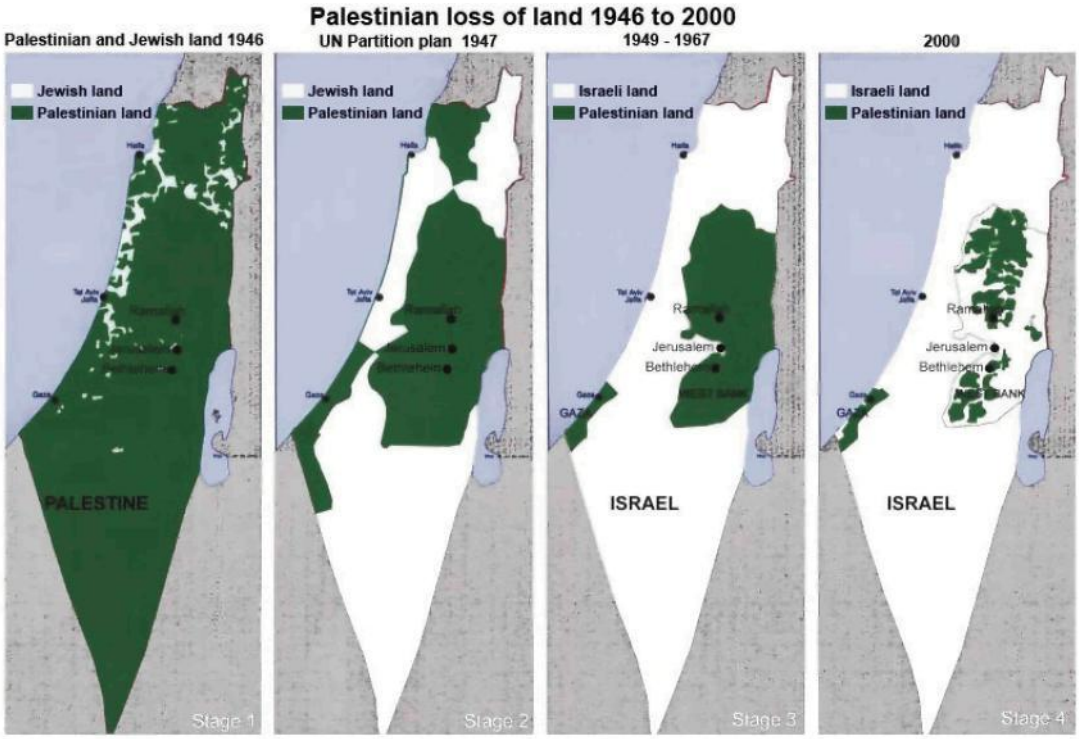

(Filistin İsrail sınırlarındaki değişimin haritası)

Kaynak: M. AKPINAR. Orta Doğu Neresidir? Orta Doğu'nun Coğrafi-Beşeri Özellikleri, *Orta Doğu Raporu, ESSAM,* Ankara, 2012: 56.

Şekil 10 Orta Doğu ve K. Afrika Nüfus Dağılımı

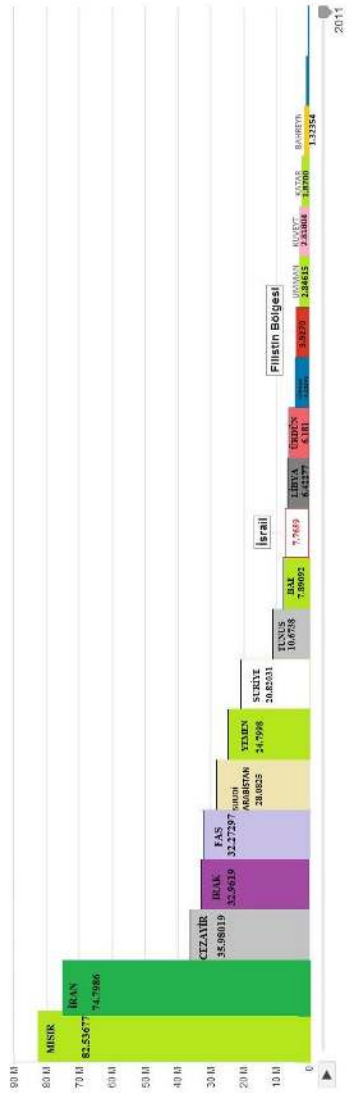

Kaynak: Dünya Bankası Son güncelleme tarihi: 12.07.2013

Şekil 11 Müslüman Nüfus Dağılımı ve Bölünümü

Kaynak: ESSAM, Orta Doğu Raporu, 2012: 57

Şekil 12 Kuzay Afrika Genç Nüfus Durumu

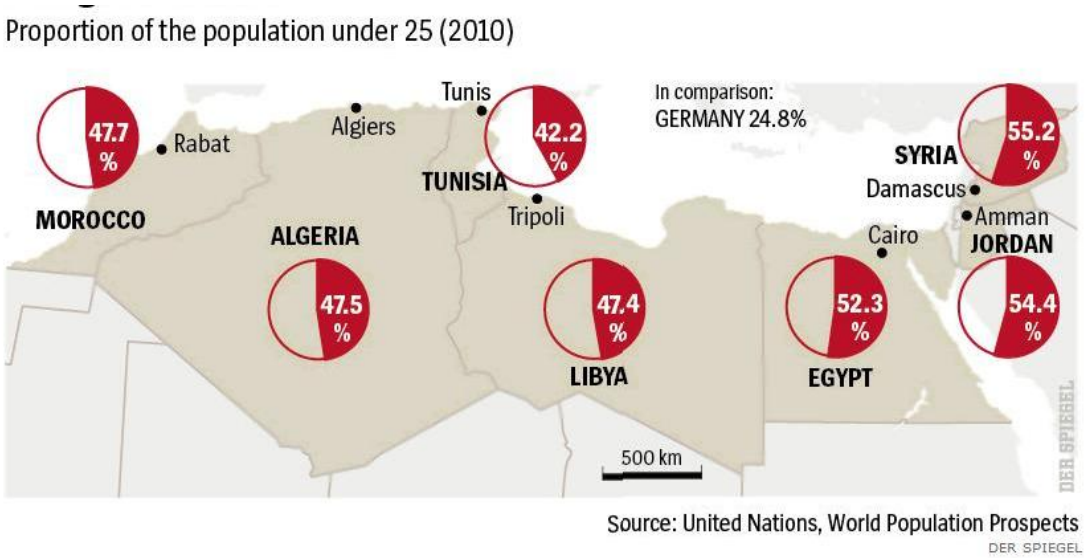

Şekil 13 Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi

Kaynak: Genç Dergi, Haziran 2012, sayı 69, http://gencdergisi.com/2679-korfez-ulkeleri-sinirlari-kaldiriyor-ama-ne-icin-.html

Şekil 14 Suriye'de Kürt Nüfus Dağılımı

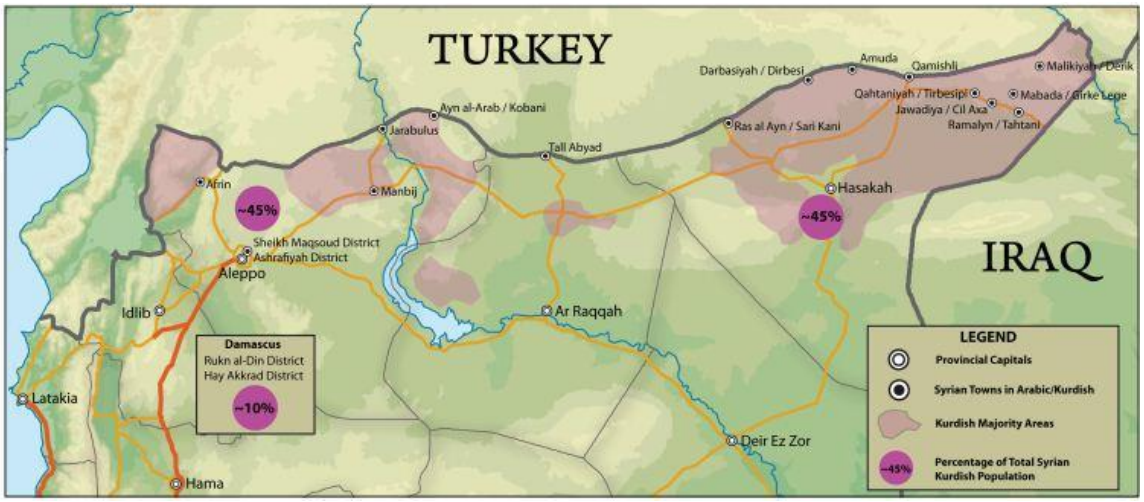

Kaynak: Küresel Sorunlar Platformu
http://pgchallenges.org/wp-content/uploads/2013/07/Sava%C5%9F-i%C3%A7inde-Sava%C5%9F-_-Suriye-3.pdf

Şekil 15 El-Cezire Platosu ve PYD-El-Nusra Çatışma Alanları

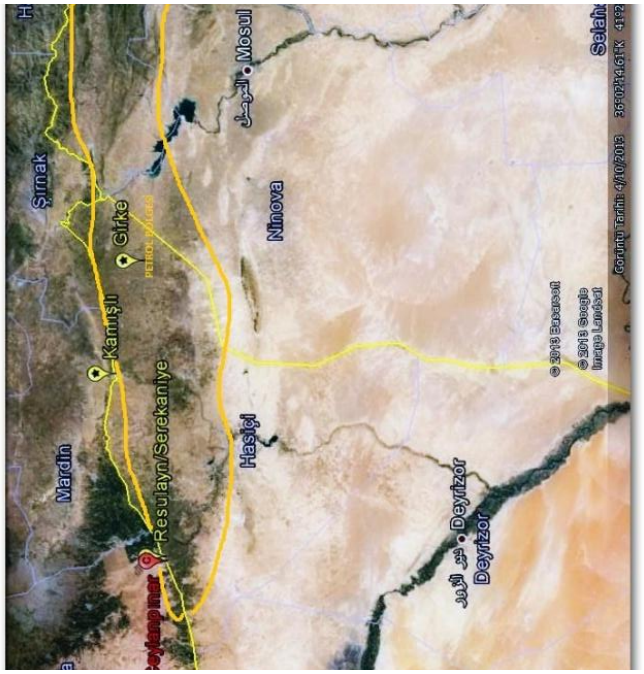

Kaynak: Google Earth, Bölge haberlerinden oluşturulmuştur.

Şekil 16 Orta Doğu ABD Üsleri

Kaynak: Peace Action New York State http://www.panys.org/articles_iran_map.shtml

Şekil 17:Çin Halk Cumhuriyeti'nde Azınlıkların Dağılımı

Kaynak: **http**://www.languageandpeace.com/lang/en/uyghur.html (07.06.2013)

Şekil 18: ÇHC Doğalgaz Tüketimi

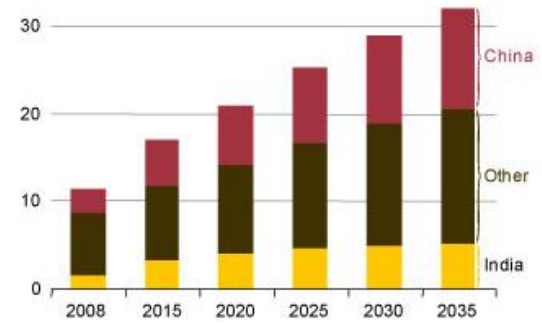

Kaynak: International Energy Outlook 2011

Şekil 19: ÇHC Doğalgaz Üretimi

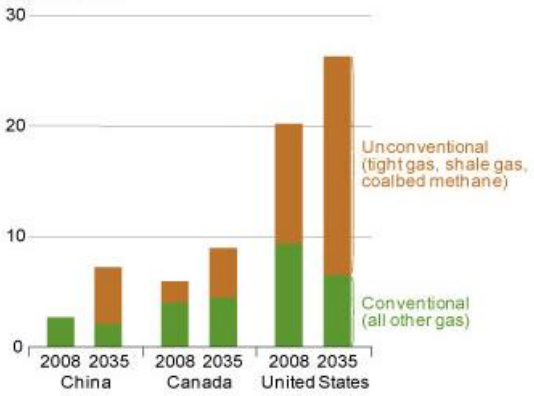

Şekil: 20 ÇHC Doğalgaz İthalatı

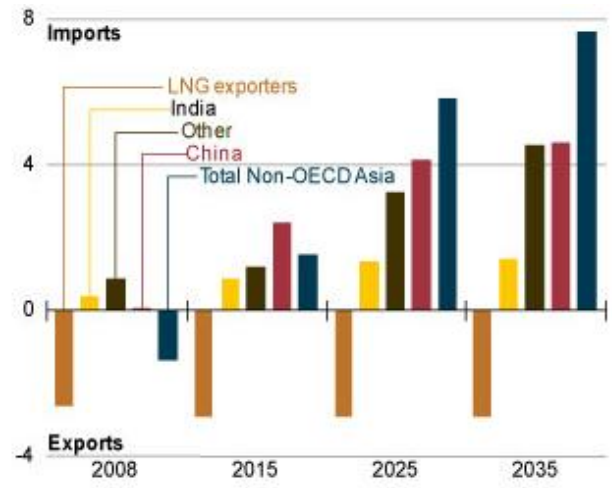

Şekil: 21 Çin Halk Cumhuriyeti Petrol Üretimi ve Tüketimi

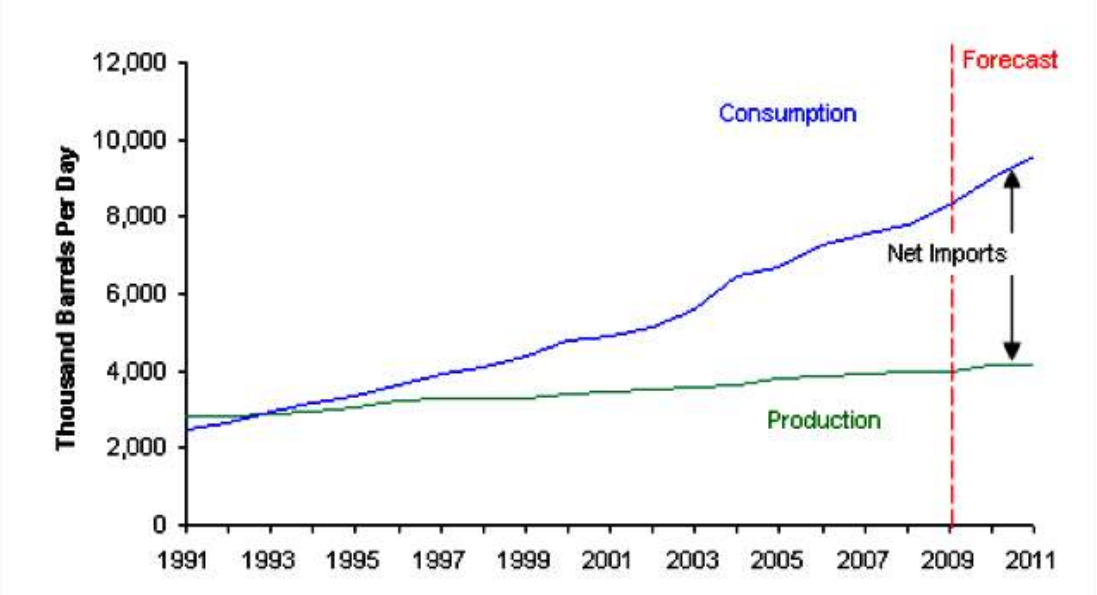

Kaynak: http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=CH

Şekil: 22 İhtilaflı Deniz Havzaları

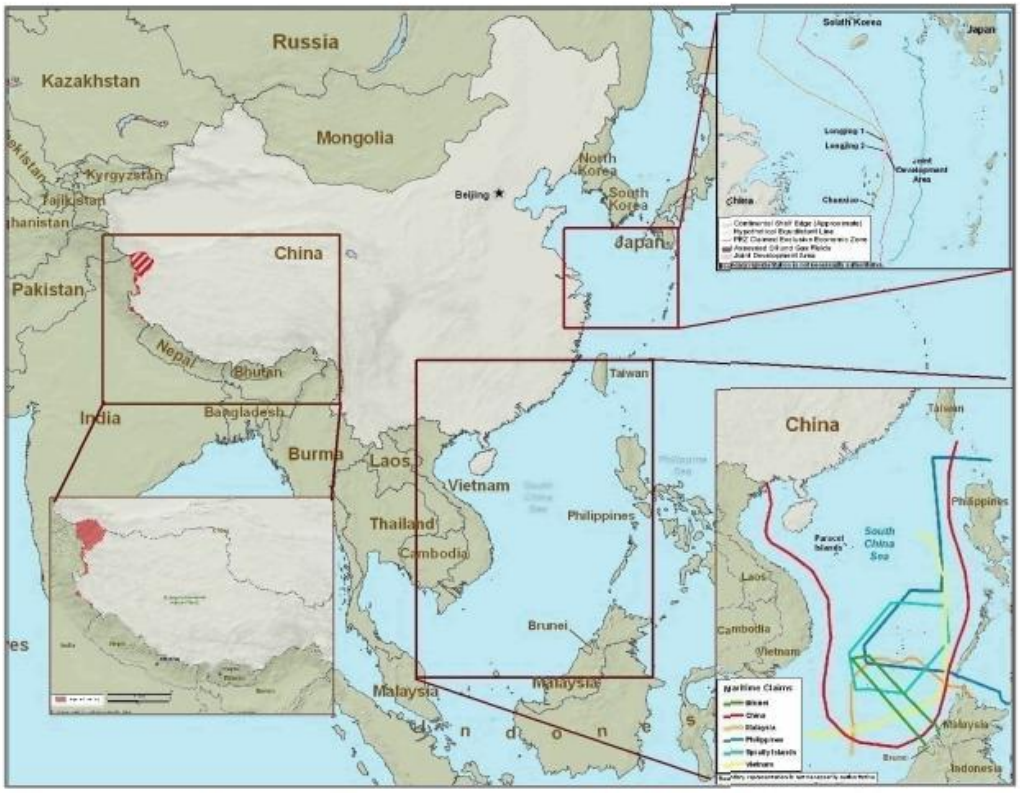

***China's Disputed Territories**. Although not exhaustive, three of China's major ongoing territorial disputes are based on claims along its shared border with India and Bhutan, the South China Sea, and with Japan in the East China Sea.*

Şekil 23: Çin Avrupa Hızlı Tren Güzergâhı

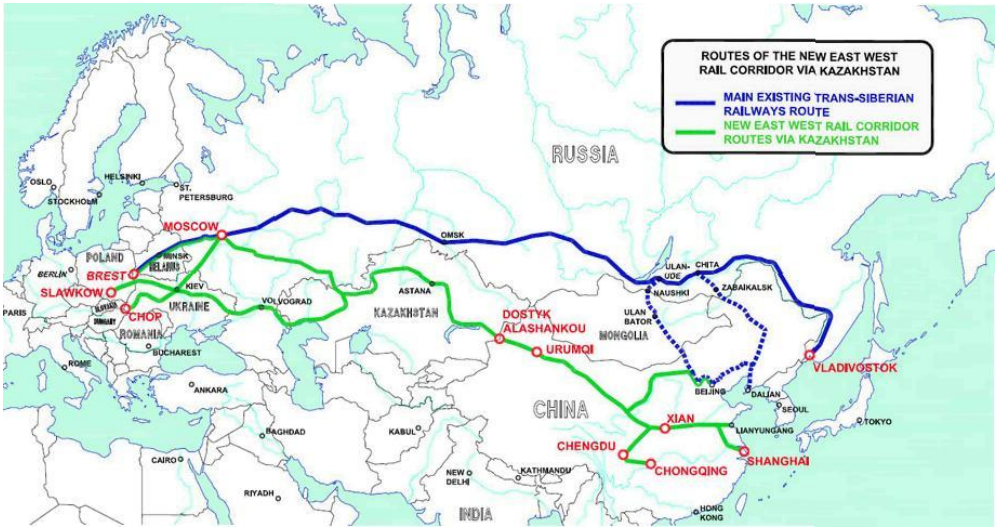

Kaynak**:http**://www.zukunft-mobilitaet.net/2403/zukunft/eisenbahn-china-europa-hochgeschwingigkeitszug-trasse-planung/ (01.05.2012).

Şekil 24: İnci Dizisi Projesi

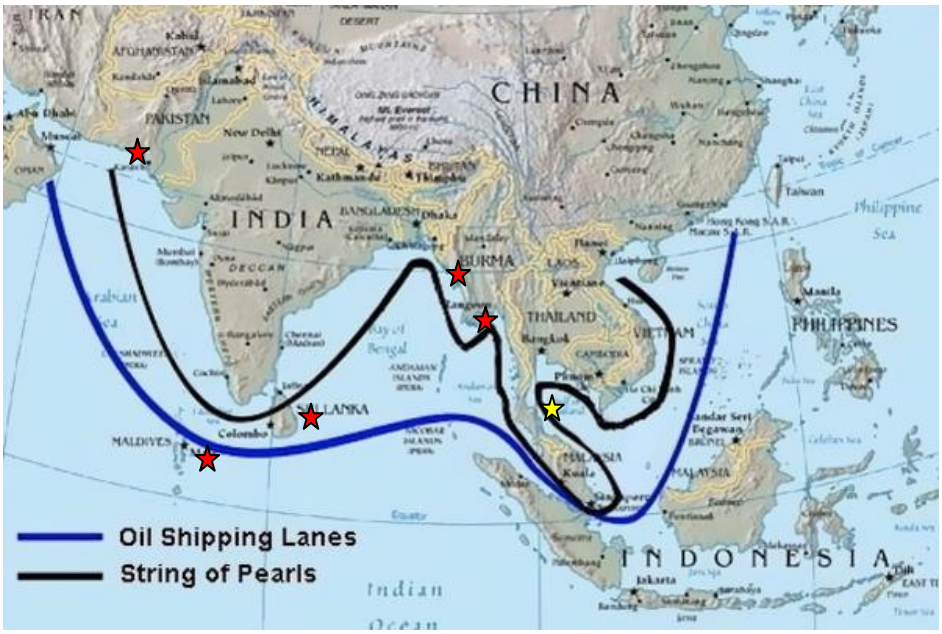

Kaynak: U.S. Office of the Secretary of Defense, Military and Security Developments Involving the People's Republic of China,2010, *Annual Report to Congress*:21.

Şekil 25: ÇHC Boru Hatları

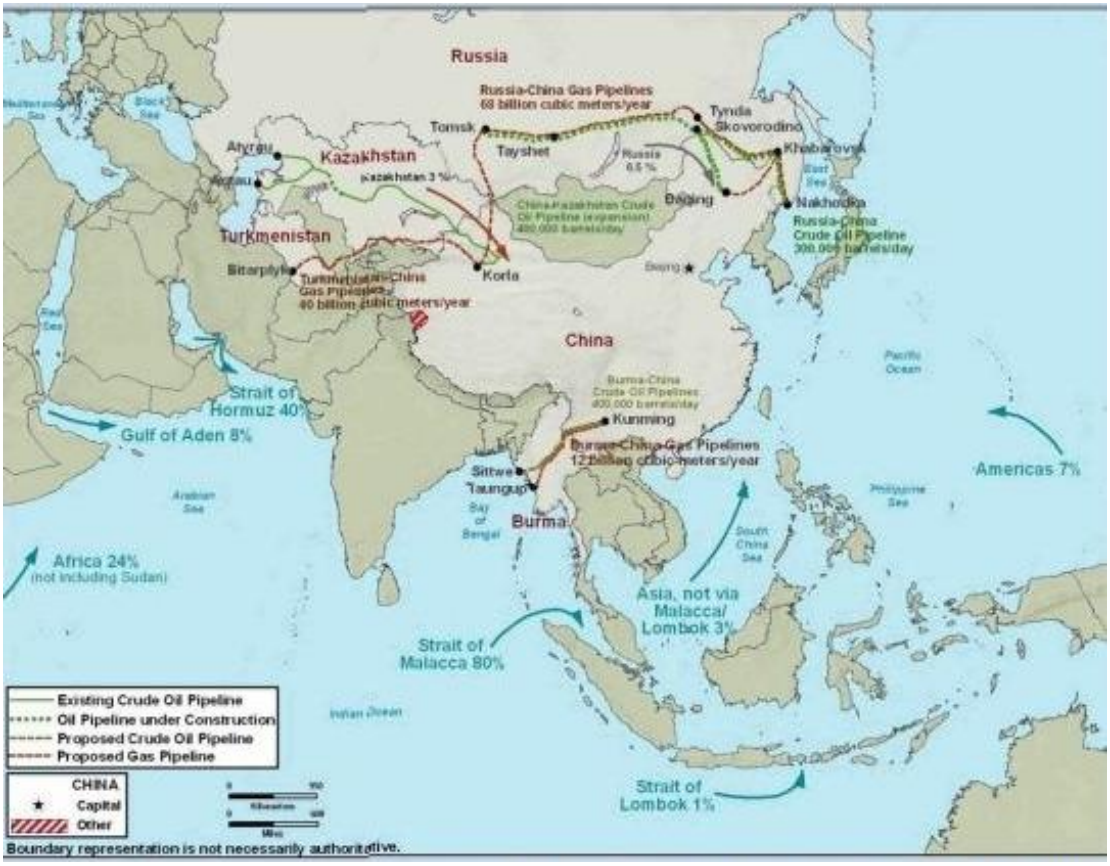

Şekil 26: Suriye Çatışma ve Kontrol Alanları

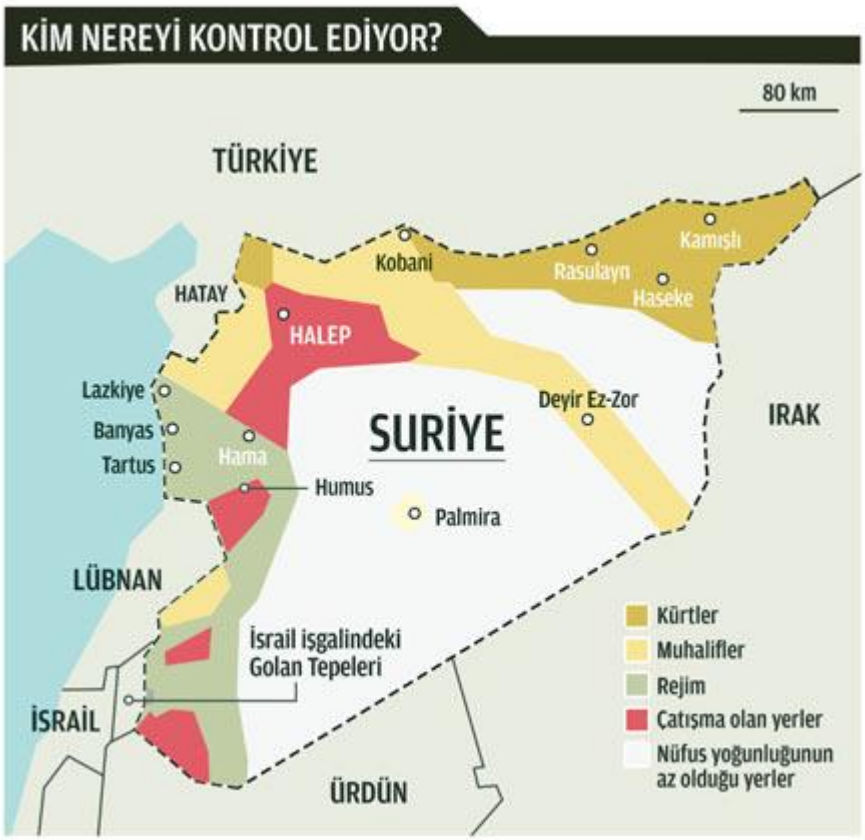

Kaynak: http://www.theguardian.com/world/2013/jul/22/syria-sunnis-fear-alawite-ethnic-cleansing? INTCMP=SRCH 22.07.2013, (30.07.2013).

Şekil 27: İran Etnik Yapı Haritası

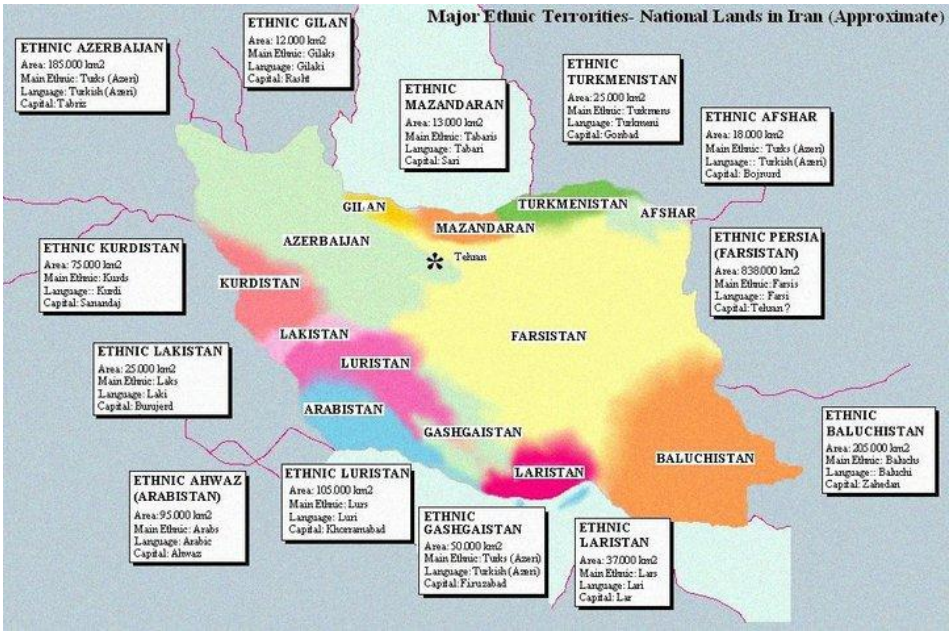

Kaynak Güney Azerbaycan Sosyo Kültürel Araştımaları, http://www.gunaskam.com/tr/index.php?option=com_content&task=view&id=308 (11.07.2013)

Şekil 28: İran Petrol Üretiminde Düşüş